

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1941:36
SOCIALDEPARTEMENTET

UTREDNING
OM
UTLANDSSVENSKARNA

VERKSTÄLLD AV
SOCIALSTYRELSEN

S T O C K H O L M

1 9 4 1

Statens offentliga utredningar 1941

Kronologisk förteckning

1. Sociala försvarsberedskapskommittén. Betänkande. Del 3. Förslag till krigspensionsförordning m. m. Beckman. 120 s. Fö.
2. Betänkande med förslag rörande restaureringen av Uppsala domkyrka. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 82 s. 16 pl. E.
3. Åtgärder för bekämpande av homosexualitetens samhällsfarliga yttringar. Norstedt. 53 s. Ju.
4. Utredning angående byggnadskostnaderna. Beckman. viij, 386 s. S.
5. Betänkande med allmänna riktlinjer för åstadkommande av tidigare inbetalning av utskylder. Del 1. Marcus. 522 s. Fi.
6. Betänkande med allmänna riktlinjer för åstadkommande av tidigare inbetalning av utskylder. Del 2. Marcus. 143 s. Fi.
7. Förslag till rättegångsbalk av Kungl. Maj:t den 14 februari 1941 godkänt såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet. Norstedt. iv, 530 s. Ju.
8. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. 1. Lagtext. Norstedt. viij, 141 s. Ju.
9. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. 2. Motiv. Norstedt. 720 s. Ju.
10. 1938 års pensionsakkunniga. Betänkande med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen. Marcus. 435 s. Fi.
11. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig brandskola m. m. Beckman. 63 s. K.
12. Betänkande med förslag till förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. Beckman. 276 s. K.
13. Förslag till revision av den svenska evangelieboken. Norstedt. viij, 478 s. E.
14. Betänkande med utredning och förslag till åtgärder för främjande av hantverk och småindustri. Marcus. 127 s. H.
15. Betänkande rörande bekämpande av vägghyra. Idun. (4), 120 s. S.
16. Betänkande angående vattenförening. 2. Tekniska och biologiska utredningar. Norstedt. 288 s. Ju.
17. Betänkande angående revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen. Del 1. Lönegraderna A 1—A 29. Norstedt. 134 s. Fi. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 1. Tiden augusti 1939—juni 1940. Idun. 436 s. Fo.
18. Betänkande angående fiskarens ekonomiska organisation och reglering av fiskmarknaden. Marcus. 73 s. Jo.
19. Betänkande med förslag till ändrad lydelse av § 16 regeringsformen. Hæggström. 128 s. Ju.
20. Statistisk utredning rörande fri rättegång. Norstedt. 38 s. Ju.
21. Betänkande med förslag till livsmedelsstadga m. m. Hæggström. 573 s. S.
22. Domänstyrelsens förslag till grunder för värdering av skog vid taxering av fastighet m. m. Kihlström. 83 s. Fi.
23. Betänkande med förslag till lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. Marcus. 62 s. Jo.
24. Strafflagberedningens promemoria med förslag till lag om kastrering m. m. Marcus. 36 s. Ju.
25. Supplement nr 6 till Sveriges familjenamn 1920. Stat. repr.-anst. 53 s. Ju.
26. Betänkande med utredning och förslag angående läkarutbildningen. 1. Utbildningen till medicine licentiatexamen. Thule. viij, 376 s. E.
27. Betänkande med förslag angående underlättande av deltagandet i kommunala val. Norstedt. 60 s. S.
28. Socialvårdskommitténs betänkande. 3. Statistisk undersökning angående fattigvårdens understödsverksamhet. Beckman. 127 s. S.
29. Betänkande och förslag angående soldatvården. Beckman. 147 s. Fö.
30. Betänkande med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse i Stockholm. Av Å. Hassler. Hæggström. 90 s. E.
31. Strafflagberedningens utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar. Marcus. 50 s. Ju.
32. Betänkande och förslag angående förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 2. Distriktskanslierna. Del 3. Trafikavdelningen. Beckman. 165 s. K.
33. Den svenska sjöfartsnäringens ekonomi åren 1936 och 1937. Norstedt. 196 s. H.
34. Betänkande med förslag angående utbildningen av värnpliktiga och fast anställt manskap vid armén. Beckman. iv, 295 s. Fö.
35. Utredning om utlandssvenskarna. Norstedt. 205 s. S.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eklestastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1941:36

SOCIALDEPARTEMENTET

UTREDNING

OM

UTLANDSSVENSKARNA

VERKSTÄLLD AV

SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1941

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

412410

STATE OF NEW YORK
SOCIETY OF THE STATE

UTRECHT

1877

UTLANDSVERSKAFNA

UTRECHT

SOCIETY OF THE STATE

UTRECHT, 1877

Innehållsförteckning.

		Sid.
	Skrivelse till Konungen	5
Kap. I.	Inledande synpunkter beträffande uppdragets art och bestämning	11
Kap. II.	Utlandssvenskarnas medborgarskap	15
Kap. III.	Frågan om utlandssvenskarnas införande i den svenska folkbokföringen. Förslaget om en registreringsavgift.....	39
Kap. IV.	Frågan om rösträtt åt utlandssvenskar.....	64
Kap. V.	Frågan om sociala rättigheter och förmåner av skilda slag beträffande utlandssvenskar	70
	a) Ålderdomsförsäkring m. m.	71
	b) Möjligheterna till fattigvård.....	80
	c) Sjukvårdskostnader i Sverige.....	88
	d) Sjukförsäkring m. m.	91
	e) Olycksfallsförsäkring m. m.	94
	f) Hjälpåtgärder vid arbetslöshet samt arbetslöshetsförsäkring..	95
Kap. VI.	Svensk affärslagstiftning och utlandssvenskarna	98
Kap. VII.	Frågan om svensk skolundervisning för utlandssvenskars barn....	100
Kap. VIII.	Utlandssvenska kulturspörsmål av skilda slag.....	119
Kap. IX.	Svensk-Amerikas kulturspörsmål.....	134
Kap. X.	Frågan om befrämjandet av återvändande utlandssvenskars arbets- och utkomstmöjligheter i Sverige	154
Kap. XI.	Smärre frågor i samband med utredningen	164
	Önskemål i fråga om den svenska representationen i Kina m. m.	164
	Önskemålet att svensk konsul bör vara svensk	164
	Undersökning av svenskbygder och svenska kulturinsatser i Amerika	165
	Frågan om dubbelbeskattning.....	166
	Kostnaderna för värnpliktigas resor från utlandet	167
	Motorfordonsförordningens bestämmelser	168
	Möjligheten för utlandssvensk att antaga nytt släktnamn.....	169
Kap. XII.	Behovet av upplysning bland utlandssvenskarna om vissa medborgarrättsliga förhållanden och om social lagstiftning m. m. i Sverige	170
Kap. XIII.	Frågan om en särskild organisation för utlandssvenskarna.....	172
Kap. XIV.	Sammanfattning	186
 <i>Bilagor.</i>		
Bil. 1.	Rundskrivelse till svenska beskickningar och konsulat i utlandet ..	195
Bil. 2.	Statistiska uppgifter beträffande svenskar i vissa länder	197
Bil. 3.	Åtgärder i vissa länder för samverkan mellan hemlandet och i utlandet boende landsmän	203

Landesbibliothek

1	Landesbibliothek	1
2	Landesbibliothek	2
3	Landesbibliothek	3
4	Landesbibliothek	4
5	Landesbibliothek	5
6	Landesbibliothek	6
7	Landesbibliothek	7
8	Landesbibliothek	8
9	Landesbibliothek	9
10	Landesbibliothek	10
11	Landesbibliothek	11
12	Landesbibliothek	12
13	Landesbibliothek	13
14	Landesbibliothek	14
15	Landesbibliothek	15
16	Landesbibliothek	16
17	Landesbibliothek	17
18	Landesbibliothek	18
19	Landesbibliothek	19
20	Landesbibliothek	20
21	Landesbibliothek	21
22	Landesbibliothek	22
23	Landesbibliothek	23
24	Landesbibliothek	24
25	Landesbibliothek	25
26	Landesbibliothek	26
27	Landesbibliothek	27
28	Landesbibliothek	28
29	Landesbibliothek	29
30	Landesbibliothek	30
31	Landesbibliothek	31
32	Landesbibliothek	32
33	Landesbibliothek	33
34	Landesbibliothek	34
35	Landesbibliothek	35
36	Landesbibliothek	36
37	Landesbibliothek	37
38	Landesbibliothek	38
39	Landesbibliothek	39
40	Landesbibliothek	40
41	Landesbibliothek	41
42	Landesbibliothek	42
43	Landesbibliothek	43
44	Landesbibliothek	44
45	Landesbibliothek	45
46	Landesbibliothek	46
47	Landesbibliothek	47
48	Landesbibliothek	48
49	Landesbibliothek	49
50	Landesbibliothek	50
51	Landesbibliothek	51
52	Landesbibliothek	52
53	Landesbibliothek	53
54	Landesbibliothek	54
55	Landesbibliothek	55
56	Landesbibliothek	56
57	Landesbibliothek	57
58	Landesbibliothek	58
59	Landesbibliothek	59
60	Landesbibliothek	60
61	Landesbibliothek	61
62	Landesbibliothek	62
63	Landesbibliothek	63
64	Landesbibliothek	64
65	Landesbibliothek	65
66	Landesbibliothek	66
67	Landesbibliothek	67
68	Landesbibliothek	68
69	Landesbibliothek	69
70	Landesbibliothek	70
71	Landesbibliothek	71
72	Landesbibliothek	72
73	Landesbibliothek	73
74	Landesbibliothek	74
75	Landesbibliothek	75
76	Landesbibliothek	76
77	Landesbibliothek	77
78	Landesbibliothek	78
79	Landesbibliothek	79
80	Landesbibliothek	80
81	Landesbibliothek	81
82	Landesbibliothek	82
83	Landesbibliothek	83
84	Landesbibliothek	84
85	Landesbibliothek	85
86	Landesbibliothek	86
87	Landesbibliothek	87
88	Landesbibliothek	88
89	Landesbibliothek	89
90	Landesbibliothek	90
91	Landesbibliothek	91
92	Landesbibliothek	92
93	Landesbibliothek	93
94	Landesbibliothek	94
95	Landesbibliothek	95
96	Landesbibliothek	96
97	Landesbibliothek	97
98	Landesbibliothek	98
99	Landesbibliothek	99
100	Landesbibliothek	100

Stockholm den 30 september 1941.

Till KONUNGEN.

I skrivelse den 25 maj 1938 anhöll riksdagen, i anledning av en inom andra kammaren av herr E. Nylander väckt motion (nr 1) samt under åberopande av andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 6 och

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, om skyndsamt allsidig utredning om utlandssvenskarnas rättigheter och skyldigheter i syfte att fastare knyta banden mellan dem och hemlandet samt hemställde, att Kungl. Maj:t måtte med ledning av utredningen framlägga förslag till riksdagen.

Kungl. Maj:t förordnade den 8 juli 1938, att riksdagens skrivelse skulle överlämnas till socialvårdskommittén, vilken emellertid den 19 oktober 1938 anhöll att bliva befriad från det erhållna utredningsuppdraget. I skrivelse den 18 november 1938 har Kungl. Maj:t därpå anbefallt socialstyrelsen att verkställa den utredning, varom riksdagen i sin skrivelse gjort framställning, samt att inkomma med de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Med anledning av detta uppdrag hemställde socialstyrelsen till en början hos vissa i ämnet sakkunniga och intresserade institutioner, nämligen utrikesdepartementet, föreningen Norden, riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst samt utlandssvenskarnas förening, att dessa ville låta sig representeras vid ett sammanträde för framläggandet av synpunkter och förslag med avseende på den anbefallda utredningen. Ett sådant sammanträde kom till stånd den 15 december 1938 under ordförandeskap av socialstyrelsens dåvarande chef, generaldirektören Sigfrid Hansson. Därvid upptogs först en allmän diskussion i ämnet, varefter spörsmålets olika sidor dryftades i huvudsaklig anslutning till de i herr Nyländers riksdagsmotion framställda särskilda önskemålen. Dessa kunde uppföras under följande huvudkategorier: 1) Frågan om en registrering av utlandssvenskarna och om upptagandet av en registreringsavgift. 2) Frågan om ett centralorgan. 3) Frågan om en hjälpfond. 4) Frågan om rösträtt till riksdagens andra kammare. 5) Frågan om utlandssvenskars sociala rättigheter i Sverige. 6) Frågan om den svenska affärslagstiftningen beträffande utlandssvenskar. 7) Frågan om undervisning i svenska skolor åt utlandssvenska barn. 8) Frågan om radioutsändningar till utlandssvenskar.

Vid härefter hållna överläggningar inom styrelsen beslöts, efter visst samråd med chefen för utrikesdepartementets juridiska byrå, att hos nämnda departement göra framställning om dess medverkan för en enquête hos svenska beskickningar och konsulat i utlandet i enlighet med ett för ändamålet uppgjort frågeformulär. Dettas lydelse visas av bilaga 1. Styrelsen tillskrev i enlighet härmed den 22 mars 1939 utrikesdepartementet och hemställde om dylik medverkan. I skrivelsen framhölls, att ändamålet med enquêten givetvis icke vore att söka framskapa en opinion av något slag bland utlandssvenskarna utan endast att införskaffa vissa upplysningar av betydelse för utredningen. Det uttalades, att det vore önskvärt, att vederbörande adressater anmodades att inkomma med svar snarast möjligt och senast den 1 september 1939.

Under hänvisning till denna styrelsens skrivelse jämte tillhörande frågeformulär, varav exemplar jämväl bifogades, anmodade utrikesdepartementet genom cirkulär den 15 april 1939 samtliga Kungl. Maj:ts beskickningar samt vissa lönade konsulära myndigheter att, om möjligt före den 1 september

1939, inkomma med utredning och yttrande i ärendet. Det framhölls därvid också, att under de tillskrivna myndigheterna lydande lönade konsulat och jämväl sådana olönade konsulat, som kunde antagas vara i tillfälle att framföra uppgifter och synpunkter av värde, borde medverka vid utredningen, varjämte svenska föreningar i utlandet ävensom enskilda utlandssvenskar i auktoritativ ställning lämpligen kunde beredas tillfälle att giva uttryck för sina iakttagelser och åsikter beträffande frågan i dess helhet eller delar därav.

Svar på denna hänvändelse tillställdes socialstyrelsen av utrikesdepartementet, i den mån de inkommo till departementet. Styrelsen hade den 1 september 1939 erhållit yttranden från ett stort antal av de tillfrågade. Genom krigsutbrottet försvårades det fortsatta insändandet av svar. Sådana inkommo emellertid sedermera under höstens lopp ända intill årsskiftet 1939/1940. Yttranden hade då erhållits från svenska beskickningar och konsulat i Amerikas Förenta Stater, Argentina, Belgien, Brasilien, olika delar av Brittiska Riket, nämligen Storbritannien, Canada, Australiska Statsförbundet, Sydafrikanska Unionen, Irland och Brittiska Indien, samt vidare Chile, Colombia, Danmark, Egypten, Estland, Finland, Frankrike, Grekland, Irak, Iran, Island, Italien, Japan, Jugoslavien, Kina, Lettland, Litauen, Mexico, Nederländerna, Norge, Peru, Portugal, Rumänien, Schweiz, De Socialistiska Sovjetrepublikernas Union, Spanien, Turkiet, Tyska Riket, Ungern och Venezuela. Somliga av dessa yttranden från den officiella svenska utlandsrepresentationen åtföljdes av utlåtanden från enskilda utlandssvenskar eller samman slutningar av sådana.

Det kan anmärkas, att en del av svaren — även av dem, som avfattades före själva krigsutbrottet — i viss mån ha influerats av det upprörda och spänningsfyllda internationella läget vid deras avgivande. I det hela återspeglas eljest de uppfattningar och förhållanden, som ha varit rådande under mera normala tidsskeden.

I syfte att få utredningsspörsmålet så vitt möjligt allsidigt belyst har styrelsen, delvis med anknytning till upplysningar i de svar, som erhållits vid enqueteen hos beskickningar och konsulat, ytterligare gjort hänvändelser till vissa institutioner och organisationer samt enskilda personer, vilka i det ena eller andra hänseendet kunna betraktas såsom sakkunniga och intresserade av frågan. Genom ärkebiskopens medverkan ha sålunda yttranden införskaffats från vissa i utlandet anställda svenska präster, nämligen dels kyrkoherdarna vid de svenska statskyrkoförsamlingarna i Oslo, Köpenhamn, Helsingfors, Berlin, Paris och London, dels sjömanspräster i Antwerpen, Rotterdam, Dunkerque, Danzig, Kiel, Hull, West Hartlepool, Melbourne och Buenos Aires. Yttranden ha vidare i samband med utredningen erhållits från följande institutioner och organisationer: upplysningsnämnden, kommerskollegium, pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, statistiska centralbyrån, skolöverstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsens utrikes taxeyrå, svenska handelskammaren för Storbritannien och Irland, aktiebolaget radiotjänst, svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, svenska kyrkans missionsstyrelse, svenska

missionsförbundet, Sveriges allmänna exportförening, svenska sparbanksföreningen, föreningen konung Oscar II:s vandringsbibliotek samt de tre i Sverige för utlandssvenskarna verksamma institutionerna, nämligen riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst och utlandssvenskarnas förening. Därjämte ha på anmodan följande personer — av vilka ett flertal ha erfarenheter från speciellt svensk-amerikanska förhållanden — tillstått styrelsen yttranden i ärendet: pastorn vid metodistkyrkan i Sverige Th. Arvidson, professorn H. Berglund, fru doktor Ebba Dalin, a.-b. radiotjänsts riksprogramchef fil. lic. C. A. Dymling, direktören Anders Hedberg, kooperativa förbundet, fru Adèle Heilborn, sekreterare hos Sverige-Amerikastiftelsen, framlidne utrikesrådet Fritz Henriksson, ordförande i stiftelsen svensk-amerikanska nyhetsbyrån, kyrkoherden F. Holmgren, förutvarande kyrkoherde vid svenska församlingen i London, doktor Johannes Hoving, generalkonsuln O. Lamm, kooperativa förbundets bokförlagschef J. Lindberg, rektorn vid Betelseminariet i Stockholm N. J. Nordström, verkställande direktören i tidningarnas telegrafbyrå G. Reuterswärd, biskopen E. Rodhe, kyrkoherden C. E. Rohdin, vid tiden för utredningen tillika sekreterare i svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, fru Maja Sandler, skriftställaren doktor E. H. Thörnberg, professorn S. Wall, distriktsmästare för Vasaordens huvudorganisation i Sverige, skriftställaren fil. lic. A. Widén, författaren A. Viksten och redaktören T. F. Winqvist.

Beträffande frågan om arbetsmöjligheter för hemvändande utlandssvenskar — ett spörsmål, som torde få anses tillhöra utredningens område, ehuru det icke har särskilt betonats i den Nylanderska riksdagsmotionen — har utlandssvenskarnas förening beredvilligt bidragit med visst utredningsmaterial.

Styrelsen har sammanställt statistiska uppgifter angående utlandssvenskarnas antal och fördelning på skilda kategorier i olika länder, varvid dessa länders egen statistik har anlitats, i den mån detta har varit möjligt. Statistiska centralbyrån har härvid lämnat sin medverkan. Beträffande denna statistik må hänvisas till bilaga 2.

Slutligen har styrelsen sökt befrämja en enhetlig organisation av den verksamhet, som bedrivs av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst och utlandssvenskarnas förening. Representanter för dessa institutioner sammankommo under hösten 1939 på socialstyrelsens lokal till diskussioner om detta spörsmål under ordförandeskap av styrelsens chef, numera statsrådet Th. Bergquist. Sedermera ha nya överläggningar i ämnet ägt rum under styrelsens för närvarande förordnade chefs ordförandeskap. Beträffande överläggningarnas resultat och sakens fortsatta utveckling hänvisas till det avsnitt av den följande redogörelsen, som behandlar denna fråga.

Till utredningen har bifogats en av framlidne socialrådet Erik Sjöstrand utarbetad framställning rörande åtgärder i vissa andra länder för åstadkommandet av samverkan mellan hemlandet och i utlandet boende landsmän

(bilaga 3). Framställningen är daterad den 13 december 1938 och avser sålunda förhållandena före kriget.

Den allmänna anmärkningen må till sist göras beträffande denna utredning, att utlandssvenskarnas förhållanden här ses ur en alldeles särskild, genom uppdraget bestämd synvinkel. Det har gällt att belysa frågan om åtgärder för att fastare knyta banden mellan utlandssvenskarna och hemlandet. Uppdraget har avsett en prövning av vad som kan åtgöras i detta speciella avseende, och både mindre och större hithörande spörsmål ha därvid kunnat synas beaktansvärda. Perspektivet kommer emellertid sålunda med nödvändighet att bli i viss mån ensidigt inriktat, och vissa förhållanden och frågor kunna skenbart få något större proportioner än som kanske svarar mot deras relativa betydelse för utlandssvenskarna i dessas liv och verksamhet.

En viss schematisering har även blivit ofrånkomlig vid ämnets behandling, ehuru framställningen dock har haft till riktmärke att åtminstone i någon mån låta den i verkligheten mångskiftande karaktären av utlandssvenskhetens problem på olika håll och för skilda folkgrupper komma till synes.

Det må slutligen åter erinras om att utredningen planlades och igångsattes före det nu pågående krigets utbrott. Som redan har antytts, bär utredningsresultatet i stort sett också prägeln av den föregående fredstidens förhållanden och betraktelsesätt. Det må betonas, att styrelsen i den följande framställningen också i allt väsentligt har tagit sikte på förhållandena, sådana de voro före krigsutbrottet. Denna väg har synts vara den enda lämpliga i detta fall. Det förbises icke, att utredningens resultat ävensom styrelsens egna förslag och uttalanden måste tillmätas ett begränsat värde, såtillvida som det får anses ovisst, huru förhållandena i olika delar av världen komma att gestaltas efter krigets slut.

Hur än framtiden på dessa områden kan komma att te sig, torde likväl en grundval för ett bedömande av spörsmålet få anses ha blivit lagd med denna utredning. Det förutsättes härvid, att framställda förslag och synpunkter skola bliva föremål för erforderlig översyn och omprövning med hänsyn till de förhållanden, som kunna komma att stabilisera sig efter krigets slut.

Socialstyrelsen får härmed överlämna utredning och förslag i ärendet.

I detta ärendes slutliga handläggning hava, förutom undertecknade, deltagit byråcheferna Bexelius, Nyström och Berggren, e. o. byråchefen Johanson samt t. f. byråcheferna Drougge och Jerneman.

Underdånigst

KARL J. HÖJER

Johan Richert

Kap. I. Inledande synpunkter beträffande uppdragets art och bestämning.

Begreppet »utlandssvenskar» kan uppenbarligen fattas i en mer eller mindre vid bemärkelse, och olika grupper kunna häri inbegripas.

Vanligen torde man väl i begreppet innefatta den grupp av svenskar, som rest utomlands för bestämda, tillfälliga uppdrag i enskild eller allmän tjänst, hos svensk eller utländsk arbetsgivare. En härifrån skild, mycket omfattande grupp, som gemenligen även torde räknas bland »utlandssvenskarna», utgöres av de egentliga emigranterna, personer, vilka ha utvandrat från Sverige för alltid eller för en mera stadigvarande vistelse i annat land.

Man kan emellertid också från en annan utgångspunkt uppmärksamma skilda kategorier. Man använder sålunda benämningen »utlandssvenskar» i följande två bemärkelser. Å ena sidan avser man här alla utomlands levande personer, som äro födda i Sverige; ibland går man ännu längre och åsyftar jämväl dessas ättlingar i senare led. Man kan å andra sidan, som emellanåt också sker, begränsa sig till att närmast avse de utomlands levande svenskar, som alltjämt äro svenska medborgare. Det blir givetvis av en viss vikt, att man för varje särskilt fall har denna skillnad mellan olika kategorier klar för sig vid prövning av hithörande spörsmål och att intet tvivel uppstår om vad som åsyftas.

I herr Nylanders riksdagsmotion har nämnda åtskillnad beaktats. I nära överensstämmelse med de i denna motion gjorda uppskattningarna kan man för tiden omkring år 1930 beräkna antalet i Sverige födda och utomlands boende svenskar till c:a 730 000 och antalet utomlands levande svenska medborgare till c:a 160 000 (se tablån å sid. 12).

Huru dessa siffror i sin tur ungefärligen fördela sig på olika geografiska och statliga områden visas av den i det följande (sid. 12) återgivna tablån.

I det följande kapitlet om utlandssvenskarnas medborgarskap återgivas vissa mera specificerade statistiska siffror för somliga länder. I bilaga 2 lämnas härjämte en sammanfattande statistisk redogörelse, innehållande även uppgifter om utlandssvenskarnas fördelning på män och kvinnor samt på olika yrken, i den mån sådana uppgifter ha varit tillgängliga.

Den ifrågasatta regleringen av »utlandssvenskarnas rättigheter och skyldigheter» tager givetvis närmast sikte på de utomlands verksamma *svenska medborgarnas* grupp. Detta betonas också i andra kammarens femte tillfälliga utskotts till riksdagen avgivna utlåtande i anledning av herr Nylanders motion, där de olika kategorierna angivas sålunda: »Sådana svenskar, vilka antingen etablerat sig på lång sikt i utlandet eller endast uppehålla sig

	a) Antalet i Sverige födda omkring år 1930	b) Antal svenska medborgare omkring år 1930		a) Antalet i Sverige födda omkring år 1930	b) Antal svenska medborgare omkring år 1930
<i>Europeiska länder ...</i>	85 000	45 000	<i>Utomeuropeiska länder</i>	645 000	115 000
D ä r a v:			D ä r a v:		
Norge	31 500 ¹	20 000 ¹	Förenta Staterna ..	595 000 ⁶	93 500 ⁷
Danmark	31 500	11 000 ²	Canada	34 500	14 500
Finland	6 500 ³	5 000	Australien	4 000	1 500
Storbritannien	5 000	3 500 ⁴			
Tyskland	— ⁵	3 500	Samtliga länder	730 000	160 000
Frankrike	— ⁵	2 500			

där för en begränsad tid, exempelvis för utförande av industriella anläggningar eller som representanter för svensk export, äro närmast till att omfattas av eventuella stöd- och hjälpåtgärder. Men dit böra även hänföras änkor och barn, vilka genom mannens resp. faderns svenska medborgarskap blivit svenskar.»

Det torde emellertid vara uppenbart, att en allsidig utredning »i hela dess vidd av frågan om utlandssvenskarnas fastare sammanknyttande kulturellt och ekonomiskt med moderlandet» — för att citera samma utskottsutlåtande — icke kan underlåta att även fästa ett visst avseende vid de emigranter, som fått medborgarrätt i främmande land. Denna grupp av i utlandet boende svenskfödda är den mest omfattande. Och redan i den mån som de kunna antagas komma att av en eller annan anledning vilja återvända till Sverige, måste dessa utlandssvenskar bliva föremål för hemlandets intresse, såsom det också framhålles i den åberopade riksdagsmotionen. Övergång till annat lands medborgarskap kan — såsom närmare skall påvisas i den följande avdelningen av utlåtandet — ha skett som en rent praktisk åtgärd och röjer icke ens ovillkorligen någon avsikt att kvarstanna i det främmande landet. Vad särskilt Nordamerika beträffar har visserligen det stora flertalet av de svenska invandrarna bytt medborgarskap, och de ha väl där också i regel inriktat sitt liv på ett kvarblivande i invandringslandet. De ha blivit amerikanska medborgare och känna sig som sådana. Men det lär likväl alls icke få anses som någon given sak, att denna kategori av utlandssvenskar skulle ha ställt sig likgiltiga för svensknationella traditioner, och i så måtto böra jämväl dessa landsmän i utlandet här komma i betraktande.

¹ I totalsiffran för svenskfödda i Norge, 31 500, ingå c:a 10 000 svenska medborgare. Av samtliga 20 000 svenska medborgare äro c:a hälften födda i Norge.

² Omkring 3 000 av dessa äro födda i Danmark.

³ Endast finska undersåtar. — Det må här ytterligare nämnas, att ett antal av 342 916 finska medborgare med svenska som modersmål räknades i Finland år 1930.

⁴ Siffran avser endast i Sverige födda.

⁵ Uppgift saknas.

⁶ Det kan härjämte nämnas, att hela antalet personer av svensk härkomst, om dit räknas, förutom de i Sverige födda, även sådana, som härstamma därifrån i *andra* led, år 1930 beräknades till omkring 1½ miljon.

⁷ Siffran avser i Sverige födda icke-amerikanska medborgare, som ej uttagit »första papperet». Huvudsakligen utgöras dessa naturligen av svenska medborgare.

I detta sammanhang må anföras vissa av socialstyrelsen i yttrande till ovannämnda riksdagsutskott den 12 mars 1938 hävdade synpunkter på det utlandssvenska spörsmålet: »Familjeförhållanden eller omsorgen om en säkrare ställning i ekonomiskt avseende och även andra omständigheter göra det ofta naturligt, att en utlandssvensk, som fortfarande fullt ut känner samhörigheten med det gamla hemlandet, förvärvar utländskt medborgarskap. Det må ock erinras om det förhållandet, att i flertalet andra länder — liksom i vårt — opinionen fordrar, att en utlänning, som stadigvarande vistas i landet, har att återgälda landets gästfrihet genom att i skilda avseenden anpassa sig efter dess förhållanden. Detta medför i sin tur, att medan man icke behöver ha några betänkligheter mot åtgärder, som syfta till 'bevarandet av svenskheten i utlandet' — alla nationer torde finna det naturligt om immigranter upprätthålla förbindelser av ideell natur med det gamla hemlandet — måste man iakttaga försiktighet i avseende på sådana åtgärder, vilka åsyfta eller kunna tolkas såsom åsyftande att avhålla emigranter från att fullt ut inpassa sig i invandringslandet.»

Estlands svenskspråkiga befolkning, vilken, när landet år 1940 upphörde att existera som självständig stat, beräknades uppgå till omkring 8 000 personer, har, i mindre skala, utgjort ett exempel på att en svensk folkgrupp kan ha levat länge i främmande land och likväl på ett anmärkningsvärt sätt ha bevarat vissa svenska kulturtraditioner. Det må här även erinras om en annan liten grupp av c:a 1 000 svenskar och svenskättlingar, huvudsakligen avkomlingar av utvandrare till Brasilien på 1890-talet, vilka bebo samhället Yerbal Viejo i provinsen Misiones i det nordligaste Argentinas urskogsområde, och som, ehuru argentinska medborgare, där ha hållit fast vid svenska seder och vid sitt svenska tungomål. Beträffande denna grupp skrives i ett till socialstyrelsen inkommet utlåtande från kyrkoherden C. E. Rohdin: »Ehuru det nu är mycket länge sedan de första svenskarna emigrerade har kärleken till Sverige vuxit så starkt att den kan bli en fara. Sverige är ideallandet, målet för barnens längtan även i tredje led. Gång efter annan ställa svenskar från Misiones sin färd till Sverige. 'Hemkomsten' är emellertid dömd att bli en besvikelse i många fall. — — — De bli förtvivlade, när de skickas från myndighet till myndighet utan att ändå få någon hjälp.»

De problem, som föreligga i samband med utredningen, äro mångahanda och beröra vitt skilda förhållanden i olika länder. En begränsning av undersökningens föremål enbart till utlandssvenskar med bevarat svenskt medborgarskap torde icke vara ändamålsenlig. Utom till de rättsliga kraven gäller det ju nämligen att taga ställning även till frågor av rent kulturell beskaffenhet eller med en mera allmänt social och befolkningspolitisk innebörd. Med avseende på exempelvis ett sådant spörsmål som det om utökade svenska radioutsändningar till främmande länder ger det sig av sig självt, att ingen annan begränsning av klientelet påkallas än den, som markeras av intresset och språkkännedomen. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet synes ha gjort ett mycket befogat påpekande, då den i skrivelse till

socialstyrelsen gör gällande, att det torde vara omöjligt att vid utredandet av vissa spörsmål av kulturpolitisk art göra någon formell åtskillnad mellan utlandssvenskar med och sådana utan svenskt medborgarskap.

Det må här emellertid från början anmärkas, att såväl den ovan omnämnda svenska folkgruppen på baltiskt område som den i ännu högre grad betydelsefulla nedärvda svenskheten hos en viss del av Finlands befolkning torde få anses representera gebit, som väsentligen falla utanför det åt socialstyrelsen nu givna utredningsuppdraget.

I vilken mån i övrigt utlandssvenskar utan svenskt medborgarskap böra inbegripas i dessa sammanhang blir i det hela lämplighets- och omdömesfrågor, som få avgöras från det ena fallet till det andra.

Givet är, att en så vitt möjligt grundlig kännedom om utlandssvenskarnas medborgarrättsliga förhållanden under alla omständigheter är av ett mycket väsentligt intresse för utredningen.

Dessa medborgarrättsliga förhållanden behandlas i här närmast följande avsnitt.

Kap. II. Utlandssvenskarnas medborgarskap.

En sammanfattande framställning av hur frågan om medborgarskapet enligt gällande bestämmelser och i praktiken ställer sig för de utomlands levande svenskarna skall här lämnas.

I socialstyrelsens enquete hos svenska beskickningar och konsulat i utlandet frågades på denna punkt i huvudsak (jfr bilaga 1), i vilken omfattning och på vilka grunder övergång till utländskt medborgarskap brukar ske, och i vilken mån härvid även bl. a. obekantskap med gällande svenska lagbestämmelser och enkannerligen medborgarskapslagens 9 § kan ha spelat in.

Svensk lagstiftning.

De bestämmelser i 1924 års svenska medborgarskapslag, vilka med hänsyn till utlandssvenskarnas förhållanden äro av särskilt intresse, må här till att börja med bringas i erinran, innan redogörelse lämnas för resultatet av den företagna utredningen i ifrågavarande hänseende.

Nämnda lags 1 § ger uttryck åt härstammingsprincipen såsom grundval för svenskt medborgarskap. I enlighet med densamma *förvärvas* sålunda svenskt medborgarskap *på grund av födsel* av barn i äktenskap, vars fader är svensk medborgare, ävensom av barn utom äktenskap, vars moder är svensk medborgare.

I detta sammanhang må vidare nämnas lagens 3 §, enligt vilken dels utländsk kvinna förvärfvar svenskt medborgarskap genom *giftermål* med svensk medborgare och dels barn, som makarna haft samman före äktenskapet, på samma gång blir svensk medborgare, om det är ogift och ännu ej fyllt 21 år. Vidare äro här att märka de föreskrifter i samma lags 5 §, som avse utlänningars förvärv av medborgarskap genom *naturalisation*, och som skola närmare beröras i samband med redogörelsen för bestämmelserna om utlandssvenskars återvinnande av ett förlorat svenskt medborgarskap.

Lagens ovan åberopade 9 § anger *villkoren för det svenska medborgarskapets bibehållande* i fråga om *utomlands födda svenskar*. Där stadgas nämligen, att svensk man eller svensk ogift kvinna, som är född utom riket och aldrig här haft hemvist, *förlorar* sitt svenska medborgarskap vid en uppnådd ålder av 22 år, såframt ej dessförinnan Konungen, på ansökan, har medgivit, att medborgarskapet ändock må bibehållas. Med hemvist här i landet skall till sin verkan vara likställd vistelse här för fullgörande av värnplikt eller för deltagande i undervisningen vid svensk läroanstalt »eller ock eljest

under förhållanden, som tyda på samhörighet med Sverige». Man har med en sådan bestämmelse avsett att förhindra, att personer med svensk härstamning generation efter generation skulle kunna bevara svenskt medborgarskap, sedan varje samband med det forna hemlandet gått förlorat. Svenskt medborgarskap skall sålunda i enlighet med bestämmelsen kunna bevaras av utomlands bosatta personer av svensk härstamning, så länge verklig samhörighet med Sverige kan anses vara för handen men icke längre.

Den ansökan om bibehållande av medborgarskap, varom här talas, prövas, enligt vad från justitiedepartementet har meddelats, av Kungl. Maj:t (justitiedepartementet) i enlighet med följande norm: Tillhör sökanden den första i utlandet födda generationen, bifalles ansökningen i regel, såvida ej särskilda skäl föreligga för avslag. Tillhör åter sökanden den andra i utlandet födda generationen eller någon senare sådan generation, avslås ansökningen i regel, såvida icke sökanden varit och är bosatt »bland folk av en i förhållande till den svenska mycket skiljaktig ras och med väsentligt olikartad kultur, såsom fallet är med vissa asiatiska, afrikanska och jämväl östeuropeiska stater».

Något lagligt hinder för bifall till ansökningar från utflyttade svenskars avkomlingar i andra eller senare led i större utsträckning än som nu sker föreligger likväl icke. Styrelsen återkommer härtill i sitt eget yttrande i ämnet. I lagens 8 § bestämmes, att svenskt medborgarskap *jämväl förloras* av den, som genom naturalisation eller giftermål eller ock eljest blir medborgare i annat land och där har eller efter förvärvet av medborgarskapet tager sitt hemvist, samt att oberoende av hemvistet det svenska medborgarskapet förloras av ogift barn under 21 år, som blir utländsk medborgare genom föräldrarnas äktenskap. — Det är att märka, att bestämmelsen däremot icke blir tillämplig i fråga om svensk medborgare, som på grund av födsel inom främmande stats territorium är medborgare även i denna stat. Härigenom uppkommer ofta, särskilt i de anglo-sachsiska länderna och framför allt i Förenta Staterna, s. k. dubbelt medborgarskap. (Jämför det följande.)

Av intresse i förevarande sammanhang äro ytterligare de bestämmelser om *återvinnande* av medborgarskap i vissa fall, vilka återfinnas i lagens 4 §: Den, som på grund av födseln varit svensk men förlorat sitt svenska medborgarskap utan att bliva medborgare i annat land, återvinner svenskt medborgarskap genom att taga hemvist här i riket. Den åter, som på grund av födseln varit svensk men sedermera blivit annat lands medborgare, återvinner svenskt medborgarskap, såframt han, efter förlust av det utländska medborgarskapet, tager hemvist här i riket, eller ock, medan han har hemvist här i riket, går sitt utländska medborgarskap förlustig.

För den händelse åter, att en utlandssvensk, vilken tidigare har varit svensk medborgare, sedermera har erhållit ett *utländskt medborgarskap, vilket han alltjämt bevarar*, liksom även för det fall, att personen i fråga aldrig har ägt svenskt medborgarskap utan endast är ättling av en svensk, kommer lagens 5 §, avseende utlänningars naturalisation, i betraktande för ett *återvinnande respektive förvärv* av svenskt medborgarskap. Där stadgas, att Ko-

nungen, på ansökan, äger att till svensk medborgare upptaga (naturalisera) utlänning, som 1) har fyllt 21 år, 2) sedan fem år har hemvist i Sverige, 3) gjort sig känd för hederlig vandel och 4) har möjlighet att försörja sig och sin familj; men det tillägges, bland annat, att, om sökanden förut innehaft svenskt medborgarskap, de två först nämnda villkoren (alltså om viss ålder och fem års hemvist i Sverige) må bortfalla. — Det är att märka, att Kungl. Maj:t härmed har fått laglig befogenhet att naturalisera även sådan svenskfödd person, som är bosatt utom riket, ehuru bestämmelsen som regel icke har tillämpats i dylika fall. Naturalisation medgives i allmänhet dock för sådana fall, där sökanden varit och är bosatt »bland folk av en i förhållande till den svenska mycket skiljaktig ras och med väsentligt olikartad kultur».

Vidare märkes i lagens 13 § en bestämmelse om *återvinnande av svenskt medborgarskap, som har förlorats på grund av 1894 års lags s. k. 10-årsregel*, vilken regel numera har ersatts med den ovan anförda bestämmelsen i den gällande lagens 9 §. Nämnda 10-årsregel — vilken på sin tid gav upphov till ett avsevärt missnöje på utlandssvenskt håll — innebar följande: hade svensk man eller svensk ogift kvinna efter en uppnådd ålder av tjuguetta år, eller änka, efter äktenskapets upplösning, i tio års tid oavbrutet haft sitt hemvist utom riket, förlorades det svenska medborgarskapet, därest icke vistelsen utomlands föranletts av offentligt uppdrag för riket eller inom nämnda tids utgång förbehåll om medborgarskapets behållande hade gjorts genom en hos svensk beskickning eller svenskt konsulat avgiven skriftlig förklaring; sådan förklaring skulle, för att fortfarande äga giltighet, förnyas inom varje ny 10-årsperiod. Enligt nuvarande medborgarskapslags 13 § har emellertid person, som på grund av denna icke längre giltiga regel gått förlustig svenskt medborgarskap, rätt att utan vidare återfå detsamma genom att i viss föreskriven ordning hos svensk beskickning eller svenskt konsulat skriftligen anmäla sin önskan att åter bli svensk medborgare, detta dock endast på villkor att han icke förvärvat medborgarskap i annan stat samt att förutsättningarna för förlust av medborgarskap enligt 9 § i denna lag heller icke äro för handen. (Beträffande tolkningen av detta stadgande, särskilt av uttrycket »förutsättningarna för förlust av medborgarskap enligt 9 §», torde få hänvisas till F. Malmars arbete »Förvärv och förlust av svenskt medborgarskap».)

Slutligen må nämnas, att enligt en annan föreskrift i gällande lags 13 § svenskt medborgarskap på liknande sätt och under enahanda förutsättningar kan återvinnas jämväl av svenskfödd kvinna, som enligt visst stadgande i 1894 års lags 6 § har förlorat sitt svenska medborgarskap genom giftermål med en icke-svensk medborgare. (Såsom ovan anförts, medför giftermål med utlänning enligt gällande lag icke utan vidare förlust av svenskt medborgarskap, utan detta sker endast under de i lagens 8 § angivna förutsättningarna.)

Utländsk lagstiftning.

Till ovanstående redogörelse för svensk rätt må fogas några kortfattade anmärkningar rörande *vissa huvuddrag i främmande länders medborgarskapslagar*, i den mån dessa äga intresse i detta sammanhang och särskilt för belysning av spörsmålet om utomlands boende svenskars övergång till annat lands medborgarskap.

Beträffande *förvärv av medborgarskap på grund av födsel* följer lagstiftningen i olika länder två skilda grundläggande principer, nämligen antingen *härstamningsprincipen* (jus sanguinis), som grundar medborgarskapet på föräldrarnas medborgarskap, oavsett om barnen födas inom eller utom riket, eller *territorialprincipen* (jus soli), som innebär, att födelse inom en stats område medför medborgarskap i denna stat. I de flesta länders lagstiftning har likväl den grundläggande principen icke strängt renodlats utan genomförts med större eller mindre modifikationer. I samband med frågan om utlandssvenskars ombyte av medborgarskap bli respektive lagar huvudsakligen av intresse i den mån de bygga på territorialprincipen.

På denna princip baserar sig i huvudsak lagstiftningen i det latinska Amerika och i Förenta Staterna ävensom i Storbritannien jämte Canada, Australien, Sydafrika och andra delar av det brittiska väldet. I några av hit hörande länders lagar är likväl principen i större eller mindre mån modifierad. Sålunda märkes här bl. a., att den, som inom någon del av det brittiska riket har förvärvat ett brittiskt medborgarskap genom födsel, vid myndig ålder kan avsäga sig detsamma, om han då tillika skulle vara annan stats medborgare.

De norska och danska medborgarskapslagarna ha tillkommit efter nordiskt samarbete och äro i de flesta väsentliga avseenden lika med 1924 års svenska lag, som, enligt vad ovan sagts, i huvudsak bygger på härstamningsprincipen. Visst avsteg har emellertid gjorts på en punkt i riktning mot en modifierad territorialprincip. Sålunda innehåller den svenska lagens 2 § ett stadgande (icke förut berört, eftersom det icke har något direkt intresse för utlandssvenskarna), enligt vilket utlänning, som är född här i riket och oavbrutet här haft sitt hemvist, blir svensk medborgare vid en uppnådd ålder av 22 år; härtill har fogats en föreskrift, som möjliggör avsägelse av rättigheten att bli svensk medborgare för det fall, att personen i fråga kan styrka sig äga medborgarskap i annat land. Likartade bestämmelser ha införts i de två andra skandinaviska ländernas lagstiftning. I norsk lag föreskrives sålunda, att utländsk man eller utländsk ogift kvinna, som fötts inom landet och sedan vistats där oavbrutet till 22 års ålder, blir norsk medborgare, såvida personen i fråga icke under det sist förflutna året har förklarat sig ej önska detta samt därjämte påvisat medborgarskap i annat land. Den danska lagen stadgar, att inom Danmark född utländsk man eller ogift kvinna, som därstädes oavbrutet haft sitt hemvist, vid fyllda 19 år skall räknas som dansk medborgare, försåvitt personen i fråga icke under det sista året

har anmält en önskan i motsatt riktning och tillika bevisat sig vara en annan stats medborgare.

Till enahanda kategori av stadganden hör en föreskrift i den belgiska lagen, enligt vilken en i Belgien född person, om han vistats i Belgien viss tid under sina uppväxtår och sista året haft sitt ordinarie hemvist där, före 22 års ålder kan erhålla belgiskt medborgarskap genom en särskild förklaring, dock icke i det fall, att hans hemlands lagstiftning tillåter honom att där bevara medborgarskap jämte medborgarskapet i ett annat land. I den franska lagen finnas ävenledes vissa speciella bestämmelser, som också närmast torde ha sin plats i detta sammanhang. Varje i Frankrike av utlänning född person blir med fyllda 21 år fransk medborgare, om han har sitt hemvist i landet, och om han icke under det närmast följande året avsäger sig det franska medborgarskapet under hänvisning bl. a. till att han äger samma medborgarskap som sina föräldrar. Vidare är det föreskrivet, att envar i Frankrike född person, som har sitt hemvist i landet, kan bli fransk medborgare efter särskild förklaring. Slutligen må här nämnas, att Italiens lagstiftning innehåller vissa bestämmelser, som möjliggöra för inom landet födda personer att under vissa särskilda betingelser bliva italienska medborgare på begäran, samt att Spanien och Portugal också tillämpa en modifierad territorialprincip.

Den franska lagstiftningen, som eljest bygger på härstamningsprincipen (*jus sanguinis*), i det att varje barn av en fransk fader blir fransk medborgare, innehåller utom de ovan nämnda jämväl vissa andra element, som tillhöra territorialprincipens område. Den, som är född i Frankrike av utländska föräldrar, av vilka den ena ävenledes där är född, blir sålunda fransk medborgare, dock med befogenhet att, om det är modern som är född i Frankrike, avsäga sig medborgarskapet under året efter myndighetsåret, förutsatt att vissa betingelser i övrigt därvid äro uppfyllda. Dessutom är det föreskrivet, att barn i äktenskap, där modern är fransyska vid barnets födelse, blir fransk medborgare.

Ett stort antal stater ha vidare i sin lagstiftning bestämmelser av innebörd, att utländsk kvinna, som gifter sig med en medborgare inom respektive stat, *genom giftermålet förvärvar medborgarskap* i makens hemland. Så är fallet i bl. a. Danmark, Finland, Italien, Nederländerna, Norge, Schweiz, Storbritannien och andra delar av det brittiska imperiet, Tyskland samt Ungern. I Belgien gäller en motsvarande regel med undantag för det fall, att kvinnan efter giftermålet bibehåller medborgarskap i sitt hemland och att hon därjämte enligt särskild förklaring avstår från sitt belgiska medborgarskap. (Som redan nämnts, bibehålles emellertid svenskt medborgarskap icke, när kvinnan har förvärvat annat medborgarskap genom giftermål samt tager sitt hemvist i makens hemland.) En utländsk kvinna, som ingår äktenskap med en fransman, blir icke fransk medborgare, med mindre än att hon före vigseln avger förklaring om sin önskan att bliva det, eller ock att hennes hemlands lagstiftning är så beskaffad, att hon genom giftermål med utlänning ovillkorligen förlorar sitt genom födseln förvärvade medbor-

garskap, oberoende av om hon erhåller medborgarskap i makens hemland eller icke. I en del länder i övrigt, såsom t. ex. i Förenta Staterna ävensom i vissa sydamerikanska stater och i Sovjet-unionen, förvärvar en utländsk kvinna *icke* genom äktenskap med en medborgare i respektive land eget medborgarskap i detta.

Vidare finnas i de skilda ländernas lagstiftning *bestämmelser om naturalisation*, d. v. s. om utlännings upptagande till medborgare i respektive land efter ansökan och på grund av särskilt beslut. Dessa bestämmelser äro i de olika länderna av mycket olikartad beskaffenhet och torde ej här behöva närmare beröras. På vissa håll är naturalisationen förenad med tämligen omständliga formaliteter och även med icke obetydliga kostnader. Naturalisation är på det hela taget lättare att ernå i immigrationsländerna bortom haven än i Europa.

Härjämte må nämnas, att vissa staters lagstiftning innehåller föreskrift om *förlust av medborgarskap* i händelse av förvärv av medborgarskap i annat land. Detta gäller i fråga om t. ex. lagstiftningen i Danmark, Frankrike samt Storbritannien jämte dominions. Hemvist i det andra landet blir, jämte medborgarskap i detsamma, villkoret för det ursprungliga medborgarskapets förlust enligt somliga staters lagar, bland vilka, utom Sveriges, märkas Finlands och Norges. (I Danmark gäller detsamma, för det fall att det danska medborgarskapet har förvärvats genom födsel.) Tysk lagstiftning medger, att tysk medborgare, som förvärvar utländskt medborgarskap, i vissa fall kan bibehålla sitt tyska medborgarskap.

Överenskommelser med främmande länder.

Slutligen torde här böra omnämnas vissa *överenskommelser med andra länder*, som äro av betydelse i detta sammanhang.

I enlighet med en med Förenta Staterna den 26 maj 1869 avslutad konvention angående utflyttade personers nationalitet med därtill hörande protokoll skall sålunda en förutvarande svensk medborgare, som upptagits till medborgare i Förenta Staterna, anses ha avstått från detta sitt medborgarskap, då han ånyo bosatt sig i Sverige utan avsikt att återvända till Amerika. Det stadgas härjämte, att avsikten att icke återvända till Amerika anses förefinnas, när personen i fråga uppehållit sig i Sverige mer än två år. Enligt gällande svenska lags 4 §, andra stycket, återvinnes i sådana fall svenskt medborgarskap utan vidare, under förutsättning att vederbörande person på grund av födseln varit svensk. Det må anmärkas, att det från Förenta Staterna emellertid med hänvisning till gällande amerikansk lagstiftning har hävdats, att en där naturaliserad svensk, även sedan han åter bosatt sig i Sverige och uppehållit sig här under mer än två år, fortfarande bör anses såsom amerikansk medborgare, försåvitt omständigheterna i det föreliggande fallet utgöra stöd för antagandet, att han har för avsikt att återvända till Amerika. Denna tolkning av överenskommelsens innebörd, som tidigare icke godtagits från svenskt håll, har på sistone understötts genom ett utslag, givet i regeringsrätten den 16 januari 1939.

Emellertid må i detta sammanhang också erinras, att en ny medborgarskapslag i Förenta Staterna antagits den 14 oktober 1940 och trätt i kraft nittio dagar därefter. I enlighet med i denna lag angivna föreskrifter förlora nationaliserade personer sitt amerikanska medborgarskap som regel efter två eller tre års vistelse i ursprungslandet. Därjämte stadgas, att lagen icke innebär någon ändring i vad som avtalats genom före dess tillkomst sluten traktat.

Enligt tilläggsartikel till det mellan Sverige och Argentina den 17 juli 1885 avslutade vänskaps-, handels- och sjöfartsfördraget skall en förutvarande svensk medborgare, som blivit medborgare i Argentina, anses ha avstått från detta medborgarskap, då han åter bosätter sig i Sverige i avsikt att där förbli. Även här föreskrives, att en vistelse i Sverige under mer än två år skall anses utvisa en sådan avsikt.

Vidare märkes på detta område den i Haag den 12 april 1930 avslutade och sedermera av bl. a. Sverige (med visst förbehåll i fråga om en särskild punkt) ratificerade konventionen för lösande av vissa konflikter mellan medborgarskapslagar. De regler, som fastställts i denna konvention, innebära bl. a. undanröjandet av vissa förutsättningar för uppkomsten av s. k. *dubbelt medborgarskap*. Det har dock endast lyckats att i en tämligen begränsad omfattning för sådant ändamål sammanjämka de skilda ståndpunkter, som företrädas av olika länders lagstiftning.

Samtidigt med denna konvention för lösande av vissa konflikter mellan medborgarskapslagar undertecknades för Sveriges del ett i anslutning till konventionen upprättat protokoll angående *värnplikt* i vissa fall av dubbelt medborgarskap. Protokollet åsyftar att giva klara bestämmelser angående vederbörande personers värnplikt i endera av de två stater, där de ha medborgarskap. Anledning torde icke finnas att i enskildheter ingå på detta protokoll, som emellertid kan få viss betydelse i samband med den svenska medborgarskapslagens förut anförda 9 § angående förlust av svenskt medborgarskap under vissa omständigheter. Den 31 januari 1933 träffades vidare med Förenta Staterna en särskild konvention, som ävenledes har avseende på frågan om värnplikt för personer med dubbelt medborgarskap. I enlighet med denna överenskommelse — som i sak överensstämmer med nyss nämnda protokoll — skall den, som är båda de fördragsslutande parternas medborgare och vanligen är bosatt inom den ena partens område samt faktiskt äger närmast samhörighet med denna part, vara befriad från alla militära förpliktelser inom den andra partens område. Konventionen tar väsentligen sikte på de i Förenta Staterna av svenska föräldrar födda män med hemvist i Förenta Staterna, som ännu icke uppnått 22 års ålder. Dessa kunna icke ännu ha gått förlustiga sitt svenska medborgarskap enligt medborgarskapslagens 9 §, och enligt gällande amerikanska lag äro de därtill amerikanska medborgare på grund av födsel på amerikanskt territorium. — I samband med denna konvention har i den svenska värnpliktslagens 1 § införts ett stadgande, som ger Konungen rätt att för varje särskilt fall be-

stämma angående värnplikten för svenska medborgare, som tillika äro medborgare i en främmande stat och där ha hemvist.

Inkomna yttranden.

Härefter lämnas en redogörelse för inkomna yttranden i avseende på utlandssvenskarnas medborgarskap, varvid även vissa framställda önskemål och krav skola återgivas. Den punkt i styrelsens enquête hos beskickningar och konsulat, som rör frågan om eventuella hinder för svenska medborgares utkomst i främmande länder i form av restriktioner vid beviljandet av arbetstillstånd, en exklusivt nationell hållning hos vederbörande lands fackföreningar o. s. v., behandlas också i detta sammanhang, i den mån som inkomna uttalanden ha givit vid handen, att dithörande frågor ha ett nära samband med spörsmålet om medborgarskapet.

Utlandssvenskars ombyte av medborgarskap under skilda omständigheter.

Där ett främmande medborgarskap har förvärvats av utomlands bosatta svenskar — och därmed deras svenska medborgarskap, jämlikt lagens 8 §, har förlorats — kan detta ha skett genom *naturalisation*, alltså efter ansökan och på grund av särskilt beslut från vistelselandets myndigheters sida. En svensk kvinna kan, som nämnts, även bli annat lands medborgare genom *giftermål*. Slutligen kan en i utlandet född svensk *förlora det svenska medborgarskapet på grund av* bestämmelserna i *medborgarskapslagens 9 §*, under det att personen i fråga då merendels har blivit eller också senare blir vistelselandets medborgare. Dessa trenne olika fall av ombyte av medborgarskap behandlas i det följande var för sig.

Utredningen torde kunna sägas ha klart givit vid handen, att i *Sverige födda utlandssvenskars förvärv av utländskt medborgarskap genom naturalisation* har varit en mycket allmän företeelse i anglosachsiskt betonade utomeuropeiska länder. På vissa oss närstående europeiska håll har en om också ej lika starkt utpräglad tendens i samma riktning gjort sig gällande hos utlandssvenskarna. I övrigt synes man oftast ha föredragit att bevara sitt svenska medborgarskap.

Statistiska uppgifter för en närmare belysning av dessa förhållanden ha endast undantagsvis kunnat erhållas. Den i föregående kapitel återgivna översiktstablan ger åtminstone för vissa länder en föreställning om i vilken omfattning de i Sverige födda utlandssvenskarna övergått till främmande medborgarskap. Beträffande Förenta Staterna och ett par andra länder skola några mera preciserade data nedan anföras.

Beträffande de *orsaker*, som i allmänhet varit bestämmande vid sådan övergång till ett annat medborgarskap, har riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, med utgångspunkt från sina erfarenheter, angivit tre olika omständigheter såsom varande av huvudsaklig betydelse, nämligen:

a) att statliga och kommunala befattningar i allmänhet förbehållas det egna

landets medborgare, b) att i vissa europeiska länder alla, som icke äga medborgarskap, betraktas med stor misstänksamhet, när de uppträda på arbetsmarknaden eller i affärslivet, samt c) att fackföreningarna och även andra intresseorganisationer i de anglosachsiska länderna om icke formellt så dock i praktiken ställa krav på medborgarskap hos anslutna medlemmar. Till styrelsen inkomna yttranden från olika länder vitsorda jämväl betydelsen av dessa förhållanden. Det har visat sig, att därutöver sociala förmåner av olika slag, som erbjudits i de främmande länderna, ha kunnat spela en roll, och man har härjämte på vissa håll påverkats av psykologiska faktorer, sådana som känslan av naturlig samhörighet med vistelslandet o. d.

Tidsförhållandena ha till sist otvivelaktigt på flera håll haft konsekvenser med avseende på medborgarskapet. Detta beröres närmare i det följande.

Ett av beskickningschefen i Bukarest gjort uttalande av visst allmänt intresse må i detta sammanhang anföras: »Under nu rådande förhållanden» (skrivet den 14 september 1939) »kan egenskapen av utlänning ofta för svenskar i utlandet medföra svårigheter vid utövandet av deras yrken, för att erhålla arbetsanställning o. s. v. Tack vare det goda anseende som Sverige äger så gott som överallt i världen, är dock förmånen att vara svensk medborgare så stor, att det utom i U. S. A. ytterst sällan inträffar att svenskar låta sig upptagas som medborgare i verksamhetslandet.» Det vill synas, som om detta uttalande emellertid i viss mån skulle jävas av yttranden från en del andra håll ävensom av statistikens utslag. I den mån de statistiska siffrorna och inkomna uppgifter i övrigt kunna lämna en ledning för omdömet, giva de i varje fall, som redan har antytts, vid handen, att ett beaktansvärt antal svenskfödda personer även i en del av de europeiska länderna ha övergått till icke-svenskt medborgarskap, och detta har ägt rum redan innan tidsläget nått sin värsta skärpning.

Särskilt inom *våra nordiska grannländer* har det kunnat konstateras, att förvärv av främmande medborgarskap har varit en företeelse av en betydande omfattning.

Det är svårt att anföra fullt belysande norska siffror. Antalet i Sverige födda personer, som efter framställning därom erhållit norskt medborgarskap under perioden 1891—1932, uppgår enligt uppgift från norska justitiedepartementet till drygt 10 000 personer. Det är därvid att märka, att denna siffra endast omfattar huvudpersoner och sålunda icke inbegriper alla familjemedlemmar. Den i föregående kapitel (sid. 12) anförda tablån synes giva vid handen, att år 1930 omkring 20 000 svenskfödda personer i Norge icke bevarat svenskt medborgarskap. Svenska sändebudet i Oslo förmåler, att det har förefallit, som om under senare år (yttrandet avgavs den 30 augusti 1939) en viss ökning i övergången till norsk nationalitet ägt rum, och orsaken härtill lär oftast vara att söka i en önskan att bli delaktig i vissa därmed förenade ekonomiska förmåner, bland vilka i fråga om mindre bemedlade svenskar den norska ålderdomspensionen, som tillkommer endast norska medborgare, skulle vara den mest eftersträvansvärda. Det vill synas, som om tendenser till en viss nationell exklusivitet inom den norska fackför-

eningsvärlden i detta sammanhang också skulle ha kunnat utgöra en faktor av större eller mindre betydelse.

I Danmark ha enligt svenska beskickningens rapport svenskar i mycket stor utsträckning sökt danskt medborgarskap med hänsyn till de avsevärda sociala och ekonomiska fördelar, som detta medför. Statistikens uppgifter giva vid handen, att år 1930 åtminstone 20 000 svenskfödda personer i Danmark torde ha varit danska medborgare. Man lär vid detta ombyte av medborgarskap ha fäst avseende i första hand vid rätten att efter uppnådda 60 år erhålla dansk folkpension samt därjämte vid möjligheterna att komma i åtnjutande av vissa andra sociala förmåner, vilka tillkomma endast danska medborgare. Det omtalas ytterligare i svenska beskickningens berättelse, att giftermål med danska kvinnor kan anses spela en avsevärd roll såsom motiv icke blott för svenskars kvarstannande i landet utan även för deras sökande av danskt medborgarskap.

I Finland funnos år 1930 omkring 6 500 svenskfödda finska medborgare. Häri inräknas även ett antal i Sverige födda barn av finska föräldrar, som återvänt till Finland från en vistelse i Sverige, men det stora flertalet utgöres av rikssvenskar, som utflyttat till Finland och där blivit finska medborgare. Den finska statistiken upplyser också om att under åren 1931—38 sammanlagt omkring 950 svenskar sökt och erhållit finskt medborgarskap. En vanlig anledning till ombyte av medborgarskap har, enligt vad svenska legationen i Helsingfors upplyser, varit, att man har sökt tjänst av det slag, där finskt medborgarskap fordras, eller att eljest intressen av ekonomisk art ha givit utslag i sådan riktning. Av svenska konsuln i Åbo anföres såsom orsak till sökande av finskt medborgarskap, att vederbörande personer hela sitt liv eller åtminstone under en lång tid ha varit bosatta i Finland och därför känna större gemenskap med detta land än med Sverige. Genom förvärvandet av finskt medborgarskap befrias de ju dessutom från skyldigheten att söka arbets- och vistelsetillstånd samt förnyelse av dylika tillstånd. Från svenska kolonien i Helsingfors framhålles såsom ett bestämmande skäl till ombyte av medborgarskap svårigheten för en utlänning att erhålla eller behålla en tjänst, men det antages, att därjämte även besvärigheterna för icke-finska medborgare att köpa fast egendom ävensom den finska aktiebolagslagens bestämmelser i vissa stycken ha inverkat på åtskilligas beslut i nämnda hänseende.

Enligt de yttranden, som ingått från i ämnet hörda svenska myndigheter i *England* ävensom från enskilt engelskt-svenskt håll, ha svenska män sökt engelskt medborgarskap i en åtminstone icke obetydlig omfattning. Svenska beskickningen i London nämner bland de omständigheter, som kunna föranleda övergång till brittiskt medborgarskap, särskilt svårigheten att erhålla arbetstillstånd för utlänningar och anför i samband därmed, att fackföreningar ofta torde söka förhindra arbetstillstånd åt utlänning inom yrke, där inhemsk arbetskraft finnes. Däremot utgör, framhålles det i samma yttrande, utländskt medborgarskap intet direkt hinder för drivandet av egen affärsrörelse eller annan näring. Svenska handelskammaren i London

påpekar, att den klass av svenskar, som bosätter sig i England, i flertalet fall visserligen länge håller fast vid sitt svenska medborgarskap och vid tanken på att få återvända till Sverige, men att dessa svenskar likväl ofta, efter det att de funnit sin trygga utkomst i vistelselandet, finna förvärvandet av engelskt medborgarskap förenat med påtagliga fördelar, och detta vare sig de driva affärsverksamhet eller de ha en avlönad anställning. Även psykologiska omständigheter äro här av betydelse, och vid affärsresor till transoceaniska länder kan innehavet av ett engelskt pass bli till avsevärd nytta. Handelskammaren betonar, att befattningar i engelsk statstjänst endast äro tillgängliga för dem, som förvärvat engelskt medborgarskap. Arbetslöshetspolitiken i England samt förhållandena på den engelska arbetsmarknaden ha vidare, framhålles det i handelskammarens yttrande, sedan förra världskrigets slut varit ägnade att bereda icke-engelska arbetare svårigheter. Det påpekas i detta sammanhang, att ansökan om arbetstillstånd för en utlänning i England skall inlämnas av den presumtive arbetsgivaren, som i regel är obenägen att anställa utläningar, så länge tidigare entledigad personal eller andra arbetslösa av engelsk nationalitet äro tillgängliga. I likhet med svenska beskickningen anför handelskammaren, att i vissa fall även fackföreningspolitiken influerat. Ätminstone med avseende på en yrkesgrupp, säger handelskammaren, remitteras veterligen ansökningar om arbetstillstånd av vederbörande myndighet till fackförening för yttrande, nämligen i fråga om kockar och restaurangvaktmästare. Inom arbetarklassen synes även giftermål med engelskor utgöra ett vägande skäl för sökande av engelskt medborgarskap. Slutligen må anföras, att, enligt vad som uppgives av svenska sjömanspastorn i London, åtskilliga svenska sjömän blivit engelska medborgare för att vara säkrare på att få arbete på engelska fartyg.

Det må vidare omnämnas, att de visserligen fåtaliga på *Island* bosatta svenskarna i en del fall ha sökt isländskt medborgarskap, vilket enligt därvarande svenske generalkonsuls uppfattning till väsentlig del berott på en önskan att erhålla säkerhet för att icke dåliga tider med stor arbetslöshet skall lägga hinder i vägen för dem att fortsätta sin verksamhet. Giftermål med isländskor lära i en del av dessa fall även ha varit ett bestämmande motiv.

I *Förenta Staterna* och *Canada* är det regel, att svenska medborgare, så snart detta enligt dessa länders lagar är möjligt, förvärva amerikanskt medborgarskap. För *Förenta Staternas* del kunna här följande belysande siffror för året 1930 anföras (jfr bil. 2):

Antalet i Sverige födda	595 000
Därav	
naturaliserade amerikanska medborgare	432 500
personer som uttagit »första papperet»	51 000
icke-amerikanska medborgare i övrigt	93 500
med okänt medborgarskap	18 000.

Den starkt präglade och självmedvetna men icke för vår nordiska egenart väsensfrämmande nordamerikanska mentaliteten har verkat starkt pådrivande i angiven riktning, och såväl i Förenta Staterna som i Canada ha därjämte sådana faktorer som förbättrade möjligheter att få utkomst på arbetsmarknaden samt befogenhet att vid arbetslöshet erhålla arbetslöshetsunderstöd ävensom på vissa håll att komma i åtnjutande av ålderdoms- och fattigunderstöd kunnat motivera förvärv av medborgarskap i vistelselandet. Av svenska generalkonsulatet i New York framhålles, att det i Förenta Staterna visserligen snarare är undantag än regel, att själva lagstiftningen och offentliga myndigheters inställning kan sägas nödsaka immigranten att mer eller mindre mot hans egen vilja förvärva amerikanskt medborgarskap. I ytterligt få fall, säges det i samma yttrande, lära också fackföreningar uppställa amerikanskt medborgarskap eller »första papper» som villkor för inträde i organisationen. Därjämte betonas emellertid, att ordet »alien» dock särskilt sedan världskriget 1914—1918 erhållit en mindre god klang. Det anföres vidare, att inom stålindustrien 15 % av de nyanställda voro utlänningar år 1929 men endast 2½ % år 1936, och att det ingalunda varit ovanligt under de senaste arbetslöshetsåren, att personer avskedats endast därför att de varit utlänningar. Besättningen på amerikanska handelsfartyg skall till 75 % vara amerikanska medborgare, förmåles det i samma yttrande. Enligt 1936 års Merchant Marine Act måste till och med hela besättningen vara amerikansk på de fartyg, som åtnjuta federala subsidier; enda undantaget härifrån gäller steward-departementet på passagerarfartyg, där upp till 10 % må vara utlänningar, som på lagligt sätt inkommit i U. S. A. I det yttrande, som avgivits från svenska konsulatet i Chicago, framhålles, att de större amerikanska industriföretagen på senare tid endast undantagsvis anställt utlänningar som arbetare, och att det i vissa stater på grund av i lag stadgade inskränkningar i utlännings rätt att förvärva fast egendom också har blivit ett intresse för lantbrukare att snarast möjligt förvärva medborgarskap i Förenta Staterna. Av svenska konsulatet i San Francisco nämnes även påtryckning från fackorganisationer och nationella förbund såsom faktorer, vilka ha medverkat till att det svenska folkelementet i allt större utsträckning söker amerikanskt medborgarskap. Ett sådant medborgarskap medför ytterligare bland annat den fördelen, att besök i hemlandet kan företagas utan risk för att återvägen skall vara stängd. — I Canada är det, enligt vad svenska generalkonsulatet i Montreal berättar, förutom ett fåtal personer i mer eller mindre framskjuten ställning — framför allt inom affärlivet — egentligen endast vissa socialt och ekonomiskt mindre välställda grupper av arbetare inom särskilda områden av landet (jfr sid. 34), som underlåta att söka canadensiskt medborgarskap. Från svenska vicekonsulatet i Toronto i Ontario framhålles, att ett visst inofficiellt tryck övas på utlänningar särskilt i mindre samhällen och på landsbygden att övergå till canadensiskt medborgarskap. Det kan icke heller, betonas det från samma håll, vara ett svenskt intresse att förhindra detta; från Sveriges sida bör man här i stället inrikta sig på uppe-

hållandet av svenskt språk och svenska kulturtraditioner hos Canada-svenskarna.

De fördelar, som i Nordamerika äro förenade med naturalisering, bliva uppenbarligen av en mycket väsentlig betydelse för invandrarna. Det har, såväl i de svar, vilka inkommit vid socialstyrelsens enquête, som i yttranden från andra håll, också betonats, att de svenska emigranterna i Amerika, genom att de med hänsyn till ovan berörda omständigheter söka amerikanskt medborgarskap, blott göra sin plikt mot sig själva och sina närmaste. »Ideellt och rasbiologiskt», skriver författaren A. Viksten, »är de fortfarande lika goda svenskar och kan genom sin samhörighetskänsla med moderlandet utgöra en ouppskattbar moralisk och merkantil tillgång för Sverige utan att därmed göra avkall på lojaliteten och förpliktelserna mot sitt nya fosterland.» Från skilda håll framhålles, hurusom vissa kategorier av våra landsmän i Amerika i alltför stor utsträckning ha underlåtit att söka amerikanskt medborgarskap och på sådant sätt ha försatt sig själva i en ogynnsam belägenhet. Kyrkoherden C. E. Rohdin påpekar, att frånvaro av amerikanskt medborgarskap i Amerika i kristider även medför risk för utvisning, samt att tusental av fattiga svenska arbetare utan amerikanskt medborgarskap av fruktan för denna eventualitet ha vandrat från plats till plats i Seattle och Vancouver. Dessa äro »ständigt i rörelse till dess bättre tider stunda och deras arbetskraft åter blir värdefull eller till dess att döden i förtid kommer som den barmhärtige befriaren». Sådana i vissa trakter av Canada och Förenta Staterna kringvandrande svenskars nödställda läge — vilket i samband med utredningen har berörts i uttalanden från skilda håll — och behovet av svenska hjälpåtgärder i dylika fall skall i det följande ytterligare bliva föremål för uppmärksamhet (sid. 34).

I den citerade skrivelsen av kyrkoherde Rohdin antydes i detta sammanhang ytterligare, att en *missriktad propaganda för svenskhetens bevarande* kan förhindra mången utvandrande att söka en ur praktiska synpunkter önskvärd hemortsrätt i det land, där han slagit sig ned. Det göres i samma inlägg också gällande, att, så länge man i Sverige dock icke kan garantera alla hemvändande svenskar bärgning, det snarast måste vara en svensk skyldighet att meddela landsmän i främmande länder undervisning om nödvändigheten av att under vissa förhållanden söka medborgarskap i vistelselandet och om sättet att härvid gå till väga. Frånvaron av en sådan undervisning kan ha varit orsak till att många landsmän för närvarande äro dömda att, som förhållandena äro i Amerika, föra en bekymmersam tillvaro. Även annorstädes, i de stora världsstädernas kvarter, ha påträffats »fattiga, gamla svenskar, som på grund av frånvaro av medborgarrättigheter i vistelselandet ledo brist på det nödvändigaste». Den åberopade författaren menar det under vissa förhållanden rent av kunna vara statens plikt att lämna penninghjälp till svenskar, som vilja men icke ha råd att skaffa sig utländsk medborgarrätt, med hänsyn till därmed förenade kostnader.

Även svenska invandrare i *Australien* ha i betydande utsträckning funnit det med sin fördel förenligt att förvärva medborgarskap i vistelse-landets

statsamfund. Detta gäller närmast dem, som tillhöra den arbetande klassen, däremot icke representanter för svenska bolag o. d. Den med ombytet av medborgarskap förenade förmånen torde väsentligen bestå i rättigheten att komma i åtnjutande av ålderdomspension. Inom de australiska fackför-
eningarna lär man också fordra brittiskt medborgarskap som villkor för medlemskap i organisationen. Som en tämligen starkt bidragande orsak till svenskarnas naturalisering åberopas även deras ofta förekommande *gifter-
mål* med australiska kvinnor.

Ett liknande förhållande har ovan anmärkts beträffande utlandssvenskar i Danmark, England och Island. Det må i detta sammanhang påpekas, att giftermål med vistelselandets medborgare eljest i allmänhet icke har särskilt framhållits som utslagsgivande vid sökandet av utländskt medborgarskap. Som ett motiv för ett kvarstannande i utlandet — med bibehållet svenskt medborgarskap — har detta moment däremot varit av större betydelse, att döma av inkomna yttranden.

Inom det *latinska Amerikas* stater har det i det hela varit en tämligen sällsynt företeelse, att i Sverige födda invandrare där ha förvärvat medborgarskap. I enstaka fall lär dock, i vissa av dessa länder, ombyte av medborgarskap ha föranletts av lagstadganden, som i viss mån utesluta användning av utländsk arbetskraft. I Brasilien har man sålunda den s. k. »två-tredjedels-lagen», som bestämmer, att två tredjedelar av alla i samma företag anställda måste vara brasilianare genom födsel eller naturalisation. I Mexico är det stadgat, att minst 90 % av arbetskraften vid industri- och affärsföretag skall utgöras av mexicanska medborgare. I ett eller annat fall ha dessa bestämmelser påverkat svenskar att låta naturalisera sig i respektive länder. Den colombianska lagstiftningen har en föreskrift, enligt vilken i ett företag anställda utlänningar få uppgå till högst 20 % av hela antalet anställda och deras löner få utgöra högst 30 % av den totala lönesumman. Men denna bestämmelse lär ej ha medfört någon allvarlig olägenhet för utlandssvenskar, ty som utlänning räknas i detta sammanhang icke den, som vistats i landet i 10 år, liksom ej heller den, som vistats där i fem år och är gift med en colombiansk undersåte.

Som redan antytts, har frågan om medborgarskapet på flera håll kommit i ett nytt läge under trycket av de senaste tidernas mera extremt *nationalistiska tendenser*. Av de framställningar, som inkommit från de svenska konsulatet i Rio de Janeiro och São Paulo, framgår det även, att ökad anledning till sökande av brasilianskt medborgarskap kan förväntas skola komma att föreligga i framtiden, och det talas om de växande nationaliseringssträvanden, som jämväl här göra sig gällande med krav på att vissa befattningar må helt reserveras för brasilianska medborgare. Svenska beskickningen i Bogotá uttalar farhågan, att utvecklingen i nationalistisk riktning på skilda håll i världen skall komma att göra det allt svårare för de svenska emigranterna och deras avkomlingar att bibehålla svenskt medborgarskap. (Det här åberopade yttrandet skall i det följande åter beröras.) Från andra håll ha liknande påpekanden gjorts i fråga om konsekvenserna av en starkt nationalistisk tidstendens. Generalkonsulatet i Pretoria i *Syd-*

afrika konstaterar, att i utomordentliga tider, t. ex. under boerkriget och det förra världskriget, ett högst väsentligt antal svenskar övergingo till sydafrikansk nationalitet, medan under ordinära år antalet sådana fall har varit avsevärt mindre. Och det anmärkes vidare av generalkonsulatet, att det på senare tider, i den mån som de nationella synpunkterna i ständigt ökad grad gjort sig gällande, har blivit allt svårare för utlänningar att få arbetsanställningar. I Sydafrikanska Unionen väntas det, att en där antagen ny lag, »Aliens Registration Act, 1939», vilken dock ännu icke kommit i tillämpning, skall komma att öka tendensen bland där bosatta utlänningar att söka medborgarskap inom unionen. I Rhodesia ha förhållandena i allmänhet artat sig mera gynnsamma för utlänningarna, men läget kunde också där förväntas bliva ett helt annat, för den händelse ett världskrig utbryter, säger generalkonsulatet. (Yttrandet är daterat den 14 augusti 1939.)

I övrigt må i detta sammanhang ytterligare en från Sveriges beskickning i Paris inkommen framställning, med bifogade yttranden från bl. a. de svenska konsulaten i Paris och Rouen, i korthet beröras. Det anföres där, att det visserligen blott sällan har inträffat, att i *Frankrike* bosatta svenskar velat erhålla franskt medborgarskap — vilket bl. a. innebär en försämrad ställning i skattehänseende, eftersom utlänning där är befriad från vissa skattskyldigheter — men att på senare tid å andra sidan restriktiva tendenser ha försports i fråga om utlänningars rätt till arbetsanställning såväl som till fri yrkesutövning i Frankrike. I sistnämnda hänseende märkes särskilt en den 12 november 1938 införd ny lagstiftning, enligt vilken utländsk medborgare hädanefter icke får utöva kommersiell eller industriell verksamhet i Frankrike utan att vara innehavare av viss legitimation, s. k. »carte de commerçant». Det betonas emellertid här också, att vid tilldelandet av sådan rättighet hänsyn toges till reciprocitetsförhållanden, och att den utsträckning, i vilken »carte de commerçant» förvägras svensk näringsidkare i Frankrike, sålunda blir beroende av i vilken mån fransk medborgares rätt till drivande av näring i Sverige begränsas. Det har i det hela tillsviðare icke förelegat någon anledning att antaga, att svenskar i Frankrike i något större antal skulle frestas att söka franskt medborgarskap. Av kyrkorådet i svenska församlingen i Paris framhålles, att de flesta svenskarna behålla sitt svenska medborgarskap, och det tillägges, att de äro »särdeles måna därom». (Framställningen är daterad den 19 augusti 1939.)

I *Tyskland* har man under senare år, enligt vad svenska beskickningen i Berlin meddelar, kunnat iakttaga en tendens hos de därstädes bosatta svenskarna att i större omfattning än tidigare bemöda sig om bevarandet av det svenska medborgarskapet. Det har där t. o. m. förekommit, att barn av svenska föräldrar, som genom dessas naturalisering blivit tyska medborgare, sökt återfå svenskt medborgarskap, fastän de ej ha för avsikt att överflytta till Sverige. I en särskild inlägga från kyrkoherden i den svenska församlingen i Berlin anmärkes, att endast ett mindre antal svenskar (5 å 10 %) ha sökt tyskt medborgarskap; oftast har detta skett efter påtryckning från vederbörande arbetsgivare.

Att *ekonomiska kristider* som regel ställa de icke naturaliserade utlän-

ningarna i en relativt ogynnsam position, är ett sakförhållande, som med styrka betonas från olika håll. Det nyss berörda yttrandet från beskickningschefen i Bogotá innehåller i detta hänseende också vissa uttalanden av intresse, vilka ha en mera generell syftning och även synas giva en allmänare räckvidd åt kyrkoherden C. E. Rohdins förut anförda framställning, som närmast haft avseende på förhållandena i Nordamerika. Ur yttrandet må här anföras: »Det är nog också ett faktum, att vid en kris utläningar drabbas av arbetslöshet tidigare än landets egna undersåtar, och repatriering blir i många fall följd. Om en dylik kris sträckt sina verkningar även till Sverige skulle de sålunda repatrierade bliva föga välkomna där och få synnerligen svårt att ånyo finna sin bärgning. Krisen i början av 1930-talet gav exempel härpå: endast från Norge återkommo mer eller mindre frivilligt flera tusen personer, som trots lång vistelse i landet icke förvärvat norskt medborgarskap. Ur denna synpunkt måste man ställa sig tveksam mot varje åtgärd, som kan — direkt eller indirekt — motverka emigranternas byte av medborgarskap, i fall där ett sådant byte vore gagneligt för vederbörandes — och därmed väl också för Sveriges — faktiska intressen. (En annan sak är att för hemvändande emigranter underlätta återförvärvandet av svenskt medborgarskap.) Den traditionella 'svenskhetsens bevarande i utlandet' har enligt mitt förmenande tagit alltför mycket sikte på medborgarskapets bibehållande: naturalisation i främmande land behöver icke nödvändigtvis innebära fanflykt.» Här varnas sålunda åter för en *överdriven propaganda* i sådant hänseende.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har å sin sida i samband med utredningen gjort ett eget uttalande, som icke giver vid handen, att dess inställning till frågan om medborgarskapet skulle vara en i princip annan än den ovan framförda: »Dess erfarenhet kan sammanfattas i det påståendet, att kvarhållandet av det svenska medborgarskapet icke behöver innebära någon starkare känsla av samhörighet med moderlandet och att övergång till annat medborgarskap icke betyder bristande samhörighetskänsla.»

Ovan har behandlats det fall, att förvärv av medborgarskap i annat land sker genom naturalisation. Sådant förvärv kan, såsom framgår av den kortfattade redogörelsen för den utländska lagstiftningen, i vissa stater äga rum också *genom giftermål*. I sådant hänseende gäller det, enligt den svenska medborgarskapslagens 8 §, att det svenska medborgarskapet förloras av svensk kvinna vid giftermål med utläning, dock endast försåvitt hon har eller efter förvärvet av det nya medborgarskapet tager sitt hemvist i mannens hemland.

Det må här inledningsvis anmärkas, att denna bestämmelse i jämförelse med tidigare gällande svensk rätt medgiver ett ökat mått av självständighet för den gifta kvinnan i medborgarrättsligt hänseende. Enligt 1894 års lag förlorades nämligen, även där hemvistet blev oförändrat, det svenska medborgarskapet genom kvinnans giftermål med icke-svensk medborgare.

Det är av intresse att här ytterligare erinra om vissa omständigheter i samband med lagändringen. Vid den förberedande behandlingen av Kungl.

Maj:ts för 1923 års riksdag framlagda första förslag till ändring av 1894 års lag begärdes yttrande från lagrådet. Lagrådets majoritet ansåg sig därvid böra förorda ett än mera radikalt genomförande av den nya självständighetsprincipen för den gifta kvinnans vidkommande, i det att äktenskapet med utländsk medborgare icke skulle anses behöva under några omständigheter medföra någon påföljd i avseende på det svenska medborgarskapet. Hänvisning gjordes därvid bland annat till det förhållandet, att Förenta Staterna, vars lagstiftning i detta sammanhang givetvis representerade en faktor av största betydelse, år 1922 hade genomfört en lag, där grundsatsen om gift kvinnas självständighet i avseende på medborgarskapet hade kommit till ett klart uttryck. (Enligt Förenta Staternas lagstiftning blir, som förut nämnts, en kvinna, som gift sig med en amerikansk medborgare, icke därigenom själv amerikansk medborgare.) Emellertid delades icke lagrådsmajoritetens uppfattning i detta stycke av Kungl. Maj:t, och den påverkade icke heller riksdagens beslut.

I samband med socialstyrelsens förevarande utredning har emellertid en sådan uppfattning fått ett visst stöd i några av de yttranden, som ha förelagts styrelsen. Kyrkoherden i den svenska församlingen i London har sålunda ansett det möjligen kunna framställas som ett *önskemål*, att svenska kvinnor, som ingå äktenskap med engelska män, skulle få rätt att, när de så önska, *bibehålla sitt svenska medborgarskap även efter äktenskapets ingående*. Detta skulle enligt hans mening kunna vara av betydelse bl. a. för vissa skatteförhållanden; vad härmed åsyftas klagöres likväl icke närmare. Den svenske sjömansprästen i Antwerpen rapporterar vidare, att det i flera fall inträffat, att svenskfödda kvinnor, som genom giftermål förlorat sitt svenska medborgarskap, begärt upplysningar om huruvida möjligheter finnas att återfå detsamma. Det må erinras om att både den belgiska och den engelska lagstiftningen innehålla stadganden, enligt vilka en utländsk kvinna vid giftermål med en landets medborgare erhåller dennes medborgarskap, i Belgien dock endast under vissa angivna förutsättningar. Kyrkoherden C. E. Rohdin och professorn S. Wall ha i yttranden i ämnet bägge varit av den meningen, att svensk kvinna, som gifter sig med en utlänning, även efter sin flyttning till mannens hemland borde få behålla sitt svenska medborgarskap.

De *utomlands födda svenskar*, som aldrig i Sverige haft hemvist, äro, som nämnt, enligt *medborgarskapslagens 9 §* svenska medborgare intill uppnådda 22 år, vid vilken ålder de *gå förlustiga sitt svenska medborgarskap*, om de ej dessförinnan i vederbörlig ordning ha ansökt om dess bevarande och denna ansökan bifallits. I en betydande omfattning bliva de utomlands födda svenskarna därjämte från födseln medborgare i annat land, såsom ävenledes har förmåts. Det är givet, att de därmed emellertid också i en avsevärt mindre grad ha fått anledning att vilja behålla det svenska medborgarskapet, för så vitt de icke skulle ha för avsikt att överflytta till Sverige.

På ett flertal håll giva också, såsom det kunde förväntas, enquêtesvaren vid handen, att det för utomlands födda svenskar i det alldeles övervägande

antalet fall blir en tämligen naturlig sak, att *det svenska medborgarskapet ej behålles*.

I England, där dubbelt medborgarskap i hithörande fall kan uppkomma på det sätt som ovan har anförts, lär det sålunda få anses vara regel, att de därstädes födda svenskar, som komma att stanna i landet, låta sin svenska medborgarrätt gå förlorad. Svenska handelskammaren i London anmärker, att, även om utlandssvenskar av denna kategori ha kännedom om den i medborgarskapslagens 9 § erbjudna möjligheten att bevara svenskt medborgarskap, vilket dock i regel icke torde vara fallet, de likväl med hänsyn till sin utkomst, men sannolikt också för att få medborgerliga rättigheter i England, såsom rösträtt och valbarhet i stat och kommun, föredraga sitt engelska medborgarskap.

I Canada är förhållandet än mera utpräglat av samma art. Det framhålles i yttrande från svenske generalkonsuln i Montreal, att eventuell kännedom om ovan anförda svenska lagstadgande här har föga betydelse, eftersom undantagslöst ifrågavarande kategori av svenska medborgare icke har för avsikt att bevara sitt svenska medborgarskap, med hänsyn till att de ju automatiskt också ha blivit canadensiska medborgare.

Svenska konsulatet i Chicago förmäler från sitt håll likaledes, att något intresse för att bibehålla det svenska medborgarskapet hos de i Förenta Staterna födda knappast förefinnes, i all synnerhet som den andra generationen svenska undersåtar genom födsel i Förenta Staterna ha blivit jämväl amerikanska undersåtar, varför obekantskap med den svenska medborgarskapslagens bestämmelser, som här är en vanlig företeelse, icke spelar någon roll. Svenska generalkonsulatet i New York bekräftar för sin del, att så är förhållandet. Ytterligt få av den andra generationens svenskar, säges det i dess yttrande, »torde känna till bestämmelsen i 9 § medborgarskapslagen eller äro intresserade av att begagna sig av möjligheten att behålla det svenska medborgarskapet».

I de sydamerikanska staterna åter tyckas förhållandena icke vara alltigenom likartade. Svenska beskickningen i Buenos Aires rapporterar, att det endast i något enstaka undantagsfall har hänt, att i Argentina födda svenskar ansökt om bibehållande av svenskt medborgarskap i enlighet med lagens ovanberörda 9 §; men detta förhållande lär åtminstone till en avsevärd del ha haft sin grund i obekantskap med lagen, även om i åtskilliga fall också mera vägande skäl ha givit utslag. Svenska legationen i Santiago de Chile betonar å sin sida obekantskap med den svenska lagen såsom i främsta rummet verkande orsak. Svenska sändebudet i Lima framhåller, att han på de olika poster, där han verkat, har brukat fästa uppmärksamheten på medborgarskapslagens 9 § för personer, som genom språk, kunskaper och levnadssätt visat samhörighet med Sverige, men att han ej har ansett detta böra göras beträffande personer, som »förvärvat det nya hemlandets nationalitet och ej gjort sig mödan tillägna sig svenskt språk».

Det svenska sändebudet i Belgrad ställer sig i sitt yttrande — vilket icke direkt är anknutet till de jugoslaviska förhållandena — på en än mera reserverad ståndpunkt. Han förhåller sig i det hela tveksam till den så att

säga »*protektionistiska*» syn på befolkningsfrågor, som han trott sig finna ligga till grund för det åt socialstyrelsen givna utredningsuppdraget. Ett nyttigt folkutbyte mellan olika länder befrämjas enligt hans mening bäst genom att de utvandrande snarast möjligt assimilera sig med det land, där de bosätta sig. Vid en eventuell överflyttning till Sverige kunde för övrigt, framhållas i det nämnda yttrandet, svenskt medborgarskap *återvinnas* inom kort tid på grund av bestämmelsen i medborgarskapslagens 5 §, andra stycket. Det varnas i samma yttrande för igångsättandet av någon propaganda med syfte att åstadkomma, att de i utlandet födda svenskarna bevara svenskt medborgarskap, och i synnerhet borde det vara uteslutet, att en sådan propaganda skulle få rätt till stöd hos de svenska utlandsmyndigheterna. Det framhålls härefter, att förhållandena dock bli annorlunda i länder, vilkas befolkning med hänsyn till ras och kultur väsentligt skiljer sig från det svenska folket. I dylika länder vore det rimligt, att svenskar även i ett flertal generationer bevara svenskt medborgarskap, och vederbörande myndigheter borde där upplysa om de möjligheter härtill, som lagen ger.

Det svenska sändebudet i Budapest anför som sin mening, att utlands-svenskarna i regel föga bekymra sig om sin nationalitet, såvida de ej genom de utländska myndigheterna skulle tvingas därtill, och han tillägger, att de blott i rena undantagsfall äga tillräcklig kännedom om medborgarskapslagen, vilken för övrigt efter hans mening är »ytterst svårbegriplig för lekmän».

Det har redan påpekats, att sådan *obekantskap med gällande lag* på en del håll kan ha spelat en större eller mindre roll i fråga om det svenska medborgarskapet. Denna faktor synes också ha haft en viss betydelse i våra grannländer Norge och Finland. I Norge har det enligt svenska beskickningens rapport varit synnerligen vanligt, att svenskt medborgarskap förlorats genom att vederbörande icke haft kännedom om medborgarskapslagens 9 §. Att detsamma i Finland icke heller har varit någon sällsynt företeelse, framgår av inkomna yttranden från vår därvarande diplomatiska och konsulära representation ävensom från den svenska Olaus-Petriförsamlingen i Helsingfors. Det svenska vicekonsulatet i Vasa föreslår, att samtliga svenska medborgare genom cirkulärskrivelse göras uppmärksamma på ovan berörda lagbestämmelse. »Det är icke ovanligt», säger konsulatet, »att här på landsbygden levande ättlingar av invandrade svenska medborgare fortfarande själva betrakta sig och av ortspolismyndigheterna anses som svenska medborgare och först då någon brydsam situation uppstår, såsom då understöd behöves eller dylikt, blir det klarlagt att personerna i fråga för länge sedan, resp. deras föräldrar, förlorat svenska medborgarrätten och att de således i statsrättsligt hänseende icke tillhöra något land.» (Det må erinras om att Finland icke hör till de länder, där medborgarskap förvärfvas genom födsel på vederbörande stats område.)

Behov av upplysning i vissa fall.

Svenska utlandsmyndigheter synas på skilda håll själva ha varit angelägna om att i berörda hänseende varsko landsmännen; det har framhållits,

att en mera effektiv allmän upplysning dock här vore på sin plats. I passboken skulle vissa erinringar i ämnet kunna införas, i enlighet med vad som föreslås från svenska konsulatet i San Francisco. Av beskickningen i Bern hävdas, att en kortfattad promemoria angående medborgarskapslagens 9 § och innehållande vissa uppgifter om utlandssvenskarnas ställning gentemot hemlandet även i andra avseenden borde finnas tillgänglig i och för utdelning hos svenska beskickningar och konsulat.

På sina håll har man uppenbarligen icke heller haft nödig kännedom om eller icke visat något intresse för den i *medborgarskapslagens* 13 § erbjudna möjligheten att genom anmälan hos svensk beskickning eller svenskt konsulat återvinna svenskt medborgarskap, som har förlorats på grund av den äldre svenska lagens s. k. 10-årsregel. Enligt de berättelser, som ha avlämnats från svenske generalkonsuln i Montreal ävensom från det svenska vicekonsulatet i Minneapolis, synes en avsevärd del av de förut omnämnda, i ekonomiskt svåra förhållanden levande svenskarna i vissa trakter av Förnta Staterna och Canada tillhöra en kategori av »statslösa», som på grund av den berörda lagbestämmelsen ha mistat sitt svenska medborgarskap utan att ha blivit amerikanska medborgare. Generalkonsuln i Montreal omnämner särskilt den grupp av svenskar, vilken är sysselsatt inom British Columbias och Ontarios skogs- och gruvområden samt såsom jordbruksarbetare inom prärieprovinsernas jordbruksdistrikt. Han betonar emellertid starkt de avsevärda krav på hjälpverksamhet från Sveriges sida, vilka måste förutses bli en följd av att i dessa områden bosatta nödställda landsmän genom de svenska konsulära organens initiativ, eller i vart fall med dessas medverkan, skulle komma att återförvärva sitt svenska medborgarskap. Ifrågavarande svenskar lära i regel själva ha fullständigt förlorat kontakten med Sverige och svenska förhållanden och ha sällan alls hyst några planer på att återvända till hemlandet.

Uttalanden från såväl Tyskland som England giva vid handen, att utlandssvenskar av en äldre generation även i dessa länder ofta nog ha befunnit sig i tämligen stor okunnighet om sina svenska medborgarrättsliga förhållanden.

Vittnesbörd om behovet av upplysning beträffande skilda stycken av *medborgarskapslagen* saknas i det hela icke. Ett exempel må ytterligare här anföras: från en av svenska beskickningen i Kina tillfrågad instans framställes såsom ett önskemål bl. a. rätt till behållandet av svenskt medborgarskap oavsett längden av bortovaron från hemlandet, vilket synes häntyda på att den gamla 10-årsregeln fortfarande på sina håll antages vara giltig.

Önskemål i fråga om villkoren för återvinnandet av ett svenskt medborgarskap.

Önskemål om lättnader i villkoren för återvinnande av ett svenskt medborgarskap ha vidare från några håll framställts i samband med socialstyrelsens utredning.

I kyrkoherden C. E. Rohdins inlaga uttalas sålunda önskemålet, att hem-

vändande svenskar, som erhållit medborgarrätt i utlandet, efter anhållan må bliva erkända såsom svenska medborgare. Han åsyftar därmed, att samtliga de i medborgarskapslagens 5 § uppställda villkoren för beviljande av svenskt medborgarskap måtte kunna eftergivvas för det fall, att den sökande tidigare har varit svensk medborgare.

Professorn H. Berglund, som i ett yttrande till socialstyrelsen har framlagt erfarenheter och synpunkter i ämnet, åberopar de här förut nämnda överenskommelserna mellan Sverige och Förenta Staterna samt mellan Sverige och Argentina, enligt vilka f. d. svenska medborgare, som ha blivit medborgare i något av dessa länder men som ånyo ha bosatt sig i Sverige utan avsikt att återvända till Amerika, skola anses ha avstått från sitt amerikanska medborgarskap. Det skulle enligt professor Berglunds mening vara önskvärt, att överenskommelserna utvidgades till att gälla även andra sydamerikanska republiker än den ovan nämnda. Utlandssvenskarnas förening anser likaledes, att det borde övervägas, huruvida icke överenskommelser, liknande de två nämnda, kunde åvägbringas även med andra länder. I föreningens yttrande härom framhålles, att övergång till utländskt medborgarskap ofta icke har betingats av ett fritt val utan av omständigheter sådana som nationalistiska strömningar i bosättningslandet, konkurrenshänsyn och familjeförhållanden.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har fått den uppfattningen, att bland utlandssvenskar, som på det ena eller andra sättet ha förlorat sitt svenska medborgarskap, ett utbrett missnöje råder med den tunga och omständliga procedur, som måste anlitas för återfående av svenskt medborgarskap; även kostnaderna spela en roll. Riksföreningen anser en bättre anpassning av proceduren efter de skilda omständigheterna vara påkallad. Här åsyftas t. ex. det för en utlandssvensk ej sällan betydande besväret att angiva sådan församling i Sverige, där han tidigare varit skriven, ävensom den möjligtvis alltför opraktiska beskaffenheten av de formulär, som i vissa fall skola ifyllas hos Konungens befallningshavande i riket. En lättillgänglig upplysning om tillvägagångssättet i det hela kunde efter riksföreningens mening också vara välkommen.

Socialstyrelsen.

Det torde med all tydlighet framgå av den ovan lämnade redogörelsen för förhållanden och önskemål i fråga om medborgarskapet i olika länder, att utlandssvenskarnas problem förete vitt skilda aspekter på olika håll i världen och i skilda sammanhang. Styrelsen torde i samband med konstaterandet härav redan på denna punkt av utredningen höra anmärka, att en auktoritativ och med tillräckliga medel utrustad *organisation* för uppmärksammandet av de mångskiftande utlandssvenska spörsmålen ter sig som ett befogat önskemål. Detta kommer i ett följande kapitel (se sid. 172) även att upptagas till närmare prövning.

De från olika håll framförda *varningarna för en ensidig propaganda* för

det svenska medborgarskapets bibehållande under vistelse i andra länder synas vara väl värda att beaktas. Det må hänvisas till de synpunkter på hit hörande frågor, som ha gjorts gällande i yttranden av svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelsens sekreterare, kyrkoherden C. E. Rohdin, och av svenska beskickningarna i Belgrad och Bogotá samt av utlandssvenskarnas förening och riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet. Här må även erinras om vad som förmäls i närmast föregående kapitel beträffande utlandssvenskarnas ofta av praktiska lämplighetsskäl föranledda övergång till ett främmande medborgarskap.

Önskemål ha å andra sidan framställts om *lättnader i villkoren för återvinnande av svenskt medborgarskap* vid utlandssvenskars återflyttning till Sverige. Kyrkoherde Rohdins förslag med hänsyftning på bestämmelserna i medborgarskapslagens 5 § angående naturalisation av annat lands medborgare torde här böra uppmärksammas. I fråga om före detta svenska medborgare kan nu undantag av Kungl. Maj:t beviljas beträffande föreskrifterna med avseende på minimiålder och viss tids hemvist i riket men icke i fråga om de två andra villkor för naturalisation, som därjämte uppställts i nämnda lagparagraf och som avse hederligandel samt försörjningsförmåga. Särskilt det sist berörda villkoret, innebärande, att vederbörande person skall ha »möjlighet att försörja sig och sin familj», kan utan tvivel i vissa fall te sig onödigt hårt, och det torde få anses vara helt i sin ordning, att Kungl. Maj:t även här erhåller befogenhet att medgiva undantag i fråga om personer, som tidigare varit svenska medborgare. Det bör visserligen icke förbises, att i somliga fall den svenska staten sålunda skulle kunna komma att påtaga sig vissa förpliktelser, som eljest skulle ha åvilat en främmande stat. Sådana förpliktelser böra emellertid efter styrelsens mening den svenska staten rimligtvis kunna påtaga sig gentemot en före detta svensk medborgare, och i synnerhet föreligga skäl härtill, när denne är född i Sverige.¹ Det torde också kunna ifrågasättas, huruvida icke en liknande möjlighet till undantag från lagens bestämmelser för före detta svenska medborgare skulle kunna vara på sin plats jämväl i fråga om det uppställda villkoret, att vederbörande skall ha »gjort sig känd för hederligandel». Kravet är i och för sig självklart berättigat men kan komma att te sig oskäligt i vissa behjärtansvärda undantagsfall, där de officiella aktstyckena kunna ha givit en alltför ensidig orientering i fråga om personens »andel». Beträffande i Sverige födda personer synes det även i andra fall kunna vara rimligt, att en möjlighet till dispens från det här nämnda villkoret står till buds. Det bör härvid också tagas hänsyn till den omständigheten, att en svenskfödd utländsk medborgare icke lär komma att hemsändas enligt fattigvårdslagen, även om föreliggande omständigheter eljest skulle motivera sådant förfaringsätt, samt att förpassning ur riket i enlighet med utlänningslagen beträffande denna kate-

¹ Styrelsen har härmed alltså även velat förorda det i motion av herr Mannerskantz vid 1941 års riksdag (I: 72) framställda önskemålet om underlättandet särskilt för svenskfödda kvinnor, som genom giftermål med utlänningar förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detta, trots att de sakna tillfredsställande möjligheter att försörja sig och sina familjer.

gori ej heller kommer i fråga annat än i undantagsfall, där personliga omständigheter av synnerligen graverande art kunna föreligga. Det må till sist nämnas, att det ursprungliga lagförslaget (jfr Kungl. Maj:ts proposition nr 29 till 1923 års riksdag) hade förbehållit Kungl. Maj:t befogenhet att i fråga om före detta svenska medborgare medgiva undantag från lagens stadganden i bägge de hänseenden, som här nämnts.

Med åberopande av vad ovan anförts — och med betonande av att det sålunda här gäller endast en rätt, som må tagas i anspråk för särskilda fall — får styrelsen förorda, att Kungl. Maj:t erhåller befogenhet att medgiva dispens även från de två sista i medborgarskapslagens 5 § uppställda villkoren för förvärv av svenskt medborgarskap, när fråga är om före detta svenska medborgare. Självfallet är, att vid tillämpning av en sådan befogenhet konsekvenserna av ett bifall till en föreliggande ansökning även få betraktas ur invandringspolitiska synpunkter. Sådana hänsyn bliva alldeles särskilt påkallade under en krigssituation som den närvarande.

De av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet framförda anmärkningarna med avseende på *den tekniska proceduren vid återförvärv av svenskt medborgarskap* torde knappast i det hela kunna anses befogade. Goda skäl synas motivera kravet på att den sökande skall angiva den församling i Sverige, där han tidigare varit skriven, och därmed tillhandahålla en möjlighet att identifiera honom efter hans tidigare kyrkobokföring här. Endast i särskilda fall bör detta krav kunna eftergivnas. De vid uppgiftslämnandet använda formulären lära näppeligen kunna anses alltför omständliga i sak, med hänsyn till att de skola kunna vara användbara för många olika kategori av sökande. Om en begärd uppgift eller handling icke kan tillhandahållas, kan alltid meddelande härom lämnas på formuläret, och påföljden blir icke ovillkorligen, att ansökningen avslås. Emellertid lär den anmärkningen kunna med fog framställas med avseende på de formulär, som komma till användning vid utlandssvenskars ansökningar om svenskt medborgarskap, att de här och var i sin formella uppställning synas vara mer än nödigt svårbegripliga. En mera populär avfattning — med anlitande i större utsträckning även av frågeformen — vore önskvärd.

En i viss mån *liberalare praxis* kan sättas i fråga med avseende på *tillämpningen av föreskriften i gällande lags 9 §* om möjlighet till fortsatt svenskt medborgarskap beträffande sådana utomlands födda svenskar, som ha gjort ansökan härom hos Konungen före uppnådda 22 år. Ett bifall till ansökningar om bevarandet av medborgarskapet enligt den nämnda föreskriften borde sålunda i en vidare omfattning kunna ifrågakomma beträffande svenskfödda i senare led. Kungl. Maj:t har, såsom förut har antytts, befogenhet att giva en mer eller mindre utsträckt tillämpning av lagens ifrågavarande stadgande. Den iakttagna begränsningen i hittillsvarande praxis på denna punkt är väl i allmänhet principiellt välgrundad, men detta behöver icke utesluta en liberalare tillämpning av lagbestämmelsen, där särskilda förhållanden kunna motivera ett avsteg från den lagtillämpning, som i regel praktiseras.

De förut återgivna förslag, som avse en *lagändring* i den riktningen, att *svensk kvinna, som gifter sig med utlänning*, skulle få rätt att även efter sin flyttning till mannens hemland behålla sitt svenska medborgarskap, må här endast i korthet beröras. Det synes vara uppenbart, att en sådan ändring av gällande svensk lag skulle möjliggöra uppkommandet av ett dubbelt medborgarskap för kvinnan i de fall där hon genom giftermålet förvärfvar medborgarskap i mannens hemland. Detta kan medföra rättsliga konsekvenser, beträffande vilka en närmare undersökning för olika länders vidkommande skulle vara påkallad. Viktiga rent principiella spörsmål komma här tydligtvis också i betraktande. Socialstyrelsen har för sin del icke funnit skäl till ändring i nu gällande bestämmelser på detta område.

Slutligen må erinras om de önskemål om en *förbättrad upplysning om medborgarskapslagens bestämmelser* i skilda hänseenden, som ha tillkännagivits i en del yttranden i ämnet. Dessa önskemål böra beaktas i samband med andra framställningar med avseende på meddelandet av upplysning åt utlandssvenskar om rättsliga och sociala förhållanden i Sverige; en hänvisning må här göras till följande avdelningar (se sid. 80, 87, 91 m. fl.).

Kravet, att en mera effektiv allmän upplysning sker i fråga om den ovan berörda bestämmelsen i medborgarskapslagens 9 § om förutsättningarna för bevarandet av svenskt medborgarskap hos utomlands födda svenskar, har framstått såsom särskilt befogat. Det kan icke vara önskvärt, att utlandssvenskar befinna sig i okunnighet om denna bestämmelse i den svenska lagen. Att nödiga insikter i detta hänseende bibringas dem kan icke betecknas som någon olämplig nationell propaganda av det slag, för vilket har varnats från flera håll. Enligt vad styrelsen erfarit, har man också beaktat önskemålet inom utrikesdepartementet och infört en erinran om lagbestämmelsen i de pass, som utfärdas inom utrikesförvaltningen.

Det torde icke heller få anses vara annat än i sin ordning, att på sina håll upplysning meddelas beträffande stadgandet i medborgarskapslagens 13 § angående återvinnandet av svenskt medborgarskap, där detta har förlorats på grund av 10-årsregeln i 1894 års lag. Det må så vara, att ett eller annat extra krav på svensk hjälpverksamhet gentemot äldre utlandssvenskar kunde komma att resas genom en ökad kännedom om detta stadgande och att därmed de av svenske generalkonsuln i Montreal i sådan riktning uttalade farhågorna i någon större eller mindre mån skulle kunna komma att besannas. Kraven lära i varje fall knappast kunna bli av någon betydande storleksordning.

Även övriga stadganden, som innehållas i 13 §, torde böra omfattas av denna upplysningsverksamhet. Särskilt gäller detta dess andra stycke, som avser möjligheten att återvinna svenskt medborgarskap i sådana fall, där detta enligt 6 § i 1894 års medborgarrättslag har förlorats av en svenskfödd kvinna genom giftermål med utlänning.

Styrelsen får i övrigt hänvisa till kapitel XII, där en sammanfattande framställning lämnas av spörsmålet om utlandssvenskarnas behov av upplysning på skilda rättsliga och sociala områden.

Kap. III. Frågan om utlandssvenskarnas införande i den svenska folkbokföringen. Förslaget om en registreringsavgift.

I herr Nylanders motion påtalas de mycket väsentliga bristerna i den nuvarande svenska folkbokföringen, i vad denna avser utlandssvenskarna. Han anmärker, att dessa för närvarande bokstavligen äro borttappade ur vår folkbokföring. Till avhjälpande härav föreslås ett särskilt registreringsförfarande, anknutet till svenska legationer och konsulat i utlandet och avsett att skaffa uppgifter för utomlands bosatta svenska medborgares bokföring i deras respektive avflyttningskommuner i Sverige. Uppgifternas befordran till dessa kommuner skulle förmedlas genom ett särskilt inrättat centralorgan för ärenden rörande utlandssvenskar. Registreringen skulle ha karaktären av ett slags mantalsskrivning och skulle åsyfta att i synnerhet med avseende på deras rättsliga ställning fastare knyta banden mellan utlandssvenskarna och hemlandet. I samband med registreringen skulle enligt förslaget en mindre avgift erläggas. Härom mera i det följande.

a) Frågan om folkbokföringen.

Folkbokföringsfrågan avser de utlandssvenskar, som alltjämt äro svenska medborgare. I motionen ifrågasättes härjämte den föreslagna registreringens eventuella begränsning till de svenska medborgare, som icke ha för avsikt att söka medborgarrätt i annat land.

I socialstyrelsens enquête hos svenska beskickningar och konsulat i utlandet uppställdes med anslutning till motionärens förslag frågan, huruvida möjligtvis det registreringsförfarande med avseende på svenska medborgare å utrikes ort, som redan nu i viss mån äger rum i och med att införande sker i den s. k. nationalitetsmatrikeln i samband med passuttagning m. m., för det angivna ändamålet kunde ytterligare utvecklas samt med vilka hjälpmedel detta skulle ske och vem som lämpligen borde handhava en dylik registrering, varjämte upplysning begärdes om huruvida registreringen enligt vederbörandes mening borde vara obligatorisk eller frivillig.

Utom i de yttranden, vilka såsom svar på denna hänvändelse inkommit från beskickningar och konsulat, ha upplysande uttalanden erhållits särskilt från statistiska centralbyrån ävensom från svenska statskyrkoförsamlingar i vissa utländska städer (sid. 43), vilka församlingars bokföring ju kunde antagas även få betydelse i detta sammanhang. Belysande uttalanden i frågan ha också erhållits från en del andra institutioner samt från enskilda personer, som tillfrågats i ämnet.

Den nuvarande folkbokföringen i Sverige med avseende på utlandssvenskar.

I korthet må till att börja med redogöras för den nuvarande folkbokföringen i Sverige med avseende på utlandssvenskar.

Mantalsskrivningsförordningens 1 § 1 mom. stadgar, att mantalsskrivningen skall omfatta varje svensk medborgare »utom den, som övergivit riket och bosatt sig å utländsk ort». Uttrycket »övergivit riket» kan enligt en nedan anförd officiellt uttalad tolkning anses innebära, att mantalsskrivningsskyldigheten i viss mån blir beroende av vederbörande utlandssvensks eget bedömande. Det må hänvisas till vad kammarrätten härom har anført i ett den 10 april 1912 avgivet utlåtande i anledning av en framställning från svenska missionsförbundet rörande mantalsskrivning av svenska undersåtar, som bosatt sig i utlandet:

Enligt 1 § 1 mom. nådiga förordningen angående mantalsskrivning den 6 augusti 1894 skall varje svensk undersåte utom den, som övergivit riket och bosatt sig å utländsk ort, uppföras i mantalslängd. Frågan huruvida svensk undersåte, som vistas utrikes, skall fortfarande mantalsskrivas i Sverige, är således beroende på den omständigheten om han övergivit riket eller ej. I det senare fallet har han ej blott rättighet att låta sig här i riket föras i mantal utan jämväl skyldighet därtill, i vilket avseende det åligger honom att, på sätt stadgas i 4 § 1 mom. nämnda förordning, avlämna mantalsuppgift. Att någon »öfvergivit riket» måste anses innebära att han efter avflyttning till utrikes ort har för avsikt att ej vidare återvända hit till riket för att härstädes bosätta sig. Givetvis möter för vederbörande mantalsskrivningsförrättare svårighet att bedöma om en person sålunda »öfvergivit riket», därest ej något meddelande i frågan till mantalsskrivningsförrättaren inkommer och han ej heller av kända förhållanden kan hämta ledning. Praktiskt taget torde i följd härav för svensk undersåte, som bosatt sig å utländsk ort, i allmänhet föreligga valfrihet i fråga om hans mantalsskrivning här i riket. Önskar han fortfarande bliva härstädes mantalsskriven har han att, såsom ovan nämnts, avlämna mantalsuppgift. Genom att avlämna sådan uppgift får han anses hava tillkännagivit, att han icke övergivit riket; och lärer fördenskull mantalsuppgiften böra föranleda därtill att han uppföres i mantalslängd.

Beträffande mantalsskrivningsorten för svensk undersåte, som bosatt sig å utländsk ort utan att hava övergivit riket, framgår av 8 § 3 mom. mantalsskrivningsförordningen, att han skall mantalsskrivas där han vid utflyttningen varit mantalsskriven.

De i framställningen berörda missionärerna vore enligt kammarrättens mening att hänföra till den kategori av utomlands boende svenska medborgare, som icke övergivit riket och följaktligen rätteligen borde mantalsskrivas i Sverige.

Emellertid medgav därjämte kammarrätten, att mantalsskrivningsförordningens bestämmelser i berörda hänseende icke vore fullt klara och tydliga. Med hänsyn härtill föreslogs i det anförda utlåtandet, att ett uttryckligt stadgande skulle införas i förordningens 3 §, av innehåll, att svensk undersåte, som bosatt sig å utländsk ort men icke övergivit riket, fortfarande skulle mantalsskrivas i Sverige på den ort, där han senast varit uppförd i mantalslängd. Detta förslag upptogs i ett av vissa sakkunniga den 8 november 1913

avgivet betänkande angående mantalsskrivningen, men någon åtgärd i dylik riktning har därefter icke vidtagits.

Den möjlighet till mantalsskrivning av utlandssvenskar, som här i enlighet med gällande förordning har ansetts föreligga, har i varje fall hittills varit av mera teoretisk art och utan större praktisk betydelse. Mantalsskrivningsförordningens bestämmelser ha också tolkats olika på olika håll. Konstitutionsutskottet gjorde sålunda i ett utlåtande till 1929 års riksdag i anledning av en motion angående utlandssvenskars rösträtt en annan tolkning gällande än kammarrättens här återgivna. (Jfr även det följande kapitlet om rösträtten, sid. 67.)

Det torde i verkligheten icke ofta ha förekommit, att utomlands boende svenskar ha blivit mantalsskrivna i Sverige. Mantalsskrivningsföretagarna ha väl oftast presumerat vederbörandes avsikt att »övergiva riket», när det upplysts, att någon har fått sin vistelseort i ett främmande land, och de utflyttade torde också i allmänhet ha saknat lust och tillfälle att avlämna vederbörliga uppgifter för fortsatt mantalsskrivning i hemlandet.

Att mantalsskrivning i dessa fall i regel icke har ägt rum, torde för övrigt även ha varit i tämligen god överensstämmelse med strävandena, att den *mantalsskrivna* folkmängdens storlek så vitt möjligt må sammanfalla med den *kyrkobokförda*.

Kyrkobokföringens principer innebära i avseende på utlandssvenskarna i huvudsak följande.

En svensk medborgare, som avflyttat till utlandet, har att i enlighet med bestämmelserna i gällande *kyrkobokföringsförordning* uttaga flyttningsbetyg. Den, som uttagit sådant betyg och sedermera avflyttat för att bosätta sig utomlands, uppföres, jämte åtföljande familjemedlemmar, i utflyttningsboken och strykes ur församlingsboken. Personer, tillhörande denna grupp, kvarstå härefter icke längre såsom kyrkobokförda i hemlandet. Emellertid översändas årligen förteckningar över dessa personer från pastorsämbetena till statistiska centralbyrån med de summariska folkmängdsredogörelserna, innehållande enligt utflyttningsboken uppgifter beträffande namn, civilstånd, yrke, födelseår, -månad och -dag samt det land, dit utflyttningen uppgivits skola ske. På motsvarande sätt lämnas uppgifter beträffande de från främmande länder inflyttade. Statistiska centralbyrån utarbetar på grundval av sålunda meddelade individuella uppgifter sin ut- och invandringsstatistik.

Många omständigheter ha emellertid givit vid handen, att flertalet av de till utlandet avflyttade ha försummat att iakttaga kyrkobokföringsförordningens bestämmelser om uttagande av flyttningsbetyg. Denna grupp av personer kan antagas till allra största delen vara uppförd i den s. k. boken över obefintliga. Till denna kategori ha de enligt gällande regler överförts från församlingsboken, sedan antingen tillförlitlig upplysning har erhållits om att de utan uttagande av flyttningsbetyg bosatt sig å utrikes ort, eller också under tiden mellan två på varandra följande mantalsskrivningar ingen underrättelse överhuvud har inkommit om deras vistelseort inom eller utom landet. Även vad angår dessa obefintliga inkomma till statistiska central-

byrån nominativa uppgifter, dels årligen i de summariska folkmängdsredogörelserna (fr. o. m. år 1911) och dels med några års mellantid i de utdrag av boken över obefintliga, som (fr. o. m. år 1880) bruka ingivas i samband med folkräkningarna. Siffermässiga sammanställningar av ifrågavarande uppgifter föreligga dels i den årligen av statistiska centralbyrån utgivna berättelsen »Befolkningsrörelsen» och dels i vissa beträffande resp. folkräkningar utgivna berättelser.

Nuvarande bokföring av utlandssvenskar hos svenska utlandsmyndigheter.

Vid sidan av den här ovan omförmälda allmänna svenska folkbokföringen sker en viss *bokföring av utlandssvenskar hos dels civila och dels kyrkliga svenska utlandsmyndigheter.*

Beträffande de ovan omtalade *nationalitetsmatriklarna vid svenska beskickningar och konsulat* har sålunda dels genom förordning den 3 februari 1928 angående beskickningar och konsulat och dels genom den 15 februari 1928 utfärdad allmän instruktion för beskickningar och konsulat i huvudsak följande bestämts.

Det åligger beskickning, generalkonsulat, konsulat och lönat vicekonsulat att föra nationalitetsmatrikel över svenska medborgare. Då beskickning och konsulat finnas å samma ort, bestämmer utrikesministern, huruvida nämnda matrikel skall föras vid beskickningen eller vid konsulatet. Ändamålet med nationalitetsmatrikelns förande har angivits vara, att beskickningen eller konsulatet skall ha tillgång till en tillförlitlig förteckning över svenska medborgare, bosatta inom verksamhetsområdet, i vilken alla de uppgifter funnes antecknade, som vore erforderliga för utfärdande av pass och intyg angående dessa personers medborgarskap. Matrikeln föres enligt i instruktionen fastställt formulär. Någon förpliktelse för svenska medborgare inom området att låta införa sig i matrikeln har icke stadgats. Men det har, för att matrikeln må få så stor fullständighet som möjligt, föreskrivits, att varje svensk medborgare, som är bosatt inom beskickningens eller konsulatets verksamhetsområde, skall införas i matrikeln, när pass utfärdas för honom eller när han återvinner svenskt medborgarskap genom angivande av sådan anmälan, varom stadgas i 13 § medborgarskapslagen, eller ock när han själv begär att bli införd i matrikeln. Vid matrikelns förande iakttages, att hustru införes under samma matrikelnummer som mannen. Barn under tjuguet år, som äro ogifta, föras under samma nummer som fadern, om de äro av äktenskaplig börd och icke, efter äktenskaps återgång eller äktenskapsskillnad eller medan hemskillnad består, äro under moderns vårdnad; eljest föras de under samma nummer som modern. Det stadgas vidare i instruktionen bland annat, att, därest en i matrikeln införd person upphör att vara svensk medborgare eller avlider eller avflyttar från beskickningens eller konsulatets verksamhetsområde, anteckning härom skall ske i matrikeln ävensom anteckning om personens nya medborgarskap och sättet för dess förvärvande resp. om tid och ort för dödsfallet eller om den nya boningsorten.

Den registrering av utomlands bosatta svenska medborgare, som i enlighet med här anförda bestämmelser i viss utsträckning äger rum, sker sålunda utanför den egentliga svenska folkbokföringens ram. Den har lika litet som den nedan berörda partiella bokföringen av utlandssvenskar i vissa utlandsförsamlingar karaktären av en sådan mantalsskrivning, resp. kyrkobokföring, som åligger inom riket bosatta svenska medborgare och som där utgör förutsättning för vissa medborgerliga rättigheter och förmåner, såsom politisk och kommunal rösträtt, rätt till folkpension och olika slag av sociala förmåner i övrigt.

I *sex utländska städer*, nämligen London, Paris, Berlin, Köpenhamn, Oslo och Helsingfors, finnas *svenska statskyrkoförsamlingar*, vilka lyda under Uppsala ärkestift och ha en av Kungl. Maj:t fastställd kyrkoordning. Dessa församlingar ha en egen kyrkobokföring. Någon skyldighet för i nämnda städer bosatta utlandssvenskar att låta inskriva sig i församlingarna föreligger icke, och det kan därför antagas, att denna kyrkobokföring i allmänhet icke har blivit särdeles fullständig. Inkomna upplysningar synas icke jäva detta antagande. Det är också att märka, att dessa församlingars medlemmar icke efter nuvarande ordning komma med i hemlandets officiella befolkningsstatistik och sålunda icke inräknas i Sveriges folkmängd.

Framförda allmänna synpunkter på frågan om registreringen av utlandssvenskar.

I de *yttranden*, som inkommit, vitsordas, om man gör undantag för Nordamerika, ganska allmänt *behovet och önskvärheten av en mera genomförd registrering* av de utomlands bosatta svenska medborgarna, varvid man merendels närmast har haft för ögonen registreringen hos utlandssvenska myndigheter men på en del håll också har berört frågan om en central folkbokföring av utlandssvenskar hos hemmasvensk myndighet.

Ofullkomligheten i nuvarande ordning har icke på något håll bestritts. Man har bl. a. haft erfarenhet av den praktiska svårigheten att vid behov skaffa upplysningar angående utlandssvenskars tidigare mantalsskrivningsorter i Sverige. »Ofta», framhålles det i ett belysande uttalande från den svenske sjömanspastorn i Rotterdam, »har olägenheten gjort sig påmind först när personen i fråga fått vuxna barn, som i sin tur vilja träda i äktenskap och till den ändan måste förete vissa papper beträffande föräldrarnas födelse och existens etc.» Av svenska handelskammaren i London göres gällande, att åstadkommandet av vederbörlig registrering av utlandssvenskarna i hemlandet vore en oundgänglig förutsättning för genomförandet av åtgärder i den av herr Nylander väckta motionens anda och syftemål. Svenske konsuln i Dublin anför, att senare tiders nationalistiskt betonade utveckling kunde komma att göra utlandssvenskarnas registrering till en nödvändighet, särskilt inom stormaktsterritorier, vilka också i detta sammanhang vore de ojämförligt mest betydande. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet yttrar, att det främst synes vara europasvenskarna, som

hysa något större intresse för saken, och återoppar i detta sammanhang en på vissa håll i Europa förefintlig önskan hos utlandssvenskarna att i brydssamma tider snabbt kunna hänvisa till sin rättsställning.

Svenska sändebudet i Washington företräder för Amerikas del en mera skeptisk ståndpunkt i ett utlåtande, varav följande må anföras (dagtecknat den 9 november 1939):

Bland de till Amerika utvandrade svenskarna kan jag endast tänka mig två begränsade grupper av svenska medborgare, som kunna vara av intresse ur utredningens synpunkt, å ena sidan det försvinnande fåtal personer, som på grund av offentlig tjänst, längre affärsuppdrag eller studier vistas i Amerika, å andra sidan de emigranter, vilka på grund av allt för kort vistelse i landet icke hunnit assimileras och förvärva amerikanskt medborgarskap. Även den senare gruppen är numera, sedan emigrationen till Amerika praktiskt taget avstannat, mycket liten. Huruvida intresset för dessa båda grupper bör påkalla särskilda registreringsåtgärders vidtagande från svensk sida synes mig tvivelaktigt, dels på grund av de praktiska svårigheterna, dels på grund av risken att personlig hänvändelse eller annonsering under nuvarande förhållanden skulle illa ses av amerikanska myndigheter.

Jag vill endast tillägga, att jag meddelat de anförda synpunkterna under förutläggning att frågan om svenskhetens bevarande i Amerika och förbindelserna med svensk-amerikanerna så mycket som möjligt utvecklas och förstärkes. Detta synes mig närmast vara en kulturell uppgift värd all uppmuntran från Sverige, särskilt i beaktande av att det svenska folkelementet i Förenta Staterna för närvarande är ytterligt uppskattat, vilket förhållande, såväl politiskt som ekonomiskt, rätt utnyttjat, bör vara av ofantligt värde för Sverige.

De amerikanska förhållandena uppmärksammas ytterligare i samband med frågan om nationalitetsmatriklarnas utnyttjande (sid. 47).

Framförda synpunkter i fråga om folkbokföring av utlandssvenskar hos myndighet i Sverige.

Härefter följer en redogörelse för vad inkomna yttranden i övrigt ha givit vid handen beträffande möjligheterna till en praktisk lösning av det förevarande folkbokföringsspörsmålet, varvid i första hand må beröras frågan om folkbokföring av utlandssvenskar hos myndighet i Sverige.

I flera inkomna utlåtanden har *upprättandet av ett centralt register i hemlandet* förutsatts såsom en anordning av väsentlig betydelse i ett rationellt bokföringssystem med avseende på de utomlands bosatta svenska medborgarna. I av svenska beskickningen i Lissabon avgivet utlåtande angives socialstyrelsen som den centrala myndighet, till vilken enligt beskickningens mening årliga utdrag ur nationalitetsmatriklarna borde insändas. Kyrkoherden C. E. Rohdin och professorn H. Berglund åter förorda i sina yttranden utlandssvenskarnas bokföring i Storkyrkoförsamlingen. Den förstnämnde — vilken som ett komplement härtill förutsätter registrering hos svenska utlandsmyndigheter — hänvisar till Storkyrkans »diplomathäfte» såsom en lämplig begynnelse till bildandet av en exterritoriell församling inom Storkyrkoförsamlingens ram. Alla i utlandet bosatta svenska medborgare — även de som äro medlemmar i de svenska utlandsförsamlingarna — skulle enligt detta förslag sammanföras i den exterritoriella församlingens centrala register. Svenska beskickningen i Belgrad pekar i sitt yttrande på det förhål-

landet, att statistiska centralbyrån, tack vare överenskommelser om utbyte av civilståndsuppgifter, får uppgifter från ett stort antal länder om svenska medborgares födelse, giftermål och dödsfall i utlandet. Beskickningen anser vidare, att utdrag ur detta material av centralbyrån borde tillställas beskickningar och konsulat i utlandet. I övrigt har man, där spørgsmålet överhuvud har förts fram — såsom t. ex. i yttranden från svenska beskickningarna i Bryssel och Kaunas samt från svenska församlingarna i Oslo och Helsingfors m. fl. — icke närmare angivit, vilken central myndighet som skulle komma i fråga.

Det är vidare i detta sammanhang att nämna, att herr Nylanders förslag, enligt vilket utlandssvenskarna i sista hand skulle bokföras i resp. avflyttningskommuner, till vilka en central instans skulle vidarebefordra de från utlandsrepresentationen inkomna uppgifterna, synes ha fått ett visst stöd i från svenska sjömanskyrkan i Rotterdam avgivet utlåtande. En ganska ingående kritik mot nämnda förslag har emellertid å andra sidan framlagts av svenska Olaus Petriförsamlingen i Helsingfors i dess yttrande den 28 februari 1938 till andra kammarens femte tillfälliga utskott.

I yttranden från beskickningen i Bryssel och från svenska församlingen i Oslo betonas, att utlandssvenskarna från det ifrågasatta centralregistret borde kunna erhålla civilståndsuppgifter och attester av olika slag.

Statistiska centralbyrån förutsätter i sitt till socialstyrelsen avgivna yttrande ävenledes, att en central rikssvensk registrering av utlandssvenska medborgare skall äga rum. Detta yttrande innehåller på förevarande punkt en i enskildheter gående framställning av stor betydelse för spørgsmålets bedömande. Där erinras till att börja med om att förteckningar med nominativa uppgifter föreligga hos statistiska centralbyrån i fråga om både de utlandssvenskar, som avflyttat efter att ha uttagit flyttningsbetyg, och dem, som avflyttat utan att ha uttagit sådant betyg. (Jämför den förut lämnade redogörelsen.) Härefter fortsätter centralbyrån:

Såsom framgår av vad här ovan anförts, skulle i ett register upplagt på grundval av de förteckningar, som sålunda finnas att tillgå i statistiska centralbyrån, kunna återfinnas praktiskt taget hela massan av de i utlandet bosatta svenska medborgare, som utvandrat från Sverige. Den närmaste åtgärden för åstadkommande av ett sådant register skulle kunna vara, att listor upprättas församlingsvis i kronologisk ordning över såväl de intill en viss tidpunkt, t. ex. utgången av det senaste folkräkningsåret, till utlandet utflyttade som de vid samma tid i boken över obefintliga kvarstående. Från dessa listor uteslutas i första hand de personer, om vilka det på grund av deras ålder kan antagas, att de ej längre äro kvarlevande, liksom också de personer som på grund av återinflyttning från utlandet, dödsfall, överföring från boken över obefintliga till församlingsboken etc. ej kunna tillhöra beståndet av de vid ifrågavarande tidpunkt i utlandet kvarlevande svenska medborgarna. Ifrågavarande listor torde måhända, sedan de reviderats och kompletterats genom vederbörande pastorsämbeten, kunna vara användbara såsom ett slags stomme, varpå ett för olika ändamål lämpat centralt register med erforderliga hjälpregister skulle kunna uppbyggas. Såsom en olägenhet måste det emellertid betraktas, att även efter företagna gallringar ett säkerligen ganska stort antal i Sverige levande obefintliga kommer att kvarstå.

I och för ett centralt registers hållande à jour föreligga i statistiska centralbyrån

dels årliga förteckningar församlingsvis över dem som flyttat från och till utlandet samt överförts från och till boken över obefintliga

dels de uppgifter beträffande bland svenska undersåtar i utlandet inträffade födelser, vigslar och dödsfall, som från de svenska beskickningarna och konsulaten inkomma till utrikesdepartementet samt genom departementet överlämnas till statistiska centralbyrån för att tillställas vederbörande pastorsämbeten.

Statistiska centralbyrån anser sig vad sistnämnda uppgifter beträffar böra framhålla, att de av olika skäl måste anses vara mycket bristfälliga. Från åtskilliga länder, även bland dem med vilka sedan lång tid tillbaka ett mycket betydande folkbyte äger rum, inkomma ej alls några uppgifter av det slag varom här är fråga, och beträffande vissa andra länder (t. ex. Danmark och Storbritannien) har den ingångna konventionen om ömsesidigt utbyte av civilståndsuppgifter endast avseende på dödsfall. Även vad angår de länder, med vilka enligt avslutade konventioner ett utbyte av alla slag av här ifrågavarande uppgifter skulle ske, synes det vara anledning antaga, att fullständigheten lämnar mycket övrigt att önska. Det torde utan vidare vara klart, att statistiska centralbyrån icke har några som helst möjligheter att utöva kontroll över att uppgiftsskyldigheten fullgöres.

Statistiska centralbyrån gör till sist det uttalandet, att spørsmålet i övrigt borde tagas i närmare övervägande vid den revision av vår folkbokföring, som kan förväntas skola äga rum på grundval av 1936 års uppbördskommittés förslag.

Nämnda kommitté har i sitt år 1938 avgivna betänkande med förslag till omorganisation av uppbördsväsendet och folkbokföringen m. m. bland annat framlagt ett förslag till en riksbokföring av utrikes bosatta svenskar, vilket i korthet här må relateras. I sina grundlinjer kan förslaget sägas vara baserat på samma principer som statistiska centralbyrån här ovan angivit såsom bärande för en central registrering av utlandssvenskarna. Kommittéförslaget innebär, att personer, som avflyttat till utrikes ort för stadigvarande bosättning därstädes och som före avresan i viss föreskriven ordning uttagit ett s. k. utvandringscertifikat, skola uppföras i ett utvandringsregister hos riksmyndigheten för folkbokföringen. Denna myndighet blir enligt uppbördskommitténs förslag statistiska centralbyrån. Det förutses emellertid därjämte, att en del svenska medborgare framdeles komma att utvandra utan att i vederbörlig ordning ha uttagit utvandringscertifikat, liksom utvandring hittills har skett utan att flyttningsbetyg blivit uttaget. Dessa personer uppföras efter viss tid i registret över »obefintliga inom orten» och bliva därefter, sedan vissa i förslaget angivna åtgärder för deras efterforskning i riket företagits utan att leda till resultat, överförda till ett av riksmyndigheten fört s. k. riksbokföringsregister. Sålunda skulle till utrikes ort avflyttade personer enligt detta förslag som regel komma att återfinnas antingen i utvandringsregistret eller i riksbokföringsregistret hos folkbokföringens riksmyndighet.

Synpunkter i fråga om registrering hos svenska myndigheter i utlandet.

Redogörelse må härefter lämnas för inkomna yttranden med avseende på utlandssvenskarnas registrering hos svenska myndigheter i utlandet.

I allmänhet har man på denna punkt varit av den uppfattningen, att *det*

nuvarande registreringsförfarandet i samband med införande i nationalitetsmatrikel borde kunna komma till viss nytta för åstadkommandet av en mera genomförd officiell folkbokföring av utomlands boende svenska medborgare.

Ett undantag utgör emellertid framför allt *Nordamerika*. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet betecknar möjligheterna för ett mera utvecklade registreringsförfarande därstädes som ytterligt små, och yttranden från den svenska utrikesrepresentationen på detta håll synas bekräfta denna utsago. Svenska konsulatet i Chicago anser nationalitetsmatrikeln sakna värde som grundval för en registrering och påpekar också, att en tillfredsställande registrering av svenska undersåtar i Nordamerika skulle nödvändiggöra en avsevärd mängd extra arbete samt även vålla svårigheter med kontrollundersökningar i Sverige för utrönande av vederbörandes medborgarskap o. s. v. Faran för att åtgärder från Sverige, åsyftande en sorts samling och organisation av i Amerika bosatta landsmän, skulle kunna misstolkas av den amerikanska folkmeningen, beröres därjämte av konsulatet, och det hänvisas till att vissa andra stater på sådant sätt ha framkallat en oförmånlig reaktion i Amerika. Det svenska generalkonsulatet i Montreal gör också med stort eftertryck en tämligen kritisk uppfattning gällande i fråga om lämpligheten och möjligheten av en registrering av svenskarna i Nordamerika i allmänhet och i Canada i synnerhet. Det påpekas av generalkonsulatet, att ett kraftigt bistånd från den svensk-amerikanska pressens sida samt av svenska föreningar och sammanslutningar i varje fall vore påkallat för vinnandet av nödig kontakt med någon mera avsevärd del av inom Canada bosatta svenska medborgare, och det ifrågasättes starkt, huruvida vinsten av en registrering kunde uppväga de besvärligheter och vanskligheter, som härmed vore förenade. En hänvisning må här också göras till de synpunkter, som förut från dessa håll anförts i fråga om medborgarskapet i de nordamerikanska staterna (sid. 26).

Det har i övrigt från en del håll betonats, att registreringen i nationalitetsmatriklarna i och för sig för närvarande uppvisar *stora bristfälligheter*. Åtskilliga svenskar ha sålunda kunnat uppehålla sig åratals utomlands utan att där bli inskrivna. Nationalitetsmatrikeln torde, såsom det anföres av svenske generalkonsuln på Island, ofta endast upptaga en ringa del av de i respektive land boende svenska medborgarna, enär passuttagning långt ifrån alltid sker i utlandet, vartill kommer, att ett visst antal svenska medborgare av ekonomiska och andra skäl aldrig ha möjlighet att hemresa och därför icke heller uttaga något pass. Det har från flera håll därjämte påpekats, att födelser, dödsfall och utflyttningar blott ofullständigt anmälas, vilket bidrar till att göra matriklarna opålitliga. Detta framhålles sålunda av bl. a. svenska sändebudet i London, som i sitt yttrande betecknar matrikeln såsom i stort sett närmast utgörande blott en liggare över utfärdade pass. Densamme anser det för sin del kunna ifrågasättas, huruvida en registrering av utlandssvenskar skall kunna byggas på nationalitetsmatrikeln med dess begränsade uppgift och strängt administrativa karaktär; flertalet utlandssvenskar, säges det i detta yttrande, torde sakna kännedom om nationalitetsmatrikelns existens. Svenska generalkonsulatet i London förordar likväl en fortfarande

såsom hittills till generalkonsulatet anknuten, frivillig registrering av utlandssvenskar. I yttrande från institutet för svensk utlandstjänst — som har haft viss erfarenhet på området i samband med insamlandet av uppgifter till en egen matrikel över utlandssvenskarna — betecknas de nationalitetsmatriklar, som föras vid konsulaten i Danmark, Norge och England, såsom i särskild mån otillräckliga. Beskickningschefen i Bogotá i Colombia gör slutligen för sin del gällande, att det knappast någonstades torde finnas en tillförlitlig matrikel, och anmärker bl. a., att »flertalet honorära generalkonsuler och konsuler med skyldighet att föra nationalitetsmatrikel och befogenhet att utfärda pass äro utlänningar, som givetvis relativt lätt kunna göra sig skyldiga till (oavsiktliga) misstag».

I stort sett ha emellertid, som redan nämnts, matriklarna i andra länder än de nordamerikanska ansetts kunna godtagas som en om också något bristfälligt grundval för ett registreringsförfarande.

Flera *överbäganden och förslag i frågan om den lämpligaste organisationen av den utlandssvenska registreringen i nationalitetsmatriklarna* ha framkommit i avgivna yttranden.

Vad de rent tekniska anordningarna beträffar, anser svenska beskickningen i Lima, att *olönat konsulat* bör få mottaga *anmälan för registrering* med skyldighet att befordra denna vidare till närmaste överordnade lönade myndighet. Svenska missionsförbundet understryker i sitt yttrande önskemålet, att själva registreringen emellertid bör ske hos konsuler, som äro svenska medborgare. Svenska konsulatet i Paris påpekar, att en rationellt genomförd registrering i första hand förutsätter, att den, som handhar registreringen, är väl förtrogen med svensk administrativ praxis, varför uppgiften blott i undantagsfall bör anförtros åt olönat konsulat. Det föreslås av konsulatet vidare — och detta understrykes av svenska beskickningen i Paris — att *i varje land ett centralregister* för där bosatta svenska medborgare må föras vid beskickning eller konsulat i landets huvudstad, varjämte i större länder *distriktsregister* kunna ifrågasättas. Svenskar, bosatta på en plats, där endast ett *icke registerförande konsulat* finnes tillgängligt, borde, enligt det refererade förslaget, beredas möjlighet att genom detta konsulats förmedling bliva registrerade hos centralmyndigheten för den svenska registreringen i landet. I svenska missionsförbundets yttrande ifrågasättes för sådana fall, att någon funktionär i någon svensk organisation inom räckhåll i stället får tjänstgöra som registrator, eller att möjligtvis registreringen sker direkt hos den hemmamyndighet, som här skulle komma i fråga.

Vidare har det på ett och annat håll (såsom från svenska beskickningen i Ankara och från svenska konsulatet i Antwerpen) särskilt betonats, att en nödvändig förutsättning för en möjligast fullständig registrering borde vara, att vederbörande *svenska utlandsmyndigheter åläggas att, så vitt möjligt, registrera samtliga inom deras behörighetsområden bosatta svenska medborgare*, oavsett om dessa själva ha anmält sig för registrering, i sammanhang med t. ex. passuttagning, eller icke. Det har å andra sidan också anmärkts — så t. ex. från svenska beskickningen i Oslo — att ett dylikt ålägg-

gande kan komma att åtminstone på sina håll kräva *en utökning av arbetspersonalen*.

Det betydelsefulla spørsmålet, *huruvida registreringen bör vara obligatorisk* i den meningen, att också en *anmälningskyldighet* skall föreligga för i utlandet bosatta svenska medborgare, har givit upphov till uttalanden av ganska olikartad innebörd.

Vid valet mellan de två alternativen framställer sig givetvis frågan, vilka sanktionsåtgärder som skulle kunna tänkas giva effektivitet åt en föreskrift om anmälningskyldighet.

En anmälningsplikt förenad med en bestämmelse om förlust av själva det svenska medborgarskapet vid utebliven anmälan har icke från något håll föreslagits. Det påpekas i yttrande från beskickningen i Budapest, att mot en sådan sanktionsåtgärd enahanda skäl kunna anföras som tidigare mot 1894 års medborgarrättslags numera ej längre gällande 10-årsregel.

I stället har man emellertid på vissa håll ansett, att *förlust i större eller mindre utsträckning av medborgerliga rättigheter* kunde vara en lämplig påföljd vid utebliven registrering.

Spørsmålet om vilka rättigheter av det ena eller andra slaget, som överhuvud kunna ifrågakomma för utlandssvenska medborgare, kommer i de följande kapitlen att mera ingående behandlas. Närmast föreligger här emellertid frågan, i vilken mån sådana eventuella rättigheter borde anknytas till en fulljord registreringsanmälan. Svenska beskickningen i Kaunas nämner i detta sammanhang rösträtten såsom lämplig att här sättas i fråga. Mera allmänt föreslås av svenska beskickningarna i Köpenhamn, London och Paris ävensom av svenska konsulatet i Dublin samt av utlandssvenskarnas förening, att förlust av de förmåner och rättigheter av skilda slag, vilka skulle kunna tillkomma utomlands boende svenska medborgare, må bli följden av en utebliven registreringsanmälan. Svenska beskickningen i Paris finner en sådan föreskrift kunna betecknas såsom i och för sig rimlig och innebärande endast ett »milt tvång». En annan ståndpunkt hävdas åter av bl. a. generalkonsulatet i Reykjavik i dess yttrande i frågan, där den berörda tanken också diskuteras. Det betonas där, att det knappast kan vara riktigt att låta endast de registrerade komma i åtnjutande av sådana rättigheter, vilka i enlighet med den väckta riksdagsmotionens syfte skulle kunna komma utlandssvenska medborgare i större utsträckning än hittills till godo. Särskilt i fråga om personer, som leva i mera beträngda omständigheter, kunde det ofta nog inträffa, att en registreringsanmälan på rimliga praktiska grunder utebleve — förefintligheten av en skyldighet skulle väl icke ens alltid bliva för vederbörande person känd — och i de kanske icke så få fall, där svenskar i utlandet försummat att visa samhörighet med hemlandet men senare kommit i ett annat läge och tvingas att hemresa utan att dessförinnan ha blivit registrerade, vore det enligt ovannämnda generalkonsulats mening icke heller försvarligt, att dessa svenskar medborgerligt sett skulle sättas i en lägre klass än sådana, som varit förståndiga och förutseende nog att göra föreskriven anmälan för registrering.

Svenska beskickningen i Paris har i sitt ovan berörda yttrande också föreslagit, att *villkoret för utfärdande eller förlängande av pass utomlands* skulle bestå i en fullgjord registreringsanmälan. Samma förslag framställles av svenska beskickningen i Athén. I ett särskilt yttrande, som beskickningen i Paris samt svenska konsulatet därstädes ha avgivit i anledning av ifrågasatta ändrade regler för utfärdande av svenska pass, och som i avskrift har överlämnats till socialstyrelsen, betecknas en föreskrift om obligatorisk registrering, företagen med jämna och relativt korta tids mellanrum, såsom oundgänglig, och det föreslås i detta sammanhang, att dels rätten att utfå pass utomlands göres beroende av fullgjord registreringsplikt och dels även *passens giltighetstid begränsas*, förslagsvis till två år. En dylik begränsning av giltighetstiden i fråga om pass skulle, framhållles det, i hög grad vara ägnad att underlätta genomförandet av en effektiv registrering av utlandssvenskar. Svenska beskickningen i Köpenhamn antyder möjligheten av en liknande sammankoppling av registreringsplikten med rättigheten att utfå svenska pass och anmärker, att dessas giltighetstid i sådant fall tydligen borde begränsas till ett år med hänsyn till att registreringsproceduren skulle årligen återkomma. Men enligt beskickningens mening vore ett förfarande av dylikt slag dock knappast tilltalande. Även beskickningen i Paris medger, att vissa olägenheter genom den föreslagna anordningen med avseende på passen skulle åsamkas svenskar, bosatta på orter, där registerförande diplomatisk eller konsulär myndighet icke vore tillfinnandes, men beskickningen anbefaller likväl systemet med hänvisning till dess förtjänster ur kontroll- och säkerhetssynpunkter.

Envoyén friherre Bildt, tillsjord av svenska beskickningen i Kairo, framför förslaget, att *rätt till svensk konsulärt bistånd* skulle fråntagas sådana, som ej fullgjort registreringsanmälan, och hänvisar till det föredöme, som härutinnan har givits av det brittiska imperiet och av Tyskland. Ett för Sverige i viss mån närmare till hands liggande exempel av sådan art anföres av svenska sändebudet i Madrid, vilken i detta sammanhang nämner *Schweiz*, där registreringsplikt föreligger, och som vidare anmärker, att det därstädes tillämpade systemet synes fungera mycket tillfredsställande. Styrelsen har från utrikesdepartementet fått del av aktstycken, vilka utvisa, att enligt schweiziska bestämmelser registreringspliktens fullgörande för utom Schweiz boende schweiziska medborgare utgör ett *villkor för rätten att åtnjuta den diplomatiska och konsulära utrikesrepresentationens skydd och bistånd*. Det schweiziska systemet beröres även i yttrande från svenske generalkonsuln i Sidney, som också vitsordar, att det på grund av nämnda bestämmelser torde finnas ytterst få schweiziska medborgare utomlands, vilka icke låtit registrera sig vid ett eller annat konsulat. För sitt eget verksamhetsområde vill nämnde generalkonsul dock icke anbefalla systemet, enär försöket att anlita ett sådant påtryckningsmedel där endast kunde befaras skola åstadkomma, att svenskar i ökad mängd sökte brittiskt medborgarskap. Det påpekas i detta sammanhang, att det råder den skillnaden mellan schweizisk och svensk medborgarrätt, att schweizaren icke automatiskt

förlorar sitt schweiziska medborgarskap genom att bli naturaliserad som medborgare i annat land. Svenska beskickningen i Bern uttalar till sist i denna fråga för sin del, att beskickningen icke själv anser, att man för försummad registreringsanmälan skulle kunna föreskriva förlust av rätten till biträde i olika hänseenden från den svenska utrikesrepresentationens sida.

På ett stort antal håll, nämligen hos beskickningarna i Oslo, Köpenhamn, Tallinn, Budapest, Bukarest, Rom, Belgrad, Lissabon, Tokio, Mexico, Buenos Aires, Rio de Janeiro, Bogotá och Santiago de Chile, generalkonsulaten i London, Reykjavik, Montreal, Batavia, Sidney och Pretoria, konsulaten i Antwerpen och Chicago, svenska handelskammaren i London, de svenska statskyrkoförsamlingarna i London, Oslo och Köpenhamn samt sjömanskyrkan i West Hartlepool ävensom hos riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och svenska missionsförbundet, har man ansett, att alltjämt endast en *frivillig registrering* kan ifrågakomma, eller också har man hållit före, att en föreskrift om någon skyldighet i varje fall knappast här skulle kunna få någon effekt, eftersom något tvångsmedel för dess effektuerande icke står den svenska staten till buds. Såsom ett alternativ till frivillig registrering förordas emellertid av generalkonsuln i Reykjavik i dennes redan berörda yttrande föreskrift om en »*skyldighet utan påföljd*». Och från ett flertal andra håll har föreslagits ett liknande slag av registreringsplikt, där någon legal påföljd för försummelse att lyda föreskriften alltså icke angives. Så har skett i yttranden från beskickningarna i Helsingfors, Berlin, Riga, Bryssel, Bern, Ankara, Kairo, Lima och Shanghai, generalkonsulaten i Hamburg, Caracas och Calcutta, konsulaten i Prag och Casablanca, statskyrkoförsamlingarna i Helsingfors, Berlin och Paris samt sjömanskyrkorna i Hull, Antwerpen, Rotterdam och Dunkerque. Det har härvid även på sina håll särskilt framhållits, att det borde ligga i sakens natur, att ett registreringssystem, som vore avsett att samordnas med kyrkobokföringen och mantalsskrivningen i Sverige, måste innefatta en *principiell medborgerlig anmälningsskyldighet*, även om denna skyldighet icke kan stadfästas medelst föreskrift om någon straffsanktion. Svenska beskickningen i Bern anmärker, att det emellertid blir svårt att avgöra, huruvida skillnaden i effekt mellan ett obligatoriskt system av dylikt slag och en frivillig anordning blir så avsevärd, att andra synpunkter, t. ex. författningstekniska, här måhända måste bliva utslagsgivande i valet mellan de olika alternativen.

Svenska beskickningen i Bryssel anmärker i detta sammanhang å andra sidan, att »den nationalistiska våg, som går över världen, det kritiska läget» (skrivet den 20 juli 1939) »och de svenska myndigheternas nyvaknade intresse för utlandssvenskarnas sak torde nog bidra till att en anmälningsskyldighet numera lättare skulle kunna genomföras än tidigare varit fallet».

Vare sig registreringen principiellt blir frivillig eller den principiellt blir obligatorisk, kunna omständigheterna i det hela emellertid vara mer eller mindre ägnade att befrämja dess genomförande.

Det har flerstädes omvittnats, att sålunda möjligheterna att åstadkomma en mera fullständig registrering av svenska medborgare hos beskickningar

och konsulat på senare tid otvivelaktigt få anses ha ökats genom *det på skilda håll skärpta passvånget för utläningar*. Svenska sändebudet i Santiago de Chile påpekar, att de i olika länder under de senaste åren vidtagna immigrations- och uppehållsbestämmelserna i viss mån ha närmat där vistande svenskar till de svenska utlandsmyndigheterna; utlänningskontrollen har haft till följd, att en hel del landsmän, vilkas existens tidigare officiellt varit tämligen okänd, uppenbarat sig på vederbörande svenska beskickning för inskrivning i matrikeln eller utfående av legitimationshandlingar. Om betydelsen av nämnda faktor vittnar också i viss mån följande uttalande av svenska sändebudet i Budapest: »För den händelse, de utländska ortsmyndigheterna övervaka, att våra landsmän innehava giltiga pass, komma de att anmäla sig på beskickningar och konsulat för att få dem förnyade och för att eventuellt bli införda i nationalitetsmatrikeln, i annat fall kommer blott en och annan att bekymra sig om eventuell registreringsplikt.» Kyrkoherden F. Holmgren, tidigare kyrkoherde i London, omnämner likaledes passvångets betydelse som en i de flesta länder verksam pådrivande omständighet. Därjämte gör han den anmärkningen, att en förbättrad registrering av utlandssvenskar numera även i viss mån underlättas därigenom, att utvandring för att *undkomma värnplikten* och därmed sammanhängande obenägenhet att uppsöka den officiella svenska representationen utomlands har blivit en sällsynthet. — Svenske konsuln i Dublin påpekar vidare, att registreringen av de svenska medborgarna blir en tämligen självfallen sak i sådana länder, där, såsom i Tyskland, myndigheterna kräva av beskickningar eller konsulat utställda *nationalitetsbevis* som villkor för mera stadigvarande uppehåll av utländska medborgare. Slutligen anföres av svenska konsulatet i Paris, att genom fransk myndighets medverkan inskrivning i konsulatets nationalitetsmatrikel och företeende av matrikelattest gjorts till en betingelse för utfäendet av det för en mera stadigvarande vistelse i Frankrike erforderliga *identitetskortet*, och att man därigenom blivit i stånd att sedan åtskilliga år i Paris föra ett i det närmaste fullständigt kortregister över där bosatta landsmän. Felet med detta register vore blott, att det redovisat ett avsevärt för stort antal svenskar, på den grund att avflyttningar till annan ort endast i relativt begränsad utsträckning ha blivit anmälda hos konsulatet. Konsulatet föreslår till avhjälpande härav, att det på varje registreringsbevis skall finnas erinran om en skyldighet att till den myndighet, som utfärdat detta bevis, anmäla avflyttning, samt att bevis om sålunda anmäld avflyttning skall företes vid registreringen i det land, till vilket flyttningen sker.

Jämväl andra möjligheter till befrämjande av registreringen av utlandssvenskar ha anvisats i inkomna utlåtanden i ämnet.

Det har i detta hänseende särskilt framhållits, att en möjligast effektiv *upplysning* bör lämnas om registreringsplikten eller, för den händelse att registreringen skall vara frivillig, om önskvärdheten av att sådan äger rum. Svenska beskickningen i Berlin föreslår, såsom hjälpmedel för registreringens genomförande, att samtliga svenska pass förses med en i ögonen fallande

rödfärgad instämpling, som erinrar om skyldigheten att låta införa sig i nationalitetsmatrikel samt att årligen göra adressanmälan hos resp. beskickning eller konsulat. Ett snarligt förslag framlägges av svenska beskickningen i Kairo, och även från andra håll har tanken på en dylik *avisering om registrering i passen* framförts. Eventuellt kunde detta ske i förening med upplysning om medborgarskapets förpliktelser och förmåner, såsom det t. ex. framhålles i yttrande från svenska generalkonsulatet i Pretoria. Av envoyén friherre Bildt förordas annonsering i tidningarna varje år efter engelskt och tyskt mönster. Svenska beskickningen i Ankara hänvisar till samma möjlighet samt anvisar utvägen att också distribuera tryckta uppmaningar till utlandssvenskarna, varjämte, i fråga om från Sverige utflyttade personer, registreringsplikt borde kunna *angivas på utflyttningsbetygen*. Det sistberörda förslaget återkommer på flera håll. Från svenska beskickningen i Shanghai föreligger ett på annat ställe (sid. 170) närmare berört förslag om en särskild *broschyr med upplysningar* i detta och andra hänseenden.

Svenska beskickningen i Belgrad framhåller vidare, att skyldighet kunde föreskrivas för pastor att *i samband med flyttningsbetygets utfärdande avisera beskickningen eller konsulatet å den blivande boningsorten*, när denna har uppgivits; även beskickningarna och konsulaten kunde åläggas att inbördes stå varandra till tjänst med *avisering om flyttningar*. Svenska konsulatet i Prag har liknande synpunkter och anser, att en effektiv registrering av i utlandet bosatta svenska medborgare kunde ernås genom att nationalitetsmatriklarna jämställdes med de svenska församlingsböckerna, varvid också §§ 13, 35 och 36 i kyrkobokföringsförordningen borde utbyggas med en föreskrift om att flyttningsbetyg till utlandet överhuvud icke måtte utfärdas, med mindre än att den emigrerande uppgivit den svenska beskickning eller det lönade svenska konsulat, inom vars verksamhetsområde han ämnade bosätta sig. Svenska konsulatet i Bryssel har framfört den mening, att centralmyndigheten för folkbokföringen i Sverige bör varskos och i sin tur underrätta vederbörande utlandsmyndighet, när en svensk tager flyttningsbetyg till utlandet.

Även förslag om *avisering vid utfärdande av pass* ha flerstädes framkommit. Generalkonsulatet i Pretoria och konsulatet i Prag ha bägge förordat upprättandet av ett *centralregister över utfärdade svenska pass*, varav utdrag skulle kunna sändas till de svenska utlandsmyndigheterna för kontroll och hjälp vid registreringen. Även för den centrala registreringen i Sverige kunde detta register bliva till gagn, enligt vad av konsulatet i Prag göres gällande.

En nära till hands liggande tanke är givetvis, att *svenska kyrkoförsamlingar i utlandet, där sådana finnas*, inkopplas som ett hjälporgan i organisationen för utlandssvenskars officiella registrering utomlands.

Kyrkoböcker föras, som förut har nämnts, redan nu av de svenska utlandsförsamlingarna, om också registreringen icke har blivit fullständig. Den här givna möjligheten till ett mera utvecklat registreringsförfarande har på

flera håll beaktats. Så har bl. a. skett i yttranden från svenska beskickningarna i Köpenhamn och London ävensom från svenska församlingarna i Helsingfors, Oslo, Paris och London, från svenska sjömanskyrkan i Antwerpen och från kyrkoherden Rohdin. Den sistnämnde anmärker, liksom sjömansprästen i Antwerpen, att även *sjömanskyrkorna* borde kunna anlitas i detta sammanhang. Det må erinras om att nationalitetsmatriklarna särskilt i Danmark, Norge och England betecknats såsom otillräckliga, varför anlitaandet av kyrkobokföringens möjligheter alltså där kan bli särskilt påkallat. Beskickningschefen i London betonar för sin del i sitt yttrande, att de svenska statskyrkoförsamlingarna överhuvud synas böra ifrågakomma för registreringsuppgifter i de länder, där sådana församlingar finnas, och påpekar, att på dessa håll också de största svenska europeiska kolonierna äro för handen. Svenska beskickningen i Köpenhamn anser å sin sida, att registrering hos kyrkoförsamlingen emellertid borde ske under respektive beskicknings eller konsulats överinseende, och sjömansprästen i Antwerpen påpekar, att församlingens eller sjömanskyrkans register endast skulle komplettera utrikesmyndigheternas matriklar. Eljest synes man allmänt ha utgått ifrån, att bokföringen i utlandsförsamlingarna skulle kunna helt ersätta annan folkbokföring på de håll, där församling finnes. Kyrkoherden Rohdin vill betona, att vederbörande församling borde vara skyldig att i sitt register även upptaga personer, som icke äro inskrivna i församlingen. Detta skulle enligt hans mening i allmänhet låta sig genomföras i stor utsträckning. Det kan här också nämnas, att, enligt vad svenska sändebudet i London meddelat, kyrkorådet i Ulrika Eleonora-församlingen i London beslutat upprättandet av ett särskilt register över alla inom Storbritannien boende svenska medborgare, vilket register alltså skulle komma att omfatta även dem, som icke ha blivit antecknade i församlingens kyrkoböcker. — Svenske pastorn i Paris påpekar till sist i förevarande sammanhang betydelsen av att en utomlandsförsamling i allo erhåller samma ställning som en församling i Sverige, och att myndigheterna i hemlandet icke heller borde göra skillnad i detta hänseende, när det gäller t. ex. godtagandet av intyg, såsom på sina håll nu sker.

Statistiska centralbyrån, som tagit del av till socialstyrelsen inkomna utlåtanden från skilda håll, gör i följande uttalande *en resumé av de givna möjligheterna för en registrering genom de svenska utlandsmyndigheternas försorg*:

Såsom framgår av de från beskickningar och konsulat inkomna utlåtandena i och för den nu pågående utredningen om utlandssvenskarna, synes man i allmänhet utgå från den uppfattningen, att de s. k. nationalitetsmatriklarna eller de kyrkoböcker, som i stället för eller jämsides med dem föras i vissa svenska utlandsförsamlingar, skulle kunna läggas till grund för en registrering i varje särskilt land av de där bosatta svenska medborgarna. Statistiska centralbyrån håller det för möjligt, att man genom allmänt passtvång, avisering till vederbörande svenska myndigheter i utlandet om uttagande av pass och flyttningsbetyg, en effektiv propaganda för spridande av kännedomen om gällande föreskrifter i ämnet och andra liknande åtgärder skulle kunna på grundval av denna bokföring uppbygga en i det stora hela tillfredsställande registrering av dem, som *för framtiden bosätta sig* (kurs. av

styrelsen) i främmande länder. Vad beträffar *det nuvarande beståndet av utlandssvenskar* (kurs. av styrelsen), torde man å andra sidan sett böra räkna med att detsamma, åtminstone i de länder som härvidlag äro av större betydelse, till allra största delen icke skulle återfinnas i en endast på nationalitetsmatriklar eller därmed jämförligt material uppbyggd registrering.

Beträffande de nordamerikanska staterna betonar vidare centralbyrån de särskilda svårigheter, som måste möta ett försök att få till stånd en någorlunda fullständig registrering där.

Frågan om samarbete med respektive länders myndigheter.

Den frågan har ytterligare ställts, i vilken mån ett samarbete med utländska myndigheter kunde vara ägnat att underlätta genomförandet av en förbättrad registrering av utlandssvenskarna i respektive länder. Förut har antytts, att i Frankrike vissa gynnsamma resultat ha ernåtts på denna väg. Man har kunnat fråga sig, i vilken mån främlingskontrollen i olika länder skulle kunna utnyttjas för registreringen av utomlands boende svenskar genom att överenskommelser träffades med resp. länders polismyndigheter om lämmandet av nödiga upplysningar. Uppslag i denna riktning ha från en del håll även framförts. Så har t. ex. skett i yttranden från svenska beskickningen i Bogotá och svenska generalkonsulatet i Calcutta. Svenska beskickningen i London framhåller även för sin del, att ett lämpligt tillfälle till en »inventering» av utlandssvenskarna i åtskilliga länder kunde erbjuda sig genom utlänningskontrollen och i samband därmed påbjuden registrering, och betecknar det också som önskvärt, att överenskommelser angående utbyte av uppgifter i sådant syfte träffades med vissa länder i den mån detta överhuvud vore möjligt (jfr nedan sid. 55). Den svenske konsuln i Åbo uttalar, att konsulaten för att kunna verkställa en tillförlitlig registrering vore i behov av tjänstehandräckning från den myndighet, som i det främmande landet för register över utlännningar. I det yttrande till andra kammarens femte tillfälliga utskott, som i anledning av herr Nylanders motion år 1938 avgavs av pastorsämbetet i svenska församlingen i Helsingfors, har vidare meddelats, att finska statliga och kyrkliga myndigheter ålagts att till pastorsämbetet insända vissa civilståndsuppgifter m. m. om församlingsmedlemmar; en motsvarande skyldighet har pålagts pastorsämbetet i förhållande till de finska myndigheterna. Det har emellertid å andra sidan även anmärkts, att utsikterna för ett systematiskt utnyttjande av polismyndigheternas register i främmande länder i och för en fortlöpande och systematisk registrering hos svenska utlandsmyndigheter i allmänhet äro osäkra. Institutet för svensk utlandstjänst förmåler i sitt till socialstyrelsen avgivna yttrande, att i vissa länder samarbete torde kunna ifrågakomma med lokala polismyndigheter, sedan dessa efter officiell svensk hänvändelse fått nödiga instruktioner från överordnad myndighet, men att i andra länder det lär bli svårt att erhålla önskvärda upplysningar på sådan väg. Det kan här till sist nämnas, att svenska beskickningen i London i ett tillägg till sitt ovan anförda yttrande

har meddelat, att engelska myndigheter på förfrågan ha förklarat sig av principiella skäl förhindrade att utlämna uppgifter ur de engelska främmlingsregistren.

Utlandssvenskarnas förening anser till sist, att det bör övervägas, huruvida icke överenskommelse kunde träffas med främmande stater angående *ömsesidigt lämnande av uppgifter om förlänandet av medborgarskap åt invandrare från det andra landet.*

Statistiska centralbyrån gör följande särskilda uttalande i frågan om visst samarbete med andra länders myndigheter:

I och för en registrering med anspråk på tillfredsställande effektivitet måste enligt statistiska centralbyråns mening överhuvud taget förutsättas, att ett samarbete äger rum med vederbörande myndigheter i resp. främmande länder. Såsom en möjlighet härvidlag tänker sig statistiska centralbyrån, att åtminstone i en del fall i och för kompletteringar och rättelser en *jämförelse* skulle kunna med tillstånd av resp. myndigheter ske *mellan nationalitetsmatrikeln eller den i stället därför förda församlingsboken och de förteckningar, varpå sammanräkningen av de svenska medborgarna i ifrågavarande land vid den senast företagna folkräkningen grundar sig* (kurs. av styrelsen). Statistiska centralbyrån saknar kännedom om i vilka fall en sådan engångsöversyn är genomförbar, men anser att denna utväg skulle kunna tagas i övervägande i rätt många fall, liksom också *i samband därmed möjligheten att från vederbörande myndigheter i det främmande landet införskaffa uppgifter om inträffade ändringar* (kurs. av styrelsen) med avseende på beståndet av svenska medborgare i och för registreringens förande à jour så vitt möjligt.

Samverkan mellan de svenska utlandsmyndigheterna och centralmyndigheten i Sverige.

Såsom en både lämplig och genomförbar åtgärd föreslår statistiska centralbyrån slutligen ytterligare i sitt utlåtande i ämnet, att det i och för jämförelse och kontroll anordnas ett *reciprokt utbyte av utdrag av de genom utlandsrepresentationerna förda registren å ena sidan och det ifrågasatta centralregistret i Sverige å andra sidan.*

Socialstyrelsen.

Enligt socialstyrelsens mening måste det avgjort anses önskvärt, att utomlands boende svenska medborgare i största möjliga mån bliva bokförda i svenska register. Såväl av en mångfald praktiska skäl, delvis antydda i de yttranden, vilka här ha refererats, som ur rent principiella och ideella synpunkter ter sig ett sådant önskemål rimligt och befogat. Svenska medborgare, som äro bosatta utomlands, böra icke i den utsträckning som nu är fallet vara okända för hemlandets myndigheter.

Det må från början här betonas, att detta önskemål likväl icke lär kunna realiserars i annat än begränsad omfattning. I vissa yttranden, som anförts i det föregående, ha vägande erinringar gjorts beträffande möjligheterna att få till stånd ens någorlunda fullständiga register över i respektive länder bosatta svenskar. I fråga om Nordamerika torde det få anses utsiktslöst

och ur flera synpunkter även mindre lämpligt att göra ett metodiskt försök i sådan riktning. Det lär överhuvud icke heller kunna bli fråga om något annat än en frivillig medverkan för ändamålet från utlandssvenskarnas egen sida. Detta spörsmål beröres i det följande i samband med behandlingen av frågan om den lokala registreringens anordning.

Från ovan angivna utgångspunkter och med den begränsning, som sålunda påkallas av givna omständigheter och möjligheter, framstår det emellertid som ett sakligt befogat önskemål, att utlandssvenskarna — varmed i detta sammanhang avses utomlands levande svenska medborgare — registreras såväl *lokalt, d. v. s. hos vederbörande svenska utlandsmyndigheter*, som i *ett i hemlandet upplagt centralregister*. Ett reciprokt utbyte av utdrag av de genom de svenska utlandsmyndigheterna förda registren å ena sidan och centralregistret å den andra borde härvid äga rum, på sätt som föreslagits i statistiska centralbyråns utlåtande.

1) *Det centrala registret*, som skulle fördes med data från instanser dels utom och dels inom riket, borde innehålla förteckning såväl över utflyttade personer som över utomlands födda svenska medborgare, i den mån uppgifter om dessa bleve tillgängliga.

Styrelsen ansluter sig till 1936 års uppbördskommittés förslag, enligt vilket en central riksbokföring av till utrikes ort avflyttade svenska medborgare utanför den allmänna kyrkobokföringens och mantalsskrivningens ram skulle ske hos *statistiska centralbyrån*. Statistiska centralbyrån torde i överensstämmelse härmed böra bliva den centrala myndigheten även för andra utomlands bosatta svenska medborgares bokföring än för dem, som utflyttat från Sverige. Det från ett par håll väckta förslaget om utlandssvenskarnas centrala bokföring i en särskild exterritoriell församling inom Storkyrkoförsamlingen synes bland annat av praktiska skäl icke kunna tillstyrkas.

Till statistiska centralbyråns uppläggnings av frågan om *den lämpliga organisationen av den centrala folkbokföringen med avseende på utlandssvenskar* vill socialstyrelsen i huvudsak ansluta sig. I likhet med statistiska centralbyrån finner styrelsen det vara rimligt, att hithörande spörsmål tagas i övervägande vid den revision av vår svenska folkbokföring, som kan väntas i samband med den slutliga omprövningen av 1936 års uppbördskommittés förslag. I ett den 22 maj 1939 avgivet utlåtande om detta förslag har styrelsen uttalat, att en i enlighet med detsamma organiserad riksbokföring av utomlands bosatta svenska medborgare i det hela torde vara ägnad att tillgodose behovet av en mera praktisk ordning beträffande de utflyttade svenskarnas registreringsförhållanden.

Beträffande *de nordiska länderna* torde måhända i en framtid även möjligheter vara för handen att genomföra ett *samarbete mellan vederbörande centrala myndigheter i de olika staterna* för att på denna väg ernå en effektivare folkbokföring av varje stats i grannlandet bosatta medborgare. Det må nämnas, att man inom 1936 års uppbördskommitté var intresserad jämväl för detta spörsmål och diskuterade frågan om underhandlingar i ämnet med respektive myndigheter i våra grannländer.

Det synes i detta sammanhang också vara eftersträvansvärt, att Sverige med främmande stater inginge överenskommelser, enligt vilka de svenska utlandsmyndigheterna, för uppgifternas vidarebefordran till statistiska centralbyrån, skulle *underrättas, när övergång skett från svenskt till främmande medborgarskap*, så att vederbörande personer då kunde avföras ur de svenska registren. Åtminstone beträffande vissa länder torde slutandet av sådana överenskommelser sannolikt icke möta några svårigheter.

Statistiska centralbyrån framhåller i sitt utlåtande, att de *civilståndsuppgifter*, vilka enligt med vissa länder ingångna avtal överlämnas till svenska beskickningar och konsulat och därifrån befordras till vederbörande myndigheter i Sverige, av olika skäl måste anses vara mycket bristfälliga. Det vore önskvärt, att man sökte uppnå bättre resultat på sådan väg genom en revision och komplettering av gällande överenskommelser i detta hänseende. Socialstyrelsen torde här även få fästa uppmärksamheten vid vissa förslag i sådan riktning, som framstälts av en internationell konferens för behandling av hithörande spörsmål i Bern år 1938. Dessa förslag ha åsyftat ernåendet av dels ett mera omfattande och regelbundet utbyte av uppgifter och dels en viss uniformering av uppgifternas innehåll.

2) Utredningen giver vid handen, att *nationalitetsmatriklarna jämte de svenska utlandsförsamlingarnas böcker böra kunna läggas till grund för den utomlands lokaliserade registreringen* av utlandssvenskar. Vissa förut återgivna förslag beträffande den administrativa och tekniska anordningen av denna svenska folkbokföring utomlands böra beaktas. De uppgifter, som införas i nationalitetsmatriklarna respektive församlingsböckerna, böra, så långt detta blir möjligt med utnyttjande bland annat av konventioner med främmande länder, motsvara kraven på en ordnad civilståndregistrering. I respektive författningar bör också stadgas skyldighet för vederbörande svenska utlandsmyndigheter, de civila såväl som de kyrkliga, att söka registrera inom deras behörighetsområden bosatta svenska medborgare i all den omfattning som blir möjlig och lämplig med hänsyn till de olika förhållandena i skilda delar av världen. Endast tillfälligt sig i respektive land uppehållande svenskar kunna lämpligen uppföras på särskilda avdelningar av registren.

Ovan ha berörts möjligheterna till visst begränsat samarbete med utländska myndigheter för befrämjandet av en central folkbokföring i Sverige. Den i bl. a. statistiska centralbyråns utlåtande antydda möjligheten av *ett mera vidsträckt samarbete mellan svenska utlandsmyndigheter och folkbokförings- m. fl. myndigheter i andra länder* synes också böra bli föremål för uppmärksamhet. Givetvis bliva dock ingående överväganden och därjämte underhandlingar med främmande staters myndigheter erforderliga för en ytterligare prövning av detta uppslags bärvidd och därmed förenade fördelar och olägenheter. Det bör därvid icke förbises, att mera vittutseende överenskommelser med utländska myndigheter på det ifrågavarande området kunna medföra icke önskvärda konsekvenser under vissa förhållanden.

I valet mellan *obligatorisk och frivillig anmälan för registrering* hos de

svenska utlandsmyndigheterna tala efter styrelsens mening de starkaste skälen för det senare alternativet, såsom redan har antytts. Svenska staten har icke möjligheter att beträffande utomlands bosatta svenska medborgare utkräva ansvar i form av vitesåläggande e. d. för försummelse i fråga om anmälan för registrering. Icke heller torde det vara riktigt att göra sådan anmälan till villkor för rätten att utfå pass eller rätten att erhålla diplomatiskt och konsulärt bistånd från svenska utlandsmyndigheter vid förefallande behov. Styrelsen får hänvisa till de erinringar häremot, som framförts i vissa återgivna yttranden i ärendet.

Den ifrågavarande registreringen skulle i överensstämmelse med den här angivna ståndpunkten heller icke få karaktären av en sådan *mantalsskrivning* av utomlands boende svenska medborgare, på vilken deras rättsställning i hemlandet i ena eller andra avseendet skulle kunna grundas i enlighet med riksdagsmotionärens förslag. En grundläggande förutsättning för åtnjutandet av vissa svenska medborgerliga rättigheter och förmåner skulle på så sätt alltså komma att saknas i fråga om här berörda kategorier. Av flera skäl, som i den följande framställningen skola närmare beröras, har detta syntts vara rimligt och befogat i fråga om svenskar, som äro bosatta och verksamma i främmande länder.

Styrelsen har i enlighet härmed icke heller velat anbefalla utnyttjandet av de omdiskuterade författningsskyldigheterna till hävdandet, i viss omfattning, av en given mantalsskrivningsskyldighet för sådana utlandssvenskar, som, ehuru de äro bosatta utomlands, icke skulle behöva anses ha »övergivit riket». Det systematiska hävdandet och genomförandet av en sådan mantalsskrivningsskyldighet beträffande en sådan kategori av utlandssvenskar skulle i varje fall ha påkallat en mera klart vägledande föreskrift i mantalsskrivningsförordningen. På grunder, som ovan antytts, måste det emellertid i stället synas vara lämpligt och önskvärt, att nu gällande bestämmelser här ändrades i den riktningen, att de icke längre kunde i något fall tolkas såsom varande tillämpliga beträffande svenskar, som avflyttat till utlandet och därstädes bosatt sig. I överensstämmelse härmed torde mantalsskrivningsförordningen alltså böra ändras därhän, att bestämningen »övergivit riket» i detta sammanhang bortfaller. Det må också anmärkas, att uttrycket ej har någon motsvarighet i kyrkobokföringsförordningen och därför även förefaller att illa harmoniera med det legitima strävandet att ernå överensstämmelse mellan mantalsskriven och kyrkobokförd folkmängd. Detta förhållande synes jämväl böra beaktas vid den kommande revisionen av den svenska folkbokföringen i samband med omprövningen av 1936 års uppbördskommittés förslag.

Det av socialstyrelsen förordade systemet innebär från den här berörda synpunkten sett, som ovan har antytts, att utlandssvenskar komma att bli föremål för en särskild bokföring och registrering *utanför* den allmänna folkbokföringens — såväl kyrkobokföringens som mantalsskrivningens — ram. Detta gäller såväl i fråga om den utomlands lokaliserade som i fråga om den centrala bokföringsproceduren.

Styrelsen får även hänvisa till den diskussion av detta spörsmål, som änyo upptages i ett följande kapitel i samband med frågan om rösträtt åt utlandssvenskar (sid. 68).

Uppllysning i passböcker och på flyttningsbetyg om önskvärdheten av att registreringsanmälan äger rum hos de svenska utlandsmyndigheterna ävensom *avisering* av vederbörande beskickningar och konsulat i samband med utskrivandet av flyttningsbetyg och utfärdandet av pass kunna — jämte samarbete med utländska myndigheter i lämplig mån — anbefallas såsom hjälpmedel för erhållandet av en möjligast fullständig registrering av svenska medborgare utomlands. Även broschyrformen torde här kunna komma till användning, såsom det har föreslagits. Ett utnyttjande av radions vidsträckta möjligheter synes i detta sammanhang också böra ifrågasättas, varvid det förutsättes, att detta sker med viss varsamhet och utan att något intryck av obehörig propaganda uppkommer.

Vid utlandssvenskars besök, vare sig i samband med passuttagning eller i andra ärenden, hos en icke registerförande svensk utlandsmyndighet bör lämpligen också som regel vederbörande registerförande myndighet aviseras. Hos den registerförande myndigheten böra vid dylika tillfällen förut lämnade uppgifter till registret kollationeras. Även centralregistret i Sverige bör kunna i avsevärd mån påräkna dylik *kollationering*, *respektive avisering*, vid liknande tillfällen.

Det må till sist här nämnas, att det framkomna förslaget om ett *centralregister över utfärdade svenska pass* numera har realiserats. Statens kriminaltekniska anstalt har nämligen ålagts att föra register över samtliga inom Sverige utfärdade pass ävensom över utomlands utfärdade svenska pass av annat slag än sjömanspass. Genom denna anordning erbjuder sig en beaktansvärd möjlighet till kontroll och hjälp vid en registrering av utlandssvenskarna.

b) Frågan om en registreringsavgift.

I herr Nylanders motion förordades, att ett mindre belopp skulle erläggas av utlandssvenskarna vid dessas registrering som ett uttryck för deras samhörighetskänsla med hemlandet. Det gjordes därvid gällande, att en del av de medel, som härmed inflöte, skulle kunna användas till bestridandet av administrationskostnaderna för registreringen och för det centralorgan för utlandssvenskarna, som i motionen föreslagits, samt att i övrigt dessa avgifter skulle kunna disponeras för en fond för understöd åt utlandssvenskar dels på främmande botten och dels vid förefallande behov efter deras återkomst till hemlandet.

Med anledning av detta förslag frågades i socialstyrelsens enquête hos beskickningar och konsulat, huruvida en registrering av utlandssvenskar, i den mån en sådan kunde anbefallas, borde vara förenad med upptagandet av en dylik registreringsavgift.

Svaret på denna fråga har mestadels varit avböjande. Det har på åtskilliga håll starkt betonats, att en avgift skulle vara ägnad att avskräcka många

utlandssvenskar från anmälan för registrering, ty många ekonomiska tillgångar kunde aldrig bli annat än mycket begränsade. Förre kyrkoherden i London F. Holmgren redovisar erfarenheter i detta stycke från de svenska utlandsförsamlingarna och anför: »Men man bör icke glömma, att huvudparten av utlandssvenskarna utgöras av mindre bemedlade. Det synes vara sangviniskt att hoppas att registreringsavgiften såsom föreslagen skulle lämna så stort överskott att ett dylikt kunde tillföras en hjälpfond för utlandssvenskar.» Det har också gjorts gällande, att en sådan avgift icke vore på sin plats, med hänsyn till att ingen liknande avgift pålägges hemmasvenskarna i samband med folkbokföringsåtgärder, samt att den även måste vara obefogad på den grund, att utlandssvenskarna i mån av sina tillgångar på flera andra sätt söka giva behövande landsmän bistånd. Den nuvarande svenske kyrkoherden i London anför sålunda i sitt yttrande, efter att ha påmint även om det arbete till gagn för hemlandet, som utlandssvenskarna utföra, samt om det förhållandet, att de ofta påläggas en avsevärd skatt i det land, där de vistas: »Därjämte får icke förglömmas, att svenskarna i utlandet, så ofta de leva i närheten av varandra, alltid i hög grad bistå och hjälpa nödställda landsmän och ofta underkasta sig större frivilliga offer för sådan verksamhet, än de någonsin skulle få erlægga i skatt för fattigvård, sjukvård, barnavård m. m. i hemlandet. Man behöver endast tänka på den svenska ålderdoms- och sjukvård som bedrives inom de större svenska kolonierna i utlandet för att inse, hur olämpligt det skulle vara att av dessa koloniers medlemmar ytterligare kräva avgifter för en 'hjälpfond för utlandssvenskar'.» Svenska beskickningen i London åberopar liknande synpunkter och uttalar som sin uppfattning, att den frivilliga bidragsgivningen till understöds- och hjälpföreningar skulle kunna bli hämmad, om en centralfond i enlighet med riksdagsmotionärens tanke skulle upprättas med hjälp av särskilt uttagna avgifter. Följande uttalande i avstyrkande riktning från svenska beskickningen i Berlin må ytterligare återgivas: »Det synes naturligt att utlandssvenskens samhörighet med Sverige i främsta rummet finner sitt uttryck i deltagandet i svenskt församlings- och föreningsliv samt i kulturella och andra manifestationer av skilda slag. Ett på dylikt sätt visat intresse för fosterlandet torde böra tillmätas långt större betydelse för stärkandet av vederbörande utlandssvensks samhörighetskänsla med vårt land än erläggandet av en avgift. Den inbördes hjälpverksamheten bland utlandssvenskarna torde för övrigt främst gagnas av de frivilliga bidrag, som dessa med stor offervillighet lämna för understöd åt nödlidande landsmän.»

Utlandssvenskarnas förening betecknar det för sin del som principiellt oriktigt att upptaga en registreringsavgift och anmärker ävenledes, att de förmåner för utlandssvensken, som registreringen skulle medföra, tillfalla hemmasvensken utan någon avgift.

På en del håll anses likväl, att upptagandet av en måttlig avgift i samband med registrering av utlandssvenskar kunde vara lämpligt. Så är fallet i yttranden från svenska beskickningarna i Bern, Teheran, Lima, Shanghai

och Rio de Janeiro samt från svenska generalkonsulaten i Reykjavik och Pretoria, svenska konsulaten i Dublin och Casablanca och svenska handelskammaren i London. Man förutsätter därvid, att de sålunda erhållna medlen till en väsentlig del ställas till förfogande för hjälpverksamhet för utlands-svenskarna. På samtliga de håll, som här uppräknats, utom hos beskickningen i Teheran och konsulatet i Dublin, har man tänkt sig en helt frivillig registrering eller också en sådan, där en blott principiell skyldighet härutinnan skulle föreligga utan att någon påföljd vid försummelse skulle stadgas. I yttrandena från beskickningen i Rio de Janeiro och generalkonsulatet i Reykjavik betonas särskilt själva registreringens frivillighet som en förutsättning för avgiftsanordningen. Av beskickningarna i Lima, Bern och Shanghai föreslås, att befrielse från avgiften må kunna meddelas efter prövning av vederbörandes ekonomiska omständigheter. Enligt konsulatets i Dublin mening bör avgiften graderas med hänsyn till betalningsmöjligheten, varvid den av vederbörande betalade utlandsskatten kunde utgöra ledning. Svenska beskickningen i Teheran anser, att avgiften bör vara en engångsavgift och icke årligen återkomma, såsom eljest torde ha förutsatts.

Att avgiftsbetalningen som sådan må bli en frivillig prestation, förordas av svenska beskickningarna i Bryssel och Ankara ävensom av den svenske sjömansprästen i Antwerpen.

Kommerskollegium kan däremot icke tillstyrka ens en frivillig avgift. »Att åter staten skulle upptaga en frivillig registreringsavgift — vilken i så fall mera skulle få karaktären av en av det allmänna omhänderthavd insamling för ideella ändamål — torde», anför kollegium, »knappast böra komma i fråga. De med uppläggandet av det föreslagna registret förenade kostnaderna torde icke bliva större än att statsverket torde böra svara för desamma.»

En alldeles särskild ståndpunkt företrädes vidare av svenska konsulatet i Chicago, som har den uppfattningen, att registreringen helst icke bör få en alltför stor omfattning, på det att icke utrikesrepresentationen onödigtvis må betungas med ett omfattande arbete (se även sid. 47), och som med hänsyn härtill föreslår upptagandet av en avgift av sådan höjd, att antalet registrerade personer blir begränsat till dem, »vilka äro villiga att för bevarandet av sambandet med Sverige göra vissa uppoffringar».

Slutligen må anföras, vad riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har yttrat i frågan. Enligt dess uppfattning skulle det stora flertalet utlandssvenskar endast med svårighet kunna låta sig övertygas om skäligheten av en registreringsavgift. »Visserligen», skriver riksföreningen, »skulle en avgift av t. ex. 5: — kronor knappast innebära någon uppoffring för en amerikansvensk, men avgiftens storlek är icke det avgörande. Svårigheten torde ligga i att överhuvud taget förmå dem till någon utbetalning.» Riksföreningen förmäler därefter, att man dock på sina håll förefaller att vara intresserad av en sådan avgift, vilken väsentligen skulle avses för hjälpändamål, och att man därvid i allmänhet har tänkt sig ett belopp av c:a 5 kronor; även förslag om avgiftens gradering efter de betalandes ekonomiska

omständigheter hade framkommit vid riksföreningens förfrågningar. Slutligen framför riksföreningen i samband med detta spörsmål ett eget förslag om en fond för hjälp åt hemvändande utlandssvenskar, vilken fond skulle bildas genom att varje utvandrare före sin utvandring deponerade ett visst belopp i en svensk anstalt. Vad riksföreningen härtill anför i fråga om de hemvändande utlandssvenskarnas hjälpbehov skall närmare beröras i ett följande kapitel (se sid. 158).

Socialstyrelsen.

De olika instanser, som ha yttrat sig i fråga om lämpligheten av en registreringsavgift, ha, som det framgår av redogörelsen, till övervägande del avvisat det härom framförda förslaget. Endast ett fåtal tillstyrkande uttalanden ha kunnat redovisas.

De skäl, som ha gjorts gällande gentemot nämnda förslag, äro efter styrelsens mening bärande. En särskild vikt synes böra tillerkännas den från åtskilliga håll betonade omständigheten, att många utlandssvenskars ekonomiska tillgångar äro så begränsade, att upptagandet av en registreringsavgift kunde avskräcka dem från anmälan för registrering. De principiella betänkligheter, som ha framförts mot även en måttlig avgift, synas jämväl förtjäna beaktande. En registreringsavgift skulle bland utlandssvenskarna ej utan fog kunna uppfattas såsom orättmätig, i betraktande av att de ofta påläggas avsevärda skatter i de länder, där de vistas, och därjämte i stor utsträckning bestrida understöd åt nödlidande landsmän i dessa länder.

Med återopande av här anförda omständigheter får styrelsen för sin del avstyrka förslaget om en registreringsavgift.

Kap. IV. Frågan om rösträtt åt utlandssvenskar.

I herr E. Nylanders motion förutsättes, såsom i det föregående nämnts, att i utlandet bosatta svenska medborgares registrering får karaktären av ett slags mantalsskrivning i Sverige. Enligt motionärens mening skulle de sålunda mantalsskrivna utlandssvenskarna så långt sig göra låter erhålla rätt att delta i val till riksdagens andra kammare. Vissa restriktioner i denna rätt skulle bli ofrånkomliga. En del olägenheter kunde vara förenade med anordningen, men dessa finge enligt motionären vägas mot »det stora ideella tillskott, som låge i att hemma- och bortasvenskar vid valet samlades oberoende av avstånd och gränser till en samfärdlig demokratisk manifestation». Röstsedlarna skulle genom vederbörande legationer och konsulat i utlandet tillställas ett centralorgan i Sverige för vidare befordran till de länsstyrelser, som vore behöriga i utlandssvenskarnas hembygder. Enligt förslaget skulle röstningen avse hemorternas valkretsar.

Den nu gällande riksdagsordningens 16 § innehåller följande grundläggande bestämmelser om valrätten beträffande val till andra kammaren:

Valrätt tillkommer envar man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått tjugutre års ålder. Valrätt må dock ej utövas av: a) den som står under förmynderskap eller som är i konkurstillstånd; b) den som är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning. Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

Dessa bestämmelser giva bland annat vid handen, att röstlängden blir avgörande för valrättens utövning. Den, som icke antecknats som röstberättigad i röstlängden, får icke rösta.

Det har vidare i riksdagsordningens 24 § föreskrivits, att sådan röstberättigad, som till följd av vistelse utom riket är förhindrad att personligen inställa sig vid valförrättningen på valdagen, före valet kan avlämna valsedel i enlighet med i *vallagen* meddelade närmare föreskrifter. Enligt dessa föreskrifter, som innehållas i nämnda lags 71 §, kan valsedel före valet avlämnas vid s. k. röstmottagning hos svensk beskickning i Europa samt, i den mån Konungen så förordnar, hos annan svensk beskickning och å svenskt konsulat. Sådan röstmottagning äger rum från och med adertonde dagen före valdagen intill dess att de avgivna valkuverten skola insändas till överståthållarämbetet i enlighet med härom givna föreskrift i lags 75 §. Därjämte stadgas, att väljare, som sålunda avlämnar valsedel före valdagen, skall inne-

hava röstlängdsutdrag, som utvisar, att han är röstberättigad i det val-distrikt, han tillhör.¹

Enligt vallagens 38 § skall röstlängd för varje valdistrikt emellertid upprättas med ledning av mantalslängden. Ingen blir alltså uppförd i röstlängden för ett valdistrikt utan att där vara mantalsskriven. Sålunda blir *mantalsskrivning i svensk hemort* enligt lagen ett oeftergivligt villkor för röst rättens utövande, och denna omständighet har i herr Nylanders motion beaktats på det sättet, att en allmän mantalsskrivning av utlandssvenskar i Sverige har föreslagits, såsom förut har nämnts.

I socialstyrelsens rundskrivelse till beskickningar och konsulat begärdes upplysning om i vilken utsträckning det förekommer, att utlandssvenskar förfråga sig angående rösträtt i hemlandet. I det följande skall redogöras för vad *inkomna yttranden* i huvudsak ha givit vid handen i detta avseende, ävensom för de *önskemål och synpunkter*, som från skilda håll ha framkommit beträffande frågan om utlandssvenskars rätt att delta i val till riksdagen.

I allmänhet har man icke visat något synnerligen stort intresse för spörsmålet. Det framgår dock av avgivna yttranden, att nämnda förmån skulle värdesättas av utlandssvenskarna i en del europeiska länder. Krav på rösträtt åt utlandssvenskar framföres sålunda av de svenska beskickningarna i Köpenhamn, London och Kaunas samt av svenska konsulatet i Bryssel ävensom av svenska församlingen i Helsingfors och den svenske sjömansprästen i Antwerpen. Den sistnämnde spörjer, varför endast sjömän och legationspersonal utomlands skola få utöva rösträtt. Även från t. ex. Marocko har önskemål om rösträtt framförts. Professorn S. Wall har som sin uppfattning uttalat, att utomlands bosatta svenskar borde ha rösträtt samt att de borde bilda en särskild valkrets för sig. Utlandssvenskarnas förening, som också förordar rösträtten, anser däremot, att tanken på en särskild valkrets bör utmönstras såsom varande opraktisk, med hänsyn bland annat till det ringa antal röstande, som vore att förvänta. Föreningen ifrågasätter emellertid, huruvida det icke vore bättre att koncentrera röstandet till en enda valkrets i stället för att i enlighet med motionärens förslag låta var och en rösta i sin senaste mantalsskrivningsort. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet betecknar intresset för rösträtten som svagt utom i europeiska länder. I yttrande från svenska missionsförbundet anföres, att, »om det icke kan göras en sådan ändring i nuvarande förfaringssätt, att även utomlands varande svenskar kunna sättas i tillfälle att rösta, vore det dock önskvärt, att de, om de vid tiden för val befunne sig i hemlandet, kunde få ökad rätt att utöva sin rösträtt».

Andra uttalanden åter äro bestämt avstyrkande. Svenska konsulatet i Chicago betonar de särskilda svårigheter, som det skulle bereda svenska utlandsmyndigheter att för de utomlands bosatta svenska medborgarnas vid-

¹ Sakkunniga för utredning om underlättat deltagande i kommunala val ha på hösten 1941 avgivit ett förslag, enligt vilket röstberättigade svenska medborgare utomlands skulle få liknande möjligheter att rösta vid kommunala val.

kommande undersöka, att icke hinder för deras deltagande i val föreläge på grund av riksdagsordningens 16 §. Vederbörande utlandssvenskar skulle för detta ändamål nödgas förete bevis på att de icke vore omyndigförklarade, försatta i konkurs eller omhändertagna av fattigvården till stadigvarande försörjning. Den registrering eller »mantalsskrivning» av svenska medborgare utomlands, som skulle utgöra förutsättning för rösträtten, skulle också, framhålles det i nämnda yttrande, åtminstone i fråga om Förenta Staterna bliva ojämförligt mycket mera påkostande än motsvarande förrättning i hemlandet. Det anmärkes även, att en på hemlandets politik inriktad aktivitet från Amerika-svenskarnas sida kunde komma att göra ett oförmånligt intryck i vistelselandet. Det påpekas vidare i samma yttrande, att det blir tämligen oegentligt att medgiva rösträtt åt alla de utlandssvenskar, som icke betala skatt till Sverige och icke heller äro skyldiga att där fullgöra värnplikt. Svenska beskickningen i Bogotá gör med styrka gällande, att utlänningars deltagande i hemlandets val och annan politisk verksamhet skulle ses med största ogillande både av myndigheterna och allmänheten i Colombia. Det framhålles i detta yttrande, att en eventuell efterföljd av det exempel i sådan riktning, som har givits från visst europeiskt stormaktshåll, säkerligen menligt skulle inverka på Sveriges anseende och utlandssvenskarnas ställning i landet; det betonas ytterligare, att det på grund av de lokala förhållandena skulle vara omöjligt att bereda mera än en liten del av den därstädes varande svenska kolonien möjlighet till valdeltagande, och »en dylik faktisk diskriminering skulle sannolikt kännas hårdare för dem, som träffas därav, än avsaknaden av valrätt nu kännas för samtliga».

Skriftställaren doktor E. H. Thörnberg finner heller icke förslaget vara godtagbart. Han yttrar i ämnet:

Vilja utlandssvenskar fara hem och utnyttja sina rättigheter som svenska medborgare vid politiska och kommunala val, så varken kunna eller böra de hindras. Däremot torde vi kunna beteckna som mindre lämpliga de av herr Nylander ifrågasatta anordningarna för att ge utlandssvenskarna tillfälle att delta i politiska val. Det utmärkande för de bortfarnas hållning till hemlandets offentliga liv, är ofta, att de mist kontakten; de äro å ena sidan tröga: de följa icke med utvecklingen hemma; de äro å andra sidan mycket rörliga, mycket flexibla gentemot strävanden och strömningar i vistelselandet. Deras politiska hållning bestämes i stor utsträckning *dels* av ställningar och stämningar i det gamla landet, såsom de gestaltade och tedde sig, när de flyttade bort, och *dels* av ställningar och stämningar i det nya landet, otympligt nog applicerade på det gamla landets stats- och samhällsliv. Den politiska känningen är en ganska ömtålig växt. Och en politisk agitation, utförd av olika partier i Sverige gentemot svenska medborgare i Tyskland, England, Norge, Danmark, Förenta Staterna meddelar ingalunda något lockande perspektiv.

Kyrkoherden C. E. Rohdin yttrar sig i samma riktning:

Det torde vara ett vitalt svenskt intresse, att svenskarna i utlandet iakttaga stor tillbakadragenhet och hänsyn även när det gäller det egna landets inre politiska utveckling. Att utlandssvenskarna skola hålla sig helt neutrala i vistelselandets politiska strider borde vara fullt klart för alla. Rösträtt vid val synes mig därför icke vara en lycklig rättighet för i utlandet boende svenskar.

Det må här vidare erinras om att förslag angående beredande av möjlighet att utöva rösträtt åt utom Sverige bosatta personer väcktes i en motion vid 1929 års riksdag. Motionen avslogs på konstitutionsutskottets hemställan. Konstitutionsutskottet anmärkte i sitt utlåtande i frågan till att börja med, att utom Sverige bosatta svenska medborgare enligt mantalsskrivningsförordningen icke skulle mantalsskrivas inom riket, varigenom de uteslötes från rösträtt, samt att motionärens förslag sålunda förutsatte en utvidgning av rösträtten, sådan denna vore bestämd i gällande författningar. I fråga om önskvärdheten av en sådan utvidgning av rösträtten anförde utskottet, att det icke kunde finna, att från Sverige emigrerade personer, även om de bevarade svensk medborgarrätt, vilket för övrigt kunde vara beroende av utländsk lagstiftning, borde äga rösträtt här i landet.

Socialstyrelsen anförde den 15 mars 1938 i yttrande till andra kammarens femte tillfälliga utskott angående herr Nylanders motion, att frågan om röst rätt åt utlandssvenskar givetvis vore ett komplicerat spörsmål, som påkallade utredning. Styrelsen kunde icke ingå närmare på frågan men uttalade, att det vore önskvärt, att en formel kunde utfinnas och anordningar träffas, som medgäve bevarande av politiska rättigheter åt utlandssvenskar i de fall, där förlusten av dessa rättigheter eljest ur ideell synpunkt skulle förnimmas såsom smärtsam.

Socialstyrelsen.

Styrkan av de skäl, som ha åberopats till förmån för rösträtt åt utlandssvenskarna, bör förvisso icke underskattas. Det kan för den svenske medborgare, som verkar i främmande land, kännas svårt att vara berövad den främsta svenska medborgerliga rättigheten. I särskild grad bör detta vara fallet, där han har bevarat ett levande intresse för svenska politiska förhållanden. Medborgarplikten att taga sin del av ansvaret för fäderneslandets öden kan säkerligen förnimmas lika starkt av en utlandssvensk som av en hemmasvensk. Medgivandet av rösträtt åt utlandssvenskar kunde utan tvivel även vara ägnat att befrämja riksdagsmotionärens syfte att stärka sambandet mellan dem och hemlandet.

Å andra sidan tala likväl efter styrelsens mening mycket bärkraftiga skäl för ett avstyrkande av förslaget om rösträtt.

Särdeles befogad förefaller till en början den i flera inkomna yttranden gjorda hänvisningen till det ogynnsamma intryck, som något slag av politisk propaganda i samband med svenska val måste komma att göra hos allmänheten och myndigheterna i vistelseländerna. De betänkligheter, som från denna synpunkt sett resa sig mot kravet på rösträtt åt utlandssvenskarna, måste efter styrelsens uppfattning i och för sig tillerkännas en avsevärd vikt och betydelse.

Därjämte kommer emellertid i synnerhet den omständigheten i betraktande, att utlandssvenskarna i många fall genom lång frånvaro måste ha blivit mer eller mindre främmande för förhållandena i hemlandet. I spe-

ciell grad gäller givetvis detta beträffande dem, som också äro födda i utlandet och som kanske aldrig någonsin varit i Sverige. Oftast känna dessa väl icke ens till namnet de föreslagna valkandidaterna.

Det bör vidare beaktas, att uppförandet på röstlängd av ett mycket avsevärt antal utom Sverige bosatta svenska medborgare måste komma att påverka fördelningen av mandat på de olika valkretsarna. Och i all synnerhet skulle ju så bliva fallet, om utlandssvenskarna hänfördes till en och samma valkrets. Det finns å andra sidan också goda skäl att antaga, att utlandssvenskarnas valdeltagande skulle komma att bliva relativt obetydligt. Sålunda skulle det oegentliga förhållandet uppkomma, att ett relativt ringa antal personer komme att inverka på fördelningen av åtskilliga mandat.

Riskerna för valsäkerheten vid en sådan väsentlig utvidgning av utlandssvenskars möjligheter att deltaga i politiska val böra icke heller förbises. I detta hänseende må anföras ett yttrande av konstitutionsutskottet vid 1934 års riksdag i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 216, där förslag väcktes om införandet av den nu gällande bestämmelsen om rätt att avlämna valsedel före valet för de röstberättigade personer, som vid valtillfället vistas utomlands: »Det flera gånger framförda kravet att underlätta valdeltagandet för utrikes vistande, skulle genom förslaget antagande bliva tillgodosett i den utsträckning, som kan anses möjlig och lämplig med hänsyn till valsäkerheten.» Detta betraktelsesätt, som sålunda särskilt har valsäkerheten för ögonen, torde även ha giltighet vid bedömandet av den nu föreliggande frågan om en utvidgning av rösträtten till utomlands bosatta svenskar.

De övriga olägenheter av praktisk och teknisk art, som utan tvivel bleve förenade med utlandssvenskars rösträttsutövning i vidgad omfattning, synas också kunna bliva av en avsevärd betydelse. Det skulle säkerligen på många håll bli mycket svårt att erhålla garantier för att icke sådana personer tillätes rösta, som egentligen skulle vara diskvalificerade på grund av föreskrifter i gällande svensk lag. Anordnandet av en sådan obligatorisk mantalsskrivning av utlandssvenskarna, som skulle bliva en förutsättning för deras rösträttsutövning, skulle även i och för sig kunna erbjuda svårigheter, såsom i den föregående redogörelsen närmare har utvecklats (sid. 59).

Redogörelsen för inkomna yttranden i ämnet ger i övrigt vid handen, att utlandssvenskarna själva på det hela taget endast i relativt ringa utsträckning ha visat intresse för en lösning i positiv riktning av frågan om deras rösträtt i Sverige. Detta förhållande förtjänar att ävenledes uppmärksammas jämte övriga åberopade omständigheter, som äro ägnade att ingiva välgående betänkligheter mot det framställda förslaget.

Styrelsen har redan i det föregående, nämligen i samband med frågan om utlandssvenskarnas införande i den svenska folkbokföringen (sid. 59), uttalat sig emot utnyttjandet av vissa mera obestämda författningsenliga möjligheter till en sådan utvidgad mantalsskrivning av utlandssvenskarna — i de fall, där dessa icke behövde anses ha »övergivit riket», ehuru de bosatt sig

utomlands — varigenom de skulle kunna uppföras på röstlängd här och komma i åtnjutande av rösträtt. Det har nämnts, att dylik mantalsskrivning av utlandssvenskar endast sällan har kommit att äga rum. Mantalsskrivningsförrättarna torde oftast ha presumerat den utflyttades avsikt att »övergiva riket». Hithörande bestämmelser ha även tolkats olika på olika håll. Det har redan anmärkts, att konstitutionsutskottet i utlåtande till 1929 års riksdag beträffande utlandssvenskarnas rösträttsutövning gjorde gällande, att utom Sverige bosatta medborgare icke skola mantalsskrivas inom riket och alltså icke heller här äga rösträtt (sid. 67).

Det torde väl icke vara helt uteslutet, att man med utgångspunkt från gällande mantalsskrivningsförrättning dock skulle ha kunnat komma fram till en ordning, som otvetydigt medgäve och även praktiskt möjliggjorde mantalsskrivning av utlandssvenskar och därmed också deras uppförande på röstlängd i en mera avsevärd omfattning. Emellertid vore en sådan ordning på redan berörda grunder enligt styrelsens mening icke önskvärd. Det har i stället syntts vara rimligt att påyrka sådan ändring av nu gällande bestämmelser i mantalsskrivningsförrättningen, att dessa icke längre kunde på något sätt tolkas såsom varande tillämpliga beträffande svenskar, som avflyttat till utlandet och bosatt sig där (jfr kapitlet om folkbokföringen sid. 59).

Styrelsen har sålunda icke kunnat förorda en mantalsskrivning av utlandssvenskar och anser i överensstämmelse därmed tillika, att övervägande skäl tala för ett avstyrkande av förslaget om rösträtt åt utomlands bosatta svenska medborgare.

Kap. V. Frågan om sociala rättigheter och förmåner av skilda slag beträffande utlandssvenskar.

Herr Nylander anmärker i sin motion, att inga särskilda stadganden för närvarande reglera de sociala rättigheter och förmåner av olika slag, som kunna tillkomma utlandssvenskar, varmed här närmast förstås *svenska medborgare, bosatta utomlands*. Han uttalar i detta sammanhang bland annat en förmodan, att till hemlandet återvändande sådana utlandssvenskar näp- peligen kunna bliva berättigade till folkpension eller invalidunderstöd, där- est de icke erlagt avgifter till folkpensioneringen, och han ifrågasätter, vill det synas, ävenledes, huruvida en utlandssvensk har rätt att taga en fri- villig försäkring hos pensionsstyrelsen. Enligt motionärens mening bleve det av stort värde för registrerade utlandssvenskar, om det klarlades för dem, vilka rättigheter som tillkomma dem och vilka skyldigheter som möjligtvis kunna avfordras dem för att de må bli delaktiga av samma förmåner som övriga svenskar. Det borde, anser han, stå en registrerad utlandssvensk öp- pet att betala folkpensionsavgifter liksom att kunna erhålla en frivillig för- säkring hos pensionsstyrelsen. Även i fråga om andra statliga hjälpformer än folkpensioneringen vore ett klarläggande av rättigheter och skyldigheter påkallat. Motionären förutsätter, att det i varje fall visserligen blir nödvän- digt att »över hela den sociala skalan göra en principiell åtskillnad mellan till Sverige återkomna och i utlandet t. ex. på ålderdomen fortfarande bo- satta landsmän», men anser, att det likväl »borde undersökas, i vad mån eller under vilka ömmande omständigheter en i utlandet fortfarande bosatt svensk kunde erhålla behöflig hjälp, utan att den i dylika fall oavvisliga försiktighetens princip övergåves».

Socialstyrelsen har i hithörande ämnen inhämtat utlåtanden från bl. a. pensionsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten.

Styrelsens enquête hos svenska beskickningar och konsulat i utlandet in- nehöll också en fråga om i vilken utsträckning det förekommer, att utlands- svenskar framställa spörsmål angående sociala hjälpförmåner, såsom t. ex. folkpensionering och fattigvård, som kunde tillkomma dem från Sverige.

Det har visat sig, att i det övervägande flertalet fall förfrågningar av så- dan art sällan eller icke alls ha brukat framställas. Detta gäller såväl euro- peiska som utomeuropeiska länder. Den kategori av svenskar, som rest ut i tillfälliga uppdrag, torde i regel befinna sig i så goda omständigheter, att de sociala hjälpförmåner, som här äro i fråga, på grund härav knappast äga något direkt intresse för dem. Beträffande de egentliga emigranternas vittomfattande grupp torde i stor utsträckning det omdöme vara giltigt, som

uttalats av svenska beskickningen i Tallinn, och som innebär, att de flesta utlandssvenskar, som ha långvarig utlandsvistelse bakom sig, å sin sida knappast lära ha brukat ägna någon uppmärksamhet åt de angivna sociala förhållandena i Sverige. I vissa fall har det dock inträffat, att gamla och orkeslösa eller eljest behövande personer velat höra sig för om möjligheterna till understöd. Svenska konsulatet i Chicago förmåler, att sådana förfrågningar särskilt under depressionstider därstädes till och med ha varit synnerligen vanliga. I våra nordiska grannländer, där, såsom i viss mån framgår av statistiken i bilaga 2, arbetarklassen och eljest personer i mera anspråkslös social ställning varit väl företrädade bland svenskarna, synes dessas intresse för frågorna om folkpension och andra sociala förmåner i Sverige också ha varit avsevärt. Likaledes ha exempelvis svenskar i Belgien visat ett visst intresse för dessa spörsmål, enligt vad som rapporteras av svenska konsulatet i Bryssel. Ett liknande förhållande omförmåles av svenske sjömanspastorn i West Hartlepool beträffande därstädes vistande svenskar. Sjömanskyrkan har där, som på andra håll, ofta fått träda hjälpande emellan i fall av behov.

Såsom framgår av den följande redogörelsen, ha härjämte vissa särskilda önskemål beträffande sociala rättigheter och förmåner på en del håll framställts av svenska beskickningar och konsulat i utlandet ävensom från andra instanser, där man avgivit yttranden i samband med utredningen.

En redovisning av vad som framkommit i ämnet följer här nedan.

a) Ålderdomsförsäkring m. m.

Med beaktande särskilt av det yttrande i ämnet, som inkommit från pensionsstyrelsen, må här till att börja med i korthet redogöras för *nu gällande grunder för den svenska folkpensioneringen* och i samband därmed för vissa andra sociala förmåner samt för systemets tillämpning speciellt med avseende på utlandssvenskar.

Enligt lagen om folkpensionering den 28 juni 1935 skall, med vissa undantag, envar svensk medborgare i åldern 18—65 år påföras pensionsavgift för år, under vilket han är i riket mantalsskriven. På grund av erlagda pensionsavgifter utgår utan hänsyn till ekonomisk ställning årlig grundpension. Till grundpensionsberättigad kan dessutom efter viss inkomstprövning utgå tilläggspension, vars belopp i princip är beroende av — förutom pensionsstagarens ekonomiska förhållanden — levnadskostnadernas storlek å den ort, där pensionstagaren är mantalsskriven. Rätten till folkpension, vare sig denna består av enbart grundpension eller av sådan pension jämte tilläggspension, inträder vid varaktig oförmåga till arbete och senast vid 67 år, oberoende av om vid denna ålder varaktig arbetsoförmåga är för handen. Till den, som icke erlagt någon pensionsavgift och därför ej kan erhålla folkpension, kan jämlikt förordning den 28 juni 1935 tidigast vid fyllda 16 år invalidunderstöd utgå med samma belopp och under samma villkor i övrigt, som gälla beträffande tilläggspension. I enlighet med här anförda bestäm-

melser blir *svenskt medborgarskap* i princip en förutsättning för rätt till folkpension — såväl grundpension som tilläggspension — respektive invalidunderstöd, och mantalsskrivning i Sverige blir därjämte en förutsättning för rätt till tilläggspension eller invalidunderstöd. En utlandssvensk, som icke är i riket mantalsskriven, kan sålunda, om han fyllt 67 år eller om han dessförinnan blivit varaktigt oförmögen till arbete, erhålla den grundpension, vartill han kan vara berättigad på grund av tidigare avgiftsbetalning. Tilläggspension eller invalidunderstöd kan komma honom till del efter bosättning och mantalsskrivning i Sverige men kan däremot i regel icke utgå till honom, så länge han icke här är mantalsskriven.

Enligt lagen om *barnbidrag* den 18 juni 1937 kan vidare för vissa grupper av barn under 16 år utgå barnbidrag, som liksom tilläggspension och invalidunderstöd bestämmes efter inkomstprövning och med hänsyn till levnadskostnaderna. Förutsättning för rätt till barnbidrag är principiellt, att barnet är svensk medborgare och att det stadigvarande vistas i riket. Att ett barns försörjare är bosatt i utlandet och ej är i riket mantalsskriven medför icke i och för sig, att barnbidrag ej kan utgå.

Enligt förordningen om *blindhetsersättning* den 20 april 1934 kan viss blindhetsersättning utgå till blinda svenska medborgare över 16 år. Från rätt till sådan förmån undantages emellertid blind, som författningen enligt icke skall vara mantalsskriven i riket.

Vidare är i detta sammanhang att nämna, att möjlighet till *frivillig försäkring enligt lagen om folkpensionering* står varje svensk medborgare till buds.

Pensionsstyrelsen nämner slutligen i sitt anförda yttrande sin egen *invaliditetsförebyggande* verksamhet. I utlandet bosatta svenska medborgare kunna vid vistelse i Sverige liksom andra svenska medborgare komma i åtnjutande av kurortsvård och yrkesutbildning, under förutsättning att den del av kostnaden, $\frac{1}{3}$ respektive $\frac{1}{4}$, för vilken pensionsstyrelsen icke svarar, bestrides från annat håll.

Härefter följer en redogörelse för i ämnet inkomna utlåtanden från skilda håll.

I åtskilliga avgivna yttranden har man visat intresse för *frågan om folkpensioneringens utvidgade tillämpning beträffande utlandssvenskar*.

Flerstädes framhålles sålunda önskvärdheten av att utomlands bosatta svenska medborgare erhålla *möjlighet att betala pensionsavgifter* för att vinna därmed förbundna fördelar. Detta har skett i yttranden från bl. a. svenska beskickningarna i Köpenhamn och Bryssel, svenska kyrkoförsamlingarna i Helsingfors och Berlin, den svenske sjömansprästen i Antwerpen, svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelses sekreterare, svenska missionsförbundet, utlandssvenskarnas förening m. fl. Beskickningen i Köpenhamn framhåller, att en sådan anordning skulle högt uppskattas, och förmäler, att det nu inträffar, att »svenska medborgare, som levt större delen av sitt liv i Danmark, på sin ålderdom se sig avskurna från folkpension både från Danmark och Sverige, från Danmark på grund av sitt svenska medborgarskap

och från Sverige på grund av bosättningen utom riket». I fråga om pensionsavgiftens storlek uttalar beskickningen en förmodan, att det skulle befinnas ligga närmast till hands att fixera densamma till minimibeloppet, med rätt till befrielse för bevisligen medellösa. Kyrkoherden i svenska Olaus Petri-församlingen i Helsingfors meddelar, att ett allmänt önskemål bland de svenska undersåtarna i Finland är att komma i åtnjutande av folkpension i likhet med övriga landsmän. Den årliga avgiften, som ju är en förutsättning härför, kunde, säges det i samma yttrande, upptagas som en post på församlingens skattsedlar och sedan inlevereras till pensionsstyrelsen. Kyrkoherden anför i detta ämne slutligen: »Frågan har i viss mån förändrats genom de svenska undersåtarnas delaktighet i härvarande folkpensionering. Emellertid är denna alldeles ny, och pensionerna torde för lång tid framåt bli synnerligen små. Det vore därför av värde för dem, som så önska, att få inbetala avgift till pensionsstyrelsen i Sverige och därigenom försäkra sig om pension från hemlandet.»

Svenska beskickningen i London och svenska handelskammaren därstädes ävensom svenska beskickningen i Bukarest och riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet samt professorn H. Berglund ha vidare mera allmänt uttalat intresse för den svenska folkpensioneringens utnyttjande beträffande utlandssvenskarna.

Man har icke alltid angivit, huruvida man avser, att pensionsförmånerna skulle tillkomma utlandssvenskarna *under deras vistelse i utlandet* eller *efter deras återkomst till hemlandet*. Från riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och svenska handelskammaren i London åsyftas uppenbarligen svenskar, som på ålderdomen återvända till hemlandet. I de yttranden, som här åberopats från svenska församlingen i Helsingfors ävensom från den svenske sjömansprästen i Antwerpen och även, synes det, från svenska beskickningen i Köpenhamn, avses åter, att vederbörande utlandssvenskar även under utlandsvistelse skulle åtnjuta pensionsförmånerna i fråga. Utlandssvenskarnas förening vill göra utomlands bosatta svenskar, efter att ha betalat pensionsavgifter, delaktiga av åtminstone grundpensionen.

Pensionsstyrelsen uttalar i sitt ovan berörda yttrande, att »fördelarna av en utsträckning av rätten och plikten att erlägga avgift till folkpensioneringen till i Sverige ej längre mantalsskrivna utlandssvenskar skulle, även om en dylik vore möjlig, icke stå i rimlig proportion till det härmed förenade arbetet». Pensionsstyrelsen framhåller, att full rätt till tilläggspension eller — för den händelse att vederbörande icke erlagt någon pensionsavgift och alltså ej kan erhålla folkpension — invalidunderstöd, ävensom till blindhetsersättning, inträder för hemvändande utlandssvenskar, som äro svenska medborgare, efter bosättning och mantalsskrivning i Sverige. Pensionsavgiftsbetalning för utlandssvenskar skulle här endast få betydelse med hänsyn till grundpensionen. För svenskar, som temporärt sökt sin utkomst i utlandet eller i utbildningssyfte eller å tjänstens vägnar begivit sig ut i världen, skulle folkpensionen på detta sätt i regel komma att ökas med endast 10

procent av de belopp, som de erlagt under utlandsvistelsen, d. v. s. med högst 2 kronor för varje år de vistats utomlands. Pensionsstyrelsen betonar vidare, att rätt att erlægga avgift till folkpensioneringen rimligtvis torde böra vara förenad med plikt att erlægga dylik, och att någon möjlighet att tvångsvis av utlandssvenskarna uttaga en sådan avgift ej torde förefinnas.

En eventuell utbetalning av folkpension till utlandssvenskar skulle, förklaras det till sist i yttrandet, under normala förhållanden kunna ordnas på flera olika sätt såväl genom postverket som genom affärsbankerna. I varje fall skulle emellertid en sådan utbetalning komma att kräva, att vederbörande regelbundet — åtminstone en gång om året — insände levnadsintyg till pensionsstyrelsen.

I ett par yttranden har vidare pekats på möjligheten av att genom *konventioner med andra stater om ömsesidigt beviljande av rättigheter* tillförsäkra pensionsförmåner åt utomlands bosatta svenskar. Främst har man härvid haft i sikte de nordiska staterna, där den sociala standarden i nämnda hänseende kan anses mest jämförlig med den svenska. I våra skandinaviska grannländer har det, som förut har förmåls, i en avsevärd utsträckning inträffat, att därstädes bosatta svenskar sökt medborgarskap i vistelselandet med hänsyn till utsikten att få ålderdomspension. Svenska beskickningen i Oslo anför i detta sammanhang: »Norgesvenskarnas främsta önskemål i fråga om sociala hjälpförmåner från Sverige gälla möjligheten att erhålla svensk folkpension. Särskilt efter införandet av den norska s. k. alderstrygden, vilken som ovan framhållits endast tillkommer norska medborgare, ter det sig för många svenskar i bekymmersamma ekonomiska omständigheter som ett efterlängtat framtidsmål att kunna erhålla någon motsvarande förmån. Kunde denna fråga ordnas exempelvis så att svenska medborgare bleve jämställda med norska, skulle det säkerligen kännas som en stor hjälp för många fattiga gamla svenskar i Norge.» I själva verket har frågan om avslutandet av en konvention om ömsesidighet beträffande ålderdomspensionering också varit föremål för uppmärksamhet från både norskt och svenskt håll. Under sommaren år 1937 gjorde nämligen det norska socialdepartementet genom förmedling av norska utrikesdepartementet en förfrågan hos vederbörande svenska, finska och danska myndigheter, huruvida man från respektive länders sida vore intresserad av en överenskommelse med Norge om ömsesidighet beträffande ålderdomspensionering. I frågan yttrade sig från svenskt håll pensionsstyrelsen, som framhöll vissa skiljaktigheter mellan den svenska och den norska lagstiftningen på området, av vilka den väsentligaste vore den, att den svenska lagen omfattade såväl invaliditets- som ålderdomspensionering, under det att den norska endast avsåg ålderdomspensionering. Därjämte förklarade emellertid pensionsstyrelsen, att det av huvudbestämmelserna i ifrågavarande bägge lagar framginge, att, även om de på vissa punkter företedde ej oväsentliga skiljaktigheter, de i allt fall, när det gällde ålderdomspensionering, kunde anses vara av ganska jämbördig natur. Pensionsstyrelsen förordade därför ett tillmötesgående svenskt svar på ovan berörda förfrågan från Norges sida. I skrivelse till svenska ut-

rikesdepartementet den 9 april 1938 har svenska socialdepartementet, med överlämnande av detta pensionsstyrelsens yttrande, för sin del anfört, att från departementets sida icke funnes något att erinra mot att förhandlingar upptoges med Norge rörande överenskommelse i ifrågavarande ämne. Norska legationen i Stockholm underrättades härom, och Sveriges beskickning i Oslo anmodades av svenska utrikesdepartementet att uppmärksamma sakens fortsatta utveckling i Norge. I januari 1940 var, enligt meddelande från beskickningen till utrikesdepartementet, frågan alltjämt föremål för övervägande inom norska socialdepartementet.

Vad beträffar de fall, där betalning av avgifter för folkpensioneringen i Sverige har påbörjats av personer, vilka sedermera överflyttat till annat land, må här vidare erinras om ett av den internationella arbetskonferensen vid dess sammanträde år 1935 antaget förslag till *konvention angående upprättande av ett internationellt system för bevarande av rättigheter*, grundade på invaliditets-, ålderdoms- och dödsfallsförsäkring. Enligt förslaget skulle bevarandet av dylika rättigheter, under dessas förvärvande eller efter det att de redan förvärvats, garanteras åt arbetare, som flytta från ett land till ett annat. Sverige har icke ratificerat denna konvention. I propositionen nr 15 1936 anfördes i ämnet, att vårt lands anslutning till nämnda konvention skulle kräva en betydande förändring av den svenska folkpensioneringen, som då helt nyligen hade varit föremål för revision, varjämte återropades avstyrkande utlåtanden från delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet och från pensionsstyrelsen. I delegationens återropade yttrande betonades, utom den avsevärda kostnad som en anpassning till konventionens bestämmelser i vissa hänseenden skulle åsamka det svenska statsverket, bl. a. den omständigheten, att såväl Norge som Finland då ännu saknade motsvarighet till den svenska pensionsförsäkringen. Reservation mot delegationens yttrande anmäldes av herr Edvard Johanson, vilken ansåg, att delegationen hade bort förorda sådan lagändring, att konventionen kunde ha ratificerats för Sveriges del. Det må vidare nämnas, att konventionsförslaget berördes vid den nordiska socialpolitiska konferens, som hölls i Köpenhamn 24—26 april 1939. Finlands socialminister, herr K. A. Fagerholm, gjorde där gällande, att de i konventionsförslaget uttalade principerna åtminstone i sina huvuddrag kunde synas lämpa sig som grund för en konvention mellan de nordiska länderna angående invaliditets- och ålderdomsförsäkring, för så vitt man skulle anse en sådan konvention ändamålsenlig.

Möjligheten att anlita *den i samband med folkpensioneringen inrättade frivilliga försäkringen* har, som ovan nämnts, antytts i pensionsstyrelsens yttrande i ämnet. Det är här fråga om ett på försäkringsmässiga grunder baserat system, vilket giver mera men också kostar mera än den obligatoriska folkpensioneringen. Från flera håll pekas på betydelsen också av andra liknande anordningar för utlandssvenskars *självpensionering*.

Sveriges allmänna exportförenings styrelse har sålunda i avgivet yttrande meddelat, att hos svenska företags utländska försäljningsorganisationer anställda svenskar mestadels åtnjuta pensionsförmåner, liknande dem, som

komma moderbolagens i Sverige bosatta tjänstemän till del. Beträffande de utlandssvenskar, som anställts i utländska företags tjänst, ställer sig saken däremot annorlunda. Från svenska personalpensionskassan (S. P. P.) har upplysning lämnats om att man inom denna institution begränsar sig till att meddela tjänstepensionsförsäkring (i allmänhet dock icke innefattande invaliditetsförsäkring) åt svenskar, som anställts hos utländska dotterföretag till sådana arbetsgivare i Sverige, vilka äro anslutna till kassan, men att man icke låter de svenska medborgare, som äro anställda hos andra slags företag i utlandet, bliva delaktiga av en dylik förmån.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har anfört: »Det förefaller som om intresset för deltagande i folkpensioneringen vore ganska betydande bland europasvenskarna men avsevärt mindre bland de i främmande länder bosatta. Vanan att hemsända penningssummor till i hemlandet boende föräldrar och syskon förefaller fortfarande vara härskande. I ett visst antal fall placerar man dessutom egna sparmedel i hemlandet. Man förefaller anse denna form av självpensionering som den enda behöfliga. Delvis beror naturligtvis detta på att folkpensionsfrågan är betydligt bättre ordnad i ett flertal av de länder där dessa svenskar bo än den är i Sverige.» Riksföreningen gör i detta sammanhang även följande mera allmänna uttalande: »I de fall då man medvetet arbetar för att på ålderns dagar återvända skulle emellertid säkerligen en sådan organisation av folkpensioneringen att den även omfattade utlandssvenskarna vara av stor betydelse. Man torde emellertid göra säkrast i att icke överskatta den troliga anslutningen till ett sådant system. För övrigt vill Riksföreningen uttala, att det torde vara en angelägen aktuell uppgift att bortoperera tydligen synnerligen spridda missuppfattningar om vårt sociala tillstånd.»

Professorn H. Berglund anser för sin del, att man som ett minimum bör kräva, att utomlands boende svenskar må kunna tillförsäkra sig delaktighet i folkpensioneringen. Därjämte betonar han emellertid, att utlandssvensken i god tid måste inrikta sin personliga budget med hänsyn till behovet av självpensionering vid icke alltför hög ålder; i många fall blir 55-årsåldern den lämpliga. »Amerikaner, engelsmän, holländare och sannolikt även andra nationers medborgare i främmande land äro icke i tvivelsmål om denna situation, och de ordna för sig därefter. De stora internationella firmorna äro likaledes fullt på det klara med denna situation och hjälpa sina utlandsanställda genom att fordra eller erbjuda dem ett till densamma anpassat sparsystem inom ramen för deras lön. För våra landsmän har den alltför ofta varit en ny upptäckt först när det varit för sent. Talrika exempel både bland manliga och kvinnliga utlandssvenskar bekräfta detta förhållande.» Det förklaras i det citerade yttrandet, att svenska utlandsfirmors fulla medverkan beträffande deras anställda borde kunna påräknas för det angivna syftet, varjämte staten genom sina konsulter eller möjligtvis genom svenska handelskammare, där sådana finnas, borde erbjuda sin hjälp i uppläggandet eller genomförandet av dylika *sparplaner*. Det anföres i samma yttrande vidare, att en *överränta*, sådan som av vissa sparbanker erbjudes skolung-

dom, torde kunna beviljas mindre sparare, om förmånligare placering av besparingarna icke kan bjudas.

Socialstyrelsen har inhämtat *svenska sparbanksföreningens* styrelses utlåtande i fråga om här ovan refererade förslag. Det framhålles i detta yttrande, att någon överränta å sparmedel i förevarande sammanhang näppe- ligen kan ifrågakomma. Det sparande, varom här är fråga, kan heller icke jämföras med sådan sparverksamhet med uppfostrande syfte, som organi- serats bland ungdom under medverkan från flertalet av våra sparbanker. Det betonas vidare, att ett planmässigt och regelbundet sparande på lång sikt beträffande utlandssvenskar är ett önskemål, som i de flesta fall icke kan realiseras annorledes än i samverkan och samråd med lämplig institu- tion, som med vederbörande sparare träffar överenskommelse om s. k. spar- avtal. Sparbanksföreningens styrelse är beredd att lämna sitt bistånd för möj- liggörande av ett dylikt sparande i det enskilda sparavtalets form och utta- lar sin förvisning, att de svenska sparbankerna var å sin ort med intresse skola medverka härtill. I en broschyr, »Sparande genom sparklubbar», som utarbetats genom sparbanksföreningens styrelses försorg, och varav ett exem- plar bifogats dess yttrande till socialstyrelsen, framlägges förslag till sådant sparavtal, som här avses.

Slutligen må i detta sammanhang omnämnas ett av en Antwerpen-svensk i yttrande till svenska konsulatet i Antwerpen framställt förslag om upprät- tandet genom svenska statens försorg av en *speciell pensionskassa för ut- landssvenskarna*, där dessa genom erläggandet av en rimlig årlig avgift kun- de tillförsäkra sig en tillräcklig pension vid t. ex. 55 å 60 års ålder.

Socialstyrelsen.

Den föregående framställningen av utlandssvenskarnas pensionsproblem innehåller ett flertal uppslag och synpunkter, vilka synas värda att under- sökas. I första rummet synes den emellertid giva vid handen, att pensions- spörsmålet i fråga om utlandssvenskar lyckligast torde lösas genom *konven- tioner med andra stater om ömsesidighet beträffande ålderdomspensionering*, där förutsättningar för sådana överenskommelser äro för handen.

I främsta rummet komma här *våra nordiska grannländer* i fråga. Det är önskvärt, att de åtgärder, som vidtagits med syfte att pröva möjligheten av en överenskommelse av antytt slag mellan Norge och Sverige, i sinom tid fullföljas och bringas till ett positivt resultat. Även med avseende på en del andra stater synes det kunna vara på sin plats att undersöka förutsättning- arna för sådana konventioner.

I fråga om *de framställda förslagen till ett utbyggande av den svenska folkpensioneringen* med syfte att låta dennas förmåner i ökad utsträckning komma utlandssvenskar till godo synes en viss återhållsamhet vara av om- ständigheterna påkallad.

Det har redan förut (sid. 40) anmärkts, att gällande mantalsskrivnings- förordnings föreskrifter enligt en viss tolkning skulle avse mantalsskriv- ning även av utomlands bosatta svenska medborgare, nämligen för så vitt

dessa icke behövde anses ha »övergivit riket». Därmed skulle för dem även följa åliggandet att *erlägga avgifter till folkpensioneringen*. Denna tolkning synes emellertid icke i praktiken ha varit i någon större mån beaktad och tillämpad, och den ovissa författningensliga möjlighet, som här kunde erbjuda sig för en anknytning av utlandssvenskarna till det svenska folkpensioneringssystemet, torde kunna lämnas åsido. Styrelsen har redan i den föregående framställningen velat göra gällande, att någon egentlig mantals-skrivning av utomlands bosatta svenska medborgare ej skäligen kan ifrågasättas utan endast en frivillig registreringsprocedur (sid 59). Det torde härmed vara klart, att någon skyldighet att betala pensionsavgifter heller icke i detta sammanhang lämpligen kan föreskrivas.

Däremot skulle det kunna diskuteras, huruvida icke i anknytning till en frivillig registrering, sådan som den av socialstyrelsen föreslagna, åtminstone en möjlighet skulle kunna beredas för de utomlands bosatta svenskar, som så önska, att erlägga pensionsavgifter för erhållande av rätt till grundpension. En sådan anordning skulle måhända kunna tänkas ha sin betydelse icke minst ur psykologisk synpunkt som ett medel till stärkande av sambandet mellan utlandssvenskarna och Sverige. Det bör likväl beaktas, att beräkningen av grundpensionens belopp i sådant fall icke rimligen kunde ske efter alldeles samma regler som de för hemmasvenskar tillämpade. Det förhållandet, att avgifternas betalning för utlandssvenskar bleve frivillig och alltså icke kunde fixeras till bestämda åldrar, kan nämligen givetvis få en avsevärd inverkan på de inbetalade beloppens försäkringsekonomiska värde. Särskilda regler för beräkningen skulle sålunda här få tillämpas. En sådan anordning skulle emellertid med visshet komma att medföra mycket avsevärda administrativa svårigheter, som icke motvägdes av de fördelar, som kunde ernås. Med hänsyn härtill synes det icke kunna förordas, att de utomlands bosatta svenskarna skulle på sådant sätt kunna få erlägga avgifter till den svenska folkpensioneringen.

Det bör även ihågkommas, att utlandssvenskarna, försåvitt de äro svenska medborgare, ha möjlighet att i stället tillgodogöra sig *pensionsstyrelsens frivilliga försäkring*. Inbetalningen av avgifter för denna försäkring, vilken skall verkställas å svensk postanstalt, kan ske genom ombud. Denna form av pensionsförsäkring ger på lämpligt sätt utomlands boende svenskar tillfälle att hålla kontakt med den svenska folkpensioneringen. Den innebär också lika stora ekonomiska fördelar som erläggandet av avgifter för grundpension skulle göra, om dennas storlek skulle beräknas efter särskilda grunder på det sätt som ovan antytts.

Styrelsen vill emellertid här till övervägande framställa förslag om en lagändring i syfte att giva även *utlandssvenskar, som varit men icke längre äro svenska medborgare*, rättighet att erlägga avgifter till denna pensionsstyrelsens frivilliga försäkring, vilken, som ovan nämnts, enligt nu gällande lag endast står svenska medborgare till buds. I många fall kunna, som det förut har framhållits, också sådana utlandssvenskar, som ha blivit annat lands medborgare, känna samhörighet med hemlandet, och de kunna ha för av-

sikt att framdeles återvända hit, varvid de ånyo kunna komma att förvärva svenskt medborgarskap. Såvitt socialstyrelsen kan bedöma, synas numera, då statsbidrag icke längre gives till finansiering av den frivilliga folkpensioneringen (om undantag göres för vissa obetydliga förvaltningsbidrag), välgående skäl icke kunna anföras mot en dylik lagändring.

Beträffande en *hemvändande utlandssvensks möjligheter att få åtnjuta tilläggspension* må det vidare anmärkas, att gällande lags bestämmelser, enligt vilka — förutom svenskt medborgarskap — mantalsskrivning blir en förutsättning för erhållandet av sådan förmån, i själva verket innebära, att denna förmån icke utan visst dröjsmål kan utbetäckas. Fattigvården är den utväg, som i övrigt står den nödställda till buds. Lagens stadganden ha givetvis sin grund i att man velat ha någon garanti för att den, som får åtnjuta förmånen av tilläggspension, skall komma att mera stadigvarande vistas inom riket. Det har ifrågasatts, om icke möjlighet skulle kunna beredas nödställda utlandssvenskar att utan att avvakta mantalsskrivningen i fall av behov erhålla tilläggspension, så att de icke vid hemkomsten behöfde anlita fattigvårdshjälp. Detta skulle emellertid också innebära, att exempelvis en anordning infördes, genom vilken staten åtog sig att betala även kommunandelen av kostnaden för tilläggspension beträffande ifrågavarande kategori av svenska medborgare. Spörsmålet torde få anses ha betydelse för ett relativt fåtal personer och skall här icke närmare dryftas. Det tillhör den grupp av frågor, som kan väntas bli föremål för socialvårdskommitténs uppmärksamhet.

Vid diskussion av ärendet inom styrelsen har vidare framställtts förslag om beredandet av *möjligheter till utbetalning av tilläggspension åt utlandssvenskar även under dessas vistelse i utlandet*, nämligen i de fall där de äro berättigade till grundpension, dock endast där synnerliga skäl till en dylik utvidgning av folkpensioneringens omfattning må kunna anses föreligga. Förslaget redovisas här utan att detta må anses innebära ett tillstyrkande från styrelsens sida. Förslagets genomförande skulle innebära, att ärendenas prövning finge företagas med ledning av uppgifter och utredning från svensk utlandsmyndighet om vederbörande personers inkomster och invaliditetsförhållanden. Att tekniska svårigheter med kontroll o. s. v. här måste övervinnas är oförnekligt. En förutsättning för anordningens genomförande vore dessutom en lagändring, genom vilken kravet på mantalsskrivning som villkor för utbetalandet av tilläggspension eftergäves.

Till sist må betonas önskvärdheten av att *effektiv upplysning* på lämpligt sätt meddelas utomlands boende svenskar i fråga om *pensionsstyrelsens redan berörda frivilliga försäkring ävensom andra anordningar för självpensionering*. Svenska sparbanksföreningens ovan berörda utlåtande, där ett kompetent bistånd utlovas för befrämjandet av sparande genom s. k. *sparavtal* för utlandssvenskarnas vidkommande, torde i detta sammanhang böra uppmärksammas, och likaså möjligheten av en medverkan från svenska konsuler och från svenska handelskammare i utlandet för liknande ändamål.

Det må här också framhållas, att *upplysning i fråga om den svenska sociallagstiftningens och enkannerligen folkpensioneringslagens väsentliga innehåll*, i den mån utlandssvenskar kunna beröras därav, synes vara i det hela mycket önskvärd. Sådana missuppfattningar och överdrivna föreställningar om vårt sociala tillstånd, varom riksföreningen i sitt ovan berörda yttrande har talat, kunde allra bäst neutraliseras genom en objektiv upplysning om rådande förhållanden. Å andra sidan ha ju också kunnat iakttagas missvisande föreställningar, som gå i motsatt riktning och underskatta den svenska socialvårdens omfattning. Även med hänsyn härtill kan vederhäftig upplysning vara behövlig.

b) Möjligheterna till fattigvård.

Även frågan om möjligheterna till fattigvård för utlandssvenskars vidkommande har varit föremål för uppmärksamhet i en del inkomna yttranden. I ett betydande antal fall har man dock endast anmärkt, att förfrågningar från utlandssvenskar om svenska sociala hjälpförmåner av detta slag sällan ha avhörts på respektive beskickningar och konsulat. Fattigvård åt nödlidande landsmän i främmande länder har på skilda håll mer eller mindre bekostats med respektive länders egna resurser samt har därjämte i betydande mån tillgodosetts med tillhjälp av frivilligt organiserad understödsverksamhet.

En orientering må här till att börja med lämnas beträffande *i vårt eget land tillämpade principer för understöd åt hjälpbehövande främmande statsmedborgare*. Denna orientering ger jämväl en belysning av *hemkommande utlandssvenskars ställning* i de fall, där de icke äga svenskt medborgarskap.

Den i sådana fall avgörande allmänna principen för lämmandet av hjälp har i 56 § av den allmänna instruktionen för beskickningar och konsulat uttryckts sålunda: »Det bör betraktas som en allmän internationell sedvänja, att ett lands myndigheter lämna å dess område vistande utlänningar, som befinna sig i nödställd belägenhet, erforderlig sjuk- och fattigvård ävensom ombesörja begravning av utlänning, som icke efterlämnar härför erforderliga medel.»

Helt i överensstämmelse med den här uttryckta grundsatsen gör den svenska fattigvårdslagen i fråga om rätt till fattigvård principiellt icke någon skillnad mellan svensk och utländsk medborgare. Utlandssvenskar, som icke längre äro svenska medborgare, bliva sålunda icke heller ställda i någon särskild klass. Endast *vistelseorten* får principiellt betydelse, såsom framgår av fattigvårdslagens 23 §, där det heter: »Vill någon komma i åtnjutande av fattigvård, göra anmälan därom hos fattigvårdsstyrelsen i det fattigvårdssamhälle, där han vistas. — — — Oavsett om anmälan skett, åligger det fattigvårdsstyrelsen att ombesörja, att den, som vistas inom samhället och finnes vara i behov av fattigvård, erhåller sådan.»

Man skiljer emellertid i vår svenska lagstiftning mellan två slag av fattigvård:

obligatorisk och frivillig. Obligatorisk fattigvård är sådan, som fattigvårdssamhällena äro ålagda att lämna. Föreskrift härom har lämnats i följande grundläggande bestämmelse i fattigvårdslagens 1 §: »Befinnes minderårig eller den, som i följd av ålderdom, sjukdom, lyte eller eljest bristande kropps- eller själskrafter är oförmögen att genom arbete försörja sig, sakna medel till sitt livsuppehälle, skall han, där hans behov icke annorledes avhjälpes, erhålla fattigvård, på sätt i denna lag sägs.» S. k. frivillig fattigvård åsyftas åter med vissa i lagens 2 § meddelade föreskrifter angående beviljande av fattigvård i andra fall än dem, som omförmälas i dess 1 §. Där avses t. ex. det fall, att en person av annan grund än arbetsoförmåga har kommit i behov av fattigvård. Några anspråk på en rätt till fattigvård kunna här icke göras gällande, utan fattigvården har i dessa fall gjorts beroende av fattigvårdssamhällets eller dess fattigvårdsstyrelsens fria omprövning.

I fattigvårdslagens 60 § bestämmes, att staten gottgör vederbörande fattigvårdssamhälle för sådan fattigvård, som har lämnats i enlighet med föreskrifterna i lagens 1 §, när denna fattigvård har avsett någon, som ej är svensk medborgare eller vilkens hemortsrätt ej kan utrönas eller som vistats minst tre år utanför hemkommunen. Någon motsvarande gottgörelse i dylika fall kommer däremot ej i fråga beträffande den frivilliga fattigvården, d. v. s. sådan fattigvård som har lämnats med tillämpning av lagens 2 §. Till följd härav har det blivit praxis, att *frivillig fattigvård enligt lagens 2 §* som regel icke lämnas åt personer, som sakna hemortsrätt i vistelsekommunen. *Utlandssvenskar, som sakna hemortsrätt i någon svensk kommun*, kunna härigenom — och detta gäller vare sig de äga svenskt medborgarskap eller icke — under vissa förhållanden bli sämre ställda i understödshänseende än de svenskar, som vistas i sina hemkommuner.

Fattigvårdslagens 61 § innehåller närmare bestämmelser om den ordning, i vilken ersättning av statsmedel emellertid må sökas för fattigvård, som enligt lagens 1 § har givits i vissa ovan angivna fall. I sammanhang härmed meddelas vissa föreskrifter angående skyldighet för fattigvårdsstyrelse att göra framställning till Konungens befallningshavande om hemsändning av sådana icke-svenska medborgare, som erhållit fattigvård efter sagda lagbestämmelse. Detta stadgandes praktiska innebörd har begränsats och preciserats i en kungörelse den 23 februari 1934 angående handläggning av ärenden om hemsändande av vissa nödställda utlänningar, där det bl. a. heter: »Länsstyrelsen skall omedelbart granska handlingarna samt efter införskaffande av den ytterligare utredning, som för hemsändningsfrågans prövning till äventyrs må vara erforderlig, upptaga ärendet till behandling. Härvid skall iakttagas, att i regel hemsändning icke bör äga rum, om densamma skulle medföra, att nära anhöriga skiljas från varandra, om den nödställd nått en framskriden ålder och länge vistats i landet, om nödställd är änka eller frånskild hustru och vid äktenskapets ingående var svensk medborgare, om hemsändning icke kan företagas utan men för den nödställdes hälsa eller om eljest humanitära skäl tala emot hemsändningen.» Ytterligare har i denna kungörelse stadgats, att länsstyrelsen, för det fall att den finner, att

hemsändning bör äga rum, har att underställa hemsändningsfrågan Kungl. Maj:ts prövning.

Den i den svenska lagens grundläggande föreskrifter sålunda godtagna grundsatsen om viss rätt till fattigvård, oberoende av medborgarskapet, har uttryckligen fastslagits som ledande princip även i den *mellan Sverige, Danmark, Finland och Norge den 25 oktober 1928 avslutade fattigvårdskonventionen*. Genom denna konvention har envar av nämnda nordiska stater förbundit sig att åt de medborgare i någon av de tre övriga staterna, vilka å dess territorium råka i nödställd belägenhet, lämna fattigvård på samma sätt och enligt samma grunder som åt landets egna medborgare. — Konventionen innehåller dessutom regler och föreskrifter beträffande hemsändning i vissa fall samt ersättning länderna emellan av kostnader i övriga fall. (Beträffande andra än de nordiska staternas medborgare kan dylik ersättning för kostnader icke ifrågasättas, eftersom konventioner härom saknas.)

I en del europeiska stater i övrigt torde enahanda grundsatser med avseende på meddelandet av understöd vara bestämmande för den offentliga av stat eller kommuner bekostade fattigvården. Det kan likväl icke vara behöfligt att här ingå på en mera detaljerad framställning av andra länders förhållanden i sådant hänseende.

De upplysningar, som inkommit i samband med socialstyrelsens enquête, giva i varje fall vid handen, att *fattigvården med avseende på utomlands boende, hjälpbehövande svenskar* i en mycket väsentlig omfattning — och även på sådana håll, där de offentliga anstalterna synas följa mera liberala principer — bestrides genom *frivillig understödsverksamhet* från svenska kyrkoförsamlingar, där sådana finnas, samt vidare av enskilda föreningar och hjälporganisationer av olika slag. I många fall ha sådana enskilda samslutningar tillkommit för att i första rummet tjäna ideellt-nationella, kulturella eller sällskapliga syften, men de ha därutöver upptagit hjälpverksamhet på sitt program.

Det må här också omnämnas, att vissa tämligen snävt begränsade möjligheter till *bistånd åt nödlidande landsmän utomlands* stå *svenska staten* till buds. Har annan svensk medborgare än sjöman utomlands råkat i nödställd belägenhet, kan sålunda, enligt 56 § av gällande förordning angående beskickningar och konsulat, svensk konsul, »om synnerliga skäl därtill finnas och bistånd icke kan erhållas av ortens myndigheter, lämna honom försträckning för avhjälpande av de mest tvingande behoven».

Dessutom finnas vissa möjligheter att i särskilda fall och genom beslut av Kungl. Maj:t för varje sådant fall meddela understöd åt i utlandet bosatta svenska medborgare. Dessa understöd bestridas från förslagsanslaget till fattigvård och barnavård enligt den nordiska fattigvårdskonventionen m. m. Det kan nämnas, att under första halvåret 1940 antalet fall, där svenskar utomlands fingo dylika understöd, uppgick till 30.

För speciella ändamål ha vidare särskilda bidrag från svenska staten kunnat utgå. Från lotterimedelsfonden har sålunda ett understöd på 25 000 kronor lämnats åt svenska församlingen i Oslo såsom bidrag till uppförande

av ett svenskt ålderdomshem där. Det må här också nämnas, att utlands-svenskarnas förening i slutet av år 1939 erhöll ett särskilt statsanslag på 50 000 kronor för hjälp åt svenska flyktingar från Finland och på våren 1941 fick ett nytt lika stort anslag för hjälp åt från utlandet flyktande svenska medborgare.

Till ytterligare belysning av spörsmålet om utvidgade möjligheter för fattigvårdsunderstöd åt svenskar i främmande land må nämnas, att Nationernas Förbund för en del år sedan företog en undersökning av möjligheten att få till stånd en allmän *multilateral fattigvårdskonvention* för reglerandet av frågor om fattigvård åt utlänningar inom respektive staters områden. En inom förbundet tillsatt expertkommitté utarbetade tvenne förslag till sådan konvention, vilka år 1934 resp. år 1936 översändes till olika staters regeringar för yttrande. Svenska regeringen anförde i fråga om det senaste förslaget bland annat, att betydelsen av en anslutning från Sverige till den föreslagna konventionen ovillkorligen förringades av det förhållandet, att ett flertal länder redan hade förklarat, att de icke kunde ansluta sig till ett förslag om dylik multilateral fattigvårdskonvention eller att de i vart fall föredroge bilaterala konventioner, samt att bland dessa länder befünne sig bl. a. Schweiz och Förenta Staterna. Därtill komme i betraktande, att Tyskland stode utanför ärendets behandling och att Sverige redan hade ingått en fattigvårdskonvention med Danmark, Finland och Norge. Det oaktat ville man från Sveriges sida giva sin anslutning till det föreliggande konventionsförslaget men samtidigt uttala vissa erinringar. — Med hänsyn till att icke ett tillräckligt stort antal stater hade anslutit sig till förslaget fann emellertid den ovan nämnda kommittén sig icke kunna förorda framläggandet för Nationernas Förbund av ett dylikt förslag. Denna väg visade sig sålunda icke framkomlig. Det utarbetade förslaget till multilateral konvention blev däremot i stället framlagt som en s. k. *mönsterkonvention*, och det uttalades från expertkommitténs sida, att det vore önskvärt, att i denna *mönsterkonvention* uttryckta principer så vitt möjligt bleve bestämmande för innehållet i de överenskommelser, som skilda stater framlades kunde finna förmånligt att ingå med varandra för en ömsesidig reglering av frågan om fattigunderstöd åt utlänningar.

Det kan till sist nämnas, att socialstyrelsen i ett den 14 januari 1928 avgivet betänkande med förslag till vissa åtgärder beträffande emigrationen (S. O. U. 1928: 8) bland annat förordade *bidrag av statsmedel* med 20 000 kronor till sådan *hjälpverksamhet, som bedrives av utlandssvenska sammanslutningar*. Sedermera har styrelsen uttalat sig på nytt i detta ämne i ett den 27 juni 1930 till statsrådet och chefen för socialdepartementet avgivet yttrande över en framställning om vidtagande av åtgärder med anledning av rådande arbetslöshet bland svenskar i Winnipeg, Canada. Styrelsen ansåg principiella och ekonomiska skäl tala mot bifall till den då föreliggande framställningen. Härjämte erinrade styrelsen emellertid om det den 14 januari 1928 avgivna förslaget och anförde ytterligare:

Den föreliggande framställningen har klart ådagalagt betydelsen av att utlands-svenskar sammansluta sig till inbördes hjälp och stöd. All den uppmuntran och det

understöd, som från svenska statens sida eller från enskilt svenskt håll kan lämnas åt sådana sammanslutningar, måste därför anses synnerligen gäneligt och för svenska intressen värdefullt, då en livaktig och initiativkraftig dylik förening utgör det naturligaste och lämpligaste organet för beredande av stöd och hjälp åt olyckligt ställda landsmän.

Vid det berörda tillfället ställdes av enskild person ett belopp av 7 500 kronor till svenska röda korsets förfogande att användas för lindrande av nöden bland arbetslösa svenskar i vissa större canadensiska centra. Donationen åsyftade att stärka och uppmuntra den frivilliga hjälpverksamhet, som från svenska sammanslutningars sida bedrevs bland de nödställda. Medlen disponerades av röda korsets överstyrelse i samråd med socialstyrelsen.

Vissa till socialstyrelsen i samband med den utlandssvenska enquêten och från vissa andra håll inkomna yttranden, vilka innehålla synpunkter och upplysningar i förevarande ämne, må härefter beröras.

En del uttalanden från engelskt-svenskt håll äro här av visst intresse. Av svenska beskickningen i London framhålles sålunda starkt den bl. a. även i socialstyrelsens ovan berörda betänkande omnämnda »omfattande hjälpverksamhet, som frivilligt bedrivs genom understöds- och hjälporganisationer inom de svenska kolonierna i utlandet». Därest en utökad statlig understödsverksamhet för utlandssvenskar skulle befinnas önskvärd, borde en sådan enligt beskickningens mening äga rum i samverkan med de i utlandet befintliga understödsföreningarna. Vidare må här erinras om vad pastorn i svenska församlingen i London har anfört (och som å sid. 61 åberopats i samband med frågan om lämpligheten av en registreringsavgift), nämligen att »svenskarna i utlandet, så ofta de leva i närheten av varandra, alltid i hög grad bistå och hjälpa nödställda landsmän». Det erinras i yttrandet särskilt om den svenska sjuk- och ålderdomsvården i London, Paris och Berlin. Svenska handelskammaren i London yttrar sig i ämnet på följande sätt: »I England har åtminstone den svenska kolonien i London i någon mån sört för sina medellösa åldringar medelst kontanta bidrag och genom vidmakthållande av ett ålderdomshem, men ännu återstår mycket att göra för att lindra de svåra förhållanden under vilka talrika ålderstigna svenskar i främmande land leva.» Kyrkoherden F. Holmgren i Bromma, tidigare verksam som präst i London, har i avgivet yttrande meddelat, att en hel del svenska undersåtar, särskilt i East End, erhålla understöd av den engelska fattigvården, som därvid icke ställer dem i någon särklass på grund av deras nationalitet, »ehuru myndigheterna stundom vid första behandlingen av ett nytt fattigvårdsfall söka skjuta över det på den främmande nationalitetens egen hjälpförening». I huvudsak bestrides fattigvården inom den svenska kolonien i London genom den frivilliga understödsverksamheten.

Svenska generalkonsulatet i Hamburg omnämner den därstädes verksamma svenska kyrkoföreningen, som bedriver understödsverksamhet genom ett särskilt fattigvårdsutskott. Denna förenings verksamhet finansieras genom den kyrkoskatt, som påföres svensk undersåte inom den tyska församling,

där han är bosatt. Skatten debiteras och uppbäres av de tyska skattemyndigheterna, men de inlutna medlen överlämnas till generalkonsulatet för att tillhandahållas den nämnda föreningen.

Från bl. a. såväl Paris som Berlin framhålles den enskilda hjälpverksamhetens stora betydelse. Av kyrkorådet i svenska församlingen i Paris förmåles, att en år 1877 grundad understödsfond för svenskar i Paris handhas av statskontoret samt att det i denna stad också finnes ett ålderdoms- och sjukhem för mindre bemedlade svenskar.

Den svenske sjömansprästen i Antwerpen talar om sådana fall, där gamla landsmän skulle vara dömda att leva i den yttersta misär, om icke svenska församlingar trädde emellan med sin understödsverksamhet. I ett och annat personligt fall lämnas, anföres det från samma håll, smärre understöd genom svenska utrikesdepartementet. Sistnämnda form av understöd för särskilda fall har ovan berörts (sid. 82).

Svenska beskickningen i Bern anför, att den har haft att handlägga flera framställningar om understöd av enahanda art från svenska statens sida till utomlands varande landsmän, och även svenska beskickningarna i Tallinn och Shanghai meddela från sina håll exempel på att utlandssvenskar erhållit fattigvårdsunderstöd från Sverige (i Tallinn »fyra äldre medellösa personer av kategorien rysslandssvenskar»).

I det yttrande, som avgivits från svenska församlingen i Helsingfors, redogöres för dennas betydande sociala hjälpverksamhet och säges bland annat: »Det bör framhållas, att denna hjälpverksamhet trots fattigvårdskonventionen av år 1928 är absolut nödvändig och för församlingen en bjudande plikt. De understöd, som härvarande medellösa och arbetsoförmögna svenska undersåtar både i Helsingfors och landsorten enligt konventionen åtnjuta, äro nämligen så små, att de icke ens täcka existensminimum.» Ett svenskt ålderdomshem i Helsingfors betecknas här vidare som ett önskemål, för vars förverkligande ett bidrag i någon form från svenska staten ifrågasättes. Svenska konsulatet i Åbo anser, att det vore välbetänkt, »om svenska medborgare, som råka i ekonomiskt nödläge, kunde i någon mån påräkna hjälp från deras hemland. Det understöd dessa enligt gällande konvention äro berättigade att erhålla av respektive kommuner å deras vistelseort i Finland är mången gång knappt tillmätt och dessutom förekommer fall, då kommunalt understöd icke kan komma i fråga, men där en tillfällig hjälp dock vore ytterst nödvändig». Fördelningen av sådan extra hjälp kunde, säges det, ske genom konsulatet eller genom svensk förening.

Svenska beskickningen i Bukarest omförmäler fall, där medellösa utlandssvenskar hemsändas genom konsulatens och beskickningarnas försorg för att sedermera, därest de äro orkeslösa eller av annan anledning oförmögna att försörja sig, falla den svenska fattigvården till last. »Om det i sådant fall är fråga om en svensk, som för många år sedan utvandrat, kan det ofta vara svårt att fastställa, vilken kommun som får åtaga sig hans försörjning.» Beskickningen — vilken synes utgå ifrån att det nämnda förhållandet under alla omständigheter blir av avgörande betydelse för frå-

gan, huruvida fattigvård skall lämnas — betonar önskvärdheten av en mindre omständlig ordning för hemvändande orkeslösa svenskars ålderdomsför-sörjning. Därjämte påpekas i yttrandet den ur flera synpunkter ofta för-månliga utvägen att låta behövande utlandssvenskar på utrikes ort få kon-tant fattigunderstöd från hemlandet.

Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelses förutvarande sekreterare yttrar i fråga om hjälpmöjligheterna för hemvändande utlandssvenskar bland an-nat följande, som i detta sammanhang må anföras, då det i likhet med det ovan berörda uttalandet synes förutsätta, att fattigvården i Sverige under alla omständigheter beror på *hemortsrättsförhållandet*: »Det kan icke begä-ras att små och fattiga kommuner som sett dem födas skola vara beredda att bringa hjälp till dem, som under sin bortovaro förlorat sin hemortsrätt.» Det framgår av förut lämnad redogörelse, att hemortsrätten icke i alla före-kommande fall får den betydelse, som här antagits, utan endast, enligt ut-bildad praxis, i viss mån i fråga om s. k. frivillig fattigvård. Som exempel på en liknande missuppfattning beträffande den svenska fattigvårdens all-männa villkor må även anföras en av svenske konsuln i Vancouver i Canada uttalad förmodan, att det skulle vara »nödvändigt för en svensk att vara skriven i minst två år innan han kan komma i åtnjutande av fattigvård».

Svenska konsulatet i São Paulo berör å sin sida svårigheterna för där ute varande nödlidande svenskar att erhålla behövlig hjälp, då någon organi-serad fattigvård icke existerar. Konsulatet och enskilda understödsorganisa-tioner få träda emellan.

Av svenska konsulatet i Chicago förmäles, att förfrågningar från nöd-ställda personer angående möjligheterna att få understöd från Sverige eller i vissa fall bidrag till återresa särskilt under depressionstider ha varit syn-nerligen vanliga. Den understödsverksamhet, som utövas av de stora svensk-amerikanska frivilliga organisationerna, omnämnes från olika håll. Den största av de icke-kyrkliga organisationerna är Vasaorden, vilken enligt uppgift från svenska generalkonsulatet i New York har över 460 loger och närmare 60 000 medlemmar samt en årlig utgiftsbudget på sammanlagt när-mare 300 000 dollars. De svensk-amerikanska religiösa sammanslutningarnas stora betydelse i detta sammanhang betonas särskilt av förre generalkonsuln Olof Lamm i dennes yttrande i ämnet. »Det är dessa kyrkliga samfund», sä-ger han, »som ha upprättat ålderdomshem och barnhem samt i vissa fall även sjukhus. De ha städse gått i spetsen, då det gällt arbetet för ömsesidig hjälpverksamhet såväl som för hjälpverksamhet bland utomstående svenskar.» I yttrande av pastor Th. Arvidson nämnes det av den svenska metodist-kyrkan grundade Betaniahemmet i Chicago såsom det största ålderdomshem och sjukhem, som svenskar upprättat i Amerika.

Utlandssvenskarnas förening ifrågasätter i sitt yttrande att, om en till-fälligt svårartad kris för någon särskild grupp av utlandssvenskar skulle inträffa — såsom på sina håll var fallet t. ex. under den senaste ekonomiska världskrisen — hemlandet skulle visa sin samhörighetskänsla genom att för lindrande av den värsta nöden lämna bidrag till svenska understödsförening-

ar i utlandet eller genom på annat sätt disponerade anslag. »En sådan gärning», säger föreningen, »skulle säkerligen i hög grad stärka bandet mellan utlandssvenskarna och hemlandet.»

Socialstyrelsen.

Med avseende på fattigvården, liksom beträffande andra sociala hjälpformer som kunna ifrågakomma för utlandssvenskar, framträder behovet av *upplysning* om till buds stående förmåner inom den nuvarande ordningens ram.

Här och var i inkomna yttranden framskyntande missuppfattningar, här rörande från bristande kännedom om gällande föreskrifter, böra kunna undanröjas genom en effektiv och vederhäftig social upplysningsverksamhet av det slag, som styrelsen även i andra sammanhang i detta betänkande har förordat.

Det torde emellertid också framgå av redogörelsen, att *utlandssvenskarnas ställning i fattigvårdshänseende* verkligen kan bli missgynnad i vissa fall, där fråga uppstår om *frivillig fattigvård enligt fattigvårdslagens 2 §*, i det att saknaden av hemortsrätt i svensk kommun kan spela in på ett för dem menligt sätt vid tillämpningen av sagda lagbestämmelse. Det har ovan (sid. 81) framhållits, att detta förhållande sammanhänger med att staten enligt lagen icke är ersättningsskyldig i fråga om fattigvårdsfall, som avses i lagens 2 §, på samma sätt som den är det i fråga om de fall, som avses i dess 1 §. En undantagsbestämmelse till förmån för utlandssvenskarna kunde här för deras del vara önskvärd. En sådan undantagsbestämmelse synes dock av principiella skäl icke böra förordas. Det må endast erinras om att även hemmasvenskar under vissa omständigheter kunna bliva oförmånligt ställda i liknande fall. För både den ena och den andra kategorien kunna utan tvivel understödsvårigheter här uppkomma. Det må uttalas en förhoppning om att detta spörsmål skall uppmärksammas i ett större sammanhang i den allmänna utredning om socialvården, som pågår. Härjämte må erinras om att det tillsviare i vissa fall föreligger en möjlighet att bistå nödlidande utlandssvenskar på annan väg än enligt fattigvårdslagens bestämmelser, nämligen medelst arbetslöshetshjälp. För sådan hjälp spelar åtminstone avsaknad av hemortsrätt i svensk kommun icke någon avgörande roll, om blott den hjälpsökande är svensk medborgare eller också tillhör de stater, med vilka särskilda avtal slutits. (Jfr sid. 95.)

På vissa håll har man antytt önskvärdheten av en utsträckning av de nuvarande begränsade *möjligheterna att från Sverige lämna fattigvårdsunderstöd åt utomlands levande svenskar*. Man har sålunda i detta sammanhang betonat otillräckligheten av de förmåner i avseende på fattigvård, vilka enligt fattigvårdskonventionen erbjudas rikssvenskar i Finland. Härtill må anmärkas, att ett tillgodoseende av behovet av ökat understöd genom svenskt statsbidrag knappast skulle stå i överensstämmelse med den nämnda konventionens förutsättningar. Det är jämväl uppenbart, att en mera

allmän utsträckning av svensk fattigvård till utom riket bosatta nödlidande svenskar skulle kräva en lagändring, eftersom nuvarande lag, såsom redan anmärkts, förutsätter, att fattigvården besörjes av fattigvårdsmyndighet i det samhälle, där vederbörande person vistas. Genomförandet av en sådan ordning, genom vilken den svenska staten som regel bleve ansvarig även för fattigvård utomlands, skulle emellertid också utan tvivel möta avsevärda organisations- och kontrollsvårigheter och därjämte i och för sig innebära en ensidig nationell belastning, eftersom internationell reciprocitet i berörda hänseende icke utan vidare kunde förutsättas; andra stater skulle i stället kunna få anledning att undandraga sig egna kostnader för fattigvård inom sina respektive områden.

Det synes vara att föredraga, att man fortsätter på den redan beträdda vägen och låter Kungl. Maj:t från fall till fall avgöra frågor om fattigunderstöd åt utom riket boende svenskar under särskilda omständigheter.

Det av svenska församlingen i Helsingfors framställda önskemålet om bidrag från svenska staten till ett *ålderdomshem* torde kunna tillgodoses på särskild väg utan att härmed avsteg göres från förut tillämpade principer. Det ovan omnämnda beviljandet av anslag från lotterimedel till svenska församlingen i Oslo för iiknande ändamål utgör ett prejudikat härutinnan.

Vad till sist beträffar de från ett par håll framställda förslagen, att *svenska staten* vid förefallande behov må lämna *bidrag till svenska understödsföreningar* i utlandet, vill styrelsen åberopa sina i den föregående redogörelsen (sid. 83) anförda egna uttalanden i detta ämne, bl. a. i samband med en framställning år 1930 om åtgärder i anledning av viss arbetslöshet bland svenskar i Canada. Den därvid uttryckta uppfattningen om det önskvärda i att nödig uppmuntran från svensk sida gäves åt utlandssvenska hjälpsammanslutningar torde alltjämt vara rimlig och befogad.

Styrelsen vill framföra den meningen, att de svenska hemlandsmyndigheterna framdeles böra intressera sig mera positivt för lämnandet av sådant understöd åt utlandssvenska hjälporganisationer, som vid det nämnda tillfället kom till stånd genom ett enskilt initiativ. Här föreligger en betydelsefull och angelägen uppgift, som svenska staten icke synes kunna undandraga sig. Efter krigets slut torde komma att följa en tid av särskilda svårigheter i skilda delar av världen. De hjälpbehov hos våra utlandssvenskar, som därvid komma i fråga, torde bliva de enskilda hjälpsammanslutningarnas resurser övermäktiga. Svenska staten bör vara beredd att räcka en hjälpande hand åt dessa utlandssvenskarnas egna organisationer, där nöden kräver det.

c) Sjukvårdskostnader i Sverige.

Från en del håll ha vissa önskemål framställts, som haft avseende på kostnaderna för sjukvård i Sverige i fråga om hitkommande utlandssvenskar. Man synes mestadels ha förutsatt, att hemortsrättsförhållandet därvid spelade en avgörande roll. Svenske konsuln i Vancouver i Canada anför sålunda: »Jag har haft omtalat för mig att en svensk ej kan åtnjuta sjukvård till

reducerat pris, såvitt han ej varit skriven i svensk församling för viss tid, efter vad jag hört, ett år.» Han ifrågasätter, att regelbundet fullgjord anmälan för registrering på vederbörande utlandskonsulat skall berättiga en hemkommande utlandssvensk till förmånen av sjukvård till nedsatt pris, utan att han skall behöva ha uppfyllt de eljest erforderliga villkoren här för. Svenske konsuln i Casablanca, Marocko, har å därstädes bosatta svenskers vägnar formulerat önskemålet att »vid behov kunna erhålla vård på allmänt sjukhus i Sverige på samma villkor som de i orten skrivna hemmasvenskarna». Dessutom hemställes från detta håll, att utlandssvenskar i mera brådskande fall skola kunna erhålla bidrag till sjukvård eller fri sjukvård i vistelselandet. Svenska beskickningen i Bogotá anser, att det väl torde vara jämförelsevis lätt att genomföra större faktisk jämställdhet mellan de utomlands och de i Sverige bosatta svenska medborgarna beträffande sjukhuskostnader under vistelse i Sverige. I yttrande från svenska missionsförbundet betonas ävenledes önskvärdheten av lättnad i erhållandet av sjukvård vid besök i Sverige. »Huru dessa lättnader skola ordnas är det», säges det i yttrandet, »oss omöjligt att bedöma. Vi ville blott påpeka, att missionärer, som vid sin hemkomst bosatt sig utanför sin förutvarande hemsocken eller hemstad i vissa fall haft svårigheter att omedelbart enligt gängse taxor erhålla den hjälp, de behövt.»

För ett bedömande av de önskemål beträffande sjukvård i Sverige för utlandssvenskar, som här från olika håll uttalats, erfordras i första rummet kännedom om reglerna angående legosängsavgifter i *vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus*. Dessa regler bestämdes tidigare genom en lag den 22 juni 1928 men ändrades genom en ny lag den 13 maj 1932. I sin nuvarande lydelse har ifrågavarande lagbestämmelse följande innehåll:

Den, som driver sjukhus, bestämmer, efter vilka grunder och till vilket belopp legosängsavgift skall erläggas för den, som är intagen å sjukhuset. Sättes avgiften därvid till lägre belopp för sjuka från det landstingsområde eller från den kommun, som driver sjukhuset, än för andra sjuka, må ej till sistnämnda grupp hänföras den, som vid intagningen är bosatt inom landstingsområdet eller kommunen. Vad sålunda är stadgat skall dock icke gälla, där avgiften erlägges av fattigvårdssamhälle eller kommun jämlikt lagen om fattigvården eller lagen om samhällets barnavård.

Tidigare hade landsting och kommuner utan inskränkande villkor rätt att själva bestämma legosängsavgifter. Denna rätt tillämpades då vanligen så, att av patienter från sjukvårdsområdet — länet eller kommunen — en mindre avgift utkrävdes än av patienter från annan ort. Emellertid rådde vid olika anstalter olika uppfattningar om vad som skulle förstås med patient från sjukvårdsområdet. Vid en mycket stor grupp sjukhus hade föreskrivits, att en patient för att komma i åtnjutande av rätten att betala lägre avgift ovillkorligen måste äga *hemorts rätt* inom sjukvårdsområdet i enlighet med fattigvårdslagens bestämmelser i sådant hänseende. I överensstämmelse med dessa bestämmelser krävdes såsom villkor för dylik hemorts rätt dels mantalsskrivning inom området i fråga och dels att vederbörande person under det år, som mantalsskrivningen avsåge, icke hade varit föremål för fattigvård

av visst slag. Ett fattigvårdsfritt år måste alltså följa på mantalsskrivningen för att denna skulle anses medföra hemorts rätt i ovan nämnda bemärkelse. Den, som inflyttade till ett sjukhusområde, där dessa regler tillämpades, kunde på grund härav vid behov av sjukhusvård icke åtnjuta förmånen av billigare vård, innan han varit mantalsskriven inom området ett fattigvårdsfritt år.

Enligt sådana regler blev alltså *hemortsrättsbegreppet* i fattigvårdslagens mening avgörande i fråga om sjukvårdsavgiftens storlek.

En dylik tillämpning av fattigvårdslagens bestämmelser om hemorts rätt i fråga om patienter, som själva betala sina sjukvårdsavgifter, befanns emellertid icke vara rimlig och rättvis. Med hänsyn till bland annat detta förhållande framställde Kungl. Maj:t i proposition till 1932 års riksdag förslag om införande i sjukhuslagen av den nya bestämmelse, vilken ovan angivits. *Den faktiska bosättningsorten* har härmed blivit avgörande i frågan om till vilket sjukvårdsområde en patient skall räknas. I andra lagutskottets av riksdagen följda utlåtande i ärendet anfördes i anslutning till framställningen i propositionen vissa närmare direktiv för lagens tillämpning:

Enligt förslaget skall, på sätt framgår av det anförda, den, som är bosatt inom ett sjukvårdsområde, berättigas att erhålla vård efter taxan för patienter från detta område. För styrkande av bosättningsförhållande bör det, såsom föredragande departementschefen yttrat, tydligen räcka, att bevis om mantalsskrivning företes. Vill en sjukhusförvaltning göra gällande, att en person icke är bosatt inom det område, inom vilket han är mantalsskriven, läser det få ankomma på förvaltningen att förebringa utredning härom. Har en sjuk icke hunnit bliva mantalsskriven inom det nya sjukvårdsområdet, får han på annat sätt styrka, att han bosatt sig där. Såsom medel härför må nämnas bevis om kyrkoskrivning, hyreskontrakt m. m.

En utlandssvensk, som på här angivna sätt kan styrka sig ha blivit bosatt inom ett sjukvårdsområde, torde sålunda i enlighet med sjukhuslagen ha rätt till sjukvård efter den lägre avgiftstaxan. Detta torde ock gälla, oavsett om han är svensk medborgare eller icke.

Det berörda lagstadgandet har emellertid föranlett en något varierande tolkning av bosättningsbegreppet, i det att man på skilda håll har uppställt mer eller mindre rigorösa krav i detta hänseende. —

Vad beträffar *de för hela riket avsedda offentliga sjukvårdsinrättningarna*, alltså karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet, ha lika stora vårdavgifter bestämts för utomlands boende svenska medborgare, inom riket mantalsskrivna och boende utländska medborgare samt inom riket boende svenskar, om undantag göres för dem, som bo i Stockholms stad eller län, beträffande vilka lägre avgift för vård å allmän avdelning har fastställts. På visst sätt bliva dock de utomlands boende sämre ställda än de i Sverige boende kategorierna, nämligen på grund av bestämmelserna i förordningen den 30 juni 1937 angående bidrag från landsting och städer, som ej deltaga i landsting, till bestridande av kostnaderna för vård i vissa fall å karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet. För de inom ett svenskt landstingsområde eller stadsområde boende lämnas nämligen av landstinget eller staden bidrag till kost-

naden för vård å allmän avdelning under förutsättning av, bland annat, att patienten antingen har insjuknat under vistelse i Stockholms stad eller Stockholms län eller också fått skriftlig hänvisning av vederbörlig läkare till karolinska sjukhuset, resp. serafimerlasarettet, för vård, som ej kan beredas inom bosättningsområdets egna sjukvårdsinrättningar. En utlandssvensk, som icke är boende i landstingsområde eller motsvarande stad i Sverige, får i enlighet med denna föreskrift ej åtnjuta förmånen av sådant bidrag till kostnaden för sjukvård.

Socialstyrelsen.

Det vill synas, som om de från en del utlandssvenska håll framförda klagomålen i stor mån skulle ha grundat sig på en otillräcklig kunskap om nu gällande lag i fråga om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus. Man synes i dessa klagomål väsentligen ha åsyftat de tidigare på åtskilliga håll i Sverige tillämpade föreskrifter, enligt vilka hemortsrättsbegreppet i fattigvårdslagens mening var bestämmande i fråga om sjukvårdsavgiftens storlek. Den ovan lämnade redogörelsen har givit vid handen, att enligt nu gällande bestämmelser den faktiska bosättningsorten i stället har fått avgörande betydelse.

Det har emellertid, som nämnts, också visat sig, att begreppet bosättning har kunnat tolkas mer eller mindre strängt på olika håll. Det må uttalas en förväntan, att tolkningen skall ske med en viss tillbörlig liberalitet i sådana fall, där fråga är om utlandssvenskar, som kommit till Sverige på längre eller kortare tid och som under sin vistelse här, i händelse de komma i behov av sjukvård, bliva mera ogynnsamt ställda än hemmasvenskar beträffande sina bosättningsförhållanden.

Behörig upplysning om i Sverige gällande ordning beträffande kostnaderna för sjukvård torde till sist kunna anbefallas såsom ägnad att undanröja missförstånd av den art, som kommit till synes i vissa anförda yttranden från utlandssvenskt håll.

d) Sjukförsäkring m. m.

Beträffande hithörande spörsmål kan följande anföras.

I pensionsstyrelsens yttrande till socialstyrelsen i samband med utredningen anmärkes till en början att, vad beträffar frågan om utlandssvenskars rätt till de förmåner, som utgå vid *den statsunderstödda sjukförsäkringen*, det i 15 § sista stycket av förordningen den 26 juni 1931 om erkända sjukförsäkringar har föreskrivits, att medlem av erkänd sjukförsäkring, som flyttar till utlandet, därmed anses utträda ur kassan.

Den svenska sjukförsäkringsorganisationen förutsätter, att rätten att tillhöra en sjukförsäkring blir beroende av bosättning inom kassans verksamhetsområde. Svenskt medborgarskap erfordras däremot icke härför. För rätt till inträde i en erkänd sjukförsäkring uppställer sjukförsäkringsförordningens 9 § vidare bl. a.

den betingelsen, att personen i fråga har fyllt 15 men icke 50 år. Sjukkasorna äro dock icke skyldiga att som medlemmar mottaga dem, vilkas ålder överstiger 40 år (10 §). Sjukkasseförordningens 15 § första stycket innehåller vissa föreskrifter om överflyttning av medlemskap, utan hinder av den anförda bestämmelsen om ålder, vid flyttning inom riket från en sjukkassas verksamhetsområde till en annans. Dessa bestämmelser bliva icke omedelbart tillämpliga i andra fall än vid flyttning inom landet.

Enligt en genom förordning den 11 juni 1937 utformad särskild föreskrift i sjukkassee förordningens 15 § erhålla emellertid bestämmelserna om överflyttning tillämpning jämväl vid inflyttning från utlandet, för det fall att en överenskommelse i sådant hänseende har träffats mellan Sverige och en främmande stat. En svensk eller utländsk medborgare, som inflyttar från utlandet och som därstädes tillhört någon social sjukförsäkringsorganisation, kommer sålunda, under förutsättning av en dylik överenskommelse mellan respektive stater, i åtnjutande av de förmåner, som överflyttningens bestämmelserna äro avsedda att bereda medlemmar av svenska sjukkasor vid flyttning inom landet. Vid den anförda föreskriftens utformning har hänsyn tagits till att lagstiftningen i våra grannländer Danmark och Norge förutsätter dylika formliga konventioner staterna emellan för ordnandet av frågan om överflyttning av medlemskap i sjukkassa. Givetvis bör en överenskommelse av detta slag emellertid bygga på ömsesidighetsprincipen. Detta innebär, att, om en sådan överenskommelse exempelvis träffas mellan Sverige och Danmark, en medlem av svensk sjukkassa vid överflyttning till Danmark också erhåller de rättigheter, han skulle ha åtnjutit, om han varit medlem av en dansk sjukkassa under samma tid som han tillhört sjukkassa i Sverige.

Sådana konventioner mellan olika länder, som här avses, bliva sålunda ägnade att i sin mån tillgodose principen om socialförsäkringens universalitet och att genomföra en ordning, där gränserna staterna emellan bliva i möjligaste mån så att säga utplånade i fråga om den här berörda grenen av socialförsäkringsväsendet.

År 1939 påbörjades underhandlingar mellan pensionsstyrelsen i Sverige och vederbörande myndigheter i Norge och Danmark med syfte att pröva förutsättningarna för ingåendet av sådana konventioner med avseende på överflyttning av medlemskap i sjukkasor. Spörsmålet är nu ställt på framtiden.

Några andra möjligheter än de, som stå till buds genom beträdandet av konventionsvägen, torde icke erbjuda sig för stadfästandet av rätten till medlemskap i sjukkassa vid flyttning från Sverige till utlandet eller från utlandet till Sverige.

I pensionsstyrelsens ovan återopade yttrande beröres i detta sammanhang även frågan, huruvida erkänd sjukkassa skall ha skyldighet att ersätta sjukkasemedlems utgifter för läkarvård, som erhållits under tillfällig vistelse utomlands. I egenskap av tillsynsmyndighet över erkända sjukkasor har socialstyrelsen och sedermera pensionsstyrelsen tillämpat hithörande be-

stämmelse i sjukkassee förordningen (22 § första stycket) på sådant sätt, att erkänd sjukkasse icke ägt utgiva ersättning i dylika fall. Emellertid har svenska sjukkassee förbundet hos Konungen hemställt om sådan ändring av ifrågakommande bestämmelse, att erkänd sjukkasse måtte, med rätt till statsbidrag, kunna lämna ersättning även för medlems utgifter för läkarvård i de fall, där medlemmen på grund av sitt yrke vistades utomlands. Pensionsstyrelsen har i utlåtande den 26 april 1939 förklarat sig beredd att tolka bestämmelsen på detta sätt och därmed frångå den tidigare tolkningen. Med hänsyn bland annat till att den ändrade tolkningen komme att medföra ökade utgifter för statsverket, har pensionsstyrelsen emellertid ansett sig böra underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning, innan en ny praxis i detta hänseende inledes.

I pensionsstyrelsens yttrande i samband med socialstyrelsens utredning påpekas, att sjukkassee förordningen innehåller föreskrifter även om ersättning för vård på sjukvårdsanstalt, samt att detta slag av ersättning endast kan ifrågakomma vid vård på svenska anstalter.

De prestationer, som meddelas av de erkända sjukkassorna, utgöras vidare av s. k. sjukpenning, som består av ett dagligt penningunderstöd, samt moderskapshjälp, som utgives med ett engångsbelopp av lägst 110 kronor. Pensionsstyrelsen anmärker, att det icke i sjukkassee förordningen finnes några bestämmelser, som förhindra, att dessa förmåner tillhandahållas även vid sjukkassee medlems vistelse i utlandet.

Härjämte omnämner pensionsstyrelsen i samband med sin redogörelse för sjukförsäkringen *den statliga moderskapspenningen*. I och med en förordning den 11 juni 1937 har åt de erkända centralsjukkassorna anförtrots uppgiften att förmedla utgivandet av moderskapspenning till icke sjukförsäkrade barnaföderskor, vilka enligt förordningen äga rätt härtill. Understödet utgöres av ett engångsbelopp av 75 kronor. Enligt förordningens bestämmelser lämnas moderskapspenning endast till kvinna, som författningens enligt skall vara mantalsskriven i riket och som är svensk medborgare.

Socialstyrelsen.

I den ovan lämnade redogörelsen har bland annat förmälts, att pensionsstyrelsen avvaktar Kungl. Maj:ts ställningstagande till en framställning om sådan ändring av sjukkassee förordningens 22 §, första stycket, att erkänd sjukkasse måtte, med rätt till statsbidrag, kunna lämna ersättning för medlems utgifter för läkarvård även då denne på grund av sitt yrke vistas utomlands. Enligt socialstyrelsens mening vore det önskvärt, att detta spörsmål snarast möjligt bragtes till en lösning i och för stadfästandet av en ny praxis i sådant hänseende.

Det må i övrigt hänvisas till vad ovan (sid. 92) nämnts angående möjligheten att träffa konventioner om överflyttning av medlemskap i sjukkasse.

e) Olycksfallsförsäkring m. m.

I avseende på denna form av socialförsäkring föreligger ett yttrande från riksförsäkringsanstalten. Det väsentliga i detta yttrande må här återgivas.

Beträffande åtgärder för skydd vid olycksfall i fråga om svenska arbetare, som utomlands äro anställda hos *utländska* arbetsgivare, anför riksförsäkringsanstalten:

I avseende å arbetare av svensk nationalitet, vilka i utlandet äro anställda hos därvarande företag eller arbetsgivare, äro dylika arbetare tillförsäkrade samma skydd i händelse av olycksfall i arbete, som gälla för egna medborgare i vederbörande land, i alla de fall, där enligt 27 § sista stycket olycksfallsförsäkringslagen överenskommelse därom ingåtts mellan Sverige och annan stat. Härom föreligger *dels* deklARATIONEN den 12 februari 1919 mellan Sverige, Danmark och Norge angående ömsesidighet med avseende å ersättning för olycksfall i arbete, till vilken även Finland anslutit sig, *dels* den vid internationella arbetsorganisationen i Genève år 1925 beslutade konventionen angående lika behandling av in- och utländska arbetare i avseende å ersättning för olycksfall i arbete, vilken konvention biträtts, förutom av Sverige, av ett flertal andra länder (se »Sveriges överenskommelser med främmande makter»).

Genom berörda deklARATION och den omförmälda, av ett flertal stater biträdda Genèvekonventionen torde där avsedda svenska arbetare i främmande länder få anses skyddade i händelse av dem där övergången olycksfall i arbete, så långt det gärna kan ske.

Riksförsäkringsanstalten tillägger därefter, att det likväl ur svensk synpunkt helt visst särskilt skulle vara av intresse, att sistnämnda konvention biträdades även av Förenta Staterna. I yttrandet erinras också om att frågan om åvägabringande av någon överenskommelse i detta ämne mellan Sverige och Förenta Staterna tidigare har varit föremål för viss uppmärksamhet från riksförsäkringsanstaltens sida.

Det meddelas i detta sammanhang, med ledning av en av Förenta Staternas arbetsdepartement år 1938 publicerad framställning av den nyare nordamerikanska lagstiftningen rörande ersättning vid olycksfall i arbete, att de särskilda staterna numera allmänt genomfört ett ersättningssystem i form av obligatorisk eller frivillig försäkring av den arbetsgivaren åliggande ansvarsskyldigheten. Denna ansvarsskyldighet är dock i allmänhet såtillvida mindre omfattande än den svenska olycksfallsförsäkringslagen, att under densamma ofta ej inbegripas t. ex. lantbruk, husligt arbete och visst icke manuellt arbete. För övrigt omfattar den amerikanska lagstiftningen till synes i allmänhet utan inskränkning även arbetare, som, utan att de behöva ha medborgarrätt i Förenta Staterna, äro fast bosatta där. Däremot gälla merendels vissa inskränkningar i rätten till ersättning för utländska arbetare utan fast bosättning i någon av staterna (»nonresident»).

Riksförsäkringsanstalten berör därefter i sitt yttrande de fall, där i *Sverige varande arbetsgivare* använda svenska arbetare i arbete utom Sverige. Dylika fall avses i olycksfallsförsäkringslagens 28 §; och i enlighet med den därstädes åt Konungen givna befogenheten har Sverige den 3 mars 1937 ingått en konvention med Danmark, Finland, Island och Norge angående till-

lämpningen av de särskilda ländernas olycksfallsförsäkringslagstiftning i fall, då arbetsgivare i ett av de fördragsslutande länderna bedriver verksamhet eller använder arbetare i ett annat av nämnda länder.

I anslutning till ett stadgande i den omförmälda Genèvekonventionens artikel 2 uttalar riksförsäkringsanstalten, att det torde få antagas, att konventioner, till sin innebörd liknande den ovan nämnda, den 3 mars 1937 ingångna, småningom skola komma till stånd även med andra länder än de nordiska, och att därigenom det intresse, som även i här ifrågakvarande fall må finnas för bättre skydd av svenskar i utlandet i händelse av olycksfall i arbete, skall tillgodoses.

Slutligen anmärkes i det refererade yttrandet, att beträffande *lagstiftningen om försäkring för yrkessjukdomar* Sverige icke har ingått några överenskommelser av samma art som de ovan berörda angående olycksfall i arbete. Det erinras om att riksförsäkringsanstalten år 1935 i skrivelse till delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet har fäst densammans uppmärksamhet på avsaknaden av dylika överenskommelser, men att någon åtgärd från svensk sida icke, anstalten vederligen, har vidtagits för åvägbringande av några särskilda internationellt gällande bestämmelser i nämnda hänseende.

Beträffande detta spörsmål må här endast ytterligare nämnas, att chefen för socialdepartementet i skrivelse till internationella arbetsbyråns direktör den 22 maj 1935 uttalade svenska regeringens beklagande av att icke någon internationell konvention finnes om likställighet mellan in- och utländska arbetare i avseende på ersättning för yrkessjukdomar.

Socialstyrelsen.

Styrelsen har för sin del icke något att erinra till riksförsäkringsanstaltens utlåtande i dessa frågor.

f) Hjälpåtgärder vid arbetslöshet samt arbetslöshetsförsäkring.

I kungörelsen den 30 juni 1934 angående statlig och statsunderstödd *hjälpverksamhet vid arbetslöshet* stadgas bland annat, att arbetslöshetshjälp i Sverige endast må tillkomma den, som är svensk medborgare eller är medborgare i en stat, med vilken överenskommelse har träffats om ömsesidighet beträffande hjälpåtgärder vid arbetslöshet. För den, som tillhör någon av nämnda två kategorier — vilka bäggedera återfinnas bland till Sverige hemvändande utlandssvenskar — utgör icke i och för sig avsaknad av hemortsrätt i svensk kommun i fattigvårdslagens mening något hinder för erhållande av arbetslöshetshjälp.

Genom de slag av överenskommelser, som ovan nämnts, ernå jämväl de från Sverige utvandrande en gynnad ställning i fråga om hjälpmöjligheter i de främmande länder, som överenskommelserna beröra.

Dylika *överenskommelser om ömsesidighet* hade vid tiden för det pågående krigets början träffats med Danmark, Norge, Tyskland, Polen, Schweiz och Tjeckoslovakien. Med bl. a. Storbritannien, Förenta Staterna och Canada ha några motsvarande ömsesidighetsavtal i fråga om hjälp vid arbetslöshet hittills icke träffats. Den föregående redogörelsen för utlandssvenskarnas medborgarrättsliga förhållanden har givit vid handen, att denna omständighet i själva verket icke har varit utan betydelse vid därstädes bosatta utlandssvenskars övergång till utländskt medborgarskap.

Vad beträffar *arbetslöshetsförsäkringen* är till att börja med att nämna, att en bestämmelse i 13 § av den svenska förordningen om erkända arbetslöshetskassor har givit Konungen befogenhet att, under förutsättning av ömsesidighet, ingå *överenskommelse med främmande stat* om att förordningen skall äga tillämpning jämväl på medborgare i den berörda staten. Utan att sådan överenskommelse har träffats, äga enligt förordningens 7 § utländska medborgare ej rätt till inträde i de svenska arbetslöshetskassorna. Man har med dessa föreskrifter bland annat åsyftat att tillförsäkra svenska medborgare, som vistas i utlandet, rätt att för deras del i vistelselandet utbekomma arbetslöshetshjälp, då en på ömsesidighet grundad överenskommelse av angiven art har träffats med detta land. Socialstyrelsen har i visst tidigare sammanhang ifrågasatt, att *åtgärder* skulle vidtagas *för träffande av sådana ömsesidighetsöverenskommelser med främmande stater, som här avses*. Styrelsen gjorde därvid gällande, att dylika överenskommelser till en början borde ingås med särskilt de länder, i fråga om vilka avtal, enligt vad ovan nämnts, träffats beträffande hjälpåtgärder vid arbetslöshet, samt därjämte med Finland.

Överenskommelser om ömsesidighet enligt bestämmelserna i 13 § av arbetslöshetskassoförordningen ingingos sedermera från svensk sida med Tjeckoslovakien, Schweiz, Danmark, Österrike och Polen.

Ett av internationella arbetsorganisationens konferens år 1934 antaget *förslag till internationell konvention* om tillförsäkrande åt ofrivilligt arbetslösa av ersättning eller understöd innehöll en föreskrift, enligt vilken utlänningar i allmänhet skulle äga rätt till ersättningar och understöd på samma villkor som landets egna medborgare. Detta förslag till en internationell konvention i ämnet har icke av Sverige ratificerats. Vissa skiljaktigheter mellan den i Sverige vid detta tillfälle nyligen införda förordningen om erkända arbetslöshetskassor och den föreslagna konventionen ansågos lägga hinder i vägen för en ratifikation.

Med anledning av att en *lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring* år 1938 införts i Norge, avgav socialstyrelsen på anmodan av chefen för socialdepartementet den 13 juli 1939 ett förnyat yttrande i det ovan berörda spörsmålet angående träffande av vissa ömsesidighetsöverenskommelser på detta område med Norge samt en del andra länder.

Styrelsen anförde i detta yttrande i huvudsak följande rörande *förhållandet mellan Sverige och Norge i nämnda hänseende*.

Enligt den nya norska lagens föreskrifter bliva svenska medborgare, som

arbeta i Norge, likställda med norska medborgare i fråga om rätten till understöd från arbetslöshetsförsäkringen, förutsatt att de äro bosatta inom norska rikets gränser. De arbetare, som överflyttat till Norge från Sverige, äga likväl icke att i Norge tillgodoräkna sig avgifter, som erlagts till arbetslöshetskassa i Sverige. En sådan rätt skulle möjligtvis kunna grundas på överenskommelser liknande dem, som träffats mellan svenska och danska arbetslöshetskassor på grundval av viss bestämmelse i 21 § 2 mom. andra stycket av den svenska förordningen om erkända arbetslöshetskassor. Ursprungligen hade nämnda svenska bestämmelse emellertid avseende enbart på arbetslöshetsförsäkring med frivillig anslutning såsom försäkringen i Danmark och i Sverige. Frågan om bestämmelsens användbarhet beträffande utländsk stat med obligatorisk anslutning till arbetslöshetsförsäkringen måste enligt styrelsens uppfattning i enlighet härmed tillsvidare anses stå öppen. En tillämpning av nämnda stadgande i arbetslöshetskasseförordningens 21 § 2 mom. andra stycket krävde i föreliggande fall emellertid också, att sådan *överenskommelse mellan de svenska och norska staterna* inginges, som avses i bestämmelsen i 13 § av samma förordning. En överenskommelse av detta sistnämnda slag vore enligt styrelsens mening även i visst annat avseende önskvärd ur rättvisans synpunkt, i det att norska medborgare, som vistades och arbetade i Sverige, därigenom kunde få rätt att ingå som medlemmar i svensk erkänd arbetslöshetskassa utan hinder av den föreskrift i arbetslöshetskasseförordningens 7 §, i enlighet med vilken utländsk medborgare eljest blir utesluten från sådan rätt. Eftersom svenska medborgare i Norge åtnjöte förmånen av försäkringsskydd från den obligatoriska försäkringen, syntes det styrelsen nämligen vara i sin ordning, att norska medborgare på sådant sätt även kunde beredas möjlighet att komma i åtnjutande av det försäkringsskydd, som de erkända arbetslöshetskassorna i Sverige vore i stånd att meddela.

Socialstyrelsen.

I ovan berörda spörsmål torde styrelsen under hänvisning till de synpunkter, som anförts i dess yttrande den 13 juli 1939, få betona önskvärdheten av att överenskommelse om ömsesidighet enligt arbetslöshetskasseförordningens 13 § ingås mellan Sverige och Norge, så snart de utrikespolitiska förhållandena öppna möjlighet härtill.

Det vore härjämte enligt styrelsens mening synnerligen önskvärt, att sådana överenskommelser med andra länder om ömsesidighet beträffande hjälpåtgärder vid arbetslöshet, som nämnas i kungörelsen om statlig och statsunderstödd hjälpverksamhet, inginges i mera vidsträckt omfattning. Dylika överenskommelser kunna vara till väsentlig fördel för utomlands levande svenskar utan att de behöva befaras komma att medföra några synnerligen påkostande förpliktelser för Sverige gentemot här varande utländska medborgare av icke svensk härkomst.

Kap. VI. Svensk affärslagstiftning och utlandssvenskarna.

I den riksdagsmotion, som ligger till grund för utredningsuppdraget, upptages även frågan om utlandssvenskarnas likställande med hemmasvenskar i den svenska affärslagstiftningen.

I första rummet tager motionären därvid sikte på *aktiebolagslagens hithörande bestämmelser*. Både i fråga om rätten att stifta aktiebolag och i fråga om rätten att tillhöra styrelsen i sådant bolag göres åtskillnad mellan hemmasvenskar och utomlands boende svenskar. Den sistnämnda punkten torde vara den viktigaste. Lagen föreskriver, att Kungl. Maj:ts tillstånd i varje särskilt fall erfordras för styrelseledamotskap beträffande utomlands bosatta svenska medborgare, liksom beträffande utlänningar.

I inkomna yttranden ha hithörande frågor mera sällan berörts. I det ytt-
rande, som avgivits av utlandssvenskarnas förening, understrykes emellertid betydelsen av motionärens yrkande särskilt i fråga om utlandssvenskarnas nyss berörda särställning beträffande kvalifikationerna för styrelseledamotskap: »Skillnaden är svår att förklara, då utlandssvensk äger rätt att idka handel i Sverige och att besitta fast egendom. Det är också svårt att förstå vad som vinnes genom att upprätthålla en sådan åtskillnad. Till föreningen har framkommit uttryck av utlandssvenska företagares och ingenjörers förtrytelse över att på detta sätt vara placerade i en lägre klass än hemmasvenskarna. Diskriminationen på denna punkt synes såsom omotiverad böra avlägsnas, och detta torde nu så mycket lättare kunna ske, som aktiebolagslagstiftningen är föremål för revision.» Sist berörda omständighet åberopas också i motionen.

Å andra sidan kan anföras, vad svenska beskickningen i Bukarest yttrar i ämnet: »Beträffande den svenska ekonomiska lagstiftningen har jag bland utlandssvenska affärsmän hört kritik utövas över att i utlandet boende svensk ej kan vara styrelsemedlem i svenskt aktiebolag. Dock torde det mera sällan komma i fråga, att utlandssvensk har ett direkt intresse i ett sådant styrelseledamotskap, och detta kan väl knappast komma i fråga för andra utlandssvenskar än dem, som äro bosatta i våra grannländer.»

Socialstyrelsen har anhållit om ett yttrande i ämnet från kommerskollegium. I sitt avgivna utlåtande anför kollegium:

Enligt vad Kollegium inhämtat i Handelsdepartementet har antalet ansökningar hos Kungl. Maj:ts om tillstånd för svenska medborgare bosatta i utlandet att vara styrelseledamöter (resp. styrelsesuppleanter) i svenska aktiebolag under perioden 1934—1938 varierat mellan 2 och 9 per år. Endast en ansökan har under samma tid blivit avslagen. Ansökningarna äro sålunda mycket fåtaliga och bliva nästan undantagslöst bifallna. Att något större antal utlandssvenskar skulle avhålla sig från medverkan i ledningen av svenska företag på grund av besväret och omgången i samband med tillståndsförfarandet är icke sannolikt. Den praktiska betydelsen av en lagändring i den av motionären önskade riktningen synes därför vara tämligen ringa. Däremot kan en sådan ändring måhända sägas vara av viss principiell vikt.

Kollegium anser sig på utredningens nuvarande ståndpunkt ävensom med hänsyn till frågans samband med spörsmålet om utländska bolags rätt att här i landet driva verksamhet, vilket senare spörsmål väntas bliva upptaget till behandling, icke böra fatta en definitiv ståndpunkt i saken. Emellertid vill Kollegium påpeka, att ett tillmötesgående av de i motionen framförda önskemålen skulle kunna ske på det sätt, att aktiebolagslagen medgäve utlandssvenskar att utan särskilt tillstånd vara styrelseledamöter i svenska aktiebolag under förutsättning att majoriteten av styrelsen bestode av svenska medborgare bosatta i Sverige. Bestämmelser av ungefärligen denna innebörd återfinnas i dansk rätt. Vad angår de övriga nordiska grannländernas lagstiftning på hithörande område saknas i norsk rätt någon allmän bestämmelse om att styrelseledamot i aktiebolag skall vara norsk medborgare och bosatt i Norge. Den liberala inställning hos lagstiftaren, som detta antyder, är emellertid endast skenbar, då ett antal specialförfattningar i stället uppställa långtgående krav på styrelseledamöters kvalifikationer. Av särskilt intresse i förevarande sammanhang är att i finsk rätt en lagbestämmelse, som helt överensstämmer med gällande svenska stadgande, införts så sent som sistlidna juli månad. (Juli månad 1939 avses.)

I riksdagsmotionen berördes i detta sammanhang även den svenska *bank- och försäkringslagstiftningens* bestämmelser. Kommerskollegium yttrar sig härom på följande sätt:

Vad nu anförts har avsett lagstiftningen om aktiebolag i allmänhet. Som bekant gälla i Sverige liksom i flera andra länder strängare bestämmelser i bank- och försäkringslagstiftningen etc. På dessa specialområden finner Kollegium några lättnader för utlandssvenskarnas medverkan knappast böra ifrågakomma.

Därefter ingår kollegium i sitt yttrande jämväl på frågan om *lagstiftningen om ekonomiska föreningar* beträffande utlandssvenskar:

Vidkommande ekonomiska föreningar stadgar den svenska lagen om dylika föreningar, att styrelseledamot skall vara här i riket bosatt svensk medborgare, där ej Konungen för viss förening medgiver undantag. Under ovannämnda tidsperiod 1934—1938 har enligt vad Kollegium inhämtat allenast en ansökan om dylikt medgivande gjorts hos Kungl. Maj:t. Den ifrågavarande bestämmelsen torde därför sakna praktisk betydelse. Vid en eventuell ändring av aktiebolagslagen på nu ifrågavarande område synes dock konsekvensen fordra, att lagen om ekonomiska föreningar underkastas en motsvarande revidering. Härvid torde emellertid enligt Kollegii uppfattning böra tillses, att bostadsrättsföreningar undantagas från eventuella lättnader i förevarande hänseende.

Kollegium erinrar till sist om att *gällande lagstiftning om handelsbolag och kommanditbolag* icke uppställer några krav på att bolagsman skall vara bosatt i Sverige.

Socialstyrelsen.

Styrelsen torde i fråga om de spörsmål, som ha samband med den svenska affärslagstiftningen på hithörande områden, få hänvisa till vad kommerskollegium har yttrat i sitt här ovan återgivna utlåtande i ämnet.

Det må härtill också nämnas, att lagberedningen i sitt år 1941 framlagda förslag till revision av aktiebolagslagstiftningen icke har förordat ändring i de bestämmelser, som begränsa rätten för utomlands bosatt svensk medborgare att bliva medlem i aktiebolags styrelse.

Kap. VII. Frågan om svensk skolundervisning för utlandssvenskars barn.

I herr E. Nylanders motion i riksdagen uppmärksammades även den ideella och kulturellt betonade sidan av utlandssvenskarnas problem. Där anfördes sålunda vissa synpunkter särskilt på frågan om undervisningsmöjligheter i hemlandet för utlandssvenskars barn. Det framhölls här, att endast de lyckligast lottade bland utlandssvenskarna ha det så ställt, att de kunna låta uppfostra sina barn i Sverige. Ökade tillfällen härtill hade beretts genom en av Sveriges allmänna exportförening bildad jubileumsfond för understöd åt svensk utlandsungdom, vilken emellertid i första rummet avsåg söner av svenskar i exportnäringarnas utlandstjänst och av i utlandet verk samma statstjänstemän. I motionen anfördes vidare i dessa ämnen:

Fondens begränsning till att företrädesvis gälla vissa kategorier av utlandssvensk ungdom gör det emellertid önskvärt att en utredning skyndsamt kommer till stånd om möjligheterna att överhuvudtaget underlätta för utlandssvensk ungdom att delvis kunna erhålla undervisning i hemlandet och om formerna för det statliga stöd, som härvid kan tänkas bli önskvärt. Vid denna utredning borde uppmärksamheten även fästas på angelägenheten av att ge den utlandssvenska ungdomen en i mån av kunskaper likaberättigad ställning ifråga om inträde i realskolor och gymnasier. För närvarande torde detta spörsmål särskilt ha betydelse beträffande realskolorna, vilka vid intagning av elever ha att tillämpa en regionalindelning, som kan vara till olägenhet för utlandssvenskar utan mantalsskrivningsort i Sverige; däremot äro endast kunskapsprov oberoende av hemort avgörande vid intagning i gymnasier. Vid de statliga universiteten och högskolorna kan utlandssvensk ungdom utan svensk studentexamen jämlikt universitetsstatuterna endast efter dispens vinna inträde och få rätt att avlägga examen. Även om våra skol- och universitetsmyndigheter i praktiken visat mycken förståelse för utlandssvenskarnas ställning, synes det påkallat ej blott att möjligheterna till skolgång i hemlandet för vår utlandssvenska ungdom i skälig utsträckning underlättas utan även att full likställighet i fråga om tillträde till utbildningsanstalterna tillförsäkras denna så långt kunskapsfordringarna det medge.

I socialstyrelsens enquête hos svenska beskickningar och konsulat i utlandet ha upplysningar begärts om möjligheterna till svensk skolundervisning utomlands samt dessutom om i vilken utsträckning utlandssvenskar sända sina barn till hemlandet för undervisning och om i vad mån barnens uppfostran i det hela inriktas på att dessa skola bosätta sig och söka sin utkomst i Sverige. Liknande frågor tillställdes de kyrkliga instanser ävensom andra institutioner samt enskilda personer, som av socialstyrelsen ha tillskrivits i samband med utredningen. Hos skolöverstyrelsen gjorde styrelsen en särskild hemställan om en belysning från dess sida av frågan om ökade möjligheter till svensk skolundervisning för utlandssvenska barn och ut-

landssvensk ungdom, dels genom skolor och kurser i utlandet och dels genom undervisningsanstalter i Sverige. I samband därmed anmodades skolöverstyrelsen också att yttra sig i frågan om underlättandet av besök i hemlandet för studieändamål eller för ferievistelse. Slutligen anhöll styrelsen hos Sveriges allmänna exportförening att av denna få del av de erfarenheter, som möjligtvis kunnat vinnas genom dess ovan nämnda understödsfonds hittillsvarande verksamhet, samt av dess önskemål och synpunkter i övrigt beträffande det utlandssvenska undervisningsspörsmålet.

I det följande redogöres för innehållet i de yttranden i ämnet, som inkommit från skilda håll. Härvid ha dock förhållandena i Nordamerika, vilka skola behandlas i kapitel IX, lämnats å sido.

Undervisningsmöjligheterna utomlands och utlandssvenskarnas allmänna inställning till spörsmålet.

I första rummet må uppmärksammas de svenska skolförhållandena i utlandet samt den allmänna inställningen hos utlandssvenskarna i fråga om barnens uppfostran i vistelselandet eller i Sverige.

I skolöverstyrelsens utlåtande framhålles, att av svenska staten understödda svenska skolor och kurser i utlandet hittills ha förefunnits endast i ringa utsträckning. Folkskolor finnas i London, Paris, Berlin och Hamburg (före kriget också i Warszawa). Intill budgetåret 1940/41 understöddes dessa regelbundet ur ett särskilt för ändamålet anvisat anslag. För närvarande utgår här understöd endast i viss mindre omfattning med hänsyn till förhållandena på respektive orter. Skolor eller kurser utöver folkskolestadiet med understöd från svenska staten finnas för närvarande icke. Med hänsyn till de rådande förhållandena i Estland har statsanslag numera upphört att utgå till svenska folkhögskolan i Birkas och svenska läroverket i Hapsal. Tidigare ha av liknande slag även funnits en svensk skolkurs i Grenoble i Frankrike och en svensk skola i Kina. — Det finnes emellertid på en del håll alltjämt andra svenska utlandsskolor, som underhållas med enskilda medel.

I det följande beröras närmast de utlandssvenskars förhållanden, vilka äro bosatta i *europiska länder*. Det må erinras, att de åberopade yttrandena väsentligen avse förhållandena före kriget.

Enligt uppgift från pastorn vid svenska församlingen i London sysselsätter den svenska skolan där två lärarinnor och består dels av en dagskola, vilken huvudsakligen besökes av svenskfödda barn för undervisning intill den ålder, då de kunna sändas över till skolor i hemlandet, och dels av en aftonskola, där engelsktalande svenska barn, som besöka engelska skolor, åtnjuta undervisning i svenska språket. Förutom med statsbidrag till lärarinnornas avlöning har skolan helt finansierats genom frivilliga medel i form av medlemsavgifter, terminsavgifter och donationer. För svensk skolundervisning i de högre klasserna måste svenska barn, tillhörande London-kolonien, sändas till hemlandet, vilket också sker i ganska stor utsträckning; särskilt gäller detta svenska familjer i tjänstemannaställning, vilka måste räkna med

att i framtiden återvända till Sverige. Svenske ministern i London förmåler, att exportföreningens stipendiefond härvidlag visat sig vara av stort värde. Förre svenske kyrkoherden i London nämner här även de *ferieresor* till Sverige, som årligen ha ordnats och bekostats genom frivilliga bidrag. Han fäster i samband med skolförhållandena jämväl uppmärksamheten på vissa svårigheter med avseende på de utomlands anställda lärarinnornas tjänsteårsberäkning vid återkomst till Sverige.

Svenske kyrkoherden i Paris anför följande beträffande svenska skolan och undervisningsmöjligheterna:

Svensk skola finnes i församlingshuset. Undervisningen sträcker sig över en tid av sex år. De flesta övergå dock innan dess i fransk skola såvida de ej övergå till svensk genom hemflyttning. Mera sällan sända svenskar sina barn i skolåldern till hemlandet. Däremot hemflytta vanligen barnen efter avlagd fransk studentexamen för att fortsätta sina studier vid ett svenskt universitet. För att kunna göra detta erfordras en komplettering i svenska språket och svensk historia.

Betydelsen av att börja i svensk skola synes mera allmänt komma till förståelse, ty de första årens läsning på svenska har visat sig synnerligen nödvändig, om barnen skola behärska sitt modersmål.

Vidare finnes det en torsdagsskola för de barn som gå i franska skolor (torsdagen är nämligen fri i de franska skolorna). Dessutom är det en kindergarden för de allra minsta barnen. Två lärarinnor handha undervisningen. De betalas av statsmedel. För övrigt täckas skolutgifterna av skolavgifter (torsdagsskolan är dock fri). Skollokalerna ställas till förfogande av församlingen, liksom lärarinnornas bostad, lyse, värme etc. Undervisningen följer kursplanen i hemlandets skolor så att barnen vid en ev. hemflyttning lätt skola kunna följa med undervisningen hemma.

Svenska konsulatet i Bryssel anför bland annat:

Tillfällen till svensk skolundervisning förefinnes tyvärr icke i Belgien. På grund av de stora kostnader, som äro förbundna med hemsändande av svenska barn härstädes för erhållande av undervisning i Sverige, kunna endast i undantagsfall svenska föräldrar i Belgien sända sina barn till Sverige för denna absolut önskvärda, avslutande utbildning. Barnen äro sålunda oftast hänvisade till undervisning vid belgiska skolor, vilket förhållande givetvis tyvärr icke är ägnat att stärka sambandet med hemlandet utan också menligt inverkar på barnens svenska språkkunskaper och i största grad försvårar deras senare utkomstmöjligheter vid återvändandet till fosterlandet. Jag kan i detta sammanhang nämna, att t. ex. en svensk yngling efter avslutade skolstudier vid belgisk skola (Education Moyenne), vilken utbildning berättigar honom söka inträde vid belgiskt universitet, vid återvändande till Sverige endast emottages såsom elev i gymnasiet tredje ring, varför han sålunda i bästa fall har ännu två års studier vid svensk skola för erhållande av studentexamen och väsentliga svårigheter att under denna tid komplettera sina kunskaper efter svenska fordringar. Fortsättas i stället studierna vid belgiskt universitet, vilket givetvis i ekonomiskt avseende ställer sig fördelaktigare, saknar han i regel möjlighet att efter avlagd belgisk examen skapa sig en tillfredsställande plats i det svenska samhället. Vid dylikt nödtvunget kvarstannande i Belgien förminskas eller helt enkelt upphör ofta kontakten med fäderneslandet, som ju närmast anser vederbörande vara »utlänning» och icke »utlandssvensk», trots hans egna bemödanden att få åtnjuta privilegiet att räknas tillhöra den senare kategorien. Enligt min uppfattning är också frågan om att fastare kunna knyta banden mellan utlandssvenskarna och hemlandet i väsentligaste grad beroende på vad som kan göras för att bereda de svenska utomlandsbarnen en svensk uppfostran med därmed sammanhängande utkomstmöjligheter i fäderneslandet eller i dess tjänst utomlands,

vilket är ett svenskt nationellt intresse. Endast välsituerade eller förmögna svenska föräldrar även i ett Sverige så relativt nära beläget land som Belgien hava tillfälle att sända sina barn till Sverige för nödvändig skolundervisning. Ett synnerligt lofvärt initiativ har tagits genom Sveriges Allmänna Exportförening, men kunna i praktiken densamma stipendier för skolundervisning i Sverige icke komma i fråga beträffande barn till utlandssvenskar i Belgien på grund av ifrågakommande stiftelses begränsade resurser. Utlandssvensken i genomsnitt saknar ekonomiska möjligheter att sända sina barn till internatskolor som Sigtuna eller Lundsberg, och andra läroanstalter kunna i regel icke komma i fråga på grund av svårigheterna i inackorderingsavseende av barn i dylik ålder.

I Berlin finnes fullständig svensk bottenskola för de första sex skolåren och lämnas därjämte kompletteringsundervisning i svenska språket och svensk historia för svenska barn, som besöka tyska skolor. Skolundervisning i Sverige kan ifrågakomma endast för välsituerade landsmän. Ett antal av 8—10 svenska familjer, bosatta i Berlin, torde ha barn eller ungdomar i undervisningsanstalter i Sverige, enligt vad kyrkoherden i svenska församlingen därstädes meddelar.

Den statsunderstödda svenska skolan i Hamburg är en s. k. aftonskola, där undervisning bedrivs vid sidan av undervisning i tyska läroanstalter. Svenske konsuln förklarar, att barnens uppfostran i allmänhet icke torde inriktas med tanke på framtida bosättning i Sverige.

I Ungern inriktar man enligt uppgift från därvarande beskickning däremot barnens uppfostran med hänsyn till att dessa skola bosätta sig i Sverige. I Spanien har det stora flertalet barn vid en mera framskriden ålder sänts till Sverige i och för skoigång. I Italien, där ävenledes möjligheter till svensk skolundervisning saknas, ha en del svenskar anlitat hemmasvenska internatskolor för sina barns uppfostran; denna möjlighet står dock endast ett fåtal till buds på grund av därmed förenade kostnader.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet anmärker i sitt yttrande, att frågan om inrättandet av utlandssvenska skolor första gången torde ha upptagits år 1909, då riksföreningens styrelse anslog 500 kr. åt en svensk aftonskola i Berlin. Därmed var början gjord till den understödsverksamhet på detta område, vilken sedermera har bedrivits av riksföreningen, även efter det att utlandssvenska skolor på vissa håll fått åtnjuta statsunderstöd. I sådana fall har hjälpen huvudsakligen bestått i skolmaterial, böcker m. m. samt om så erfordrats i råd och anvisningar. Till svenska skolor i Lübeck och i Melbourne ha anslag från föreningen utgått. Dessutom erinras i yttrandet bl. a. om den undervisning i svenska språket, som med stöd och hjälp från riksföreningen och många gånger på dess initiativ införts i utländska realskole- och gymnasieliknande skolor, och i vilken ett icke obetydligt antal utlandssvenska barn torde deltaga. — I detta sammanhang kan också omnämnas riksföreningens betydelsefulla verksamhet för understödandet av lektorat i svenska språket vid utländska universitet, en verksamhet, som emellertid icke närmast avser utlandssvenskarnas undervisningsbehov utan tillhör den mera vittomfattande svenska kulturpropagandans område (jfr sid. 131 och 173).

Riksföreningen omnämner slutligen sin *feriebarnsverksamhet*, som bedrivits i över 30 år och genom vilken hundratals utlandssvenska barn fått tillfälle till någon månads vistelse i Sverige. Kostnaderna härför ha kunnat hållas relativt låga, beroende dels på nedsatta reseavgifter och dels på att hem ha erbjudits gratis. Barnen ha varit från London, från Tyskland, från Estland samt från Frankrike. — Även utlandssvenskarnas förening har sökt främja ferievistelse i hemlandet för utlandssvenska barn. Under sommaren 1939 beredde föreningen ett 20-tal barn tillfälle att vistas i Sverige. Avsevärda rabatter för resorna erhöles härvid av svenska rederibolag, och även statsjärnvägarna medgävo under vissa förutsättningar rabatt å biljettpriserna.

Härefter beröras utlandssvenskarnas förhållanden i fråga om barnens uppfostran i vissa *utomeuropeiska länder*.

I det yttrande, som avgivits av svenska beskickningen i Shanghai, omnämnes den delvis av svenska staten understödda skola för undervisning till och med realskoleexamen, som tidigare fanns i Kikongshan i provinsen Hunan i Kina, och som huvudsakligen besöktes av barn till svenska missionärer. På grund av politiska oroligheter stängdes denna skola år 1927. Därefter har svensk skolundervisning på detta håll varit beroende av enskilt initiativ. Beskickningen anför: »Dylik undervisning å folkskolestadiet är på några håll anordnad och — där terminsavgifterna icke förslå att täcka omkostnaderna — finansierad av olika missionsammanslutningar för missionärernas barn. Andra svenska barn äro hänvisade till privat undervisning i hemmen vid sidan av den undervisning, som gives i utländska skolor inom de större städernas settlement och koncessioner. I regel sändas barnen vid åldern 8—10 år till hemlandet för fortsatt undervisning.» Kina-svensken professor E. Nyström anser skolförhållandena i Kina efter upphörandet av den ovannämnda statsunderstödda anstalten vara »under all kritik». Han nämner emellertid, att det finns svenska barn i Peiping, som »genom korrespondenskurser försöka tillägna sig vetande i brist på skolundervisning». Ganska sällan ha enligt hans uppgift föräldrarna råd att skicka barnen till hemlandet.

I skrivelse från svenska missionsförbundet säges, att den statsunderstödda svenska mellanskolan i Kina fyllde en storartad uppgift. Missionsförbundet har sedermera intill det nu pågående japansk-kinesiska krigets början anordnat en privat skola med kvalificerad arbetskraft. Samma förbund har också planerat en folkskola i Kongo, vilken ävenledes blir försedd med efter svenska krav fullt kvalificerad lärarekraft.

I Iran bosatta svenskar låta, efter vad svenska beskickningen i Teheran meddelar, merendels sina barn gå i tyska, franska eller engelska skolor; man söker emellertid där även i många fall komplettera denna utbildning med kurser per korrespondens från svenska institut i modersmålet och eventuellt andra skolämnen, nödvändiga för student- och realskoleexamen.

Svenske generalkonsuln i Pretoria meddelar, att tillfälle till svensk skolundervisning upp till realskolestadiet förefinnes vid Mnene missionsstation i södra Rhodesia; denna skola får understöd av svenska kyrkans missions-

styrelse och är avsedd för missionärernas barn. Enligt vad som förmäles i yttrandet, skulle en del av missionärsbarnen förmodligen komma att sändas till hemlandet för vidare utbildning. I allmänhet torde dock barn av svenska föräldrar i Sydafrika uppfostras där ute och sedermera kvarstanna, säger generalkonsuln.

Missionsstyrelsen har i eget yttrande förklarat, att den med stiftandet av nämnda skola avsett att tillgodose vissa i Rhodesia framkomna önskemål om undervisningens inriktande med hänsyn till barnens framtida bosättning i Sverige. I Sydafrikanska unionen, där klimatet lämpar sig mera för de vitas bosättning och missionärernas arbetsperioder äro längre, hade däremot en tidigare inrättad svensk skola med undervisning upp till realskolestadiet nedlagts, och barnen få besöka engelskspråkiga skolor. Missionärerna hade nämligen mer och mer kommit till den övertygelsen, att det ur uppfostrans synpunkt vore bäst att söka undgå den långa skilsmässa från hemmen, som måste förorsakas av den fortsatta utbildning i Sverige, vilken åsyftades med nämnda skola. Det talas också i yttrandet om »den inre klivenhet, som tillhörigheten till två land måste medföra». Genom att följa föräldrarna vid dessas ferieresor till Sverige och genom förtrogenheten med svenskt språk och svensk sed från hemmen få barnen likväl behålla en viss anknytning med föräldrarnas modersmål och hemland, säger missionsstyrelsen. I samma yttrande förmåler missionsstyrelsen slutligen, att den på Kodibergen i Indien bekostar en svensk skola med skolbarn, som skötes av två svenska lärarinnor, för undervisning upp till svenskt gymnasiums första ring eller realskoleexamen. Arbetsresultaten förklaras ha varit goda. Svenska generalkonsulatet i Calcutta förmåler, att det indiska klimatet emellertid är sådant, att de vitas barn vanligen hemsändas redan vid mycket unga år för skolgång och vidare uppfostran.

Här anförda skildring av missionärernas förhållanden kompletteras i viss mån genom ett av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet till socialstyrelsen förmedlat utlåtande från en läkaremissionär i Rhodesia. För den talrika grupp utlandssvenskar, som arbetar på missionsfälten i olika delar av världen, ställer sig problemet, enligt den nämnde missionärens ut-sago, väl i de flesta fall så: böra barnen få svensk eller engelsk skolbildning? Väljes det senare alternativet, uppstå ovillkorligen svårigheter vid föräldrarnas periodiska vistelse i hemlandet. Tagas barnen där med, betyder detta praktiskt taget en förlorad tid i deras skolgång. Icke mindre uppenbara äro å andra sidan de svårigheter, som följa med det förstnämnda alternativet: svensk skolutbildning. Man har på en del håll gjort försök att anställa svensk lärarinna i vistelselandet för den grundläggande första utbildningsperioden. Detta är dock ingen lätt sak, ty för en lärarinna innebär det stor risk att taga anställning utomlands med hänsyn till den därvid uppkommande osäkerheten för en framtida återanställning i hemlandet. Och sedan komma svårigheterna med att anordna en fortsatt svensk utbildning på ett senare stadium, när lärarinnans period är slut eller hon icke längre kan följa barnen upp i klasserna.

I den förut nämnda svenska jordbrukskolonien i territoriet Misiones i Argentina finnes en genom en enskild donation samt med understöd från svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse och från elevernas föräldrar finansierad skola med ett femtiotal elever, enligt vad svenska beskickningen i Buenos Aires har meddelat. Undervisningen bedrivs samtidigt med den allmänna undervisningen i de inhemska skolämnena och ledes av tvenne svenska lärarekrafter, nämligen en från Sverige eftersänd examinerad folkskollärarinna och en oexaminerad lärare.

Sjömansvårdsstyrelsen nämner ytterligare, att sjömanskyrkornas präster på olika håll i världen meddela konfirmationsundervisning samt undervisning i språk.

I Argentina finnas i övrigt, enligt vad därvarande svenska beskickning meddelar, inga tillfällen till svensk skolundervisning. Bättre ställda svenskar ha i enstaka fall sänt sina barn till Sverige för uppfostran; antalet sådana fall antages skola ökas genom exportföreningens stipendiefond. Liknande uttalanden ha gjorts av svenska beskickningen i Rio de Janeiro. Rapporter från övriga sydamerikanska republiker giva ävenledes vid handen, att möjligheter till svensk skolundervisning icke erbjudas, och att flertalet där bosatta svenskar inrikta sina barns uppfostran på dessas framtida bosättning i utlandet.

Svenska beskickningen i Bukarest uttalar som ett *allmänt omdöme*, att — frånsett Amerika — utlandssvenskar säkerligen helst ville inrikta barnens uppfostran med tanke på att de skola bosätta sig och söka sin utkomst i Sverige. Utom i de få större städer, där svenska skolor finnas, blir det ekonomiska hänsyn, som bestämma, i vilken mån denna avsikt kan genomföras. Det är nog, säger beskickningen, endast förmögna personer, som kunna sända sina barn till skolor i Sverige. Betydelsen av exportföreningens fond framhålls i detta sammanhang, såsom också från åtskilliga andra håll har skett.

Enligt svenska beskickningens i Lissabon mening är frågan om möjligheterna till svensk skolundervisning i utlandet förtjänt av det allra största beaktande. Och av en i Kaunas verksam svensk anföres bl. a.: »Barnens uppfostran är ett av de svåraste problemen för de flesta utlandssvenskar och att svenska språket bortfaller i andra resp. tredje generationen i mycket stor utsträckning hos utlandssvenskarna torde i de flesta fall bero på att undervisningsmöjlighet i svenska språket saknats; i blandade äktenskap vill det synas som om den kvinnliga partens språk bliver barnens d. v. s. modersmålet.»

Till sist må här åberopas ett av framlidne utrikesrådet F. Henriksson avgivet yttrande, där denne gör gällande, att frågan om åtgärder för skolundervisning i någon form åt utlandssvenska barn naturligen i främsta rummet eller huvudsakligen torde gälla »sådana barn, vilkas föräldrar äro svenska medborgare som mera temporärt fått sin verksamhet förlagd till främmande länder — statstjänstemän, tjänstemän i industriella eller kommersiella företag, inhemska eller utländska — vilka ämna återvända till Sverige och därför äro angelägna att barnen uppfostras till fullt svenskt medborgar-

skap». »Det är alltså här väsentligen en fråga om att behålla, icke att återvinna», resumerar utrikesrådet Henriksson sin syn på denna sak. I hans yttrande framhålles också *behovet av statistiska uppgifter* om ungefärliga antalet barn, för vilka anordningar för skolundervisning av ett eller annat slag skulle komma i fråga, jämte andra data såsom en förutsättning för spørsmålets rationella behandling.

Särskilda önskemål i fråga om undervisningsmöjligheterna utomlands.

Utöver de erfarenheter och synpunkter, som ovan anförts, redovisas här vissa särskilt framförda önskemål med avseende på de svenska undervisningsmöjligheterna utomlands.

Svenska kyrkans missionsstyrelse framför ett »varmt önskemål» om *statsbidrag* till skolorna för svenska barn i Indien och Rhodesia. Svenska missionsförbundet anser det vara önskvärt, att sådana mindre skolor som den, förbundet tidigare haft i Kina, eller som den folkskola med kvalificerad svensk arbetskraft, vilken samma förbund har planerat i Kongo, finge stöd från svenska staten. »Man kunde tänka sig», säges det i yttrandet, »att eleverna jämfästas med barn från fyrplatser, vilka på statens bekostnad erhålla inackordering på skolhem, eller att ekonomisk hjälp lämnades på annat sätt.» Den av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet tillfrågade Rhodesiamissionären gör gällande, att en svensk skola på varje missionsfält vore den mest tillfredsställande utvägen ur svårigheterna för de utlandssvenska föräldrar, som önskade se sina barn framdeles återbördade till Sverige. Sådana skolor borde leda upp till realskoleexamen för att barnen skulle kunna stanna i hemmet så länge som möjligt, och de borde ställas under skolöverstyrelsens kontroll samt ha svenska statens ekonomiska stöd; lärarpersonalen borde anställas på de villkor, som gälla för lärare i Sverige. »Men tills sådana lyckliga förhållanden inträda för oss utlandssvenskar, finnes», säges det slutligen i detta yttrande, »gott utrymme för stöd från enskilda och sammanslutningar med syfte att verka för den svenska stammens bevarande i utlandet.» Professor E. Nyström säger i sitt förut berörda yttrande bland annat:

Detta med skolundervisningen är det mest skriande behovet för landsmän i Kina. På grund av förefintligheten av bibliotek, andra skolor och universitet i Peking jämte goda kommunikationer och centralt läge samt på grund av det goda hälsosamma klimatet är Peking självskrivet som plats för eventuell svensk skola. Svenska barn — om de uppfostras rätt och icke isolerade från andra genom brist på kunskap i engelska etc. — kunna här utbildas till nyttiga svenska medborgare, som även i framtiden kunna arbeta på spridandet av svenska exportprodukter i detta väldiga land. Undervisningen bör lämpligen drivas upp till realskole-standard.

Missionären fil. kand. D. Landin skriver från Peiping (Peking) bl. a.:

Då den av svenska staten å Kikongshan delvis understödda skolan med demissionsrätt för realskoleexamen icke vidare kan ifrågasättas såsom en allmän skola för Kinasvenskars barn, synes det mig lämpligast att mindre skolor å folkskolestadiet upprättas på olika platser i Kina i närheten av de centra, där svenskar äro bosatta. Såsom t. ex. i Tatung för Shansi, i Peking för Hopei, i Tsingtao för Shantung och i Hankow eller Wuchang för Hupeh och Hunan.

För barn över folkskolestadiet torde särskilda anordningar böra göras. Under vår hemvistelse inlämnade jag till Kungl. Maj:t en anhållan om att svenscars barn i Kina, som privat eller genom korrespondenskurs läsa på realskoleexamen skulle beredas möjlighet att avlägga examensprövningarna i Kina, dock så att de skriftliga proven avsändes till Sverige för rättelse och bedömning och de muntliga proven avlades inför akademiskt bildade svenskar i Kina. Kungl. Maj:t visade tanken och förslaget mycken välvilja, men på grund av det då påbörjade kriget i Kina ansågs det för tillfället vara utförbart. Med vissa förändringar torde förslaget längre fram kunna vinna godkännande. Måhända finnas andra vägar. T. ex. att i någon större central stad upprätta en allmän realskola understödd av Exportföreningen eller annan organisation. På en sådan plats kanske lämpliga lärarekrafter finnas tillgängliga samt tillgång till svenska och utländska bibliotek finnas. En sådan skola skulle säkert vinna tacksamt erkännande från många Kinasvenskar.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, som själv bl. a. har hjälpt till vid starten av två mindre svenska skolor upp till realskolans stadium för barn till missionärer, anmärker i sitt yttrande, att den lilla erfarenhet, man äger av dylika skolors arbete, är mycket god, och gör gällande, att man genom upprättandet av skolor utomlands på ett i förhållande till antalet barn betydligt billigare sätt kunde tillgodose undervisningsbehovet för de svenska barnen än genom stipendier för undervisning i Sverige. Men riksföreningen anmärker likväl, att båda dessa alternativa möjligheter böra finnas för utbildning av de barn, vilka tänkas för framtiden skola bosätta sig i Sverige. — Det sistnämnda alternativet behandlas i ett senare avsnitt av denna framställning (sid. 110 ff.).

Skolöverstyrelsens yttrande. (1)

Skolöverstyrelsens yttrande i den här närmast föreliggande frågan må här efter uppmärksammas.

Skolöverstyrelsen finner det ligga i sakens natur, att svenska skolor i utlandet endast kunna ifrågakomma i begränsad omfattning, men anser det böra tagas i övervägande, om icke upprättandet av sådana skolor och kurser skulle kunna underlättas genom *stödjande åtgärder*. I yttrandet anföres:

Om det på en plats eller inom ett område finnes en svensk koloni och antalet barn i skolåldern uppgår till ett ej alltför ringa antal, exempelvis ett 15-tal, kunde man tänka sig, att statsbidrag utginge för anställande av en svensk lärarinna, som kunde handha undervisningen för samtliga dessa barn. Det synes icke erbjuda svårigheter att erhålla svenska lärarkrafter till sådant ändamål, då man kan förut-sätta, att dessa — såsom hittills varit fallet — erhålla Kungl. Maj:ts tillstånd att tillgodoräkna sig sådan tjänstgöring vid sökande av lärarbefattning i Sverige.

Däremot finner skolöverstyrelsen det icke vara möjligt att annat än i rena *undantagsfall* upprätta *svenska skolor utöver folkskolestadiet*, och detta vore enligt skolöverstyrelsens mening icke heller lämpligt, ty den fördel, som utlandssvenska barn erhöle genom att de redan från tidiga år finge lära sig behärska ett utländskt språk, borde icke riskeras genom att de isolerades från jämnåriga infödda barn. De svenska barnen skulle emellertid måhända

på en del orter i utlandet vid sidan av undervisningen i de inhemska skolorna kunna beredas möjlighet att deltaga i *särskilda kurser* i svenska språket, i svensk historia och samhällslära samt i svensk geografi. Dyliga kurser bleve också av viss betydelse för barn, som ämnade söka inträde vid skolor i Sverige. Kurserna kunde lämpligen koncentreras till terminen före överflyttningen till svensk skola. *Statsbidrag* kunde, säger skolöverstyrelsen, tänkas utgå till här behövlige lärare i ämnena modersmålet, historia med samhällslära och geografi.

Önskemål i fråga om ferieresor till Sverige.

Svenska beskickningen i Berlin har betonat »den synnerliga vikten» av att *utlandssvenska barn beredas möjlighet till ferievistelse i Sverige*. Beskickningen åberopar i sitt yttrande den gagneliga verksamhet, som i detta hänseende bedrivits av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, och anser, att denna verksamhet om möjligt borde utbyggas genom beviljandet av stipendier eller bidrag i annan form.

I denna särskilda fråga har upplysningsnämnden framfört vissa synpunkter. Det vore enligt nämndens mening önskvärt, att järnvägsstyrelsen för underlättande av sådana ferieresor lämnade samma *rabatt å biljettpriserna*, som tillkommer deltagare i skolungdomsutbytet med utlandet. Upplysningsnämnden framhåller också, att jämväl utlandssvensk ungdom, som lämnat det egentliga skolstadiet, borde få liknande rabatt på järnvägarna för ferievistelse i Sverige. Nämnden ifrågasätter även uppmuntrandet av ferieresor genom *stipendier* för vissa ekonomiskt sämre ställda kategorier av utlandssvenska barn.

Utlandssvenskarnas förening framhåller likaledes önskvärdheten av att rabatt på de svenska järnvägarna för underlättande av ferieresorna lämnades i ökad utsträckning och under villkor, som vore bättre avpassade efter behoven. Föreningen uttalar vidare, att feriebarnsverksamheten skulle komma att främjas, om bidrag kunde lämnas till resekostnaden för den utländska delen av färdsträcken.

Från järnvägsstyrelsens utrikes taxebyrå har meddelats, att man där under senare år bland annat har beviljat tillfälliga nedsättningar av biljettpriserna efter prövning i individuella fall åt mindre bemedlade lärjungar vid de svenska skolorna i Berlin, Hamburg och London. (I februari 1940 upphörde man tillsvidare med detta.) För grupper om minst 10 personer har i regel lämnats viss rabatt vid gemensam resa. Skolbarnsutbytet har varit organiserat enligt principen, att resorna som regel skola företagas i större grupper med av järnvägsstyrelsen anvisade tåglägenheter. I övrigt har det vid ett flertal tillfällen betonats från järnvägsstyrelsens sida, att statens järnvägar äro ett affärsföretag och att olika slag av sociala välfärdsåtgärder icke böra drabba järnvägarna direkt i form av minskade inkomster till följd av långt gående rabatter. Beträffande t. ex. upplysningsnämndens förslag om

lätnader för ferievistelse åt utlandssvensk ungdom, anser man inom järnvägsstyrelsen, att denna sak lämpligast ordnas genom stipendier och icke i form av rabatter å järnvägarna.

I detta sammanhang må till sist anföras ett av svenska generalkonsulatet i Pretoria framställt önskemål, att, om möjligt, ett mindre antal barn av svensk härkomst i Sydafrika årligen måtte inbjudas att gästa Sverige.

Möjligheterna för undervisning åt utlandssvenskars barn i Sverige.

Åtskilliga synpunkter och önskemål ha vidare framförts med avseende på *behovet av undervisningsmöjligheter i Sverige för utlandssvenskars barn.*

Till att börja med må en redogörelse lämnas för *vissa nuvarande möjligheter* att tillgodose nämnda behov. Upplysningar i detta hänseende ha lämnats i de yttranden, som avgivits av Sveriges allmänna exportförenings styrelse och av skolöverstyrelsen.

Exportföreningens styrelse meddelar vissa uppgifter angående föreningens särskilda *stipendiefond* för svensk utlandsungdom. Denna bildades år 1937 och är enligt bestämmelserna i dess stadgar och reglemente företrädesvis avsedd för barn till svenskar i exportnäringarnas utlandstjänst ävensom till i utlandet arbetande statstjänstemän, vilka ha sin verksamhet i sådana länder, »där skolproblemen äro särskilt svårösta». Stipendier utdelas för bedrivande av studier vid vissa angivna slag av svenska läroanstalter, till vilka högskolor ej räknas. Vidare stadgas, att stipendiats ålder såsom regel ej bör understiga 13 år samt att behov av stipendium skall föreligga. Antalet ansökningar om stipendier för läsåret 1938/1939 utgjorde 25, och bland dem beviljades 10; de utdelade stipendiernas sammanlagda belopp utgjorde 8 500 kronor. För läsåret 1939/1940 förelågo 7 ansökningar om fortsättningsstipendium och 14 om nya stipendier. Samtliga de förstnämnda ansökningarna beviljades, och de i enlighet härmed utdelade fortsättningsstipendierna uppgingo till ett belopp av 6 000 kronor; 10 nya stipendier utdelades därjämte på tillsammans 9 000 kronor. Sammanlagda antalet stipendiaterna för de bägge läsåren har således utgjort 20. Bland dessa ha 15 varit pojkar och 5 flickor. De uppgifter, som lämnats, visa, att 14 av stipendiaterna ha haft sin hemort i utomeuropeiska och 6 i europeiska länder. Man finner vidare, att 9 av stipendiaterna ha bevistat internatskolor, 6 allmänna läroverk, 2 handelsgymnasier, 1 tekniskt gymnasium, 1 enskilt läroverk samt 1 kommunal mellanskola. Det upplyses slutligen, att de flesta svenska linjerederierna på framställning av stipendiestiftelsens styrelse ha utfäst sig att låta stipendiaterna få fria resor mellan hemorten och Sverige eller att bevilja dem avsevärda rabatter för dessa resor.

Med ledning av skolöverstyrelsens utlåtande må i detta sammanhang ytterligare vissa uppgifter lämnas angående *internatskolor och skolhem* i Sverige. (Såsom förmåles i det följande, anbefaller skolöverstyrelsen inackordering för utlandssvenska barn i sådana slags anstalter.) Man förstår med en internatskola en skola, där lärjungarna få inackordering. Ett skolhem bereder

enbart inackordering och tillsyn åt någon skolas lärjungar under samverkan med skolmyndigheterna.

För närvarande finnes, enligt vad dessa uppgifter ha givit vid handen, ett antal privata *internatskolor* i landet, bland vilka följande stå under skolöverstyrelsens inseende: Lundsbergs skola, Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk, Sigtunaskolan, Solbacka läroverk, Osby samskola och Herrsätra internatskola.¹ Statsbidrag åtnjutes av Lundsbergs skola, Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk och Osby samskola. De två sist berörda anstalterna äro avsedda för gossar och flickor, Herrsätra internatskola för endast flickor, de övriga ovan nämnda instituten för endast gossar. Bland samtliga internatskolor synas, meddelar skolöverstyrelsen vidare, Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk och Sigtunaskolan ha blivit särskilt anlitade av utlandssvenskar. Dessa två skolor ha enligt till överstyrelsen lämnade uppgifter för läsåret 1939/1940 haft ett 30-tal resp. ett 60-tal utlandssvenska barn bland sina lärjungar. Båda dessa skolor samt även de övriga, där ett mindre antal utlandssvenska barn redan finnes, synas kunna mottaga ytterligare elever av detta slag, anför skolöverstyrelsen.

S. k. *skolhem* ha ännu bildats endast i mindre omfattning. Växjö högre allmänna läroverks skolhem, som åtnjuter bidrag från allmänna arvsfonden, bereder inackordering åt ett mindre antal av läroverkets elever. Hösten 1939 utgjorde antalet 14; bland dessa var emellertid ingen utlandssvensk. Nya skolhem planeras på en del orter, bl. a. Skara, Nederkalix och Kiruna. Vidare kan här nämnas Lunds privata elementarskolas elevhem, som mottager ett 25-tal lärjungar men som hösten 1939 icke hade några utlandssvenska barn bland desamma.

Önskemål i fråga om undervisningsmöjligheterna i Sverige.

Härefter må de från olika håll framställda önskemålen i fråga om undervisningsmöjligheterna i Sverige redovisas.

I det föregående (sid. 100) har anförts riksdagsmotionären herr Nylanders framställning om lättnader i villkoren för inträde i realskolor och gymnasier. Den vid intagning av elever i realskolorna tillämpade regionalindelningen ter sig efter hans mening särskilt oförmånlig för utlandssvenskars barn. En större faktisk jämställdhet med annan ungdom vore för denna grupp påkallad. Behovet av ökade stipendiemöjligheter — utöver de genom exportföreningens understödsfond erbjudna — påpekas också i detta sammanhang. Det riksdagsutskott, till vilket herr Nylanders motion hänvisades, anförde för sin del bland annat:

För den svenska utlandsungdomen böra beredas ökade tillfällen till svensk uppföstran, såväl genom skolor och kurser utomlands som ock i synnerhet genom billigare resor till och uppehåll i Sverige. Mindre rigorösa fordringar för inträde i högre utbildningsanstalter utgöra ett nödvändigt komplement härtill.

¹ Härtill kommer den Fjellstedtska skolan, som dock har alldeles speciella uppgifter, varför den här torde kunna lämnas ur räkningen.

Önskemål med anknytning till motionens framställning ha flerstädes framkommit vid utredningen. Så har t. ex. skett i de yttranden, som avgivits från svenska beskickningen i Bryssel och från svenska konsulatet därstädes. Där ifrågasätts dels *understöd genom stipendier* och dels *reduktion av eller bidrag till resekostnaderna* för unga utlandssvenskar, som skola avsluta sin utbildning vid svensk skola. Representanten för en stor svensk exportfirma i Bolivia önskar fria resor för skolbarn till och från Sverige. Även upplysningsnämnden framför kravet på reselättnader för främjandet av utlandssvenska barns skolvistelse i Sverige, liksom för deras ferieresor hit, varom förut nämnts. Svenska handelskammaren i Paris understryker särskilt det ovan anförda riksdagsutskottsutlåtandets synpunkter. Ökade stipendiemöjligheter för utlandssvenska barns undervisning i Sverige önskas i uttalanden från konsulatet i Prag samt beskickningarna i Bukarest, Teheran och Bogotá ävensom av professorn E. Nyström, professorn H. Berglund, kyrkoherden C. E. Rohdin, riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, utlandssvenskarnas förening, Sveriges allmänna exportförening och skolöverstyrelsen.

Av beskickningen i Bogotá anmärkes emellertid också, att det vore tvivelaktigt, huruvida stipendierna i allmänhet komme att få sin framtida verksamhet förlagd till utlandet. »Ju grundligare och mera omfattande den svenska uppfostran blir, desto mindre blir också kontakten med föräldrarnas verksamhetsland (resp. verksamhetsländer). Annorlunda är förhållandet med emigrantbarnen. De få en helt annan beröring med och kännedom om föräldrarnas verksamhetsland och sannolikheten för att deras framtida verksamhet blir förlagd i utlandet är ojämförligt mycket större. Fråga är därför om det icke egentligen är emigrantbarnen, som äro de för Sverige allra värdefullaste både ur kulturell och näringspolitisk synpunkt», menar beskickningen. (Spörsmålet om bevarande av kontakten med föräldrarnas vistelse-land beröres ytterligare i skolöverstyrelsens nedan anförda yttrande.) Det framhålls från samma håll, att stipendierna i varje fall böra utdelas *utan villkor om svenskt medborgarskap*. Detta önskemål framföres även av professor Berglund och av utlandssvenskarnas förening.

Professor Berglund förordar därjämte *friplatser* för utlandssvenskars barn *vid svenska läroverk* samt ifrågasätter, att staten inköper vissa elevplatser vid våra ledande internatskolor att användas dels som stipendier, dels som premier. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet föreslår av staten bekostade *friplatser vid statskontrollerade internatskolor* samt anser, att understödsverksamheten bör äga rum under samråd med exportorganisationerna och de missionsutsändande institutionerna, ehuru stipendierna böra väljas även från andra håll. Föreningen pekar även på lämpligheten av s. k. *graderade stipendier*, med bidrag från föräldrarna i mån av dessas resurser. Det må här vidare nämnas, att svenska konsulatet i Bryssel har framkastat tanken på en »specialskola för utlandssvenskar, med statligt och privat understöd». Utlandssvenskarnas förening anmärker, att *även understöd för utbildning i yrkesskolor* här böra komma i fråga, samt anför

vidare bl. a. följande i fråga om *hemma-undervisningens praktiska anordning*:

Med tanke på de eftergifter i fråga om inträdesfordringar, vilka kunde tänkas bli erforderliga på grund av olikheterna i den utlandssvenska ungdomens förstudier, är det möjligt, att en centralisering skulle vara förmånlig i fråga om förläggningen av ungdomen. Orter borde väljas, där tillgång till olika skolformer redan finnes och vilka även ur rese- och levnadskostnadssynpunkt kunde vara lämpliga. Det finge övervägas, huruvida *privat inackordering* eller sammanförande av ungdomen i särskilt för ändamålet skapade *internat* kunde vara lämpligast. (Kursiveringarna gjorda av socialstyrelsen.)

Kyrkoherden C. E. Rohdin finner det senare alternativet förmånligast och anser, att utgifterna böra delas mellan föräldrarna och staten. Han ifrågasätter vidare, om icke, med hänsyn till att många barn i dessa skolor icke kunna få tillfälle att fara hem till föräldrarna under ferierna, *barnavårdsnämnderna* då skulle kunna få dem tillfälligt placerade i svenska hem.

Lektorn i svenska språket vid universitetet i Kaunas, som starkt betonar vikten av att åtgärder vidtagas »för att rädda den andra generationen svenskar åt moderlandet», anser, att varje utlandssvensk borde få möjlighet att låta sina barn utbildas i svensk skola till samma kostnad som hemmasvenskars barn, vilket enligt hans mening skulle innebära, att »staten eller det allmänna borde betala de merkostnader, som uppehållet i internatskolor eller privat inackordering medför». Denna skolutbildning i hemlandet borde emellertid, anser han, taga sin början först på realskolans stadium.

I utlandssvenskarnas förenings yttrande framhålles slutligen även önskvärdheten av att *kravet på svensk studentexamen ej alltför rigoröst fasthålls* såsom kompetensfordran för inträde i högre läroanstalter i fråga om utlandssvensk ungdom. Liknande önskemål med avseende på *villkoren för utbildning på högskolestadiet* ha framkommit såväl från beskickningen i Bukarest som från generalkonsulatet i Pretoria. I sistnämnda yttrande anföres härom:

Efter avlagd studentexamen i Sydafrika, s. k. »matriculation», bör en svensk, f. d. svensk eller svenskättling kunna beviljas rätt och tillstånd att studera vid svenska universitet och högskolor. Ett tillmötesgående av detta önskemål skulle i hög grad uppskattas. Enligt vad under hand inhämtats, godtaga flera länder såsom t. ex. Frankrike, Storbritannien och Holland ifrågavarande »matriculation» för beviljande av inskrivning vid högre undervisningsanstalter.

I yttrande av doktor E. H. Thörnberg säges bland annat:

Allt vad som andligen kan förena oss med utvandrarerna, deras barn och ättlingar, bör göras, i den mån resurser äro tillfinnandes. Vi ha för få söner och döttrar till svensk-amerikaner och andra utlandssvenskar studerande vid våra högskolor. Skulle ej utflyttade svenskars barn, åtminstone i något tiotal, kunna beredas tillfälle att vistas vid våra folkhögskolor?

Särskilt upplysande i förevarande sammanhang äro de delvis redan berörda yttranden, som inkommit från *skolöverstyrelsen* samt från *Sveriges allmänna exportförenings styrelse*, av vilka det sistnämnda närmast har avseende på stipendiefrågans läge och förutsättningar.

Sveriges allmänna exportförenings styrelses yttrande.

I detta yttrande hävdas behovet av bidrag till svensk skoluppfostran för även andra kategorier av utlandssvenska barn än de, som kunna få påräkna stipendier från föreningens fond. »Sålunda ha», förmäles det i yttrandet, »en hel del ansökningar och underhandsförfrågningar gjorts från svenskar bosatta i de stora kulturländerna och Skandinavien eller från sådana, vilka icke kunna rubriceras såsom affärsmän i exportnäringarnas utlandstjänst eller statstjänstemän i utlandet. Dessutom ha ansökningar om bidrag för beivrande av olika slag av högskolor inkommit till fonden.» Rektorerna för läroanstalter, som beivrats av föreningens stipendiater, ha också på förfrågan från exportföreningens styrelse vitsordat, att det finns en hel del utlandssvenska barn, vilkas behov av bidrag för skolgång i Sverige ej kan tillgodoses av föreningens stipendiefond. Det anföres vidare i yttrandet, att en stor utlandssvensk firma framhållit önskvärdheten av att barn till svenska föräldrar, som äro bosatta i vissa utomeuropeiska länder, må kunna erhålla stipendier redan vid sex å sju års ålder, med hänsyn till att de av klimatskäl helst borde vara i Sverige redan vid denna ålder. Ett sådant önskemål hade stipendiestiftelsens styrelse icke ansett sig för sin del kunna tillmötesgå på grund av de anspråk, som härmed skulle ställas på fondens medel. Rektorerna för vissa av de ovan omnämnda läroanstalterna ha till exportföreningens styrelse uttalat, att det i fråga om de utlandssvenska barnen såväl som beträffande landsbygdens barn måste anses önskvärt och rättvist, att statsbidrag lämnades som hjälp till barnens inackordering i samband med skolgången i Sverige. Det har i yttranden från läroverkshåll till exportföreningen också betonats, att de utlandssvenska barnen borde beredas tillfälle till privatundervisning, innan de intagas i de svenska läroanstalterna, särskilt för upphjälpanDET av deras ej sällan otillräckliga kännedom om svenska språket. Det har, enligt vad exportföreningens styrelse meddelar, från ett håll härjämte ifrågasatts, att sådan undervisning skulle ordnas genom en svensk myndighets försorg. Exportföreningens styrelse förordar för egen del, att den i så fall måtte ombesörjas av skolöverstyrelsen. Även frågan om ordnandet av barnens ferier beröres i yttrandet. En av de tillsporda skolrektorerna har framkastat tanken, att någon eller några av landets internatskolor skulle kunna lämna sin medverkan till denna frågas lösning. I övrigt anföres, att det från ett av våra tekniska gymnasier har framställts önskemål om ökade möjligheter till stipendier för tekniska studier för utlandssvenska pojkar, på det att dessa måtte bli skickade att representera svensk industri i utlandet.

Exportföreningens styrelse anför till sist i ämnet:

Sammanfattningsvis vill styrelsen för Sveriges allmänna exportförening framhålla, att exportföreningens stipendiefond för svensk utlandsungdom med den omfattning, som stipendieansökningarna hittills haft, förhållandevis väl kunnat tillgodose behovet av sådana i enlighet med fondens program, att det vore synnerligen önskvärt, om även övriga grupper av utlandssvenska barn kunde erhålla bidrag till skolgång i Sverige samt att förslagen om åtgärder för att bereda sådana barn,

som härav ha behov, möjligheter till privatundervisning, innan de intagas i de svenska läroanstalterna och till ferievistelse, göres till föremål för närmare utredning.

Skolöverstyrelsens yttrande. (2)

Skolöverstyrelsen fäster i sitt yttrande ett huvudsakligt avseende vid frågan om *möjligheterna för utlandssvenskars barn att besöka allmänna läroverk och därmed jämförliga läroanstalter i Sverige*. Det ligger i sakens natur, säges det i yttrandet, att barn till utlandssvenskar ofta icke i nödig grad behärska svenska språket eller ha tillräckliga kunskaper däri, för att de skola kunna fylla fordringarna för inträde i den klass vid allmänt läroverk, som svarar mot deras åldersstadium. Sådana utomlands anordnade kurser i svenska språket, som förordats (och på sid. 109 nämnts i annat sammanhang), kunde här bliva av stor betydelse, anser skolöverstyrelsen. Om det icke gäller alltför betydande brister, kan emellertid också, enligt läroverksstadgans 34 §, särskilt tillstånd beviljas dessa lärjungar att följa undervisningen, och så har i många fall också skett, meddelas i yttrandet. Skolöverstyrelsen finner det icke erforderligt att i nu berörda hänseende föreslå ytterligare åtgärder för att minska svårigheterna för utlandssvenskarnas barn.

Skolöverstyrelsen fortsätter härefter:

I vissa fall, då utlandssvenska barn söka in vid svenskt gymnasium efter skolgång i utlandet, kan deras föregående skolutbildning avvika i hög grad från den svenska, t. ex. på så sätt att tyska språket icke alls eller i mindre omfattning lästs av lärjungarna, men att de i stället läst t. ex. spanska eller portugisiska. Om lärjungarna då skola fylla fordringarna för inträde vid svenskt gymnasium, kunna de bliva fördröjda flera år. I sådana fall synes det vara lämpligt att meddela undantag från gällande bestämmelser. Sådan dispens torde emellertid lämpligast meddelas från fall till fall.

Ett annat hinder för utlandssvenskar synes kunna uppstå på grund av bestämmelserna om s. k. lärjungeområde för realskolans lärjungar (gymnasiet har däremot icke något lärjungeområde, varför här inga motsvarande svårigheter förefinnas). Bestämmelsen innebär, att en lärjunge tillhör ett läroverks lärjungeområde, om hans hemvist är beläget närmare läroverket ifråga än varje annat läroverk. Lärjungar, som tillhöra ett läroverks lärjungeområde, ha företräde vid intagning i läroverket. Man kan förutsätta, att om en utlandssvensk söker inträde vid ett läroverk, han då ordnar inackordering å läroverkssorten eller i dess omedelbara närhet. På grund därav synes bestämmelsen ifråga icke komma att vara till hindres för utlandssvenskar, då man torde kunna utgå från, att vederbörande rektorer visa nödigt tillmötesgående i sådana fall, då inackordering icke är ordnad utan endast ifrågasatt, och därför räkna vederbörande lärjungar till lärjungeområdet. Några särbestämmelser rörande utlandssvenskarna i här berört avseende synas därför överflödiga.

Efter detta övergår skolöverstyrelsen till *inackorderingsproblemet*. Det anmärkes, att en del utlandssvenskar kunna ordna inackordering för sina barn hos släktingar och bekanta, men att detta blir omöjligt för många. I yttrandet framhållas svårigheterna för utlandssvenska föräldrar att ordna inackordering för sina barn i Sverige på ett i allo tillfredsställande

sätt. Det erinras om att läroverksstadgan visserligen har ålagt klassföreståndaren att på lämpligt sätt träda i förbindelse med lärjungarnas hem och, då omständigheterna sådant påkalla, besöka dem i deras bostäder, varvid uppmärksamhet särskilt skall ägnas åt dem, som ha sitt hemvist utanför läroverksområdet; olägenheterna för utlandssvenskarna bleve dock icke härmed eliminerade. Inackordering i internatskola eller skolhem betecknas av skolöverstyrelsen som den mest rationella lösningen av problemet. Det må här hänvisas till förut lämnad redogörelse för nuvarande möjligheter i detta hänseende. Skolöverstyrelsen konstaterar, att det främst är svårigheter av ekonomisk natur, som äro förenade med internatskolornas utnyttjande, och att det mest har varit barn till välsituerade föräldrar, som över huvud ha kunnat anlita denna väg. Inackorderingsavgiften har före kristidens prisstegring växlat från cirka 1 200 kronor till 2 700 kronor per läsår. Nedläggning av avgifter samt friplatser beviljas emellertid i viss utsträckning, och exportföreningens stipendier ha vidare utnyttjats. Skolöverstyrelsen anför till sist:

Ett betydelsefullt sätt att underlätta svensk skolundervisning för utlandssvenska barn synes vara att medelst statliga stipendier bereda ett större antal dylika möjlighet att besöka internatskolor.

Skolöverstyrelsen berör därefter även *frågan om feriernas anordning för de utlandssvenska barn, som besöka skolor i hemlandet*. Det betecknas såsom ur flera synpunkter värdefullt, att dessa barn bevara kontakten med sin barndoms miljö och icke förlora den förmån, de framför andra äga i och med den tidigt förvärvade förmågan att tala ett främmande språk. På bl. a. denna grund anser skolöverstyrelsen det vara av betydelse, att ferieresor till föräldrahemmen underlättas för de i Sverige studerande utlandssvenska barnen. Överstyrelsen finner prövningen av medlen att nå detta mål falla utanför sitt eget kompetensområde.

Ett av en Sumatra-svensk framfört önskemål om »billigare ferieresor vid besök mellan barn och föräldrar» kan i detta sammanhang också anföras.

Vidare gör skolöverstyrelsen i sitt här åberopade yttrande följande *allmänna uttalande med anknytning till viss utredning beträffande lärjungar från landsbygden*:

Emellertid vill överstyrelsen här framhålla, att överstyrelsen anser, att alla de här berörda problemen böra lösas i större sammanhang. Överstyrelsen vill därvid erinra om den utredning, som överstyrelsen gjort angående underlättande för lärjungar från landsbygden att vistas vid allmänna läroverk och vissa andra offentliga läroanstalter (överstyrelsens underdåniga skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 juni 1939). Även om utlandssvenskarnas barn därvid icke särskilt avsetts och endast i förbigående omnämnts, torde det vara uppenbart, att de böra medräknas bland de kategorier av lärjungar, som skola komma i åtnjutande av ifrågavarande förmåner.

Följande åtgärder ha föreslagits i den nämnda utredningen: 1) upprättande i enlighet med ett tidigare förslag av ett skolhem i Strängnäs för 28 manliga och 20 kvinnliga lärjungar; 2) anslag till upprättande av ytterligare skolhem; 3) anslag till internatskolor för beredande av friplatser och

platser med nedsatt avgift; 4) anslag till inackorderingsbidrag; samt 5) anslag till kostnader för frukostmål och resor.

Skolöverstyrelsen betonar, att hithörande frågor borde kunna avgöras för utlandssvenska barns vidkommande, oberoende av vad som kan komma att åtgöras beträffande lärjungar från landsbygden.

Socialstyrelsen.

I föreliggande undervisningsspörsmål, vilka till en del falla utanför socialstyrelsens egentliga område, torde styrelsen till en början få åberopa den orienterande framställning, som ovan har lämnats, och hänvisar därvid särskilt till vad skolöverstyrelsen och — beträffande speciellt stipendiefrågan — Sveriges allmänna exportförening ha anfört i ämnet.

Ett flertal av de utlandssvenska skolfrågorna ha erhållit en klagörande belysning genom skolöverstyrelsens yttrande.

Här må uppmärksamheten särskilt fästas på några mera framträdande punkter inom det viktiga svenska kulturområde, som är i fråga. Det må härvid anmärkas, att, där statliga ekonomiska hjälpåtgärder i vissa fall ifrågasätts för främjandet av utlandssvenska barns undervisning, detta sker i förhoppningen om en framtida förbättring i det pressade statsfinansiella läge, som för närvarande råder och som tillsvidare får anses utesluta förverkligandet av förslagen.

Vad till en början beträffar *frågan om undervisning åt svenska barn i utlandet*, synes skolöverstyrelsens yttrande klart utvisa, att farhågor med hänsyn till deras befordringsmöjligheter icke behöva avhålla svenska lärarkrafter från att söka anställning för en dylik undervisning. Det kan förutsättas, att Kungl. Maj:t lämnar dem tillstånd att tillgodogöra sig detta arbete såsom tjänstgöring vid sökande av lärarbefattning i Sverige. Ett viktigt spörsmål synes härmed ha blivit tillrättalagt på ett tillfredsställande sätt.

I enlighet med vad skolöverstyrelsen anfört, lär det kunna ifrågasättas, att — då statens finanser bliva fria från de nuvarande utomordentliga påfrestningarna — statsbidrag lämnas för anställande av svensk lärarinna på vissa håll utomlands. Det må jämväl erinras om det av svenska kyrkans missionsstyrelse framförda önskemålet om statsunderstöd till skolorna för svenska barn i Indien och Rhodesia.

Den av skolöverstyrelsen framförda tanken på statsbidrag till anställandet av lärare utomlands i svenska kurser i modersmålet, historia med samhällslära och svensk geografi i och för förberedandet av utlandssvenska barns överflyttning till skolor i Sverige synes även påkalla uppmärksamhet.

Från flera håll framställda önskemål om anordnandet av stipendier för *beredandet av möjligheter till ferievistelse i Sverige* få anses vara högeligen behjärtansvärda. Utlandssvenskarnas förenings förslag om bidrag till resekostnaden för den utländska delen av färdsträckan bör i detta sammanhang bringas i åtanke. Av samma förening förordad prisrabatterning på de svens-

ka järnvägarna för liknande ändamål torde däremot få anses icke böra komma i fråga, med hänsyn till de betänkligheter, som järnvägsstyrelsens utrikes taxebyrå har anfört i detta spörsmål.

Vad beträffar *frågan om undervisning åt utlandssvenskars barn i Sverige* har skolöverstyrelsen gjort en upplysande utredning angående fordringarna för inträde i de svenska skolorna och möjligheterna till lättnader härutinnan. Det är ett rimligt krav, att dessa möjligheter även må tillvaratagas i en erforderlig utsträckning.

Behovet av ökad hjälp för bestridandet av kostnaderna för de utlandssvenska barnens skolvistelse i hemlandet har vitsordats från olika håll. En betydelsefull svensk undervisningsfråga föreligger här. Socialstyrelsen finner sig i likhet med skolöverstyrelsen böra betona önskvärdheten av att ett större antal utlandssvenska barn genom statliga stipendier samt andra åtgärder beredas möjlighet att besöka internatskolor och skolhem i Sverige. Sådana åtgärder, som ha föreslagits för underlättandet för lärjungar från den svenska landsbygden att vistas vid allmänna läroverk och vissa andra läroanstalter, och om vilka skolöverstyrelsen har erinrat i sitt yttrande, synas vara lämpliga i detta sammanhang. Hithörande frågor borde, även enligt styrelsens mening, kunna lösas för de utlandssvenska barnens vidkommande oberoende av vad som kan åtgöras för landsbygdens barn.

Vad skolöverstyrelsen yttrat om önskvärdheten av att de i Sverige studerande utlandssvenska barnen må kunna göra ferieresor till föräldrahemmen bör uppmärksammas i samband med dessa barns undervisningsproblem.

På några håll har den uppfattningen hävdats, att de statliga stipendier, som ifrågasatts för utlandssvenska barns undervisningsbehov, borde kunna utgå även till icke-svenska medborgare. En sådan anordning lär dock näppligen kunna anses tillbörlig i fråga om sådana statliga stipendier. Däremot vore det utan tvivel önskvärt, att stipendier för samma ändamål kunde tillhandahållas genom icke-statliga donationer, utan att man därvid alltför strängt tillämpade grundsatsen om svenskt medborgarskap såsom förutsättning för understöd.

Vad till sist beträffar det framställda önskemålet om lättnad i villkoren för inskrivning och rätt att avlägga examen vid svenska universitet och högskolor i fråga om utlandssvensk ungdom, torde gällande författningar och praxis redan erbjuda svenska medborgare med utländsk studentexamen möjligheter i sådant hänseende genom tillämpning av dispensförfarande. En förhoppning må uttalas, att prövningen av förutsättningarna för tillmötesgående i de särskilda fallen må ske med viss liberalitet.

De berörda skolundervisningsfrågorna avse i huvudsak de kategorier av utlandssvenska barn och utlandssvensk ungdom, som kunna tänkas framdeles skola bosätta sig i Sverige såsom svenska medborgare. Dessa kategorier omfatta dock endast ett mindretal av samtliga svenskars och svenskättlingars barn. Vissa kulturfrågor, som beröra den stora mängden av utvandrande svenskar och deras barn, behandlas i närmast följande kapitel ävensom i det avsnitt, som rör Svensk-Amerika (kap. IX).

Kap. VIII. Utlandssvenska kulturspörsmål av skilda slag.

I enquêten hos beskickningar och konsulat begärdes bland annat besked om huruvida det på respektive orter finnes läsrum och bibliotek eller eljest tillgång till svenska böcker och tidningar. I åtskilliga inkomna yttranden ha dessa förhållanden belysts. Skolöverstyrelsen har i detta ämne avgivit ett särskilt utlåtande. Därutöver ha från ett flertal tillsporda myndigheter, institutioner och personer synpunkter av olika slag framställts beträffande åtskilliga av det utlandssvenska spörsmålets mera allmänt kulturbetonade sidor. Hithörande frågor avse i stor utsträckning utlandssvenskar av de egentliga utvandrarernas typ, som mycket ofta icke ha bevarat svenskt medborgarskap och vilkas barn mycket ofta icke heller komma till Sverige, men som likväl kunna känna samhörighet med hemlandet.

Dessa delar av utredningen redovisas i detta kapitel. Härvid lämnas de nordamerikanska förhållandena emellertid tills vidare å sido, med undantag endast för den avdelning av redogörelsen, som behandlar radioutsändningarna för utlandssvenskar.

Frågan om tillgång till svenska böcker och tidningar.

Inkomna uppgifter giva vid handen, att *bibliotek eller åtminstone läsrum med tillgång till svenska böcker och tidningar* mycket ofta finnas, där svenskar ha kommit att slå sig ned i en avsevärd omfattning, om de också på många håll torde vara av tämligen anspråkslös beskaffenhet.

På åtskilliga håll ha dessa anordningar kommit till stånd genom sjömanskyrkornas eller — där sådana finnas — statskyrkoförsamlingarnas försorg. *Sjömanskyrkornas* betydelsefulla verksamhet på detta särskilda område beröres i ett yttrande av svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, vari det betonas, att dessa kyrkors arbete icke endast omfattar sjömännen utan att det i varje större hamnstad alltid finnes ett antal svenskar, för vilka sjömanskyrkan har blivit en kär samlingsplats. I yttrandet anföres på här ifrågavarande punkt vidare bland annat följande:

Av den stora tillslutningen till sjömanskyrkornas läsrum synes framgå, att läsrumsverksamheten funnit de rätta formerna. Under år 1938 avlades icke mindre än 210 981 besök på sjömansvårdsstyrelsens alla läsrum. Enbart i Danzig var besökssiffran över 34 000. Det är lika anmärkningsvärt som glädjande, att det finns en institution som kan på detta sätt samla alla olika tänkande inom sina murar.

En annan gren av styrelsens verksamhet, som har synnerligen stor betydelse för sammanhållningen bland svenskarna i utlandet, är förmedlingen av svenska dag-

liga tidningar. Sjömansvårdsstyrelsen har nämligen tvenne tidningscentraler, en i Stockholm och en i Göteborg. Genom dessa distribueras 615 dagliga tidningar dagligen, 104 veckotidningar varje vecka samt 115 månadstidningar och tidskrifter varje månad till 135 platser i utlandet.

I varje sjömanskyrka finnes ett bibliotek, som mycket flitigt användes av sjömännena. Tyvärr bestå bokbestånden i stor utsträckning av äldre litteratur, beroende på att sjömansvårdsstyrelsen för bibliotekens förnyande är hänvisad till i många fall begagnade böcker, vilka intresserade personer skänka. — — — Styrelsen, som emellertid med stort intresse följer utvecklingen av svenska sjömansbiblioteksverksamheten, lämnar årligen ett bidrag till denna å kr. 3 000, varav hälften från styrelsen och hälften från dess utskott för sjömansvård i hemlandet. Under år 1938 har sjömansvårdsstyrelsen haft förmånen att få förmedla ett antal vandringsbibliotek från Styrelsen för Oscar II:s Vandringsbibliotek. Dessa bibliotekslådor äro närmast avsedda för de fast boende svenskarna och ha sänts till Misiones, Buenos Aires, Melbourne, London, Hull och andra platser.

I ett följande sammanhang beröres en annan del av detta sjömansvårdsstyrelsens yttrande.

Föreningen Konung Oscar II:s vandringsbibliotek, som ovan har omnämnts, stiftades år 1907 och har till syfte »den svenska nationalitetens enande och samlande samt svenska språkets bevarande bland personer av svensk härkomst i utlandet». Enligt till styrelsen lämnad särskild redogörelse ha under åren 1907—1939 270 boklådor utsänts av denna förening till skilda platser i världen, nämligen till Europa 83 lådor, till Förenta Staterna och Canada 153, till Sydamerika 7, till Afrika 7, till Asien 15 och till Australien 5. Det sammanlagda antalet böcker, som föreningen distribuerat bland utlandssvenskarna dels på detta sätt och dels i särskilda mindre poster, uppgår till omkring 20 000 och kan anses representera ett totalvärde av c:a 100 000 kronor. Föreningen har samarbetat med de svenska utlandsmyndigheterna samt vidare med bl. a. riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet förmedlar å sin sida utsändandet av ett stort antal olika svenska tidningar till svenskcentra i utlandet. Delvis sker detta utan att någon kostnad åsamkas mottagaren.

Svenske sjömanspastorn i Antwerpen anser, att de svenska sjömanskyrkornas bibliotek böra *erhålla statsbidrag*.

Statskyrkoförsamlingarna ha, som nämnt, blivit bärare av liknande kulturvårdande uppgifter. Från detta håll uttalas av kyrkoherden i svenska församlingen i Helsingfors en önskan, att *utlandssvenskarnas biblioteksverksamhet må understödjas* enligt samma regler som hemlandets; församlingen skulle, säger han, gärna bidra med en viss årlig summa till bibliotekets förnyelse under förutsättning att den från staten erhöle motsvarande summa till samma ändamål.

Av kyrkoherden F. Holmgren vitsordas den hjälp med rabatterade priser på böcker, som svenska bokförlag ha lämnat utlandssvenska församlingsbibliotek.

Det kan vidare nämnas, att, bland andra, *kooperativa förbundet* har förmedlat sändningar av svensk litteratur till utlandet.

I ett till styrelsen avgivet yttrande i ämnet har kooperativa förbundets bokförlagschef J. Lindberg ävenledes förordat *statsbidrag till svenska bibliotek i utlandet* och anser för sin del, att sådant borde kunna givas utan den begränsning, som ligger i det för liknande understöd i Sverige uppställda villkoret, att biblioteket självt skall anskaffa böcker till enahanda belopp.

Även *skolöverstyrelsen* har avgivit ett yttrande i här berörda biblioteks-spörsmål. Till att börja med erinras där om det huvudsakligen av stats-medel bekostade s. k. svenska sjömansbiblioteket, vilket har en huvuddepå i Göteborg med ett bokbestånd av i runt tal 24 000 volymer, varifrån vandringsbibliotek utsändas till svenska fartyg. (Såsom nämnt, har svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse lämnat ett årligt penningbidrag till denna sjömansbiblioteksverksamhet.) Vidare erinras i det berörda yttrandet om att statsverket i ännu ett fall understödjer svensk biblioteksverksamhet i utlandet, nämligen genom det lönebidrag, som sedan ett tjugotal år tillbaka utgått till den skandinaviske bibliotekarien vid nordiska avdelningen av S:t Genevièvebiblioteket i Paris.

Därefter framhåller skolöverstyrelsen, att starka skäl emellertid kunna förebringas för att ytterligare understöd gäves en svensk biblioteksverksamhet i utlandet, närmast av folk- och skolbiblioteks-karaktär, samt erinrar i samband därmed om att ett årligt statsanslag utgår till svensk undervisning åt svenska barn i utlandet på vissa håll. (Jfr sid. 101 i föregående kapitel.) Skolöverstyrelsen anför vidare i frågan:

Redan 1919 föreslog överstyrelsen i sina riksdagspetita, att ett belopp av högst 4 000 kronor årligen finge utgå till understöd åt biblioteksverksamhet för svenskar i utlandet, men förslaget upptogs icke av Kungl. Maj:t. De skäl, som anfördes 1919, torde alltjämt vara bärande, och överstyrelsen är beredd att tillstyrka anslag enligt i huvudsak samma principer som föreslogos 1919, därest det statsfinansiella läget skulle medgiva detta.

De villkor, som enligt överstyrelsens mening skulle ställas för understöd till biblioteksverksamhet av här avsett slag, skulle bland annat innefatta följande. Understöden skulle endast avse biblioteksverksamhet bland personer, som innehava och hava för avsikt att bibehålla svenskt medborgarskap, således till exempel icke bland inflyttade svenskar i Förenta staterna eller den svensktalande befolkningen i Finland. I likhet med vad som sker beträffande folk- och skolbiblioteken i hemlandet skulle för statsunderstöd krävas, att ett minst lika stort belopp tillsköttes av andra intresserade parter (församling, förening o. s. v.), liksom att biblioteket hölles gratis tillgängligt för utlåning för alla svenskar på platsen. Beträffande bibliotek, som ägdes av annan korporation än svensk utlandsförsamling, borde vidare föreskrivas — i viss analogi med vad gällande biblioteks-författning stadgar beträffande folkbibliotek, som äges av lokal förening — att biblioteket skulle stå under en styrelse, i vilken chefen för vederbörande svenska officiella representation i landet, efter prövning av bibliotekets ändamålsenlighet, utsett minst en ledamot. Samma myndighet borde även utse en person att deltaga i granskningen av bibliotekets räkenskaper. Dessa senare bestämmelser skulle gälla icke blott folkbiblioteken utan även skolbiblioteken. Vidare borde med hänsyn till önskvärdheten av enhetlighet och koncentration endast *ett* folk- och *ett* skolbibliotek (resp. system av bibliotek) kunna erhålla understöd på en och samma plats. Slutligen borde en övre gräns för anslagsbeloppet stadgas, förslagsvis 1 000 kronor per folkbibliotek och 300 kronor per skolbibliotek.

Även biblioteksverksamhet i sammanhang med studiecirkelarbeta bland svenskar i utlandet synes överstyrelsen förtjänt att uppmärksammas. Några särskilda anslag torde emellertid icke krävas för detta ändamål. Överstyrelsen förutsätter, att utlandssvenskt folkbibliotek, som erhåller statsunderstöd enligt ovan, blir skyldigt att omhänderhava bokförsörjningen för eventuellt förekommande svensk studiecirkelverksamhet på platsen.

På grund av materialets otillräcklighet är det överstyrelsen omöjligt att lämna någon specificerad kostnadsberäkning för en understödsverksamhet enligt här skisserade grunder. Det förefaller överstyrelsen emellertid sannolikt, att ett belopp av högst 10 000 kronor skulle vara tillräckligt.

Svenska missionsförbundet har särskilt ägnat intresse åt frågan om *tillgången till svenska tidningar*. I sitt yttrande till socialstyrelsen anför förbundet bland annat:

Slutligen ville vi peka på en till synes mindre viktig sak, som dock har sin betydelse, då det gäller att hålla kontakten obruten med hemlandet. Genom Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har mången utlandssvensk satts i tillfälle att hålla sig med en daglig svensk tidning. Hjälpen har då lämnats till portot. Kunde något göras för att på något sätt underlätta ett hållande av daglig tidning utöver det som genom sådan privat verksamhet göres, vore det ett ej oviktigt led i stärkandet av samhörigheten mellan hemma- och utlandssvenskar.

Missionsföreståndaren S. Sköld i Kina omnämner ävenledes, att missionärerna vid prenumeration på svenska tidningar få behöflig hjälp till portot av riksföreningen.

Kooperativa förbundets bokförlagschef, som yttrat sig även i detta spörsmål, framkastar tanken, att man skulle söka förmå dagliga tidningar och goda veckotidskrifter att leverera exemplar till nedsatt pris för utlandssvenskarnas räkning. Han anser också, att *våra stora rederier*, som torde ha kontor och agenter på många håll i utlandet, borde kunna finna det lämpligt att offra något på denna angelägenhet. (I stället avstyrkes från detta håll det nedan berörda förslaget om en särskild tidskrift för utlandssvenskar.)

Framlidne utrikesrådet F. Henriksson betonar i avgivet yttrande, att spridandet av svenska tidningar bland utlandssvenskar, i den mån det kan ske, är mycket anbefallningsvärt, men att man här står inför »ett ekonomiskt problem av rätt stora mått», och att önskemålet därför kan antagas komma att bli förverkligat endast i mycket blygsam utsträckning liksom hittills. I samband härmed berör han också förslaget att såsom ersättning utgiva en särskild periodisk publikation, avsedd för utlandssvenskarna, varom mera förmäles i det följande.

Vidare må här redovisas en del mera speciella framställningar från skilda håll, som likaledes gälla frågan om utlandssvenskarnas tillgång till böcker och tidningar.

Missionsföreståndaren Carl Blom framhåller, att det skulle vara mycket *önskvärt, att tillfälle till läsning anordnades vid de olika konsulatet i Kina* och detta utan begränsning till expeditionstiderna. Från svenska beskickningen i Shanghai meddelas, att en svensk förening där har ett bibliotek, omfattande cirka 600 volymer, samt att svenska tidningar och tidskrifter

hållas tillgängliga på beskickningen, varjämte svenska missionsammanslutningar i landet förfoga över svenska tidningar, tidskrifter och böcker, som emellertid närmast äro avsedda för de egna medlemmarna.

Från svenska konsulatet i Montevideo, Uruguay, förmäles vidare, att svenska tidningar där finnas tillgängliga men att *läsrum eller bibliotek saknas*. Enligt konsulatets mening skulle det vara lämpligt, att ett svenskt bibliotek funnes där. Svenska generalkonsulatet i Pretoria anser, att ett årligt ekonomiskt bidrag till underhållande av *det i Kapstaden upprättade läsrummet för svenska sjömän*, som även är tillgängligt för andra svenskar, vore i hög grad önskvärt. Svenskspråkiga böcker och tidningar borde enligt generalkonsulatets mening också översändas till *svenska föreningar i Sydafrika*, och *översättningar* av framstående svenska författares verk borde till-sändas *universitet och högskolor samt allmänna bibliotek* därstädes. (Man begär från detta håll även ett mindre årligt anslag — t. ex. 25 engelska pund — till *den skandinaviska tidningen »Fram»* i Sydafrika, vilket här må nämnas.)

I detta sammanhang må till sist också anföras ett av upplysningsnämnden i skrivelse till socialstyrelsen framställt önskemål om *svenska bokveckor i utlandet*. Nämnden anser, att det skulle vara till stor nytta, icke blott för utlandssvenskarna utan även för utlänningar med kunskaper i svenska språket, om en å två gånger om året kollektioner av nyutkommen litteratur i Sverige kunde iordningställas och cirkulera mellan mera betydande platser i utlandet, där större svenska kolonier finnas. På varje sådan ort skulle under en »svensk bokvecka» böckerna kunna visas i någon svensk samlingslokal och beställningar kunna upptagas.

I övrigt ha framställningar av skilda slag inkommit, berörande olika sidor av spørsmålet om de kulturella förbindelserna mellan Sverige och utlandssvenskarna.

Här avses alltjämt närmast förhållandena i andra länder än Nordamerika, vilket behandlas för sig i följande kapitel.

Det utlandssvenska kyrkliga livets allmänna betydelse.

Från skilda håll i världen betonas *de svenska kyrkosamfundens allmänna betydelse för utlandssvenskarnas samhörighet med Sverige*. Delvis har denna sak ovan antytts i redogörelsen för biblioteks- och läsrumsanordningar m. m. Bland mera allmänt betonade vittnesbörd i denna riktning må här vidare anföras, vad till exempel svenske legationspastorn och sjömansprästen i Buenos Aires yttrar:

Den framkomligaste och i längden effektivaste vägen för upprätthållande av banden mellan hemland och utlandssvenskar torde här, liksom erfarenheten från många andra håll giver vid handen, vara det kyrkliga arbetet. Svenska klubbar och andra föreningar av liknande typ äro i allmänhet av alltför privat och klassbetonad karaktär för att de skulle kunna vara en »allsvensk» samlingsplats i det främmande landet. — — — En kyrka med dagligen tillgängligt läsrum med svenska tidningar

och svenskt lånebibliotek, med sällsksaftnar, föredrag, musikafnarn och först och främst svenska gudstjänster, torde vara den effektivaste och mångsidigaste formen för ett sådant svenskt kulturarbete i främmande land, och samtidigt den form i vilken det kommer de flesta svenskarna till godo, oavsett social och ekonomisk ställning.

Liknande synpunkter ha gjorts gällande i yttranden från sjömanspräster-na i Melbourne, Hull, Rotterdam och Antwerpen.

Kyrkoherden i svenska församlingen i Berlin nämner, att det i Berlin finnes en gammal svensk förening, men att dennas betydelse har gått tillbaka efter det att svenska församlingen grundades år 1903. »Församlingen har nämligen av naturnödvändiga skäl kommit att utgöra ett centrum icke blott för det religiösa arbetet utan även svensketsarbetet i utlandet.» Kyrkoherden vid svenska församlingen i London betonar sjömanskyrkornas betydelse: »Utan direkt samband med församlingen men i nära kontakt med densamma arbetar 'Svenska Sjömanskyrkan', som underhålles och dirigeras av Svenska Kyrkans Sjömansvårdsstyrelse. Ehuru sjömanskyrkorna företrädesvis ägna sina tjänster åt den stora skara av icke bofasta utlandssvenskar som sjöfolket utgör, bör man icke förbise den betydelse dessa kyrkor och deras präster hava för de kolonier av utlandssvenskar som finnas i alla de hamnstäder, där genom Sjömansvårdsstyrelsens försorg dylika svenska kulturdepåer upprättats.»

Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse anför i sitt yttrande följande be-träffande sin verksamhet på det andliga området (utöver det som förut har återgivits i fråga om biblioteksverksamhet m. m.):

Även med de svenska hemmen uppehålla de (prästerna och dessas assistenter) kontakten genom hembesök. År 1938 tillryggalade t. ex. sjömanspastorn i Melbourne omkr. 25 000 km för att besöka landsmän i provinserna Victoria, Sydaustralien, Syd-wales och Queensland. Sjömanspastorn i Buenos Aires plägar årligen besöka svenskar i Brasilien, Uruguay, Chile och andra sydamerikanska stater. Under en månads tid vistas han dessutom bland svenskarna i provinsen Misiones, där han meddelar konfirmationsundervisning, döper de barn, som fötts under året, håller gudstjänster samt i övrigt står kolonien bi. Dessa besök hos svenskarna äro av mycket stor betydelse för deras sammanhållning. Under förra året uppgick det sammanlagda antalet hembesök på samtliga svenska stationer till 3 001. — — —

Föreningar och föreningsliv äga icke alltid tillräcklig förmåga att ena och sammanhålla landsmännen i främmande land. En förening blomstrar och lever så länge det finnes en god ledare eller till dess olika meningar i en fråga göra sig allvarligt gällande. Vad föreningslivet icke mäktar, det förmår emellertid gudstjänsterna i utlandskyrkorna och gudstjänstlivet. Gudstjänsterna, i synnerhet högmässorna, äro en samlande kraft av ansenligt mått. I styrelsens alla kyrkor höllos under år 1938 1 561 högmässor och andra gudstjänster med tillsammans 81 790 deltagare. Till gudstjänsterna komma sjömännen t. o. m. från långt avlägsna dockområden och landboende i övrigt från när och fjärran.

Det må i detta sammanhang nämnas, att pastorerna i de svenska kyrkoförsamlingarna i Oslo, Köpenhamn, Helsingfors, Berlin och Paris avlönas av staten. I London avlönar svenska församlingen sin pastor. Med kyrkoförsamlingarnas verksamhet förenade omkostnader bestridas väsent-

ligen genom gåvor. Svenska sjömanspräster i utlandet avlönas av statsmedel; dessas medhjälparens avlöning samt med verksamheten förenade omkostnader bestridas av sjömansvårdsstyrelsen.

Svenske generalkonsuln i Pretoria betonar, att, även där *svensk missionsverksamhet* bedrives — och »densamma är av högst betydande omfattning» — bildar kyrkan ett centrum, kring vilket svenskarna i trakten kunna samlas. Han anför därjämte, att man i *Johannesburg* och i *Kapstaden* har känt ett starkt *behov av ytterligare en svensk prästman*, vilken ej blott skulle ägna sig åt de kyrkligt-religiösa uppgifterna utan även svara för den sociala sammanhållningen bland svenskar och svenskättlingar genom anordning av föredrags- och diskussionsaftnar m. m. I *Johannesburg* finnes för närvarande en pastor, tillhörande den svenska missionen, vilken frivilligt har åtagit sig arbetet inom den svenska församlingen i staden, men denne pastor har, förmåles det i det åberopade yttrandet, ett alltför krävande arbete i övrigt bland guldgruvornas svarta arbetare. — Från svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse upplyses, att man där har uppmärksammat denna sak och ämnar taga under omprövning frågan om anställandet av en präst för det angivna ändamålet.

I övrigt anmärkes i detta sammanhang av kyrkoherden F. Holmgren, att, om undantag göres för *Johannesburg*, det endast sällan finnes andra utlandssvenskar omkring missionsstationerna än de i missionens tjänst anställda.

Det kan här vidare nämnas, att svenska beskickningen i Berlin framför önskemålet, att de *smärre svenska kolonier*, uppgående vardera till ett eller annat tiotal personer, som finnas på åtskilliga håll i *Tyskland*, åtminstone en eller två gånger om året må kunna besökas av en *svensk präst, lektor eller annan person* med förståelse för deras levnadsförhållanden och förmåga att stärka deras känsla av samhörighet med Sverige. Detta gäller särskilt de platser, där lönad konsul ej finnes. Kostnaderna för sådana besöksresor skulle ej behöva bli alltför stora. Kravet understrykes av kyrkoherden vid svenska församlingen i Berlin. Denne beräknar, att omkring 1 500 svenskar bo spridda i sådana mindre kolonier i den tyska landsorten, där förutsättningar för ett bärande svenskt föreningsliv saknas, och hans erfarenhet från några tjänsteresor till sådana kolonier är, att dessa landsmän känna sig i hög grad bortglömda av hemlandet.

Det utlandssvenska föreningslivets betydelse.

Det profana föreningslivets betydelse för utlandssvenskarna, särskilt där större svenska kolonier finnas, har flerstädes vitsordats. De utlandssvenska föreningarnas särskilda uppgift som förmedlare av understöd åt behövande utlandssvenskar har redan berörts i ett föregående kapitel. Kyrkoherden i svenska församlingen i London framhåller för sin del behovet av understöd från hemlandet åt utlandssvenskt föreningsliv. Från Kaunas ha önskemål

i dylik riktning likaledes framförts. Lektorn i svenska språket vid universitetet därstädes hänvisar till Englands föredöme: »The British Council i England understöder motsvarande engelska föreningar i utlandet med anslag för lägenhet och litteratur, väl medveten om, att dylika klubblokaler utgöra en samlingsplats för landsmännen och på samma gång en central för upplysningsverksamheten och kulturpropagandan i det främmande landet.»

Det må härjämte erinras om svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelses samt svenske legationspastorns i Buenos Aires ovan anförda, mera reserverade uttalanden om det utlandssvenska föreningslivets möjligheter. Kooperativa förbundets bokförlagschef gör i ett yttrande i ämnet också gällande, att de svenska föreningarna i utlandet gärna få »en rätt utpräglad klasskaraktär». Å andra sidan kan anföras, vad svenske generalkonsuln i Sidney meddelar om den svenska klubben i denna stad: »Visserligen äro de flesta svenskar i god ställning medlemmar i klubben, men samlas där mestadels svenska yrkesarbetare och sjömän, som besöka Sidney.»

Framlidne postdirektören E. Nordström, Tsinan, Kina, yttrar: »I varje land bör en sammanslutning av där boende svenskar ordnas.» Han ger i detta sammanhang åt riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet betyget, att den »är en organisation, som gjort och gör mycket för utlandssvenskarnas samhörighetskänsla med hemlandet». Betydelsen av utlandssvenskarnas förening har ävenledes betygats från Kina-svenskt håll.

Det ur flera synpunkter särskilt märkliga svensk-amerikanska föreningsväsendet behandlas i det kapitel, som ägnas åt Svensk-Amerika.

Svenska föredrag för utlandssvenskar.

Från en del håll framhålles betydelsen av svenska föredrag såsom ett led i verksamheten för befrämjandet av svenskt kulturliv i främmande länder. Föreläsningverksamheten anknytes, naturligt nog, till församlings- och sjömanskyrkor, där dylika finnas, eller till utlandssvenska sammanslutningar.

Frågan om särskilda svenska publikationer för utlandssvenskarna.

Ett önskemål om *utgivandet i Sverige av en veckotidning*, relaterande märkliga händelser som under veckan timat i hemlandet, framföres av ordföranden i svenska handelskammaren i London. En Australien-svensk, herr E. Österman, anser ävenledes, att en svensk tidskrift med upplysningar rörande Sverige och svenska förhållanden skulle fylla ett behov. Svenske konsuln i São Paulo, Brasilien, ifrågasätter, att *en månatlig publikation* med notiser om »viktigare politiska och kommersiella händelser av mera allmän natur» och därjämte innehållande upplysningar om med svenskt medborgarskap följande rättigheter och förpliktelser skulle utsändas gratis till registrerade utlandssvenskar genom de svenska konsulaten. Det må hänvisas till vad i andra sammanhang har anförts i fråga om behovet av upplysning

av här åsyftat slag. Från detta och ett par andra håll anföres kritik mot riksföreningens publikation »Allsvensk samling». Önskemål ha framställts om dennas omgestaltning i vissa hänseenden. Svenska generalkonsulatet i Sidney förordar utgivandet av en tidskrift rörande Sverige och svenska förhållanden, vilken kostnadsfritt skulle utdelas bland utlandssvenskar. Svenske konsuln i Hankow i Kina har ett liknande förslag.

Framlidne utrikesrådet F. Henriksson betonar å sin sida svårigheterna att få till stånd en tillfredsställande periodisk publikation för utlandssvenskarna: »Det kan väl sägas att uppgiften är både för stor och för liten. För stor därför att en sådan publikation för att kunna ersätta den vanliga pressen skulle fordra ett stort redaktionellt maskineri och kräva kostnader, som näppeligen skulle kunna täckas på statlig väg, och någon annan väg vore närmast otänkbar. För liten åter därför, att den stora apparaten icke skulle stå i rimlig proportion till den jämförelsevis lilla läspublik vilken den komme att träffa.» Emellertid anser han, att idén likväl »icke saknar bärkraft», ehuru en förutsättning för dess förverkligande vore, att tillräckligt med pengar kunde anskaffas och »en längre framtid» betryggas. Publikationen borde helst vara månatlig efter hans uppfattning.

Redaktören T. F. Winqvist, medlem av styrelsen för ett par representativa svenska pressorganisationer, förordar livligt förslaget om en sådan periodisk publikation, ehuru icke heller han underskattar svårigheterna. Han framhåller, att utgivningsintervallen ej bör vara för lång.

Här må också nämnas ett av upplysningsnämnden framställt förslag om *en svensk årsbok för utlandssvenskarna*. Den av utrikesdepartementet på flera främmande språk tid efter annan utgivna svenska årsboken (Sweden Year Book) skulle efter nämndens uppfattning kunna utgivas i en särskild svensk upplaga, utarbetad med hänsyn tagen framför allt till utlandssvenskarnas intresse av att erhålla allsidiga upplysningar om hemlandet. Något svenskt förlag skulle efter nämndens mening lämpligen kunna åtaga sig denna uppgift. Kyrkoherden F. Holmgren finner detta förslag vara att föredraga framför tanken på en särskild tidskrift.

Film och radio i utlandssvenskhetens tjänst.

Det torde vidare få omnämnas, att behovet av upplysningsverksamhet genom *svensk film* har tillgodosetts på så sätt, att a.-b. svensk filmindustri har ställt ett filmarkiv till utrikesdepartementets förfogande för icke-kommersiell visning utomlands efter framställningar från svenska beskickningar och större konsulat.

Framlidne utrikesrådet Henriksson betonar starkt särskilt den s. k. kortfilmens stora betydelse för upplysningsverksamheten bland utlandssvenskarna.

Radioutsändningar på kortvåg för utlandssvenskar hade vid tiden för enquëten tämligen nyligen (den 1 juli 1938) igångsatts av vederbörande myndigheter i Sverige. Dessa utsändningar anordnades nattetid över två kort-

vågsstationer; de fingo en längd av en timme och ägde till att börja med rum två dagar i veckan. Vissa tekniska anordningar ha möjliggjort, att den ena av de två stationer, över vilka programmet sändes, gjorts mera effektiv för mottagning i Nordamerika, medan den andra stationen sänder utan bestämd inriktning.

I en del genom enquêten inkomna yttranden ha vissa önskemål framställts beträffande dessa utsändningar.

»Den svenska radiostationens utsändningar böra förstärkas och därjämte ej huvudsakligen riktas till Amerika», skriver svenske generalkonsuln i Pretoria. Av svenska beskickningen i Shanghai hemställes om »en vidare utveckling av de redan igångsatta radioutsändningarna medelst kortvåg av svenska nyheter, musik och föredrag på svenska språket i aktuella ämnen av intresse för utlandssvenskar». Framlidne postdirektören E. Nordström, Tsinan, har till svenska beskickningen i Shanghai avgivit ett yttrande, där det framställs önskemål om statsanslag till svensk radioutsändning från Shanghai. Anordningen kunde kombineras med föregående nattlig upptagning av nyheter från Sverige genom förmedling av någon i Shanghai bosatt svensk. I yttrandet framkastas också tanken på daglig utsändning från Sverige av »koncentrerade Sverige-nyheter inriktade och avsedda speciellt för svenskarne i Östern». Förslagsställaren säger: »Jag tror vi vore alla beredvilliga bidra med \$ 5—10 i månaden för denna hjälp med råddad nattro. Det blir tröttsamt att sitta uppe så ofta och 'höra Sverige'.»

Direktören Holdo Strömwall, tidigare bosatt i Shanghai, numera anställd hos utlandssvenskarnas förening, framhåller i avgivet yttrande bl. a. följande:

I fråga om radioutsändningar befinna vi oss allt fortfarande i experimentstadiet. Störningar, som i många fall kunna omöjliggöra en mottagning på längre avstånd, har man ännu ej lyckats eliminera. Man har i någon mån lyckats mildra dessa störningar genom att utöka avsändarestationens styrka och samtidigt göra utsändningarna över flera våglängder. Detta gäller i synnerhet kortvågsutsändningarna. Erfarenheten har visat att vid en viss tidpunkt utsändningen uppfattas klarare över en våglängd, en annan gång över en annan.

Utsändningarna till platser i Europa vålla som regel ej så stora bekymmer, men när det gäller så avlägsna länder som t. ex. Förenta Staterna, Indien, Kina, Japan och Australien blir frågan mera komplicerad.

Herr Strömwall öppnade på sin tid i Shanghai en lokal station för vidareutsändning av nordiska nyheter, och hans mening hade varit att så småningom få till stånd ett samarbete med utsändningsstationerna i Norden och särskilt Sverige. Han uttalar till sist som sin mening, att utredningar i dessa frågor från svenska myndigheters sida borde äga rum i samråd med lyssnare på mottagareplatserna.

Svenska legationen i Mexico framhåller, att ett stort antal europeiska stationer numera uppfattas utomordentligt väl i avlägsna länder, och anmärker, att många utlandssvenskar torde undra, när en effektiv radioutsändning från Sverige skall säkerställas. »Då de flesta utlandssvenskarna äro bosatta i Förenta Staterna förutsättes att utsändningarna få en sådan räck-

vidd att de utan svårighet kunna uppfattas där även i de mera avlägsna delarna av landet, medförande att även Mexico komme i åtnjutande av desamma.» Svenske konsuln i São Paulo, Brasilien, anbefaller i och för stärkandet av den svenska samhörighetskänslan en radioutsändning på bestämd timme, innehållande nyheter, speciellt valda för utlandssvenskarna, och tillräckligt stark för att verkligen nå avlägsna länder. Englands, Tysklands och Förenta Staternas anordningar anföras som föredömliga. Författaren Albert Viksten lovordar uppslaget att genom kortvågsutsändningar förmedla den andliga kontakten mellan Sverige och utlandssvenskarna och anser, att radion genom specialkurser i svenska språket samt viktiga sociala ämnen även kunde bli en god ersättare för skolundervisningen för de ungdomar, som ej ha möjlighet att besöka svenska skolor.

Det må till komplettering av vad här har anförts nämnas, att det från telegrafstyrelsen och från a.-b. radiotjänst har uppgivits, att under årens lopp ett stort antal skrivelser från utlandssvenskar ha inkommit, vilka innehållit dels önskemål men dels även åtskilliga uttryck av erkänsla för vad redan de hittills anordnade svenska radioutsändningarna ha betytt. I särskild mån har detta gällt beträffande svenskarna i Förenta Staterna, vilket ävenledes här må nämnas. På flera håll har man emellertid, enligt vad radioprogramchefen fil. lic. C. A. Dymling i avgivet yttrande meddelar, beklagat sig över att mottagningsförhållandena icke varit gynnsamma. Dymling understryker, att frågan om förbättringen av radioutsändningarnas teknik i sista hand är en kostnadsfråga, och att det skulle erbjuda ganska stora vanskligheter för ett litet land som Sverige att, såsom har skett i t. ex. England, Tyskland, Italien, bygga ett system av starka kortvågssändare, vilka på ett i allo tillfredsställande sätt skulle kunna betjäna lyssnare över hela världen.

Problemets ekonomiska sida betonas också av utrikesrådet F. Henriksson, som emellertid även starkt framhåller radions användbarhet för upplysningsarbete bland utlandssvenskarna och därvid bland annat pekar på lämpligheten att anlita grammofonskivor med svensk musik eller text rörande Sverige.

Till belysning av det här berörda spörsmålet föreligger vidare ett antal *officiella svenska aktstycken beträffande radioutsändningarna för utlandssvenskarna*, där jämväl vissa sakuppgifter lämnas beträffande anordningarnas utveckling under tiden efter socialstyrelsens enquête i utlandet. — Även de i Nordamerika bosatta svenskarnas förhållanden bli i detta sammanhang berörda.

Upplysningsnämnden konstaterade i skrivelse till chefen för kommunikationsdepartementet den 5 april 1939, att telegrafstyrelsen i samverkan med a.-b. radiotjänst då sedan någon tid försöksvis två gånger i veckan hade på kortvåg utsänt speciella för utlandssvenskar i främmande världsdelar och särskilt Nordamerika avsedda entimmesprogram omfattande dagsnyheter, uppläsning, krönikor, musik o. s. v. Nämnden framförde önskemålet om utvidgning av denna anordning, så att utsändningar till Förenta Staterna

och Canada skulle komma att äga rum dagligen under en timme och dessutom utsändning ske ett par gånger i veckan till övriga utomeuropeiska världsdelar. Vissa utökningar av programmen kunde därvid även bliva erforderliga.

I anledning av denna skrivelse begärde kommunikationsdepartementet yttrande från telegrafstyrelsen, som den 5 oktober 1939 avgav sådant jämt ett bifogat yttrande från a.-b. radiotjänst. I det sistnämnda yttrandet anfördes, att utsändningarna, som pågått sedan den 1 juli 1938, från och med år 1939 hade omfattat bland annat en serie specialkrönikor, vari olika sidor av det kulturella, ekonomiska och sociala livet i Sverige behandlats av experter på respektive områden. Det hade varit radiotjänsts mening att från den 1 oktober 1939 anordna ytterligare ett entimmesprogram per vecka, men det uppkomna internationella läget hade lagt hinder i vägen därför. Telegrafstyrelsen anförde i sitt eget yttrande, att den ansåge frågan om en utvidgning av radiosändningarna för utlandssvenskar i första hand vara en kostnadsfråga. Enligt telegrafstyrelsens mening borde en utredning av detta spörsmål ske i samråd med upplysningsnämnden, innan några nya anordningar beslutades.

Upplysningsnämnden framhöll emellertid i en ny skrivelse till telegrafstyrelsen den 3 november 1939, att den av kriget starkt påverkade nyhetsförmedlingen mellan Europa och Amerika i själva verket hade givit ökad betydelse åt det i de svenska kortvågssändningarna ingående nyhetsmaterialet och att redan denna omständighet hade aktualiserat kravet på dagliga sändningar. Vidare betonades önskvärdheten, speciellt i det rådande politiska krisläget, av att kontakten med svenskarna i Amerika förstärktes, samt påyrkades, att jämte dagliga utsändningar på svenska en daglig utsändning av nyheter på engelska måtte ske.

Från och med den 11 december 1939 anordnades dagliga utsändningar i enlighet med denna hemställan. Telegrafstyrelsen ansåg, att med hänsyn till rådande förhållanden kostnaderna härför skulle tillsvidare kunna bestridas av radiolicensmedel.

Radioprogramchefen har sedermera (våren 1941) ytterligare meddelat vissa uppgifter. I de speciella dagliga utsändningarna för Svensk-Amerika ingår sålunda bl. a. en krönika, som i översiktlig form redogör för utvecklingen på det ekonomiska, kulturella och tekniska området i Sverige ävensom för krisföreteelserna och för riksdagsarbetet. För att tillmötesgå en önskan från de svenskar, som på grund av de nuvarande förhållandena icke ha tillgång till regelbundna förbindelser med Sverige, utsändes en dylik krönika varje söndag kväll kl. 22:20 på kortvåg alltsedan den 17 november 1940. Krönikan inledes med en kort översikt över veckans svenska nyheter, särskilt sådana, som icke tidigare genom T. T:s försorg utsänts i de ordinarie kommunikéerna.

Den svenska utlandspropagandans betydelse.

Betydelsen, även från utlandssvenskhetens speciella synpunkt, av *god svensk utlandspropaganda överhuvud*, har antytts i vissa uttalanden, vilka närmast gälla Förenta Staterna (jfr det följande kapitlet) men även torde ha mera allmänt syfte. Synpunkten innebär, att utlandssvenskarnas inställning påverkas av den utländska miljön och att vad som främjar intresset för Sverige och det svenska hos främmande nationer blir ägnat att också stärka sambandet mellan utlandssvenskarna och hemlandet. Detta intresse kan befrämjas bl. a. genom beredandet av möjligheter till undervisning i svenska språket i andra länder. De vid ett antal utländska universitet inrättade svenska lektoraten, omnämnda i föregående kapitel (sid. 103), bliva i detta sammanhang av betydelse. Kyrkoherden F. Holmgren påpekar, att i städer, där universitets- eller annan undervisning i svenska är anordnad, de svenska biblioteken också ha en för svensk kultur allmänt propagerande uppgift. Till propagandamedlen räknas vidare odlandet av förbindelser med utländsk press ävensom föredrag på främmande språk och utnyttjandet av filmens och radions möjligheter. Radioprogramchefen doktor Dymling gör i sitt yttrande gällande, att de sistnämnda på sina håll dock i viss mån torde överskattas. Man måste enligt hans uppfattning räkna med att informerande föredrag om t. ex. svensk handel och industri endast erhålla ett fåtal intresserade lyssnare vid radioapparaterna i utlandet. Som exempel på god svensk utlandspropaganda anför han däremot de utbytesprogram av olika art, som ordnats i samarbete mellan radiotjänst och andra europeiska och utomeuropeiska radioföretag samt de musikaliska inslagen i det svenska riksprogrammet.

Ämnet beröres ytterligare i det särskilda kapitlet om Svensk-Amerikas förhållanden.

Socialstyrelsen.

På det andliga och kulturella planet blir frågan om bevarandet och stärkandet av sambandet mellan utlandssvenskarna och hemlandet i själva verket en del av den större frågan om befrämjandet av förbindelserna mellan Sverige och andra länder. Spörsmålet får därmed en ökad räckvidd och betydelse. Det blir ur denna synpunkt icke minst aktuellt i tider sådana som de närvarande.

Varje utlandssvensk bör i någon mån kunna känna sig som representant för Sverige — på visst sätt också för Skandinavien och Norden — i det främmande landet, och hans förmåga att göra sig gällande i sådan måtto och därmed främja svensk-nationella intressen och synpunkter blir beroende av i vilken mån det svenska kultursambandet har hållits levande hos honom själv.

Det är uppenbart, att radion har alldeles särskilda möjligheter att göra insatser i den fortlöpande upplysningens och legitima svenska kulturpro-

pagandans tjänst. Det må hänvisas till ovan refererade vittnesbörd angående vad som redan åtgjorts för att utvidga och främja radioutsändningarna med hänsyn till utlandets och speciellt utlandssvenskarnas behov. Spörsmålet om vad som kan ytterligare göras är till en mycket väsentlig del av teknisk och ekonomisk natur. Svårigheterna i sådant hänseende torde icke få betraktas såsom avskräckande stora. En betydande vikt bör emellertid här också läggas vid utsändningarnas innehåll och vid de personliga momenten. Det måste skapas levande, mänskliga kontakter. Programmen och det personliga framträdandet böra vara ägnade att göra radiolyssnandet till något förmer än blott en vana utan levande och stimulerande innebörd.

Åtskilliga värdefulla synpunkter ha i övrigt framställts med avseende på frågan om bevarandet av utlandssvenskarnas samband med Sverige.

Det har vitsordats, att de svenska utlandsförsamlingarna och sjömanskyrkorna utgöra betydelsefulla sammanhållande krafter i utlandssvenska kolonier på skilda håll i världen. Ett aktningvärt och säkerligen ofta mödosamt och uppoffrande arbete har inom dessa svenska kyrkosamfund utträttats till fromma för en mera levande nationell samhörighet. I den mån det från dessa håll kräves ett förstärkt understöd med statsmedel, böra sådana önskemål så vitt möjligt tillmötesgåas.

De förslag som framkommit om förstärkandet av den kyrkliga utlandsrepresentationen på särskilda håll för vissa ändamål — dels i Sydafrika, dels i Tyskland — böra efter styrelsens mening uppmärksammas.

Föreläsningsverksamheten bland utlandssvenskarna bör uppmuntras och understödjas från undervisnings- och folkbildningsanstalter i Sverige.

Det må vidare pekats på de ovan anförda förslag, vilka avse att i ökad omfattning bereda utlandssvenskarna tillgång till svensk litteratur. Styrelsen tillstyrker i detta sammanhang skolöverstyrelsens förslag om statsunderstöd åt biblioteksverksamhet i utlandet. En erinran må härvid blott fogas till den punkt i skolöverstyrelsens yttrande, där det göres gällande, att sådant understöd endast borde lämnas åt biblioteksverksamhet, som avser »personer, som innehava och hava för avsikt att bibehålla svenskt medborgarskap». Det kan icke synas lämpligt och nödvändigt att för alla förhållanden uppställa ett villkor av sådan innebörd. Övergång till annat lands medborgarskap betingas ofta av rent praktiska skäl, och en rimlig hänsyn härtill bör tagas vid bedömandet av vissa utlandssvenska kulturspörsmål. De förut åberopade betänkligheterna mot att medgiva andra än svenska medborgare rätt att åtnjuta stipendium för skolbarns undervisning i Sverige synas icke vara tillämpliga i fråga om understöd åt biblioteksverksamhet bland utlandssvenskar.

Goda insatser ha gjorts även på detta särskilda kulturområde av de svenska kyrkosamfunden samt vidare av utlandssvenska föreningar och av bokförlag i Sverige.

I flera fall torde också våra stora rederier ha lämnat en sådan, mycket önskvärd medverkan till utsändning av svenska tidningar och tidskrifter, som har förordats i samband med utredningen.

Ett tacknämligt uppslag, ägnat att väcka intresse på bokförläggarghåll, har framkommit med förslaget om cirkulerande utställningar av nyutkommen svensk litteratur under svenska »bokveckor» i utlandet.

I samband med frågan om utlandssvenskarnas förseende med tidningar må bringas i åtanke den i Schweiz använda metoden att uppsamla lästa tidningar och översända dessa till landsmän i utlandet (jfr bilaga 3, sid. 204).

Utgivandet av en ny periodisk publikation för utlandssvenskarnas räkning har föreslagits från en del håll, under det att från andra håll svårigheterna att få till stånd en sådan publikation och finansiera densamma ha framhållits. De av resp. riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och utlandssvenskarnas förening utgivna tidningarna »Allsvensk samling» och »Utlandssvenskarna» ha icke erhållit en utformning, som svarar mot här föreliggande uppgifter. Då emellertid en enhetlig organisation för utlandssvenskarna nu synes komma till stånd (jfr sid. 184), torde man kunna räkna med att denna skall utgiva en tidning, som tillgodoser behoven. Därjämte borde möjligheterna för utgivandet av en svensk årsbok för utlandssvenskarna i enlighet med upplysningsnämndens förslag undersökas. Någon för ändamålet lämpad upplaga av socialstyrelsens översiktbok om sociallagstiftning m. m. i Sverige kunde i detta sammanhang också komma i åtanke. Även härvidlag borde den organisation, som kan väntas skola komma att övertaga och fullfölja vissa nuvarande organs verksamhet på det utlandssvenska området, kunna göra insatser under samverkan med andra anstalter och organisationer med förutsättningar för att främja svenska kulturintressen av detta slag.

Kap. IX. Svensk-Amerikas kulturspörsmål.

Både omfattningen och arten av de svensk-amerikanska kulturspörsmålen — alltså enligt vedertaget språkbruk de som ha avseende på svenskättlingarna i Nordamerika (Förenta Staterna och Canada) — ställa dessa i en särskild klass och motivera, att de behandlas i ett kapitel för sig.

Inledningsvis må återgivas, vad svenske generalkonsuln i New York anför om dessa frågors egenart och betydelse och om den i jämförelse härmed underordnade vikten av vissa i riksdagsmotionen framförda rättsliga krav:

För Förenta Staternas vidkommande förefaller inom svensk-kretsar uppslaget om rösträtt m. m. för utlandssvenskarna icke tillerkännas tillnärmelsevis den betydelse som det mycket större och viktigare problemet att ytterligare stärka och fördjupa de kulturella och ekonomiska förbindelserna mellan Sverige å ena, samt Förenta Staterna och då särskilt Svensk-Amerika, å andra sidan. Härvid måste man alltmera uppmärksamma andra och tredje generationens svenskar, som äro amerikanska medborgare och endast i undantagsfall behärska svenska språket.

Det svenska språkets alltmera minskade användning bland senare generationers svensk-amerikanare är en faktor, vars betydelse understrykes icke blott i detta utan i flera andra yttranden och i skilda sammanhang.

I det följande redogöres till en början för utredningens resultat beträffande möjligheterna till svensk skolundervisning samt till undervisning i svenska språket m. m., vad Nordamerika angår.

Svensk skolundervisning samt undervisning i svenska språket i de engelskspråkiga skolorna.

Av svenska generalkonsulatet i New York samt konsulatet i Chicago såväl som från generalkonsulatet i Montreal har det vitsordats, att tillfälle till svensk skolundervisning i det hela saknas i norra Amerika. Barnens uppfostran inriktas också med få undantag på att de skola kvarstanna i Amerika. Från flera håll vittnas om att söndagsskoleundervisningen vid svensk-amerikanska kyrkor numera till mycket stor del är engelskspråkig. Dock givas kurser i svenska språket på några håll vid enstaka läroverk och universitet samt inom de svensk-amerikanska kyrkosamfundet — vilka ha grundat ett flertal »colleges», där undervisningen eljest i det hela sker på engelska — ävensom i några svensk-amerikanska föreningar. Doktor Johannes Hoving förmåler i avgivet yttrande, att man sedan åtskilliga år tillbaka inom den svensk-amerikanska sammanslutningen Vasaorden alltmera

har intresserat sig för bildandet av barnklubbar, där bl. a. undervisning ges i svenskt språk, svensk sång och svensk litteratur. Ett tiotusental i Amerika födda barn av svenska föräldrar beräknas, enligt vad han meddelar, ha dragit nytta av denna undervisningsmöjlighet. Även svenske konsuln i Chicago nämner Vasaordens insatser för meddelandet av kunskap i svenska språket åt svensk-amerikanska barn.

Förre generalkonsuln i New York O. Lamm fäster i avgivet yttrande uppmärksamheten på de huvudsakligen från det svensk-amerikanska kyrkosamfundet *Augustana-synoden* dirigerade lärdomsinstitut i Förenta Staterna, inom vilka undervisningen i det hela sker på engelska, men som likafullt ha sin givna betydelse såsom förmedlare av svensk odling. Personliga erfarenheter återgivas i detta yttrande beträffande särskilt Uppsala College i New Jersey, »ett rätt anspråkslöst mindre seminarium, där dock bland eleverna en god kunskap om Sverige och svenska förhållanden ingjutes», samt »Lindsborg i Kansas, en märklig institution, som ute i det stora lantbruksdistriktet särskilt specialiserat sig på konst och musik». Generalkonsul Lamm anser det vara av största vikt, att sådana institutioner få »ett mera förstående stöd hemifrån, än vad hitintills har varit fallet».

Det må här nämnas, att Augustana-synodens främsta läroanstalt, det år 1860 grundade Augustana College på vars läroplan svenska språket och litteraturen alltid haft en betydande plats, år 1940 har bildat ett särskilt institut, Augustana Institute of Swedish culture, med syfte att i det hela bli en central för det svenska kulturarbetet i Amerika. Detta institut torde bland annat i samverkan med andra organisationer söka befrämja svenskans införande som undervisningsämne vid amerikanska högskolor och läroverk. En i Sverige bildad stödkommitté med ett för ändamålet tillsatt arbetsutskott uppehåller kontakt med institutets verksamhet.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet betonar i sitt yttrande väsensskillnaden mellan det svensk-amerikanska kulturproblemet och det tidigare berörda spörsmålet om skolundervisning för de utlandssvenska barn, vilkas uppfostran inriktas på framtida utkomst i Sverige. Sistnämnda kategori betecknas som omfattande endast en mindre del av utlandssvenska barn. Riksföreningen anför i detta ämne samt i fråga om möjligheterna att tillgodose särskilt den Amerika-svenska ungdomens behov av samhörighet med hemlandet:

Det större problemet är problemet att hos det stora antalet utlandssvenska barn skapa elementär kunskap i svenska språket och om Sverige. Nödvändigheten av stöd åt den mindre kategorien i dess strävan att skapa goda svenska medborgare av sina barn får icke fördunkla den oerhörda betydelsen av arbetet bland det stora antalet utlandssvenska barn. Här gäller det speciellt de i Amerika och Canada samt i vissa europeiska storstäder bosatta grupperna. Att ens i korthet skissera den mångfald utvägar, som måste tillgripas i detta syfte är här omöjligt. Endast konturerna av några problem kunna tecknas. För den Amerikasvenska ungdomen ges f. n. olika möjligheter till studier i svenska och om Sverige. En ytterligare utveckling av dessa är nödvändig och möjlig. Dels kan man tänka sig att på de ställen där relativt starka svenska minoriteter äro bosatta gällande lagbestämmelser kunna utnyttjas till den ändan att i de vanliga skolorna svenska införes som skolämne. Dels måste de frivil-

liga organisationerna erhålla allt stöd för sitt arbete bland den svenska ungdomen. Organisationer av den art äro framför allt de svenska ordnarna, då speciellt Vasa Orden, Vikinga Orden och Svitiod Orden. På ett så smidigt sätt som möjligt bör deras barnverksamhet understödjas. Detsamma gäller de olika kyrkliga samfundet, som driva svensk söndagsskoleundervisning. Tyvärr måste man räkna med en viss avsvenskning av söndagsskoleundervisning inom Augustanasynoden. De krafter som vilja bibehålla och understödja den svenska undervisningen böra från svenskt håll erhålla speciellt moraliskt stöd. Den stora frågan för den svenska barnverksamheten och skolverksamheten är emellertid bristen på kvalificerade lärare och instruktörskrafter. Undervisningen vid Amerikas universitet i svenska är visserligen relativt omfattande, men långt ifrån tillräcklig. Från svensk sida kunna säkerligen betydande insatser göras för ett utökande av denna universitetsundervisning. På så sätt skulle man på lång sikt kunna avhjälpa en av den svenska skolundervisningens värsta brister. Ett annat ofta återkommande klagomål är bristen på goda elementära läroböcker. Även i detta avseende borde en svensk insats göras.

I en av sina senaste årsberättelser (avseende året 1939) nämner riksföreningen, att den gjort vissa förberedande undersökningar i fråga om möjligheterna att avhjälpa bristen på utbildade lärare i svenska i Förenta Staterna, samt att ledande män inom Augustana-synoden därvid ha visat stort intresse för en lösning av det »stora och synnerligen svårlösta problemet».

Fru doktor Ebba Dalin — vilken innehafte en lärarbefattning vid statsuniversitetet i Seattle, Washington, och som därjämte har föreläst vid ett universitet i Minneapolis — har framfört vissa synpunkter i ämnet och därvid bl. a. betonat, att *frågor om undervisning i svenska språket vid de amerikanska universiteten* där bedömas med hänsyn till *behovet* av sådan undervisning. Riksföreningens ovan refererade framställning borde enligt hennes mening kompletteras med ett dylikt påpekande.

Det må vidare nämnas, att svenske vicekonsuln i Edmonton, Canada, i avgifvet yttrande förordar *en rikssvensk aktion* med syfte att få undervisning i svenska språket införd *vid högskolorna i Canada* samt ifrågasätter utsändandet av lärare dit från Sverige.

Enligt fru Maja Sändlers uppfattning borde det undersökas, om icke det svensk-amerikanska undervisningsproblemet kunde få en god lösning genom organiserandet av *en brevskola* med en eller flera duktiga svenska lärare och med svenska språket samt svensk historia och litteratur som studieämnen. Lärarkrafterna borde, anser hon, delvis avlönas av svenska staten. Hon hänvisar i övrigt till kooperativa förbundet såsom kanske varande villigt att organisera en sådan brevskola bland svenskättlingarna i Förenta Staterna.

Biskopen i Lund Edv. Rodhe, vars synpunkter på det svensk-amerikanska kyrkolivet och den svenska andans bevarande i Svensk-Amerika mera utförligt skola anföras i ett senare sammanhang (sid. 144), yttrar sig på följande sätt beträffande språkundervisningsfrågan:

I södern samtalade jag med en intresserad lekman, vilkens avlidna hustru hade varit tyskfödd, med den påföljd, att barnen blivit starkt tyskt-amerikanskt präglade, och hörde honom utlägga, vilket gagn det skulle innebära, om man, med hjälp från Sverige, kunde få ut en svensk *småskolelärarinna*, som kunde hjälpa till i den i Amerika utomordentligt viktiga *söndagsskolan* och som samtidigt kunde lära barnen läsa i den svenska bibeln. (Kurs. av socialstyrelsen.)

Professor Gunnar Westin, Uppsala, finner det svenska språkets framtidsutsikter i Amerika numera vara ringa (jfr sid. 143) men anser, att »de många, delvis mycket goda undervisningsanstalterna under svenskars och svenskättlingars ledning» icke desto mindre »erbjuda rika fält för svensk upplysningsverksamhet». Han uttalar sig på följande sätt om deras verksamhet och betydelse:

Under min vistelse i U. S. A., dels ett år för tio år sedan såsom Rockefellerstipendiat och dels under förra hälften av innevarande år, har jag med beundran konstaterat det storslagna svenska kulturarbete, som i dessa institutioner bedrivits. Även i rent amerikanska läroanstalter, med svenska inslag i ledning och lärarekårer, skönjer man ofta lätt den andliga och kulturella samhörigheten med det lilla landet i Norden.

Frågan om tillgång till svensk litteratur i Nordamerika.

I socialstyrelsens enquête hos beskickningar och konsulat framställdes, som förut nämnts, en fråga om förefintligheten av läsrum och bibliotek samt tillgång till svenska böcker och tidningar.

Vad Nordamerika beträffar, synas resurserna i detta hänseende vara relativt begränsade, enligt från en del håll framförda vittnesbörd. Svenske generalkonsuln i New York nämner det stora offentliga biblioteket där med minst 2 000 svenska böcker och förmåler i övrigt, att flera av de svensk-amerikanska kyrkosamfundet och föreningarna i mindre utsträckning tillhandagå medlemmarna med svensk litteratur, men tillfogar: »På det hela taget är det dock dåligt sörjt ifråga om denna form för svenskt kulturarbete i Förenta Staterna.» Den särskilda frågan om den svensk-amerikanska pressen skall beröras i det följande (sid. 139). Från svenska vicekonsulatet i Minneapolis — där det svenska folkelementet är relativt betydande — anföres, att läsrum och bibliotek här emellertid finnas med stor tillgång till svenska böcker, även av moderna författare, och i viss utsträckning även tidskrifter, huvudsakligen med vetenskapligt innehåll, under det att tidningar från Sverige knappast förekomma. I Canada lära, enligt vad som meddelas av svenska generalkonsulatet i Montreal, ett fåtal platser inom de egentliga svenskcentra äga folkbibliotek av mindre omfattning, tillkomna genom svenska sammanslutningars initiativ. Svenske vicekonsuln i Port Arthur, Ontario i Canada, skriver: »Intresset för biblioteken är naturligen ej av den beskaffenheten som det kunde vara om nya böcker emellanåt kunde anskaffas. Det torde vara av värde att anmärka att svenskarna äro mycket intresserade av läsning och föredraga svenska böcker även om de äro fullkomligt insatta i det engelska språket.» Svenske konsuln i Winnipeg understryker önskvärdheten av en förbättrad tillgång till svenska böcker och tidningar. Vicekonsuln i Edmonton, Canada, förmåler: »Läsrum, bibliotek samt tillgång till svenska böcker och tidningar finnas i större samhällen, tack vare sådana föreningar som Riksföreningen och Vasaorden, vilkas strävanden de sista åren åt det hållet varit beundransvärda.»

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet anför i sitt eget yttrande i detta ämne följande:

I de flesta offentliga amerikanska bibliotek liksom i många andra av samma art finnes en svensk avdelning med svensk litteratur. Om man bortser från de vetenskapliga biblioteken torde det vara det starkaste önskemål att dessa små svenska samlingar erhöles kontinuerliga tillskott av svensk skönlitteratur och svenska tidskrifter. Den läsande svenska allmänheten kunde på så sätt i städernas vanliga bibliotek utan svårighet följa med vår kulturutveckling. Säkerligen skulle de flesta biblioteken med stor tacksamhet mottaga alla öknings i sina samlingar. Detsamma gäller de stora lånebibliotek som vissa större tidningar hopsamlat.

Det ovan omförmälda, av Augustana College år 1940 bildade institutet för svenskt kulturarbete i Amerika har även främjandet av biblioteksverksamheten på sitt program och lär planera omfattande åtgärder på detta område, bl. a. propaganda för svenska böcker genom recensioner, litteraturöversikter o. s. v. Skriftställaren fil. lic. Albin Widén, för närvarande Sverige-Amerikastiftelsens stipendiat, har i ett yttrande i ämnet betonat bristen på tillräckligt betydande svenska boksamlingar i Amerika.

Skolöverstyrelsen anför i sitt yttrande, att det »givetvis även är ett svenskt kulturintresse att bereda den svenskfödda och svensktalande befolkningen i Förenta Staterna tillgång till svenska böcker» och anmärker därjämte, att detta intresse redan nu i avsevärd utsträckning tillgodoses av de amerikanska folkbiblioteken. »Enligt överstyrelsens mening», fortsätter skolöverstyrelsen, »skulle det ytterligare främjas genom utgivandet från svensk sida av mönsterförteckningar över svensk litteratur till tjänst för biblioteken i Förenta Staterna. En första början föreligger i de annoterade listor över nyutkommen svensk litteratur, som årligen tryckas i *The American-Scandinavian Review* och som bygga på den av bibliotekskonsulenterna utgivna s. k. grundkatalogen.»

Fru doktor Ebba Dalin har påpekat, att de amerikanska biblioteken anpassa antalet böcker på de skandinaviska låneavdelningarna efter efterfrågans storlek. Hon anmärker i övrigt, att utländska avdelningar finnas på alla offentliga amerikanska stadsbibliotek och universitetsbibliotek samt att de svensk-amerikanska kyrkorna vanligtvis äga små svenska bibliotek.

Kooperativa förbundets bokförlagschef framhåller för sin del behovet av *upplysningsmaterial på engelska beträffande den andra generationens Amerika-svenskar*, vilka nog ha »känslor för Sverige, även om de icke behärska svenska språket». Han anser det likväl tillsvidare vara lämpligt, att man förser de amerikanska biblioteken också med svenskspråkig litteratur.

Fru Adèle Heilborn, sekreterare hos Sverige-Amerika stiftelsen, har meddelat, att dennas systerorganisation i New York, *The American Scandinavian Foundation*, under årens lopp låtit översätta och utgiva ett stort antal svenska böcker, bl. a. diktsamlingar, och även sänder ut listor på svenska böcker till universitet, colleges, föreningar m. m. (även omnämnda av skolöverstyrelsen; se ovan). Stiftelsen skaffade under året 1940 böcker till ett amerikanskt universitet, som ämnade giva kurser i svenska språket, samt förmedlade en bokgåva till Augustana College. »Lämna ett par sådana gåvor varje år! Det stimulerar!» skriver fru Heilborn. Hon framkastar vidare förslaget, att ett visst svenskt bokförlag med filial i Amerika skulle åtaga sig

att »till svenskbygderna och städerna i U. S. A sända ut *bokbussar* (ett uppslag som visst redan gjort lycka i Sverige) med svensk litteratur både i engelsk översättning och på svenska». (Kurs. av socialstyrelsen.)

Den svensk-amerikanska pressens problem och dettas samband med språkfrågan.

Frågan om den svensk-amerikanska pressen är vidare ett spørsmål för sig inom problemet Svensk-Amerika.

Det svenska generalkonsulatet i New York har uppgivit det sammanlagda antalet svenskspråkiga tidningar och tidskrifter i Amerika till 30 à 40. I en våren 1940 avhållen sakkunnig diskussion i ämnet i svensk radio anfördes en liknande totalsiffra och beräknades dessa publikationers sammanlagda upplaga till omkring 1/4 miljon.

Det har från flera håll vitsordats, att den svensk-amerikanska tidningspressen — vars nyttiga insatser härjämte erkändes vid den nämnda diskussionen i radio — på senare tid har kommit i ett alltmera vanskligt läge.

Skriftställaren doktor E. H. Thörnberg påvisar i avgivet yttrande sambandet mellan den svensk-amerikanska pressens »inskränkta kvalitativa och kvantitativa ställning» och den fortskridande *amerikaniseringsprocessen* hos de svenska emigranterna, vilkas skara numera icke får några avsevärda färskas tillskott från Sverige. Han anmärker härtill, att trots detta »det svenska artmedvetandet sitter djupt hos våra utvandrare och deras barn».

Vidare har denna fråga uppmärksamats av, bland andra, författaren Albert Viksten i dennes yttrande. »Som organ för det praktiska svenskarbetet», framhålles det där, »står nu tidningspressen ensam, sedan Augustana-synoden i stort sett övergivit både språket och arbetet för svenskhetens bevarande. I Nordamerika torde vid det här laget finnas omkring 30 svenskspråkiga tidningar, som i de flesta fall lever ett fruktansvärt miserabelt kulturellt och ekonomiskt liv.» (Augustana-synodens ställning skall i det följande belysas ur även andra och mera positiva synpunkter än här anförda, se sid. 145.) Herr Viksten gör gällande, att det borde vara ett svenskt riksintresse att finna utvägar till stöd åt denna tidningspress, och framför bl. a. förslag om ett *periodiskt utbyte av svenska och svensk-amerikanska journalister*, vilket efter hans mening lämpligen kunde ske genom den svenska publicistklubbens förmedling och med årligt statsbidrag i form av *ett eller ett par stipendier*. Det påpekas i yttrandet, att många svenskfödda emigranter önska att uppehålla svenskheten, oavsett om de äro amerikanska medborgare eller ej. »Personligen är jag», anför herr Viksten, »ingen anhängare av en nationell propaganda, som har till syfte att på ett konstruktivt och påträngande sätt göra reklam för idéer och nationalitetskänslor. Det finns skrämmande exempel härpå i Amerika. Att uppehålla det svenska språket i ett annat land genom någon sorts konstandning vill jag heller inte rekommendera. Här föreligger ett verkligt behov, ett samlande och ett hänsynsfullt vårdande av den nationalitetskänsla, som trevar sig till samling under säregna betingelser. Om

den svenska tidningspressen i Amerika finge ett lojalt stöd från hemlandet, är jag övertygad om att förbindelserna med landsmännen därute inte bara skulle stärkas utan det svenska språket också skulle fortleva till andra generationer.»

Doktor Johannes Hoving framhåller ävenledes den prekära ställning, i vilken den svensk-amerikanska pressen numera befinner sig, och understryker betydelsen av att åtgärder från Sverige vidtagas för stärkandet av den svenska kulturens och det svenska språkets möjligheter i Amerika. »Detta strider absolut icke mot den inställning Förenta Staternas regering intar i frågan om de utlandsspråkiga nationalitetsgruppernas betydelse för Amerikas utveckling.» Doktor Hoving föreslår *inrättandet av två stipendier*, av vilka det ena skulle avses för en svensk och det andra för en svensk-amerikansk journalist. Stipendierna skulle kunna utgå med omkring 2 000 dollars per år för den av stipendiaterna, som sändes till Amerika från Sverige, och med 5 000 kronor för den, som sändes till Sverige från Amerika. Vardera stipendiaten skulle i respektive land bedriva sociala och kulturella studier samt skriva aktuella och upplysande artiklar till ett antal tidningar i båda länderna.

Redaktören T. F. Winqvist, medlem av styrelsen för ett par representativa svenska pressorganisationer, finner det senast berörda förslaget, som ju väsentligen överensstämmer med herr Vikstens, »väl värt att realiseras». Även fru Adèle Heilborn och kooperativa förbundets bokförlagschef J. Lindberg ha uttalat sin anslutning till detsamma, fru Heilborn likväl med den reservationen, att stipendiaterna icke borde utsändas genom publicistklubbens förmedling; Sverige-Amerika stiftelsen borde enligt hennes mening genom sin föregående verksamhet vara bäst kvalificerad för en sådan uppgift.

Direktören Anders Hedberg i kooperativa förbundet har i avgivet yttrande, åberopande sina egna erfarenheter från en studieresa i Amerika, anfört bland annat:

Det är närmast självklart, att de amerikanare, som fortfarande läser svenska, har ett livligt intresse för Sverige. Mindre självklart, men lika viktigt är, att dessa läsare i stort sett är okunniga om det moderna, progressiva Sverige. Många av dem lämnade Sverige för kanske ett fyrtiotal år sedan, och andra är födda i Amerika, men har av sina föräldrar hört talas om Sverige, sådant det var på 80—90-talet.

Direktör Hedberg föreslår, »att de svensk-amerikanska tidningarnas redaktörer gratis får vardera ett exemplar av så många olika *rikssvenska veckotidningar* som möjligt». Han menar, att, även om dessa vore ett halvt år gamla, då de komme till Amerika, de likväl skulle ge de svensk-amerikanska tidningsredaktörerna en önskvärd kontinuerlig kontakt med det moderna Sverige. De svensk-amerikanska tidningarna borde också, enligt hans mening, få rättighet att *klippa noveller och annat material* från ett så stort antal svenska publikationer som möjligt.

Verkställande direktören i tidningarnas telegrambyrå G. Reuterswärd framhåller för sin del, att några copyrightsårigheter i detta sammanhang knappast behövde uppstå. Den amerikanska författarrättslagen kräver nämligen vissa formaliteter för att en skrift skall komma i åtnjutande av lagligt

skydd, och dessa formaliteter iakttagas naturligt nog icke av de svenska artikelförfattarna. — Härjämte betonas i direktör Reuterswärds yttrande *önskvärdheten av en ordentlig inventering av den svensk-amerikanska pressen*. »Man bör ta reda på namn, utgivningsorter, antal utgivningsdagar i veckan, ungefärlig upplaga, folkskikt till vilka upplagan går, utgivnings- och äganderättsförhållanden (eget tryckeri eller ej), ekonomiska förhållanden, parti-färg etc. för varje tidning så långt detta nu går. Vidare bör man undersöka den eventuella förekomsten av pressammanslutningar (tidningsägare, journalister) samt möjligheten att eventuellt nyskapa sådana t. ex. för ordnandet av mottagning och distribution av nyheter och artiklar från Sverige. En sådan första inventering borde vara ett lämpligt uppdrag för en stipendiat, varvid man dock bör tillse att vederbörande har en aning på förhand om tidningar såsom ekonomiska organisationer.» Först efter en sådan inventering kunde en understödsaktion från Sveriges sida diskuteras. »Det kan hända», slutar direktör Reuterswärd, »att det inte alls lönar sig att hjälpa.»

Den svenske tidningsmannen T. Dahllöf, som i Förenta Staterna studerat den svensk-amerikanska pressen och anställdes på svensk-amerikanska nyhetsbyråns kontor i New York, har därifrån sänt nyhetsbyråns Stockholmskontor en rapport, av vilken socialstyrelsen fått taga del. Enligt denna rapport, vilken är daterad den 17 juli 1940, ha de svenskspråkiga tidningarna i Amerika på senare tid fått nyhetsmaterial från det nämnda New York-kontoret, som för ändamålet utnyttjat och redaktionellt bearbetat dels telegram, som erhållits från numera avlidne utrikesrådet Henriksson i Stockholm, då fungerande som ordförande i stiftelsen svensk-amerikanska nyhetsbyrå, och dels T. T:s sjöfartsradio. Därtill har denna press från samma håll regelbundet fått upplysande artiklar, byggda på material från Sverige, samt matriser för gjutning av klichéer ävensom sammanställningar av sådana ofta mycket användbara nyheter om Sverige, som återfinnas i den amerikanska pressen. Intresset för denna nyinrättade service har från den svenskspråkiga pressens sida varit stort. Icke minst gäller detta i fråga om den bildservice, som ävenledes kan lämnas. Den nämnde tidningsmannen framhåller också värdet av det klipp ur tidningarna, som anländer med flyg från Sverige, och anför som ett önskemål, att detta klipp även må kunna ge *skildringar av religiösa företeelser, stats- eller frikyrkliga*; detta med hänsyn till de speciellt religiöst betonade bland de svensk-amerikanska tidningarna. Han betonar i sin rapport, att redigeringen av nyhetsmaterialet (rubricering, sammanställning av olika telegram etc.) så vitt möjligt emellertid måste ske på nyhetsbyrå, med hänsyn till de svensk-amerikanska tidningarnas bristande egna möjligheter härutinnan.

Sekreteraren hos Sverige-Amerika stiftelsen fru Adèle Heilborn återger i yttrande till socialstyrelsen ett förslag, som lär ha framställts inom intresserade svenska kretsar och som avser utsändandet till den stora svensk-amerikanska pressen — vilken, som nämnts, kan beräknas ha en upplaga av 1/4 miljon — av en på engelska språket avfattad »söndagsbilaga» med artiklar om Sveriges kulturella och sociala förhållanden. Enligt förslagsställarens mening borde en sådan publikation kunna bli användbar även i andra

utomeuropeiska länder än Förenta Staterna. »En sådan söndagsbilaga», säger fru Heilborn, »skulle säkerligen vara av stort värde, gå ur hand i hand bland vänkretsens amerikaner och refereras i den amerikanska pressen». Hon förklarar härjämte, att hon »tror mera på möjligheten att intressera svensk-amerikaner för Sverige genom artiklar i den amerikanska pressen än i den svenskspråkiga pressen». Som en god illustrerad månads-tidning nämner fru Heilborn den av svenska handelskammaren i New York utgivna *The American Swedish Monthly*, »en liten flott tidning i de vackra tidskrifternas land», och hon anmärker, att en sådan är att föredraga framför utsändandet av svenska veckotidningar med oförstådd text och dålig utstyrsel.

A.-b. radiotjänsts riksprogramchef doktor C. A. Dymling gör ävenledes gällande, att Sverige-propagandan i Amerika måste ta hänsyn till *språkfrågans utveckling* och icke försumma de helt eller huvudsakligen *engelskspråkiga svenskättlingarna*. Han anbefaller i detta sammanhang särskilt »en snabb förmedling av svenska nyheter till amerikanska pressen, en energisk bildservice och ökad filmdistribution» samt ifrågasätter också utgivandet tillsvidare av »en trevligt utstyrd och redigerad tidskrift med parallellt löpande engelsk och svensk text».

Man torde enligt doktor Dymlings uppfattning böra räkna med att »man icke i längden kan hålla svenska språket levande bland svenska ättlingar i U. S. A.». Den på senare år minskade tillströmningen av emigranter från Sverige framstode som en av de viktigaste orsakerna till denna utveckling.

Doktor Ebba Dalin, som också har personlig erfarenhet om svensk-amerikanska förhållanden, har förklarat sig hysa samma mening om svenska språkets utsikter i Amerika.

Förre generalkonsuln i New York Olof Lamm, vars yttrande nedan beröres närmare, finner det av redaktör T. Dahllöf (jfr ovan) praktiserade uppslaget att hämta nyheter om Sverige ur den amerikanska pressen för de svensk-amerikanska tidningarnas räkning synnerligen lofvärt. Emellertid har han icke kunnat undgå att få en pessimistisk uppfattning om den svenskspråkiga pressens framtid i Amerika. »Alla förslag att uppmuntra den svenska pressen äro tacknämliga», skriver han, »men jag kan icke förmå mig att tro, att numera på den vägen mycket kan åstadkommas.» Även enligt hans uppfattning är det av större betydelse, att *den rent amerikanska pressen förses med upplysningar om Sverige* mera än hittills har varit fallet. Språket bleve till sist av en mera sekundär betydelse för bevarandet av sambandet mellan svenskättlingarna och Sverige. Härmed har icke av generalkonsul Lamm bestridits, att det vore »av det största intresse, att så många utlandssvenskar av första eller senare generationer som möjligt kunna tala svenska». Han anför också i sitt yttrande exempel på att svenska språket ibland kan bibehållas genom flera generationer.

Språkfrågan diskuteras i andra inlägg i samband med det kyrkliga samfundsväsendet i Amerika, som nedan skall behandlas.

Professor Gunnar Westin anför till sist beträffande den svensk-ameri-

kanska pressen följande, som står i samklang med vissa ovan återgivna yttranden:

Vad slutligen den svensk-amerikanska pressen angår, kommer den helt naturligt att dö ut om några få år, och detta utdöende pågår ganska snabbt. Men därmed bör icke det svenska inflytandet och inslaget i pressen vara slut. De svensk-amerikanska kyrkosamfundet utöva sin förnämsta pressverksamhet numera genom engelskspråkiga tidningar och tidskrifter. Det är självfallet, att den svenska upplysning, som där sker, når mycket längre än de tidigare svenskspråkiga organen. Skulle det icke vara möjligt, att man även för den profana veckopressen kunde vinna en övergång till engelskspråkiga tidningar, där den svensk-amerikanska befolkningen är särskilt talrik. I varje fall finnas på sådana platser möjligheter att förbinda de svenska intressena med existerande amerikanska tidningar, vilka vanligen, enligt min egen erfarenhet, mycket gärna öppna spalterna för en god upplysningsverksamhet.

I vissa här berörda yttranden ha antytts tendenser till en viss »avsvensning», i språkligt hänseende, av det svensk-amerikanska kyrkliga och religiösa livet. Man är härmed inne på ett annat viktigt Amerika-svenskt kulturproblem.

Det kyrkliga och religiösa livet i Svensk-Amerika.

Professor Gunnar Westin anför i sitt yttrande till socialstyrelsen om kyrkoväsendet i Svensk-Amerika:

De första sociala samlingspunkterna voro kyrkorna, små med frivilliga medel uppförda lokaler och kyrkobyggnader. Redan i början av 1850-talet hade lutherdomen, metodismen och baptismen organiserat församlingar bland svensk-amerikanerna, och senare ha andra tillkommit. F. n. äro 7- å 800 000 enrollerade i sådana kyrkoförsamlingars skiftande verksamhetsgrenar. Av dessa komma ungefär två tredjedelar på den lutherska Augustana-synoden. De voro länge lämnade åt sig själva och t. o. m. nästan illa sedda av den officiella kyrkans representanter i detta land. De utgöra dock i regel ett troget och tacksamt klientel för svensk upplysningsverksamhet. Ofta är vid de tusentals svensk-amerikanska kyrkorna en föreningsverksamhet knuten, och denna kunde i hög grad utvecklas genom åtgärder från hemlandet.

Det här nämnda svensk-lutherska kyrkosamfundet Augustana-synoden, som bildades år 1860, lär numera räkna omkring 1/4 miljon aktiva medlemmar (»kommunikanter») i cirka 1 200 församlingar.

Professor Westin anför vidare om utvecklingen inom de svenska kyrkosamfundet:

Dessa kyrkoförsamlingar ha numera i regel upphört att använda svenska språket i sina gudstjänster. Redan för länge sedan blev söndagsskol- och ungdomsverksamheten engelskspråkig, och efter emigrationens upphörande ha även gudstjänster och veckomöten följt samma väg. Detta är en så naturlig utveckling, att man endast utmanar sunda förnuftet hos svensk-amerikanerna, om man ivrar för svenska språkets bibehållande som det första och högsta tecknet på »svenskhetens bevarande». Man måste äntligen lära sig förstå, att språket är ett medel och om svenskans bruk *avstänger* stora delar av svensk-ättlingarnas hundratusenden från gemenskap med och kunskap om den svenska kulturen, så måste denna kulturförmedling i stället ske medelst landets språk. Därmed når man med upplysningsarbetet också långt in i andra kretsar av den amerikanska befolkningen. Detta gäller särskilt det tryckta ordet. Givetvis är risken den, att kyrkoförsamlingar, som uteslutande begagna engelska

språket, genom rekrytering av den närboende icke-svenska befolkningen försämrar möjligheterna för en fastare anknytning till *svenska* kulturområden. Då kyrkomedlemmar av tysk, holländsk, engelsk, italiensk och fransk härstamning komma att utgöra en väsentlig del av en sådan församling, inses lätt, att det *svensk-amerikanska* draget är på väg att bortelimineras. Därför vore en intensivare, från Sverige stödd upplysningsverksamhet just nu, medan ännu andra och tredje generationens svenskar ha ledningen i dessa församlingar, av synnerligt stor betydelse, ehuru någon agitation för svenska språkets nyttjande i kyrkorna icke borde förekomma.

Biskopen i Lund Edv. Rodhe betonar i till socialstyrelsen avgivet yttrande, att *religionen i Amerika spelar en större roll* än inom många kretsar i Sverige, och att *de olika nationaliteternas speciella inslag* i den amerikanska kulturen äro påtagligt starkt präglade av religionens olika art:

För många svenskättlingar har det tätt sig och ter sig såsom ett livsvillkor att bevara och tillägna sig det evangelisk-lutherska arvet, som ursprungligen har kommit från Sverige. Till en början skedde det helt naturligt så, att svenska språket bibehölls i gudstjänstlivet och vid den religiösa uppfostran. Men allt eftersom generationerna växlade och ungdomen växte upp i den amerikanska miljön, där den skulle finna sin utkomst, blev det allt svårare att få den att lära det svenska språket, vilket i synnerhet blev fallet, sedan immigrationen från Sverige upphörde. Augustanasynoden stod då inför valet att antingen låta ungdomen i bästa fall gå till andra kyrkosamfund, engelsktalande sådana, eller själv införa det engelska språket. I stor utsträckning har man valt det senare alternativet, och om den religiösa uppgiften sättes såsom den första för Augustanasynoden, kan man icke undra däröver eller klandra den därför.

Att utan vidare kalla denna process för en avsvenskning låter sig näppeligen göra. Man kan nämligen bevara svensk-arvet under engelsk dräkt. Det är min erfarenhet, att man verkligen i anmärkningsvärd grad lyckats härutinnan. Jag har t. ex. i Texas träffat på, under amerikansk dräkt, riktiga ur-småländingar. Fadern talade ännu flytande svenska, men de vuxna sönerna mycket knaggligt; men att de voro småländingar, därpå kunde man icke taga miste. Som sagt, det evangelisk-lutherska arvet och den därav beroende karaktärstypen har i stor utsträckning bevarats. Det betyder ändå något, att man sjunger våra svenska psalmer, låt vara på engelska, men innehållet är ju det väsentliga.

Härefter framhålles det emellertid i samma yttrande, att, »när förbindelserna med Sverige försvagas, bl. a. genom språkfrågan, man utsättes för risken att utjämnas genom medvetna och omedvetna intryck från andra håll», och att det för Augustana-synoden särskilt låge nära till hands att taga bestämmande intryck från de tysk-evangeliska kyrkorna. »Tyskt Volkstum är av segare fåga än det svenska.» »Under sådana förhållanden», säges det vidare, »börja de mera klarsynta inom Augustanasynoden — jag har under mina resor i Amerika sammanträffat med flera dylika — de börja inse fördelen av starkare förbindelser med den svenska kyrkan och med svenskt kulturliv över huvud. Man vill etablera sådana såsom jämbördig med svensk kyrka och i första hand såsom engelsktalande. Jag anser, att den uppgift som här föreligger för Sverige är synnerligen viktig.» Och vidare anföres:

Från den nya utgångspunkten ter sig språkfrågan i ett nytt ljus, synd blott att man icke tidigare haft tillräcklig blick för denna självklara aspekt. Svenska språket blir ett värdefullt och i viss mån oundgängligt medel för att upprätthålla kontakten med Sverige och med svenskt liv. Man får lust att lära sig svenska eller bibehålla det

svenska tungomålet för ett ändamål, som den starkt utvecklade amerikanska självkänslan fullt ut accepterar. Man förstår visserligen att man icke kan tänka på att över huvud göra ungdomen svensktalande, men man anser det vara av stor betydelse, om den lärde sig så mycket, att den kunde läsa den svenska bibeln.

På ledande håll i Amerika har man, anför biskop Rodhe vidare, lärt sig att värdesätta *det nordiska inslaget* bland folkgrupperna:

Man skiljer ganska klart mellan det tyska och det nordiska inslaget; med all uppskattning av den stora insats som tyskättlingarna ha gjort vill man icke gå miste om det speciellt nordiska, med dess måttligare och mindre stridiga Volkstum.

Allt som allt, anser jag det vara av mycken vikt, att Sverige söker stärka förbindelserna med den stora grupp svenskättlingar, som äro förenade i *Augustanasynoden*. Därigenom vinnes också det betydelsefulla, att Sveriges ställning i Amerika stärkes. (Kurs. av socialstyrelsen.)

Här må, efter ett referat i »Allsvensk samling», återgivas kronprinsens hälsningsord till Augustana-synoden vid Delaware-jubileet 1938:

»När jag på kyrkogårdarna vid de gamla kyrkorna läste de svenska namnen, hade jag en intensiv känsla av att dessa kyrkor representerade hjärtat och själen av den svenska insatsen i den amerikanska civilisationen. Denna stora lutherska tradition fortsätter genom hela Svensk-Amerikas historia. I detta avseende är det särdeles betecknande, att Augustana-synoden utgör i våra dagar den största organisationen bland amerikanarnas svenska ättlingar. Jag skattar högt detta tillfälle att giva uttryck åt ett uppriktigt uppskattande av den omätliga tjänst, som Augustana-synoden utövat för Sveriges söner och döttrar, som hava byggt sina hem i Förenta Staterna. Liksom kyrkan utgjorde själva kärnan av den svenska civilisationen på Delawarefjordens stränder för 300 år sedan, så representerar Augustana-synoden i dag en av de mest kraftfulla faktorer i det svensk-amerikanska samhället.»

Generalkonsuln O. Lamm betonar i likhet med biskop Rodhe *vikten av att synodens verksamhet tillbörligt uppmärksammas* och även stödjdes från svenskt statskyrkligt håll. Han framhåller, att den i första rummet är en kyrklig institution men samtidigt verkar »som en ideell och kulturell förening med uppgift att bevara svenskt kulturarv och förmedla svensk kultur».

Denna dess egenart kan också sägas ha tagit sig ett uttryck i det ovan nämnda vid Augustana College bildade svenska kulturinstitutet, som är avsett att vara en central för svenskt kulturarbete och svensk-amerikansk kulturminnesvård i Amerika (se sid. 135).

I generalkonsul Lamms yttrande i ämnet understrykes vidare betydelsen ur svensk synpunkt av *de frikyrkliga svensk-amerikanska samfundet*, näst Augustana-synoden de största svenska sammanslutningarna i Förenta Staterna. Samarbetet mellan dessa kyrkosamfund och de motsvarande organisationerna i Sverige »måste få uppmuntran och stöd, så att vederbörande inom de svenska organisationerna få klart för sig, att de göra en för landet behaglig gärning genom att i allra största tänkbara utsträckning uppehålla en livlig kontakt med motsvarande organisationer i Förenta Staterna».

Rektorn N. J. Nordström vid Betelseminariet i Stockholm, tillhörande den svenska baptistmissionen, biträder denna uppfattning och anför i ämnet bland annat:

Jag ville livligt instämma i generalkonsul Lamms uttalande, att vi här i Sverige på ett rent av ödesdigert sätt försummat våra landsmän i Amerika. När man betänker, att vi där borta ha flera millioner svenskar, som genom sin insats i Amerikas religiösa och kulturella liv vunnit allmän aktning, och att hittills de flesta av dessa behållit det svenska språket, så ha vi som svenskar här i hemlandet där haft en uppgift och ett ansvar, som alltför litet beaktats. Det är väl, att man nu synes börja förstå detta, men jag befarar, att uppvaknandet kommit något för sent. Detta gäller icke minst de religiösa samfunden här i Sverige, som ju ha systemsamfund i Amerika, vilka i vissa fall äro lika stora som samfundet i hemlandet. Förbindelserna med dessa samfund i Amerika ha alls icke varit vad de bort vara.

Inom de religiösa samfunden bland svenskar i Amerika har det svenska språket hittills varit rätt allmänt även som predikospråk. Nu har emellertid en förändring skett under senare år. I flera fall har man helt övergått till engelskan och där man ännu använder svenskan är den begränsad till ett fåtal gudstjänster. Man kan nog förutse, att svenskan som predikospråk ganska snart kommer att försvinna.

Vad innebär nu detta med hänsyn till upprätthållandet av kulturella och religiösa förbindelser mellan Sverige och svensk-Amerika? Naturligtvis ett avsevärt försvårande. Men jag tror dock icke, att det är omöjligt att uppehålla kulturella förbindelser, även om svenskan tränges undan som gudstjänstspråk och offentligt språk, förutsatt att man här från Sverige är angelägen att uppehålla sådana förbindelser.

Ett betydande dokument föreligger vidare från pastorn vid metodistkyrkan i Sverige Th. Arvidson, som bekräftar, att »den religiösa verksamheten bland och av svenskar i Förenta Staterna har mer och mer fullständigt övergått till att bruka engelska språket» men därjämte gör bland annat följande iakttagelse från en resa i Förenta Staterna på våren 1939: »Inom olika amerikanska kyrkosamfund möter man ledande personligheter, som i hela sin läggning giva ett svenskt intryck i allt utom språket. De kunna också prägla den lokalförsamling, vars ledare de äro, så att en svensk besökare känner den starkaste hemkänsla och den djupaste andliga gemenskap.» Ur pastor Arvidsons yttrande i ämnet må i övrigt följande anföras:

Vid mina senare besök — jag besökte Amerika första gången 1924 och sista gången 1940, inalles sex besök — har jag fått ett starkt intryck av att bruket av svenska språket vid den offentliga gudstjänsten snabbt håller på att försvinna. Även mycket svenska distrikt begär att man skall tala på engelska för att inte ungdomen skall bli helt utestängd. Men just under dessa senare besök har jag ofta fått starka bevis för att intresset för Sverige och allt svenskt snarare till- än avtager. Alltså: alldeles oberoende av om den tredje och fjärde generationen kan svenska, vill man höra om Sverige, man beundrar Sverige på avstånd, de unga talar om att resa »hem till fars eller farfars land», så snart det kan bliva dem ekonomiskt möjligt. Vid föredrag, som jag hållit på engelska, har ofta bildats ett »fritt forum» efteråt, med deltagande från överfylld kyrka. Frågor om Sverige ha haglat från kyrkorum och läktare, så det varit en lust och glädje att lyssna och svara efter förmåga.

Jag har därför en bestämd uppfattning, att dels förbindelser mellan Sverige och svenskar och svenskättlingar i U. S. A. måste förmedlas genom *engelska* språket, dels att den mer och mer ökade svårigheten för svenskättlingarna att förstå och särskilt att tala och läsa svenska alls icke innebär någon oöverstiglig skiljemur mellan Sverige och svenskarna i församlingen. Kulturbandet kan knytas starkt trots

den naturliga utvecklingen mot uteslutande engelska, naturlig därför att ingen invandring numera förstärker den svensktalande språkgruppen i västern.

De internationellt organiserade kyrkorna — såsom Metodistkyrkan — och de mera nationellt organiserade kyrkor, som dock uppehålla förbindelse med systersamfund i Amerika, torde vara en av de bästa förbindelseförmedlarna mellan Sverige och Amerikas förenta stater. Om myndigheterna i Sverige ville söka utnyttja samfundens i Sverige ledning till att knyta bandet starkare mellan fädernas land och barnen, resp. barnbarnen i främmande länder, är jag förvissad om att dessa samfunds ledning i Sverige skola betrakta det som en förmån att här tjäna och tjäna utan biavsikter svenskhetens sak.

Det icke-kyrkliga svensk-amerikanska föreningsväsendet.

I en del av de yttranden, som vid enquêten inkommit från Nordamerika, understrykes det profana föreningsväsendets betydelse för bevarandet av en svensk kulturtradition. I samband med frågan om det sociala understödsväsendet har detta föreningsväsen redan berörts från andra synpunkter. Svenske generalkonsuln i New York förmäler, att sjukhjälpsföreningarna under många år voro den så gott som enda formen för svenskt föreningsliv i Amerika och alltjämt kunna sägas dominera detsamma. Vid sidan av sjuk- och begravningshjälp och andra former av bistånd åt medlemmar sörja dessa föreningar emellertid för sina medlemmars trevnad genom samkväm med sång, musik, dans o. s. v. Den största av dessa sammanslutningar är Vasaorden. Vidare nämnas sång-, folkdans-, sport- och landskapsföreningar, frimurareloger och andra ordenssällskap. Svenska kulturförbundet med avdelningar på åtskilliga platser med större svensk-amerikansk befolkning nedlägger ett gott men, efter generalkonsulns mening, icke tillräckligt uppskattat arbete för stärkandet av de kulturella banden mellan Sverige och Svensk-Amerika. Fru doktor Ebba Dalin har vidare fäst uppmärksamheten på godtemplarordens förtjänstfulla kulturbefrämjande arbete bland svensk-amerikanerna. Därifrån anordnas bland annat populärvetenskapliga föreläsningsserier. Svenske konsuln i Chicago nämner, att de stora, hela landet omfattande svensk-amerikanska ordenssällskapen ofta anordna fester, som bliva samlingspunkter för den svenska befolkningen. Vicekonsuln i Minneapolis förmäler, att flertalet svensk-amerikaner torde tillhöra en eller flera föreningar. De mest livaktiga föreningarna tyckas sedan några år tillbaka vara landskapsföreningarna och gillena, som representera nära nog alla de svenska landskapen och vilka verka för upprätthållandet av gamla seder och bruk i respektive hemorter, enligt vad som förmäles i samma yttrande. Där betonas även, att de svensk-amerikanska föreningarna för sina sammankomster gärna vilja ha *talare och föredragshållare*, som komma från Sverige. För övrigt framhålles det i det här åberopade yttrandet, att de stora svenskbygderna i Minnesota och nordvästra Amerika ofta ha blivit försummade eller glömda i hemlandet för storstäderna i de östra staterna.

Förre generalkonsuln i New York O. Lamm betonar i sitt yttrande vikten

av att, liksom i fråga om de religiösa samfunden, *lämpligt stöd från svenskt håll* skänkes åt sammanslutningar av profan natur. Han anför i detta sammanhang, att de för Amerika-svenskarnas sammanhållning så betydelsefulla sociala understödsföreningarna emellertid i viss mån torde komma att bliva överflödiga, allteftersom statliga välfärdsåtgärder efterhand vidtagas i Förenta Staterna efter europeiska mönster, och att detta framdeles kan innebära en viss fara för sammanhållningen bland svensk-amerikanerna. Bland föreningar av annat slag anför han *manskörsföreningarna* såsom spelande en mycket stor roll bland svensk-amerikanerna och nämner, att det på detta område har rått ett efter hans mening ganska förebildligt samarbete mellan svensk-amerikanskt och svenskt organisationsväsen. »Det är för övrigt ägnat att förvåna», säges det i yttrandet, »hur pass mycket man även inom kretsar, där svenska språket talas mycket litet, är kapabel att sjunga svenska sånger.»

Fil. lic. Albin Widén framkastar tanken på översändandet från Sverige av *en sång- och musikkonsulent* till svensk-amerikanska föreningar och barnklubbar. »Att svensk sång kommer att fortleva i Amerika långt efter det svenska språket helt spelat ut sin roll, får anses självklart.»

Professor Gunnar Westin anmärker, att de svenska logerna och föreningarna i Förenta Staterna »äro förtjänta av den största uppmärksamhet», och att genom dem »en ökad svensk upplysning och kulturpropaganda skulle kunna ske». Dessa specifikt svenska organisationer kunna, enligt vad professor Westin anför, *också lättare bibehålla svenska språket* än kyrkoför-samlingarna, som slå upp sina portar för den stora engelsktalande allmänheten. Han nämner särskilt »hembygdsföreningar efter hemmalandskapen» såsom alltmera populära former för grupporganisering och »ett naturligt uttryck för svenskheten».

Rektor N. J. Nordström anser *stimulerandet av föreningsväsendet* vara ett gott medel att vidmakthålla och stärka intresset för svensk kultur i Amerika. Han tänker därvid ej blott på sådana över hela landet utgrenade sammanslutningar som Vasaorden utan även på de lokala föreningar, som bildats på skilda håll. »I dessa föreningar och klubbar är man utomordentligt angelägen att få höra så mycket som möjligt om Sverige och svenska förhållanden.» Man borde uppmuntra bildandet av dylika sammanslutningar. »Här från Sverige skulle man sedan förse dem med tidningar och tidskrifter av olika slag. Jag tror också, att dessa klubbar skulle kunna ombesörja att svensk-amerikansk ungdom, som hade intresse för sina fäders land, kunde få undervisning i svenska språket för att bli i stånd att läsa svensk litteratur.»

Behovet av svenska föredrag, svensk film och svenska radioprogram med hänsyn till Svensk-Amerika.

Folkbildningsförbundet har, enligt vad dess ordförande, fil. lic. Iwan Berlin, meddelat, haft egen erfarenhet av det ovan från svenskbygder i Förenta Staterna vitsordade behovet av *svenska föredrag* och har därvidlag också

kunnat stå till tjänst i viss utsträckning genom utarbetandet av en del föredrag med skioptikonbilder för svensk-amerikansk publik. *Statsanslag* för dylikt ändamål till folkbildningsförbundet vore enligt dess ordförandes mening önskvärt.

I pastor Th. Arvidsons ovan refererade yttrande anmärkes bland annat, att »goda, sverigebeskrivande» *filmer* säkerligen skulle ha en stor uppgift att fylla i svenska församlingar i Amerika »eller i amerikanska församlingar med svenskättlingar».

I ett redan anfört yttrande av utrikesrådet F. Henriksson har denne understrukit lämpligheten av att i *lokala radioprogram i främmande länder* anlita *grammofonskivor med svensk musik eller text rörande Sverige*. Han nämner, att detta i all synnerhet torde gälla beträffande de nordamerikanska svenskbygdernas regionala radioprogram.

I övrigt må beträffande *den svenska radions* utnyttjande i Svensk-Amerika hänvisas till vad i närmast föregående kapitel (se sid. 129) härom har anförts. Särskilt må härvid observeras upplysningsnämndens uttalanden om radioutsändningarnas avsevärda betydelse, icke minst under nu rådande förhållanden, för stärkandet av kontakten med svenskarna i Amerika.

Betydelsen för svensk-amerikanerna av en god svenskhetspropaganda i Amerika överhuvud.

Betydelsen för svensk-amerikanerna av en välskött svenskhetspropaganda i Förenta Staterna har understrukits av bl. a. generalkonsul O. Lamm i förut delvis åberopade uttalanden. Ett befrämjande på olika områden av förbindelserna mellan Amerika och Sverige är enligt hans mening ägnat att också stärka sambandet mellan svensk-amerikanerna och deras ursprungsland och att vidmakthålla hos dem känslan av en inbördes samhörighet. Han finner det i detta sammanhang jämväl vara en uppgift i utlandssvenskhetens intresse att tillse, att »svenskan blir upptagen som ett språk värt att lära sig inom kretsar, som icke äro av svensk härkomst». Han säger sig vara av den bestämda meningen, att »metoden för att knyta svensk-amerikanerna fastare till sitt gamla hemland är att överhuvud taget skapa större förståelse och vetskap om Sverige i Förenta Staterna», och han anmärker, att också engelskspråkigheten i detta sammanhang kan utnyttjas. Den av svenska handelskammaren i New York utgivna, förut omnämnda publikationen »The American Swedish Monthly» anföres i det här åberopade yttrandet som ett exempel på »väl avvägd propaganda» för svenskheten. Därjämte erinras i yttrandet om den svensk-amerikanska nyhetsbyråns redan tidigare inledda verksamhet för påverkan av den amerikanska opinionen i en för Sverige önskvärd riktning samt om organisationen American Scandinavian Foundation och dess systerorganisation i Stockholm, Sverige-Amerika stiftelsen, som bland annat förmedlat ett nyttigt stipendiatutbyte mellan högskolor i Sverige och i Amerika samt med goda resultat anordnat vissa veten-

skapliga föreläsningsserier i Förenta Staterna. Generalkonsul Lamm anför härom:

Det kan tyckas, att det ligger ganska fjärran från Svensk-Amerika, om en svensk professor föreläser i något rent vetenskapligt ämne vid en del amerikanska universitet, men ett faktum är, att även en sådan sak har sin mycket goda återverkan särskilt i Amerika, där så mycket folk, som icke tänker följa den lärda banan, i alla fall följer vissa rent vetenskapliga universitetskurser, och där hela landets haute finance sitter i de olika universitetens styrelser. — — — Detta har även för svensk-amerikanerna den största betydelse, i det att den uppskattning av svensk vetenskap, som skapas, återverkar direkt på deras egen ställning. Meddelandet om att en svensk vetenskapsman med bifall framträtt inför ett amerikanskt vetenskapligt auditorium har en stimulerande verkan på svensk-amerikanarnas inställning till moderlandet. Jag har sett många exempel härpå.

Fru Adèle Heilborn, Sverige-Amerika stiftelsens sekreterare, ifrågasätter *finansiellt stöd* åt en av stiftelsen tillsatt särskild kommitté för *vetenskaplig föreläsningsverksamhet* i Amerika.

Framlidne utrikesrådet F. Henriksson har anfört synpunkter, liknande de ovan åberopade. Han konstaterar, att strävandena från svenskt håll att upprätthålla och stärka förbindelserna med svensk-amerikanerna på senare tider i själva verket till en väsentlig del ha varit inriktade på att sprida *upplysningar om Sverige till det amerikanska folket* i dess helhet och att »höja det svenska folkbeståndet i amerikanarnas uppfattning och samtidigt stärka svensk-amerikanarnas självförtroende samt deras intresse för det gamla landet». I utrikesrådet Henrikssons yttrande fästes också uppmärksamheten på betydelsen från denna synpunkt av vissa vid särskilda tillfällen gjorda insatser sådana som *kronprinsparets resa genom Förenta Staterna år 1926 och högtidligheterna till firandet av Nya Sverigekoloniens 300-års jubileum* år 1938. Om dessa sistnämnda skriver han:

Det stora och bestående resultatet av dessa högtidligheter var, att svenskarna i amerikansk uppfattning erhöilo ett slags adelsmärke såsom pionjärer samtida med engelsmän och holländare, att de som kommo över med »Calmare Nyckel» jämställdes med folket från »Mayflower» och att svensk-amerikanerna själva plötsligt upptäckte denna sin adelsställning. Betydelsen av dessa händelser för vår ställning och våra landsmäns och deras avkomlingars ställning i Förenta Staterna kan icke över-skattas.

Socialstyrelsen.

Den föregående framställningen torde få anses ha givit en mångsidig belysning åt det i flera hänseenden mycket betydelsefulla spörsmålet om möjligheterna att bibehålla och stärka det kulturella sambandet mellan svensk-amerikanerna och Sverige och på samma gång befrämja vårt lands förbindelser med Amerika överhuvud.

I diskussionen av hithörande ämnen har naturligt nog språkfrågan kommit att spela en dominerande roll. Uppenbarligen föreligger här ett icke alldeles lättbedömt spörsmål.

Det är å ena sidan tämligen klart, att bevarandet av språket har sin ofrånkomliga betydelse i de strävanden, som åsyfta att främja svenskheten.

Från denna synpunkt sett synes det vara önskvärt, att åtgärder vidtagas för tillgodoseendet, så långt ske kan, av möjligheterna till undervisning i svenska språket i Svensk-Amerika. Önskemålet, att goda lärarkrafter må kunna erbjudas såväl de svenska söndagsskolorna i Amerika som de rent amerikanska läroanstalter, vilka infört undervisning i svenska språket på sina program, må särskilt betonas. Här synas föreligga arbetsfält för initiativ från bildningsanstalter och folkbildningsintresserade organisationer i Sverige. Riksföreningens förut omnämnda förberedande arbeten för tillgodoseendet av det svensk-amerikanska undervisningsbehovet böra fullföljas och uppmuntras; den nya organisation, som kan väntas skola komma att bildas för utlandssvenska angelägenheter, finge en betydelsefull uppgift på detta område. Förslaget om organiserandet av en brevkola för undervisning i svenska språket och andra svenska ämnen må vidare uppmärksammas. Kooperativa förbundet kan förmodas ha intresse för att pröva ett sådant uppslags bärvidd och möjligheter.

Tillhandahållandet av svenska böcker och tidningar bör också befrämjas. På detta område ha likaledes goda uppslag förts fram. Här må påpekas skolöverstyrelsens anvisning om utgivandet av mönsterförteckningar över svensk litteratur till tjänst för biblioteken i Förenta Staterna. Beträffande skolöverstyrelsens yttrande i övrigt synes det, såsom redan i föregående kapitel anmärkts, kunna ifrågasättas, huruvida icke sådant statsbidrag till svensk biblioteksverksamhet utomlands, som skolöverstyrelsen har förordat, borde kunna komma även svenskättlingar, som icke äro svenska medborgare, tillgodo och sålunda bliva till fromma för svenskhetsarbetet i Nordamerika. Bland dem, som synas i främsta rummet kunna ifrågasättas till statsunderstöd, må nämnas det av Augustana College grundade institutet för svenskt kulturarbete i Amerika. Sådant understöd skulle också kunna förmedlas genom detta instituts svenska stödkommitté.

Betydelsen av de svenska radioutsändningarna även i detta särskilda sammanhang är vidare uppenbar. Det är tillfredsställande, att man på vederbörligt håll har visat sig angelägen om att utveckla och förbättra desamma med särskild hänsyn tagen till utlandssvenskarnas och främst Amerika-svenskarnas behov. Odlandet av denna naturliga förbindelse har blivit en även ur politiska synpunkter synnerligen viktig angelägenhet för vårt land. I sådant sammanhang torde också användning av grammofonskivor med svensk text eller musik för lokala radioprogram i Amerika kunna vara till avsevärt gagn.

Det har framgått av de yttranden, som inkommit, att även det svensk-amerikanska föreningsväsendet kan göra nyttiga insatser för det svenska språkets odling i Förenta Staterna. Styrelsen torde sålunda även ur denna synpunkt få understryka önskvärdheten av att de svenska föreningarna i Amerika få hjälp från rikssvenskt håll. (Jfr kapitlet om möjligheterna till fattigvård sid. 88.)

Man kan å andra sidan icke i här berörda sammanhang bortse från de nya förhållanden på språkfrågans område, som efter hand ha uppkommit i Ame-

rika. Hänsynen till det praktiska livets krav har redan för de första utvandrarnas del krävt engelskspråkighet inom yrkeslivet, i hushållen och i ungdomens uppfostran. Amerikaniseringsprocessen i språkligt hänseende har blivit alltmera genomgripande, efter det att emigrationen från Sverige i stort sett har avstannat. Om också intresset för det svenska språket på många håll alltjämt kan odlas och bevaras som en familjetradition och i viss omfattning även inom större samfund, bör det icke förglömmas, att den andra och i synnerhet den tredje generationens Amerika-svenskar endast undantagsvis behärska sitt ursprungslands tungomål.

Icke minst synes denna naturliga och ofrånkomliga utveckling ha givit sig tillkänna i form av växande svårigheter för den svensk-amerikanska pressen.

Den svensk-amerikanska pressens framtidsutsikter ha, som man finner, merendels bedömts rätt pessimistiskt i inkomna yttranden. Skilda meningar ha yppat sig i fråga om vad som likväl kan och bör åtgöras på detta område. Det må här hänvisas till den redan lämnade redogörelsen för vidtagna åtgärder och framställda förslag med syfte att understödja de svenskspråkiga Amerika-tidningarnas verksamhet. Särskilt bör i detta sammanhang förslaget om journaliststipendier för möjliggörandet av en förbättrad svensk kontakt med den svensk-amerikanska pressen uppmärksammas. Både publicistklubben och Sverige-Amerika stiftelsen torde ha anledning att intressera sig för uppslagets förverkligande. Önskvärdheten av en grundlig inventering av den svensk-amerikanska pressens tillstånd och möjligheter synes vidare böra bringas i åtanke.

Styrelsen avstår från att för egen del uttala någon bestämd uppfattning om den svensk-amerikanska tidningspressens verksamhet och om möjligheterna att effektivt befrämja densamma. Betydelsen av att också en engelskspråkig svensk upplysningsverksamhet, genom böcker, tidnings- och tidskriftsartiklar, föredrag o. s. v., kommer till stånd bland svensk-amerikanerna får emellertid under inga förhållanden förbises utan bör tvärtom kraftigt understrykas. En på något längre sikt inställd strävan att befrämja vårt lands kulturella förbindelser med Svensk-Amerika måste med all sannolikhet komma att fullföljas väsentligen på denna väg. Utgivandet av en engelskspråkig periodisk publikation med artiklar om Sverige, såsom lär ha planerats i svenska tidningsutgivare- och förläggarkretsar, synes vara väl på sin plats. Svensk-amerikanska nyhetsbyråns verksamhet för odlandet av svenska förbindelser med den rent amerikanska pressen bör vidare utvecklas och understödjas.

Ett gott uppslag synes härjämte vara, att »bokbussar» skulle utsändas med svensk litteratur både i engelsk översättning och på svenska. Här torde föreligga en uppgift för ett svenskt bokförlag med Amerikaförbindelser.

Vissa av de uttalanden, som anförts, särskilt i samband med framställningen av kyrkolivets utveckling i Svensk-Amerika, ha efter styrelsens mening givit märkliga och beaktansvärda vittnesbörd om att en svensk anda i själva verket i icke ringa mån kan förleva även utanför språkets verkningsskrets. Ej minst ur denna synpunkt synes det också vara tacknämligt,

att svenska kyrkan och de frikyrkliga samfunden i Sverige söka upprätthålla och stärka förbindelserna med Augustana-synoden och frikyrkosamfunden i Förenta Staterna, oavsett den där fortgående »avsvenskningen» i rent språkligt hänseende.

Utredningen synes ha lämnat fullgiltiga bevis på att utvecklingen mot engelskspråkighet sålunda icke behöver ödelägga känslan av en viss samhörighet med Sverige hos Amerika-svenskarna, om man blott försöker bevara sambandet med lämpliga metoder.

Åtskilliga organisationer och institutioner — kyrkliga såväl som icke-kyrkliga — kunde bliva naturliga förmedlare av kontakten mellan Sverige och Svensk-Amerika och i samband härmed också främja utvecklingen av förbindelserna med Amerikas kulturliv i det hela. Sverige-Amerika stiftelsen och svensk-amerikanska nyhetsbyrån äro icke minst betydelsefulla och torde bägge förtjäna att verksamt stödjas med statsmedel. Den organisation, som i enlighet med ett nu föreliggande och preliminärt godkänt förslag skulle fullfölja Riksföreningens strävanden, kunde också utan allt tvivel göra avsevärd nytta. Från skilda håll kommande fria initiativ torde i det hela kunna bliva av en väsentlig och dominerande betydelse på dessa arbetsfält vid sidan av statliga insatser av en mera indirekt understödande karaktär.

En mycket betydelsefull medverkan bör kunna påräknas från det ovan nämnda institutet vid Augustana College, som kan komma att bliva en central för och även giva en ansvarig ledning åt det på olika håll bedrivna svenska kulturarbetet på amerikansk botten.

Givet är, att man från svensk sida bör undvika allt, som för amerikanerna kan te sig som någon olämplig propaganda. Svensk-amerikanarnas självklara och naturliga känsla för det amerikanska medborgarskapets förpliktelser får icke trädas för nära.

Sveriges ställning inför den nordamerikanska opinionen överhuvud har till sist en stor betydelse för bevarandet av Amerika-Sveriges samband med vårt land. Allt, som stärker vårt eget lands allmänna anseende såsom hemvist för traditionell laghävdad frihet och för framåtskridande på olika kulturella, sociala och ekonomiska områden, blir också gagneligt ur denna synpunkt.

Kap. X. Frågan om befrämjandet av återvändande utlandssvenskars arbets- och utkomstmöjligheter i Sverige.

I socialstyrelsens enquête hos svenska beskickningar och konsulat uppmanades vederbörande adressater att även utom ramen för de uppställda frågorna uttala sig om utlandssvenskarnas ställning i förhållande till hemlandet och framställa önskemål eller synpunkter, som kunde synas behjärtansvärda. I de inkomna svaren på denna hänvändelse såväl som i yttranden från organisationer och institutioner samt enskilda personer, vilka i övrigt ha tillskrivits, har man på åtskilliga håll betonat önskemålet, att *hemlandets inställning till återvändande utlandssvenskar särskilt i fråga om beredandet av arbetsanställning* bleve mera uppmuntrande än den hittills ofta har varit.

Det må här inledningsvis påpekas, att *den offentliga arbetsförmedlingen* i landet principiellt icke gör skillnad mellan hemvändande utlandssvenskar och hemlandssvenskar. Arbetsförmedlingen har författningsenligt att tillse, att arbetsgivaren erhåller bästa möjliga arbetskraft och arbetaren det arbete, för vilket han bäst lämpar sig. I arbetsförmedlingsförfattningarna uppställas inga restriktioner i övrigt beträffande arbetskraften.

Bland författningar av intresse i detta sammanhang märkes vidare kungörelsen den 26 november 1937 med *föreskrifter i anledning av utlänningslagen*, där viss dispens medgives för utlandssvenskar i fråga om skyldighet att för arbetsanställning i Sverige innehava *arbetstillstånd*. Utlänning, som på grund av födseln varit svensk medborgare, befrias i enlighet härmed från sådan skyldighet för en tid av tre månader efter inresan i riket. Därefter inträder skyldighet att söka arbetstillstånd i och för arbetsanställning; givet är, att den nyssnämnda dispensen emellertid klart anvisar, att sådant ärende skall behandlas med särskilt tillmötesgående. För sådan medborgare i Amerikas Förenta Stater eller i Argentina, som på grund av födseln varit svensk medborgare, gäller en speciell bestämmelse om befrielse från skyldighet att innehava arbetstillstånd för en tid av två år efter inresan. Denna bestämmelse ansluter sig till de i ett föregående kapitel omförmälda överenskommelser med nämnda länder, enligt vilka deras undersåtar, om de förut varit svenska medborgare och ej ha för avsikt att åter utvandra, två år efter sin återkomst till Sverige upphöra att vara medborgare i utvandrarnlandet. De återvinna då utan vidare enligt medborgarskapslagens 4 § sitt svenska medborgarskap, om de varit svenskar på grund av födseln.

Det må vidare omnämnas, att *näringsfrihetsförordningens* bestämmelser angående rätt för utlänning att här i landet idka handel eller annan näring enligt praxis tillämpas så, att Kungl. Maj:ts tillstånd för dylika fall som regel

ej beviljas förrän vederbörande person uppehållit sig tre år här i riket. Denna praxis torde emellertid, enligt vad som meddelats socialstyrelsen, i en del fall icke upprätthållas i fråga om före detta svenska medborgare, som återvända till Sverige och visa sig ha för avsikt att bosätta sig här. Härjämte må erinras om att medborgarskapslagen erbjuder möjligheter att återfå svenskt medborgarskap inom kortare tid än den nämnda, dels i sin ovan berörda 4 § för vissa fall och dels i sin 5 §, varigenom vederbörande person ju blir oberoende av för utlänningar gällande regler beträffande tillstånd att driva näring. (Jfr det kapitel, som avser medborgarskapet, sid. 16).

Vad åter till sist angår de fall, där hemvändande utlandssvenskar komma i behov av *hjälp i samband med arbetslöshet*, må hänvisas till det föregående avsnitt, där hithörande förhållanden behandlas.

Man har emellertid på utlandssvenskt håll, som nämnt, anfört vissa klagomål *beträffande den allmänna svenska inställningen* till återvändande utlandssvenskar.

»Det är att beklaga», säges det i ett i detta hänseende betecknande uttalande från svenska beskickningen i Chile, »att, såsom i så många fall skett, till Sverige på grund av hemlängtan, hälso- eller familjeskäl eller andra orsaker från utlandet hemvändande landsmän betraktas som ett slags parias, för vilka ej annat än i undantagsfall användning kunnat beredas. En svensk i mannaåldern, som ett antal år vistats i utlandet, speciellt i mera exotiska länder, där gått igenom ekluten, förskaffat sig vana att umgås med folk av mest blandade slag och raser, språkkunnig och resvan, borde vara en akquisition för vår industri och exporthandel.» Och det anföres vidare i samma yttrande, att en beaktansvärd del av våra till skilda länder emigrerade landsmän varit pionjärer för vår nuvarande betydande svenska exporthandel på fjärran länder, och att de därför mången gång kunde göra anspråk på svensk erkänsla. Det påpekas från flera håll, att det icke är någon företrädesrätt som kräves för utlandssvenskarnas del utan endast likställighet med hemmasvenskarna. Centralkommittén för »svenska kolonien i Finland» anför bland annat: »Utlandssvenskarna böra icke av svenska staten betraktas som mindervärdiga undersåtar, utan böra hava samma rättigheter som övriga svenskar.» »Det är den allmänna meningen, som måste bearbetas, så att den bättre förstår utlandssvenskarnas ställning», skriver beskickningschefen i Bukarest och berättar om ett fall, där en utlandssvenska, som fått ett arbete i Sverige, för vilket hon ägde stor kompetens, av sina arbetskamrater envist betraktades som utbölning och inkräktare. I samma yttrande pekas på de enskilda strävanden, som de senaste åren framträtt i Sverige med syfte att underlätta för hemvändande svenskar att få arbete här i landet, och det uttalas en förhoppning, att arbetsgivare och allmänhet skola i största möjliga utsträckning understödja sådana aktioner. Svenska generalkonsulatet i Pretoria anför klagomål över att större affärsföretags representanter utomlands bli förbigångna i befodringshänseende, när de komma hem för att här söka sin fortsatta utkomst, samt omförmäler en på många håll förefintlig obenägenhet hos hemmasvenskar att under sådana förhållanden över huvud mottaga några

utlandsuppdrag. Uppllysning i Sverige borde enligt generalkonsulatets mening äga rum angående den betydelse som en hemvändande utlandssvensks erfarenhet kan ha för svenska företag. Även annorstädes ha svårigheter av denna art påvisats med särskild hänsyftning på affärs- och kontorsfolks anställningsmöjligheter.

Socialstyrelsen har, närmast med hänsyn till de här sist berörda klagomålen, anhållit om ett yttrande från Sveriges allmänna exportförenings styrelse, som i sin tur i ämnet har gjort en enquête hos ett antal representativa svenska företag inom olika exportbranscher. I ifrågavarande yttrande anföres, att *de hos svenska företags utländska försäljningsorganisationer anställda svenska tjänstemännen* äro relativt gynnsamt ställda i förhållande till andra utlandssvenskar. Från utlandssvenskar av denna kategori framförda klagomål över att de vid sin hemkomst bli förbigångna i befordringshänseende torde enligt exportföreningens styrelses mening ha sin grund i individuella förhållanden. Det framhålles, att en anpassning i befordrings- och lönehänseende efter inhemska svenska normer måste ske, och att detta i somliga fall kan vara förenat med olägenheter. Med avseende på pensionsförmåner ha ifrågavarande utlandssvenska tjänstemän mestadels varit likställda med de svenska moderbolagens tjänstemän. Vad åter beträffar *svenskar, som under en lång följd av år haft anställning hos utländska företag*, vitsordar exportföreningens styrelse i sitt yttrande, att denna kategori är betydligt sämre ställd och att det ganska ofta torde förhålla sig så, att dessa ha relativt svårt att finna en passande anställning, då de återvända till Sverige, särskilt om de ha uppnått en ålder, som försvårar anställning överhuvud taget. Exportföreningens styrelse finner detta förhållande beklagligt men likväl förklarligt. »Det kan nämligen», säges det i dess skrivelse, »knappast riktas en förebråelse mot de svenska företagen, att de understundom ställa sig tveksamma inför anställning av en utlandssvensk, som kanske redan hunnit upp i medelåldern, och som många år varit borta från Sverige och därvid haft en verksamhet, som ej varit ägnad att göra honom särskilt lämplig ur det svenska företagens synpunkt.» Dessa utlandssvenskar böra, säges det vidare, »göra klart för sig, att en lång utlandsvistelse ovillkorligen försvårar möjligheterna för dem att erhålla en befattning i Sverige, som kan tillfredsställa deras anspråk. Hemkomma de däremot inom rimlig tid, exempelvis sex à åtta år som maximum, torde de, som chefen för ett av Sveriges största exportföretag påpekar för föreningen, kunna utan svårighet erhålla lämplig sysselsättning.»

Professorn H. Berglund betonar i sitt till socialstyrelsen ingivna yttrande ävenledes i detta sammanhang *ålderns* betydelse såsom »ett faktum av utomordenlig vikt». Enligt hans mening måste en utlandssvensk, som vill ha sin fortsatta utkomst i Sverige, i regel söka sig hit före 40 års ålder. Den viktiga pensionsfrågan får efter professor Berglunds uppfattning ej heller förbises i detta sammanhang. Kyrkoherden C. E. Rohdin framhåller, att de svenska bolag, som bildat dotterbolag i utlandet och där anställt svensk personal, för dessa anställda böra framhålla vikten av att de icke stanna utomlands för länge. Samme person betonar också, att många svenskar genom långvarig vistelse i utlandet förskaffat sig ingående kännedom om åtskil-

liga förhållanden, avsättningsmöjligheter för varor o. s. v., men att »det är en rätt allmän erfarenhet som hemvändande svenskar få göra, nämligen den att de bli placerade på poster, där deras duglighet icke kommer till sin rätt».

I det sist anförda yttrandet såväl som i ett par andra betonas i detta sammanhang jämväl *den befolkningspolitiska synpunkten*. Skriftställaren doktor E. H. Thörnberg har framställt denna sida av saken sålunda: »Om vår naturliga folkökning icke tar nya steg uppåt, måste vi, försåvitt ej oväntade faktorer i fråga om uppfinningar gripa in, se fram mot folkbrist, särskilt mot brist på mänsklig arbetskraft såsom produktionsfaktor. Vi måste göra oss förtrogna med tanken på invandring hit — huruvida vi skola få tillfälle att själva dirigera den, ter sig i dessa skickensedigra tider ovisst nog. Men fast står, att om förutsättningarna för övrigt äro jämspelta, borde svenskars barn och ättlingar föredragas.» Det framhålles av samme författare, att det är »de arbetsdugliga, i olika värv och yrken skickliga och effektiva vi i första rummet vänta tillbaka».

I yttrande från institutet för svensk utlandstjänst anføres likaledes, att problemet att bereda utlandssvenskarna utkomstmöjligheter i Sverige förtjänar ett större beaktande än förr ur den synpunkten, att på ett flertal områden här hemma brist på arbetskraft yppat sig, så att *utländsk arbetskraft* redan i viss utsträckning fått anlitas, vilket förhållande kan komma att yttermera accentueras i samband med den allmänna befolkningsutvecklingen. »Det förefaller under sådana förhållanden», säger institutet, »som om de på arbetsmarknaden uppkommande luckorna i första hand borde fyllas med kvalificerade utlandssvenskar, som i mycket stort antal sökt sin utkomst utanför landets gränser. Främst avses givetvis yrkesskickliga tekniker, förmän, arbetare m. fl., vilka icke torde äga större inflytande på främjandet av Sveriges kommersiella eller industriella intressen i utlandet, men som däremot skulle kunna utgöra en värdefull tillgång på vår inhemska arbetsmarknad.» Enligt institutets mening borde det också tagas under övertvägande, huruvida icke, såsom fallet är t. ex. i Italien, *statliga åtgärder* borde ifrågakomma för att *underlätta återinvandring* av för Sverige värdefull arbetskraft.

I Italien har nämligen — såsom närmare framgår av en inläga från svenska beskickningen i Rom — i början av år 1939 en särskild statlig återinvandringskommission inrättats, till vilken utomlands bosatta italienare, som önska återvända till hemlandet, inlämna ansökningar genom vederbörande utlandskonsulats förmedling. De, vilkas ansökan bifalles, uppföras på en lista över repatrieringsberättigade, och kommissionen har till uppgift att för dem ombesörja arbetsförmedling; de erhålla också reshjälp och penningbidrag för den första tiden i hemlandet ävensom lättnader i fråga om värnplikt m. m. Redan på hösten 1939 lära c:a 20 000 à 25 000 utlandsitalienare genom denna kommissions försorg ha återbördats till hemlandet.

Institutet för svensk utlandstjänst gör nu i sitt ovanberörda yttrande gällande, att det frivilliga initiativet på detta område icke har visat sig kunna vara tillfyllest, och anser, att för Sveriges del förslagsvis en nämnd, sammansatt av representanter för statens offentliga arbetsförmedling och för arbetsgivare- och arbetareorganisationer m. fl., skulle kunna tillsättas med

uppgift att mottaga och pröva ansökningar från utlandssvenskar, som önska återvända till hemlandet. De, som befunnes lämpliga för återinvandring, skulle därpå genom nämndens och med denna samverkande andra organs försorg beredas arbete i mån av förefintliga möjligheter. Som nämndens expedition skulle enligt ifrågavarande förslag kunna fungera någon sådan institution, som redan handlägger ärenden rörande utlandssvenskar.

Svenska beskickningen i Bryssel ifrågasätter bidrag eller räntefria lån för hemresa och vivre under den första tiden i hemlandet för »landsmän i utlandet, som nedlagt ett förtjänstfullt arbete, och vilka på grund av dem helt oberoende förhållanden kommit i nödställd belägenhet». Svenske sjömanspastorn i Danzig har i avgivet yttrande förordat bildandet av en »Utlandssvenskarnas hjälpbyrå» med huvudkontor i Stockholm och med särskilda avdelningar vid alla arbetsförmedlingskontor i landet. I detta yttrande refereras också bl. a. ett par fall, där ett par amerikansvenskar, vilka utomlands arbetat inom målaryrket, genom svenska fackföreningars restriktiva politik skulle ha hindrats att få sysselsättning inom detta yrke efter hemkomsten till Sverige. I sådana fall borde en hjälpbyrå enligt förslagsställarens mening kunna göra nytta genom att förhandla med respektive organisationer. I ett yttrande från svenske vicekonsuln i Port Arthur, Ontario, i Canada hävdas likaså, att inrättandet av en statlig »arbetsbyrå», vilken kunde förmedla ansökningar om arbete i Sverige för utlandssvenskar, innan hemresa anträdde, skulle utgöra »en storartad gåva» åt utlandssvenskarna.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet förklarar med utgångspunkt från egna erfarenheter, att antalet förfrågningar från utlandssvenskar om möjlighet att erhålla anställning hemma i Sverige är mycket stort, och anför vidare: »I många fall torde väl förhållandet vara, att man ehuru man har anställning i sitt nya hemland vaktar på om någon möjlighet skulle uppstå för arbete i Sverige. Kunde någonting göras varigenom en aktuell *sammanfattning av arbetsmöjligheterna*» (kurs. av styrelsen) »kunde tillställas utlandssvenskarna genom deras tidningar eller på annat sätt skulle ett stort behov vara fyllt. Dessa rapporter måste emellertid i så fall vara mycket konkreta och relativt detaljerade. De vanliga arbetsmarknadsöversikterna torde icke vara tillräckliga. Visserligen hindrar ingenting hemvändande utlandssvenskar att vända sig till de vanliga arbetsförmedlingsanstalterna, men dels sakna de i allmänhet kännedom om dessa anstalter, dels tro de sig där bliva sämre behandlade än vanliga arbetssökande. En åtgärd som utan större svårighet kunde vidtagas är att till den utlandssvenska pressen sända *populära* informationsartiklar om arbetsförmedlingstjänsten i vårt land.»

I samband med framförandet av sitt förut (sid. 63) omnämnda förslag om en nödhjälpsfond meddelar riksföreningen vidare, att återvändande utlandssvenskar, enligt vad föreningens erfarenhet ger vid handen, i många fall behöva *ekonomiskt bistånd* under den första tiden av sin vistelse i hemlandet. »Föreningen har», säges det i yttrandet, »i ett stort antal fall bisträckt utlandssvenskar dels genom direkta anslag ur därför avsedda fonder, dels med hjälp av sina lokalföreningar, dels med stöd av frikostiga till-

fälliga donatorer. I ett visst antal fall äro dessa hjälpsökande helt visst av den typ, som behöver den kontroll det sedvanliga fattigvårdsförfarandet skänker. Man lär icke kunna förneka, att det finns en mindre kategori professionella utlandssvenska tiggare. Det stora flertalet befinner sig emellertid i tillfällig förlägenhet orsakad av valutarestriktioner och andra svårigheter. I dessa fall torde icke någon uppmjukning av fattigvårdsbestämmelserna spela någon roll. Där gäller det människor av helt annan karaktär. Glädjande nog är vår erfarenhet, att tillfälliga försträckningar ofta hjälpa den hemvändande att bryta sig en ny bana.»

Vidare är i detta sammanhang att nämna ett uttalande från utlandssvenskarnas förening, som haft viss erfarenhet i fråga om *arbetsanskaffning åt hemvändande utlandssvenskar* från sin egen för ett par år sedan igångsatta verksamhet på detta område. I yttrandet beröras de särskilda svårigheterna för olika kategorier av arbetstagare. »För kroppsarbetare gäller det först att vid återkomsten söka få fotfäste i en fackförening, men», säges det, »denna fråga ordnas numera under hand och erbjuder icke längre några större svårigheter. Däremot förekommer, att organisationen av arbetet inom vissa fack och arbetarnas hållning gentemot nykomlingen gör det svårt att få anställning. Inom byggnadsarbetet t. ex. erbjuder ordningen för anställandet av arbetare vanskligheter.» För kontorspersonal och teknisk personal inom handel och industri föreligger enligt föreningens erfarenhet ofta redan den svårigheten — redan berörd även i ett par uttalanden från andra håll — att vederbörande utlandssvensk efter 10 à 15 års utomlandsvistelse närmar sig 40-årsgränsen och därmed är uppe i en ålder, som gör pensionsfrågan till ett allvarligt hinder. Det anföres vidare bland annat, att utlandssvensken ofta har en särskilt ogynnsam situation genom viss obekantskap med härvarande förhållanden och genom att han kommer som outsider bland inhemska aspiranter på arbete och befordran, samt även genom bristen på relationer. Det göres gällande, att icke ens de utlandssvenskar, som äro anställda i svenska företags utlandsorganisationer, gå fria från dessa speciella svårigheter vid hemkomsten.

Från sin egen verksamhet för beredandet av arbetsmöjligheter i hemlandet åt utlandssvenskar anför utlandssvenskarnas förening, att under loppet av år 1939 inemot 300 personer erhållit arbete genom dess förmedling. Denna uppgift har kunnat kompletteras med några andra statistiska data, som ytterligare belysa denna föreningens verksamhet. För månaderna januari — november 1940 utgjorde sålunda antalet personer, som erhöilo arbete genom föreningens platsförmedling, 217. Av dessa voro 132 män och 85 kvinnor, och de kunna redovisas på vissa näringsgrupper enligt följande tablå:

	Män	Kvinnor
Jordbruk och skogshushållning.....	2	—
Industri och hantverk.....	51	8
Handel, samfärdsel och allmän tjänst.....	56	44
Hotellpersonal.....	10	5
Husligt arbete.....	2	23
Övriga.....	11	5
	132	85

Vid slutet av 1940 redovisade utlandssvenskarnas förening 289 arbetssökande, bland vilka 222 manliga och 67 kvinnliga. Nedanstående tablå visar dessas fördelning på åldersgrupper och deras genomsnittsålder:

Antal	A n t a l i å l d e r n					Genomsnittsålder	
	under 20 år	21—30 år	31—40 år	41—50 år	över 50 år		
manliga arbetssökande	222...	8	34	45	77	58	43 år
kvinnliga »	67...	10	7	23	18	9	38 »

Man finner, att vid detta tillfälle drygt en fjärdedel av de manliga arbetssökande voro över 50 år gamla, och att genomsnittsåldern för männen utgjorde 43 år. För kvinnornas del blev genomsnittsåldern 38 år. Vid årskiftet 1939/40, då 90 manliga och 32 kvinnliga arbetssökande redovisades, befunnos motsvarande genomsnitt utgöra 44, resp. 38 år.

Det må anmärkas, att det i dessa sammanställningar enbart har varit fråga om utlandssvenskar, som haft kvar sitt svenska medborgarskap.

Det betonas i utlandssvenskarnas förenings yttrande, att en platsförmedling i vanlig bemärkelse har visat sig icke vara tillfyllest i dess verksamhet på detta område. Endast för vissa grupper av hemvändande utlandssvenskar har ett samarbete med befintliga arbetsförmedlingsinstitutioner lett till positivt resultat. I övriga fall, där det gällt »utlandssvenskar, som genom sin utlandsvistelse förskaffat sig sådan praktisk erfarenhet, som vanligen icke är till finnandes hos hemmasvensk arbetskraft», har man sökt direkt kontakt med industri- och handelsföretag ävensom med en del f. d. utlandssvenskar, som velat ställa sin erfarenhet och sina förbindelser inom näringslivet till förfogande, varjämte man sökt underlätta inträde i yrkesorganisationer för de hemkommande. Utlandssvenskarnas förening anser, att ifrågavarande arbetsanskaffningsverksamhet, med hänsyn till de speciella förhållanden, under vilka den måste äga rum, lämpar sig bättre för att handhavas av en enskild organisation än av ett statligt organ, som måste följa mera strikta bestämmelser; i den mån så erfordras, borde verksamhetens fortgång likväl säkras genom understöd från det allmänna.

Vidare berör utlandssvenskarnas förening, liksom riksföreningen, i sitt yttrande frågan om direkt understödsverksamhet beträffande hemkomna utlandssvenskar vid förefallande behov. Det framhålles, att en direkt understödsverksamhet, såsom föreningens egen erfarenhet på detta område ger vid handen, också har en del betänkliga sidor, och att ansträngningarna i fråga om utlandssvenskarnas omhändertagande vid återkomsten därför också i främsta rummet böra inriktas på att söka inordna dem i arbetslivet. Vid särskilda tillfällen ha politiska händelser kunnat påkalla extraordinära åtgärder. Ett sådant tillfälle uppkom i slutet av 1939, då ett stort antal svenskar i Finland sökte sig till Sverige och utlandssvenskarnas förening fick statsanslag för hjälpåtgärder beträffande dessa.

Det bör till sist i detta sammanhang omnämnas, att *förslag om en statlig anstalt för arbetsförmedling åt utlandssvenskar* har varit å bane i den svenska riksdagen. I anledning av en motion med sådan syftning hemställdes

1907 års riksdag i en skrivelse till Kungl. Maj:t om en undersökning angående behovet och lämpligheten av att en statens arbetsförmedlingsanstalt inrättades till tjänst för utomlands bosatta svenskar. Uppdrag att verkställa en sådan undersökning gavs åt emigrationsutredningens ledare, professor Gustav Sundbärg, som emellertid icke tillstyrkte det framförda förslaget.

År 1912 höll dåvarande byråchefen Gunnar Huss på uppdrag av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet ett föredrag om arbetsförmedling för utlandssvenskar. Han konstaterade där till att börja med den negativa utgången av den ovan berörda riksdagsmotionen med framställning om särskilda statliga åtgärder. Därefter betonade han, att den i Sverige fungerande offentliga arbetsförmedlingen vore »den självskrivne representanten för den inhemska arbetsmarknaden gent emot de utlandssvenskar, som vilja ha anställning i hemlandet». I föredragets fortsättning skisserades en plan för viss samverkan mellan i utlandet verksamma svenska föreningar och våra arbetsförmedlingsanstalter i och för förmedling av arbete åt utlandssvenskarna. Därjämte antyddes behovet av något centralt organ i Sverige med uppgift att sammanhålla de strävanden av olika slag, som åsyfta utlandssvenskarnas anknytning till hemlandet.

Socialstyrelsen.

Det torde vara oförnekligt, att särskilt vissa kategorier av utlandssvenskar icke sällan ha svårt att få anställning i Sverige.

Sveriges allmänna exportförenings ovan refererade utlåtande giver vid handen, att möjligheterna i detta hänseende te sig olika, beroende på om de ifrågavarande personerna utomlands ha varit anställda hos utländska företag eller hos svenska exportföretag. Den senare kategorien vore, enligt vad erfarenheten visat, i allmänhet mycket gynnsammare ställd än den förra. Det synes vid en granskning av de särskilda yttranden från exportindustrier, som legat till grund för det nämnda utlåtandet, framgå, att med de sålunda mera gynnade närmast avses anställda, som utsänts från Sverige för uppdrag i de svenska företagens tjänst, däremot icke sådana, som i utlandet tidigare varit anställda hos utländska företag och som därifrån överflyttat till de svenska exportföretagen. De sistnämnda torde kunna få lika svårt att senare erhålla anställning i Sverige som de, vilka hitkomma direkt från en anställning vid utländskt företag.

Den i ett flertal yttranden framhållna ålderssynpunktens betydelse i detta sammanhang kan vitsordas även från den offentliga arbetsförmedlingens erfarenhet. Även för hemmasvenskar minskas anställningsmöjligheterna avsevärt i och med att 40-årsåldern uppnåtts, och detta av flera orsaker. Pensionsfrågan spelar här bland annat en roll. Arbetsgivarna vid större företag ha på senare år i ständigt ökad utsträckning vidtagit anstalter för pensionering av sin personal, och där så sker, torde mera ogärna personer i högre åldrar nyanställas, såvida icke dessa ha specialutbildning eller äro synnerligen meriterade eller särskilt lämpade för vissa ifrågakommande uppdrag. Pensionerings-

anordningen blir vid de högre åldrarna sålunda ett hinder. Styrelsen torde här jämväl få erinra om vad i ett föregående kapitel har anförts om betydelsen av anstalter för utlandssvenskarnas självpensionering (jfr sid. 79).

Det är givet, att just en utlandssvensk kan ha kvalifikationer av värde för vissa företag. I synnerhet torde detta i en del fall kunna gälla i fråga om ingenjörer med praktik i utlandet. Vad beträffar kontorsanställda, sådana som korrespondenter m. fl., synes man emellertid oftast föredraga svenskar med handelsskoleutbildning och något eller några års språkstudier i utlandet framför utlandssvenskar utan dylik skolutbildning men med lång utlandsvistelse. Sådana mera allmänna kvalifikationer som att ha »vistats utomlands», att ha förskaffat sig »vana att umgås med folk», vara »språkkunnig och resvan» o. d. bli i och för sig otillräckligt meriterande i fråga om personer, som uppnått 40 år och därigenom redan kommit att betraktas som överåriga.

Det torde sålunda vara ofrånkomligt, att utlandssvenskar i många fall måste bli besvikna i sina förhoppningar att kunna utnyttja utlandserfarenheterna i hemlandets näringsliv. De iakttagelser, som kunnat göras, synas i det hela ge vid handen, att de ofta äro rätt svårplacerade på den svenska arbetsmarknaden särskilt med hänsyn till sin ålder, och att åtgärder för hjälp åt de arbetsökande utlandssvenskarna böra vara i viss mån anpassade efter detta klientels särskilda beskaffenhet.

Utän tvivel kunde det även i många fall vara önskvärt, att den allmänna inställningen till de hemkommande utlandssvenskarna bleve mera gynnsam och direkt uppmuntrande. Det är i själva verket av utomordentlig betydelse för vårt näringsliv och för landets utveckling i det hela, att svenskar icke avskräckas från att ägna en del av sina bästa år åt att göra insatser för Sverige i främmande länder. Utlandssvenskarna få icke av Sverige betraktas såsom förlorade söner.

Det må i detta sammanhang även göras en erinran om sådana hemkomna svensk-amerikanare i besittning av visst kapital, vilka genom inköp av gårdar och drivandet av jordbruk i moderna former ha gjort väsentliga och avgörande insatser i sina hembygders utveckling.

Icke minst ur de befolkningspolitiska synpunkter, som i det föregående i någon mån ha berörts, vore det också tacknämligt, att man i vårt land mer än hittills beaktade den avsevärda folktillgång, som även de utomlands mera bofasta grupperna av utlandssvenskar utgöra. Denna kvantitativt såväl som kvalitativt betydande och representativa svenska folktillgång kan även komma att bli mera aktuell, allteftersom återinvandringstendenser i en mera väsentlig omfattning kunna komma att göra sig gällande som en följd av förändringarna på det internationella området.

Frågan om användningen i det svenska näringslivet av hemvändande utlandssvenskar har sålunda fått och kan framdeles i ökad grad få en avsevärd praktisk betydelse.

I samband med en återinvandring av utlandssvenskar i den mera begränsade omfattning, med vilken man närmast har att räkna, framställer sig här

till en början ett arbetsförmedlingsproblem, vars lösning det i första hand bör ankomma på den offentliga arbetsförmedlingen att söka befrämja. Man kommer här in på spörsmålet om arbetsförmedlingens organisation för de kategorier av arbetssökande överhuvud, beträffande vilka individuellt avpassade anordningar äro mest på sin plats. Frågan, under vilka former en sådan förmedlingsverksamhet lämpligast bör bedrivas, undandraget sig för närvarande i viss mån styrelsens bedömande med hänsyn till den av statsmakterna ännu icke slutförda omprövningen av härmed i samband stående organisationsfrågor. Förslag om en effektivisering av arbetsförmedlingen i olika hänseenden ha varit å bane i flera skilda sammanhang. Det må erinras om en i rationaliseringsutredningens betänkande, del II (S. O. U. 1939: 14) införd P. M. med förslag om, bland annat, viss effektivisering av arbetsförmedlingens organisation med hänsyn till personer, som drabbats av arbetslöshet i 40-årsåldern eller högre åldrar men vilkas arbetsförhet vore så god, att de med fördel alltjämt skulle kunna tagas i anspråk i produktionen.

Den enskilda organisation, som torde komma att fullfölja bl. a. utlandssvenskarnas förenings strävanden, torde emellertid också få en viktig uppgift i och med befattningen med utlandssvenskarnas arbetsanskaffningsproblem. En utlandssvenskhetens egen organisation bör ovillkorligen kunna göra betydande insatser i sådant hänseende. Därvid borde den jämväl kunna samverka med den offentliga arbetsförmedlingen, som givetvis under alla förhållanden på detta område har särskilda, värdefulla resurser med sin över hela landet förgrenade organisationsapparat. (Jfr kap. XIII.)

En verksamhet efter sådana linjer som de här förutsatta torde dock kunna bli tillfyllest endast så länge invandringen till Sverige håller sig inom vissa mera snävt uppdragna gränser och det väsentligen blir fråga om att placera ett relativt mindre betydande antal personer i det svenska näringslivet. I den mån åter som vårt land, i samband med den ovan antydda befolkningspolitiska utvecklingen eller i sammanhang med politiska och ekonomiska förändringar i andra länder, kan komma att bli föremål för invandring i större skala, blir problemet ett helt annat, och helt andra organisatoriska anordningar lära då bli erforderliga. —

Beträffande vissa förslag som framkommit om särskilda anordningar för informationer åt svenskar utomlands i fråga om den svenska arbetsmarknaden vill styrelsen till sist endast anmärka, att en dylik upplysningsverksamhet, därest den skulle visa sig vara av behovet påkallad, lämpligen synes böra förläggas till den offentliga arbetsförmedlingens chefsmyndighet. Sådan upplysning torde exempelvis kunna ske genom att riksvakanslistan tillställdes vissa viktigare konsulat. Att publicera svenska arbetsmarknadsöversikter utomlands genom tidningspressen, såsom det föreslagits, skulle däremot efter styrelsens mening näppeligen vara den rätta och lämpliga metoden att vinna det här avsedda syftet.

Kap. XI. Smärre frågor i samband med utredningen.

I det följande redovisas en del framställningar i diverse ämnen, som kommit till synes vid enquêten hos svenska beskickningar och konsulat i utlandet samt i de yttranden, som i övrigt ha avgivits till socialstyrelsen. I en del fall meddelas härjämte vissa kompletterande data till frågornas ytterligare be-lysning. Styrelsen har endast i vissa punkter yttranden och förslag att fram-ställa i dessa speciella frågor.

Önskemål i fråga om den svenska representationen i Kina m. m.

Ett flertal Kina-svenskar — missionärer och andra — ha framfört önske-mål om en *förstärkning av den svenska diplomatiska och konsulära repre-sentationen i Kina*. Missionsföreståndaren C. Blom vill härjämte framhålla, ätt det skulle vara »av stor betydelse, att metoderna i förbindelsen mellan konsulära tjänstemän och besökande svenskar, expeditionslokaler och mot-tagningsrum så ordnades, att de inbjöde till personlig kontakt och sålunda verkade tilldragande på medborgarna i fråga». Han tillägger, att Sveriges representanter göra sig all möda i arbetet för Kina-svenskarna trots de ofull-komliga anordningarna.

Enligt den uppfattning, som framförts av framlidne postdirektören E. Nordström i Tsinan, borde vidare sammanhållningen mellan svenskarna i Kina inbördes samt mellan dem och hemlandet främjas genom periodiskt utgivande av en »rundskrivelse» eller »bulletin», vilken skulle innehålla upp-gifter om Kina-svenskarnas adresser och deras familje- och arbetsförhållan-den m. m.

Önskemålet att svensk konsul bör vara svensk.

Svenska konsulter i utlandet äro som bekant i stor omfattning icke svenska medborgare. Önskemålet, att de må äga svenskt medborgarskap, har från några håll framförts. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har anmärkt, att detta krav särskilt i de s. k. diktaturländerna har fått en viss betydelse.

Socialstyrelsen vill för sin del understryka vikten av att detta önskemål tillgodoses så långt det är möjligt utan åsidosättande av kravet på att Sve-rige överallt får kvalificerade officiella representanter. Utrikesdepartementet torde också ha denna angelägenhet för ögonen.

Undersökning av svenskbygder och svenska kulturinsatser i Amerika.

De i samband med berörandet av svensk-amerikanska kulturfrågor av olika slag omnämnda gamla svenskbygderna i Minnesota och andra stater i nordvästra Amerika borde, framhålles det av svenska vicekonsulatet i Minneapolis, göras till föremål för en särskild undersökning från hemlandet, »genom någon utsänd, för ändamålet kvalificerad, allmänt känd person, som sedan i skrift och tal kunde meddela de många erfarenheter, på vilka hans studieresa skulle bliva sällsynt rik».

Enligt Förenta Staternas censusberättelse för år 1930 uppgick antalet av de i Sverige eller inom svenska utvandrarfamiljer födda i staten Minnesota nämnda år till icke mindre än 271 000 personer eller något över 10 % av hela befolkningen därstädes. Minst en halv miljon personer i samma stat ha beräknats kunna påvisa svensk härstamning. Det kan i detta sammanhang vara lämpligt att anföra några ord av framlidne professor V. Lundström i den minnesskrift, som utgavs av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet på dess 30-årsdag den 3 december 1938. Orden avse svenskbygderna i Minnesota och hänföra sig närmast till ett monument, upprest på den plats, där »det första svenska stockhuset» i Minnesota byggdes: »Det är ett stycke svensk historia om något! På en enda sten fastslaget för alla tider, att det var svenska armar, som röjde och plöjde i de obrutna vidderna där uppe, att det är svenskt arbete, som skapat en mängd av de vackra gårdar, som man nu ser där, att det är svenskt natursinne, som förälskat sig just i dessa välsignade trakter, vilka så mycket påminna om gamla Sveriges egen natur.»

Professor G. Westin anför i liknande sammanhang i sitt yttrande till socialstyrelsen, att den andra och tredje generationen av svenskättlingar »ha presterat så mycket i det amerikanska kulturlivet, att deras insatser vore förtjänta att närmare undersökas och beskrivas. Det skulle bli en fängslande och hedersam historia om religiösa ledare och banbrytande skolmän, om historiker och naturvetenskapsmän, politiker och industrimän, affärsledare och språkmän, konstnärer och författare».

Det må erinras om de värdefulla skildringar från svenskbygder i norra Amerika, som ingå i H. Nelsons år 1926 utgivna arbete »Nordamerika. Natur, bygd och svenskbygd». En ny undersökning beträffande Svensk-Amerika och speciellt de egentliga svenskbygderna har planerats och igångsatts av skriftställaren fil. lic. Albin Widén, som år 1935 besökte Förenta Staterna i egen skap av Sverige-Amerikastiftelsens stipendiat och nu återigen är innehavare av stipendium från denna stiftelse. Herr Widén lär ha för avsikt att bedriva det fortsatta undersökningsarbetet i samverkan med studenter vid Augusta College.

Det förut nämnda betydelsefulla Augustana-institutet eller dettas svenska stödkommitté torde, såsom i annat sammanhang har framhållits (sid. 151), höra erhålla understöd med svenska statsmedel. Det vill synas, som om herr

Widéns påbörjade undersökningar rörande svensk-amerikansk kultur i samband härmed även borde kunna komma i åtanke.

Frågan om dubbelbeskattning.

I några yttranden ha frågor rörande dubbelbeskattning framförts.

Det må inledningsvis nämnas, att Sverige hittills har slutit *avtal för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å inkomst och förmögenhet* med ett ganska betydande antal länder, nämligen Danmark, Finland, Frankrike, Förenta Staterna, Nederländerna, Tyskland och Ungern. *Avtal för undvikande av dubbelbeskattning beträffande arvsfatt* ha hittills ingåtts med Frankrike, Tyskland och Ungern. I avtalen beträffande skatter å inkomst och förmögenhet ha emellertid gjorts förbehåll av olika räckvidd beträffande kapitalinkomster. Såsom det nedan anförda yttrandet från svenska handelskammaren i Frankrike ger vid handen, ha vissa olägenheter härav särskilt försports i detta land.

Frågan om träffande av avtal för undvikande av dubbelbeskattning även med Belgien och Schweiz har varit under övertvägande. Beträffande Norge hade underhandling om träffande av sådant avtal slutförts före den tyska krigsaktionen; avtalet har sedermera icke kommit till stånd.

Svenska beskickningen i Bryssel har i yttrande till styrelsen påpekat det förhållandet, att utlandssvenskarna, då konvention mot dubbelbeskattning ej avslutats, ibland få erlægga skatter ej blott i det land, där de äro bosatta, utan även i hemlandet. En svensk pensionerad kapten, bosatt i Bryssel, förmäler, att han *för svensk statspension* får erlægga dels full skatt i Sverige och dels reducerad skatt i Belgien, samt uttalar, att dubbelbeskattningsfrågan efter hans mening med det snaraste bör ordnas mellan Sverige och Belgien, såsom har skett i förhållandet mellan Sverige och åtskilliga andra länder.

Den principiella betydelsen av detta spörsmål särskilt med hänsyn till den under senare år i flertalet länder högt uppdrivna skattenivån har vidare betonats av svenska handelskammaren i Frankrike. I dess yttrande anmärkes härjämte, att, vad beträffar i Frankrike bosatta svenskar, den »synnerligen ömtåliga» frågan till stor del har bragts ur världen genom överenskommelser mellan Sverige och Frankrike den 24 december 1936 och den 5 maj 1939, men att likväl alltjämt dubbelbeskattning sker, när det gäller *inkomst av viss förmögenhet i Sverige*. Handelskammaren betecknar detta som »speciellt kännbart för de landsmän, som inriktat sig på att efter avslutad verksamhet i utlandet tillbringa sina sista levnadsår i hemlandet och där finna sitt uppehälle tack vare år efter år samlat sparkapital», och anser det vara ett betydande intresse, att även denna kvarstående dubbelbeskattning undanröjes.

I det yttrande, som avgivits av svenska kolonien i Finland, påpekas värdet av den mellan Sverige och Finland slutna konventionen för undvikande av dubbelbeskattning.

Frågan beröres till sist även av utlandssvenskarnas förening, som nämner, att återinflyttade utlandssvenskar ofta lida avbräck genom dubbelbeskattning, detta bland annat i de fall, då de uppbära pension från utlandet. Föreningen yttrar härom vidare: »Utlandssvenskarna äro därför intresserade av att beskattningsfrågan, så fort det låter sig göra, ordnas på ett effektivt sätt. I avvaktan härpå torde utlandssvenskarna kunna med skäl förvänta, att de möjligheter till eftergift i beskattningen, som skattelagarna lämna, vid inträffande dubbelbeskattning utnyttjas liberalt gentemot dem.»

Det må till det sist anförda yttrandet anmärkas, att det uppenbarligen avser sådana fall, där avtal för undvikande av dubbelbeskattning alltjämt saknas. Föreskrifter om en viss begränsad möjlighet till eftergift vid beskattning ha för dylika fall meddelats i förordningen den 28 september 1928 om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt.

Socialstyrelsen finner det för sin del vara önskvärt, att avtal för undvikande av dubbelbeskattning må komma till stånd beträffande länder, med vilka sådana avtal ännu icke ha ingåtts.

Kostnaderna för värnpliktigas resor från utlandet.

Ur riket utflyttade värnpliktiga svenskar äro icke skyldiga att fullgöra sin värnplikt, så länge de vistas utomlands. Vissa önskemål ha framkommit om beredandet av lättnader i resekostnaderna åt de utlandssvenskar, som emellertid av eget initiativ hemkomma för att fullgöra värnplikten.

Svenske generalkonsuln i Hamburg påpekar sålunda, att i utlandet bofasta svenskar, vilka resa till Sverige för fullgörande av värnplikt, ej äro berättigade till ersättning för kostnaderna för dylik resa utan själva helt måste vidkännas dessa kostnader. Han ifrågasätter, om icke kostnaderna borde bestriidas av statsmedel, helt eller, i fråga om mera avlägsna boningsorter, åtminstone till visst maximibelopp. Svenske vicekonsuln i Björneborg, Finland, anmärker likaledes, att reshjälp icke beviljas för fullgörande av värnplikt i hemlandet, »vilket kanske hindrar mindre bemedlade att hemresa», samt nämner vidare, att värnpliktiga, som på egen bekostnad hemrest för att fullgöra sin skyldighet, under övningstiden tillsammans med de i Sverige boende i vissa fall kunnat bliva hemförlovade på ett par veckor för så kallat skörde-
lov, varigenom de kommit i en svår situation med krav på extra utgifter för resor eller kostnader för uppehälle. Hänsyn borde, säges det i yttrandet, tagas till utlandssvenska värnpliktigas svårigheter i sådana hänseenden. Utlandssvenskarnas förening påtalar ävenledes det förhållandet, att utlandssvenska värnpliktiga ej få ersättning för resa; i motsats till sina hemmasvenska kamrater nödgas de, anføres det i yttrandet, till och med betala biljett på svenska statens järnvägar för resa inom landet. Föreningen hade varit betänkt på att hos Kungl. Maj:t göra framställning om rättelse härutinnan men avstod därifrån, när kriget bröt ut. Föreningen skulle, enligt vad som meddelats, i en sådan skrivelse framhållit, att de utlandssvenska värnpliktiga visserligen under den tid, utlandsvistelsen varar, äro befriade från skyldigheten att in-

ställa sig för tjänstgöring men att detta icke kunde anses motivera, att de, när de på eget initiativ hemkomma med avsikt att tidigare än eljest fullgöra sin tjänstgöring, icke skola beredas lättnad i resekostnaderna. Staten borde enligt föreningens mening anses äga intresse av att landets medborgare fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Ersättning borde lämnas för resa inom landet, och i särskilda fall borde sådan även kunna ifrågakomma för resa utomlands.

Frågan har tidigare framförts vid skilda tillfällen, bl. a. i en av herr E. Lithander vid 1930 års riksdag väckt motion, där utredning begärdes om vilka åtgärder som kunde vidtagas för lämnande av bidrag till i utlandet varande värnpliktiga för resa till och från lagstadgad värnpliktstjänstgöring. Denna motion avslogs av riksdagen. I det utlåtande från andra kammarens tredje tillfälliga utskott, som därvid följdes, vitsordades, att det icke ålåg de utlandssvenska värnpliktiga att under utlandsvistelsen inställa sig till tjänstgöring men att vissa kategorier av utomlands födda svenskar hade intresse av att likväl anmäla sig, exempelvis för att bevara sitt svenska medborgarskap (jfr medborgarskapslagens i det föregående — sid. 15 — berörda 9 §). Med hänsyn till att dessa hade ett eget intresse av värnpliktens fullgörande, borde de emellertid enligt utskottets mening själva stå för kostnaderna. Utskottet åberopade vidare faran för att medgivandet av en rätt till resekostnadsbidrag skulle kunna föranleda missbruk.

Det må härjämte erinras om att vid inkallelse till krigstjänstgöring eller vid förstärkt försvarsberedskap ersättning utgår för resekostnader även till utrikes boende värnpliktiga enligt gällande bestämmelser.

Efter styrelsens mening kan det bero vid nu gällande ordning.

Motorfordonsförordningens bestämmelser.

Utlandssvenskarnas förening har fäst uppmärksamheten på att motorfordonsförordningens stadganden angående villkor för erhållande av körkort i visst avseende verka oförmånligt för utlandssvenskarna. Enligt nämnda förordnings 20 § 1 mom. c) skall för erhållande av körkort företes »intyg, utfärdat inom två månader före ansöknings, av polismyndigheten å den eller de orter inom riket, varest sökanden under de senaste två åren varit mantalsskriven, att sökanden gjort sig känd för ett nyktert levnadssätt och med hänsyn till sina personliga förhållanden i övrigt icke kan anses olämplig såsom förare av motorfordon, eller, där sökanden icke under angivna tid varit här i riket mantalsskriven, bevis om av Konungen meddelat tillstånd att, utan hinder av att intyg, varom nyss sagts, ej kan företes, ansökan må upptagas till prövning», varjämte det (i sagda förordnings 20 § 1 mom.) har föreskrivits, att vederbörande nykterhetsnämnd skall avgiva utlåtande, innan intyg av angivet slag utfärdas. Det dispensförfarande, som i den ovan anförda bestämmelsen har medgivits för det fall, att en utlandssvensk icke kan förete det bemälda intyget, blir enligt föreningens utsago både tidskrävande och kostsamt. Föreningen har i ett flertal fall försökt hjälpa hemvändande ut-

landssvenska chaufförer — bland dem sådana som alltid tillhört nykterhetsförening — till rätta i detta hänseende och vitsordar, att den gällande bestämmelsen har varit till verkligt hinder för dem i deras försök att skaffa sig uppehälle i Sverige.

En framställning av föreningen hos Kungl. Maj:t om sådan ändring i bestämmelsen, att det föreskrivna intyget må kunna ersättas med annan likvärdig bevisning, har, jämte en hemställan från kungliga automobilklubben och motormännens riksförbund om en ändring av samma bestämmelse i för utlandssvenskarna förmånlig riktning, av Kungl. Maj:t icke ansetts böra föranleda någon åtgärd med hänsyn till nu rådande förhållanden.

Det är efter socialstyrelsens mening ett rimligt och behjärtansvärt önskemål, som här har framförts, och det synes böra tagas under förnyat övervägande, när andra tidsförhållanden ha inträtt.

Möjligheten för utlandssvensk att antaga nytt släktnamn.

Utrikesdepartementet har meddelat, att departementet hos justitiedepartementet har bragt i erinran de olägenheter, som följa av att utlandssvenskarna oftast äro uteslutna från möjligheten att med laga verkan antaga nytt släktnamn. Det har nämligen i ett flertal fall inberättats till utrikesdepartementet, att svenska undersåtar, som fått flyttningsbetyg till utlandet, hos beskickningar och konsulat ha anhållit om att utfå pass eller att bli antecknade i nationalitetsmatrikel under släktnamn, som antagits utom riket. Sådana framställningar ha hittills icke kunnat leda till efterföljd, på grund av att förordningen den 5 december 1901 om antagande av släktnamn förutsätter namnets anteckning i kyrkobok och alltså icke blir tillämplig för de svenska medborgare, som ej äro bokförda i svensk församling.

Socialstyrelsen har inhämtat, att man inom justitiedepartementet har gjort förberedande arbeten för lösningen av det rättsproblem, som här föreligger. Det lär därunder ha framställts ett förslag, som innebär, att kyrkoböckerna skulle kunna i dessa fall lagenligt ersättas med nationalitetsmatriklarna, så att utlandssvenskarna härmed skulle få möjlighet att verkställa namnbyte på lagligen giltigt sätt.

Styrelsen vill inskränka sig till att uttala önskemålet, att frågan snarast bringas till lösning.

Kap. XII. Behovet av upplysning bland utlandssvenskarna om vissa medborgarrättsliga förhållanden och om social lagstiftning m. m. i Sverige.

En sammanfattande framställning må här lämnas av frågan om behovet av upplysning för utlandssvenskarnas del beträffande svenska förhållanden. En del i samband med utredningen framkomna förslag från skilda håll synas böra bringas i åtanke i detta sammanhang.

Här må till att börja med erinras om det speciella område, som hör under frågan om arbetsförmedling för hemvändande utlandssvenskar, samt om den mera allmänt kulturellt betonade propagandaverksamheten med syfte att befrämja svenskt kulturliv i främmande länder. De bägge arter av upplysning, som tillhöra nämnda områden, torde bäst tillgodoses med särskilda åtgärder, varom närmare har förmänts i de åt dessa spörsmål ägnade kapitlen (se sid. 163 samt sidd. 133 och 152).

I samband med framställningen av utlandssvenskarnas medborgarrättsliga förhållanden ha vidare anförts önskemål om upplysning genom en kortfattad promemoria, i passboken eller annorledes, angående medborgarskapslagens föreskrifter och i samband därmed möjligen även beträffande utlandssvenskarnas ställning gentemot hemlandet i vissa andra avseenden.

I den avdelning, som ägnats åt spörsmålet om utlandssvenskarnas införande i den svenska folkbokföringen, har särskilt framhållits behovet av upplysning, i passböcker och på flyttningsbetyg, om önskvärdheten av att en registrering äger rum hos svenska utlandsmyndigheter. Från inkomna yttranden på denna punkt må bl. a. åberopas ett förslag, enligt vilket också uppgifter angående med det svenska medborgarskapet följande förpliktelser och förmåner i skilda hänseenden skulle införas i en P. M. i passböckerna. I förslaget, som härrör från svenska generalkonsulatet i Pretoria, nämnes särskilt behovet av upplysning om skatteförhållanden ävensom om villkoren för erhållande av svensk folkpension o. s. v. Svenska beskickningen i Shanghai har å sin sida föreslagit, att vid utfärdandet av flyttningsbetyg eller vid registrering av utlandssvenskar en broschyr skulle överlämnas till dessa, där redogörelse bland annat skulle lämnas dels för proceduren i samband med införande i nationalitetsmatrikel m. m. och dels för de viktigaste bestämmelserna rörande svenskt medborgarskap, äktenskaps ingående i utlandet, värnplikt o. s. v. I ett genom svenska generalkonsulatet i Batavia översänt yttrande av en på Sumatra bosatt svensk anföres likaledes önskvärdheten av en dylik broschyr med redogörelser för vissa förhållanden i hemlandet av intresse för utlandssvenskarna; den borde enligt förslagsställa-

rens mening tillhandahållas på de svenska konsulaten mot en avgift, som täckte tryckningskostnaderna.

Behovet av en effektiv upplysning i fråga om det svenska socialförsäkringsväsendet och enkannerligen om folkpensioneringslagens väsentliga innehåll har på en del håll vitsordats. Grunderna för den svenska fattigvården samt den i Sverige gällande ordningen beträffande kostnaderna för sjukvård äro områden, där önskvärdheten av en upplysningsverksamhet för undanröjandet av missuppfattningar likaledes har gjort sig gällande.

Från flera håll, som icke i den föregående framställningen åberopats, ha enahanda önskemål framställts om upplysning i en del olika hänseenden, där det har visat sig, att behov av sådan har förelegat för utlandssvenskarnas del. Det har här gällt bland annat skatteförhållanden och tullbestämmelser i Sverige, värnplikt och mönstringsskyldighet, skolväsendet samt fackföreningsväsendet och frågan om arbetets frihet. Önskemål om ökad upplysning på en eller annan sådan punkt har sålunda anförts bl. a. från Oslo och Bukarest samt från Kina, Sumatra, Sydamerika, Förenta Staterna och Canada.

Det torde till sist böra erinras om de framställningar, som givit anvisning på metoder av olika slag för meddelandet av upplysning i de här antydda ämnena åt utlandssvenskarna. Några av dessa förslag ha redan berörts här ovan. Styrelsen har förut (sid. 60) också framfört tanken på användning av radion i detta sammanhang. I annat sammanhang har det vidare hänvisats till möjligheterna att till exempel genom en månatlig publikation, som distribuerades genom de svenska konsulatens försorg, eller genom en utlandssvenskarnas årsbok tillgodose behovet av upplysning om rättsliga och sociala förhållanden. Socialstyrelsens publikation, »Sociallagstiftning och socialt arbete i Sverige», kunde här jämväl komma i åtanke.

Spörsmålet om de lämpliga medlen att befrämja en behövlig upplysningsverksamhet bland utlandssvenskarna torde i det hela vara ägnat att uppmärksammas av den särskilda organisation för utlandssvenska angelägenheter handläggning, som är under bildning. Det må hänvisas till det följande kapitlet, som berör frågan om organisationen av arbetet för utlandssvenskarna.

Kap. XIII. Frågan om en särskild organisation för utlandssvenskarna.

Socialstyrelsens utredning torde få anses gälla alla frågor, som ha betydelse för spörsmålet om åtgärder för att stärka sambandet mellan utlandssvenskarna och hemlandet. Styrelsen har sålunda icke kunnat undgå att taga befattning jämväl med frågan om den lämpligaste organisationen av den verksamhet, som på det utlandssvenska arbetsfältets skilda områden bedrivs av olika institutioner. Bland dessa märkas i detta sammanhang särskilt riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst och utlandssvenskarnas förening.

Den frågan uppställer sig här, huruvida det icke vore befogat att söka sammanföra de sistnämnda tre organisationerna till en enda enhetlig organisation eller i vart fall att söka åstadkomma en mera planmässig reglering av deras samfälliga verksamhet. Spörsmålet har fått aktualitet genom utvecklingen på dessa områden under de senaste åren, och styrelsen har härav föranletts att taga initiativ till vissa förhandlingar.

Till belysning av detta organisationsspörsmål må här i första hand en sammanfattande redogörelse lämnas för nämnda tre organisationers syftemål och verksamhet.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, bildad år 1908 på initiativ av framlidne professor Vilhelm Lundström, är den äldsta av organisationerna. I dess stadgars 1 § angives föreningens syfte sålunda:

Föreningens ändamål är att stödja arbetet för bevarande och återväckande av svenskt språk och svensk odling hos svenskar och svenskättlingar i utlandet, att utveckla samkänslan mellan moderlandet och dem samt mellan dessa senare inbördes, att samla och förvara vittnesbörd om svenskars liv och gärning i främmande land, att vårda och hugfästa svenska minnen i utlandet samt att verka för kändedomen i utlandet om svenskt språk och svensk odling.

Föreningens stadgar ha stadfästs av Kungl. Maj:t och kunna ändras endast med Kungl. Maj:ts godkännande. Det föreskrives i stadgarna ytterligare bl. a., att föreningens angelägenheter skola handhavas av en överstyrelse med säte i Göteborg, samt att dennas ordförande skall utses av Kungl. Maj:t.

Det framgår av det ovan citerade stadgandet, att riksföreningens syftemål väsentligen är av kulturell art. Dess verksamhet avser i väsentlig utsträckning folkgrupper av svensk härkomst, vilka ha blivit inlemmade i andra statssamfund, såsom svenskarna i Finland och Nordamerika. Även icke-svenska element åsyftas i och med strävandena att sprida kändedom om svenskt språk m. m. i utlandet.

För tillgodoseendet av sina nationellt-kulturella syften bland svenskar och svenskättlingar har riksföreningen bl. a. upprätthållit kontakt med utlandssvenska föreningar samt förmedlat utsändning av böcker och periodiska skrifter. I t. ex. understödandet av svenska sockenbibliotek i Finland ser föreningen en betydelsefull uppgift. Enligt dess berättelse för arbetsåret 1939 utsändas genom föreningens försorg cirka 500 olika svenska tidningar och tidskrifter till i runt tal 150 utlandssvenska tidningar, samlingslokaler och andra svenskcentra; beträffande omkring 150 tidningar och tidskrifter sker detta regelbundet utan kostnad för mottagarna. Föreningen har vidare, såväl ekonomiskt som med råd och anvisningar, understött skolor för utlandssvenska barn på olika håll i världen och har därjämte ägnat sig åt att bereda fattiga utlandssvenska barn tillfälle till ferievistelse i Sverige. (Enligt redogörelse från föreningen ha sålunda »hundratals utlandssvenska barn fått tillfälle till någon månads vistelse i Sverige».) Därjämte har föreningen befrämjat undervisning i svenska språket vid utländska realskole- och gymnasieliknande läroanstalter, och det lär kunna antagas, att utlandssvenskarnas barn till icke ringa antal draga fördel av denna undervisning.

Vidare bör här nämnas riksföreningens under åtskilliga år bedrivna arbete för understödandet av lektorat i svenska språket vid utländska universitet, en verksamhet, som icke egentligen avser utlandssvenska undervisningsbehov utan tillhör den mera vidsträckta svenska kulturpropagandans område. Jämte den egentliga språkundervisningen åsyftas upplysning om svenska kulturförhållanden. Riksföreningens huvudexpedition i Göteborg har upprättat en särskild avdelning med huvudsaklig uppgift att tillgodose denna omfattande verksamhet. Avdelningen är ämnad att vara en rådgivande och stödjande central för de svenska utlandslektoraten. De flesta svenska lektorerna avlönas från respektive universitet, men lönen har i allmänhet varit relativt liten. Åt en del lektorat har riksföreningen utdelat penningunderstöd. Vid flera tillfällen har föreningen därjämte anordnat lektorskonferenser för diskussion av frågor rörande det svenska lektoratsväsendet i utlandet. År 1930 gjorde föreningen framställning hos Kungl. Maj:t om statsanslag till sin understödjande verksamhet på detta område. I framställningen, vars yrkande understöddes av universitetskanslern, betonades lämpligheten av att riksföreningen här alltjämt vore den agerande parten och att staten gäve understöd åt densamma. Härom anfördes: »Detta understöd torde också lämpligen böra givas icke direkt, utan genom en av staten kontrollerad halvofficiell förening såsom riksföreningen, vilken tvivelsutan kan snabbare och smidigare inskrida på varje punkt, där i sakens intresse ett ekonomiskt understöd är på sin plats.» Kungl. Maj:t har icke definitivt tagit ställning till denna framställning. Det må emellertid i detta sammanhang nämnas, att upplysningsnämnden — vars arbetsuppgifter något beröras i det följande — ägnar visst intresse åt den utlandssvenska lektoratsverksamheten. Ett antal svenska lektorer i utlandet erhålla lönebidrag genom nämnden. Nämnden avger vidare bland annat i samråd med riksföreningen utlåtanden om sökandes kompetens vid besättandet av lektors-

tjänster. Dessa utlåtanden delgivas vederbörande utländska myndigheter genom de svenska beskickningarna, och de bliva sedermera av betydelse för en framtida befordran vid läroanstalter i Sverige.

Som ett komplement till understödandet av lektoraten vid utländska högskolor har riksföreningen under några år anordnat sommarkurser i Sverige för elevernas vidare förkovran i svenska språket och deras orientering i svenska förhållanden. År 1939 deltog i en sådan kurs 53 elever från 13 olika länder.

Lektoratsavdelningen har också i ökad grad ägnat sig åt arbetet för befämjande av undervisningen i svenska språket vid andra läroanstalter i utlandet än högskolorna. I sin senaste årsberättelse nämner riksföreningen i detta sammanhang, att den vidtagit åtgärder för avhjälpande av bristen på utbildade lärare i svenska i Förenta Staterna. Enligt berättelsen har man vid de förberedande försöken att komma till rätta med detta »stora och synnerligen svårlösta» problem även kunnat påräkna intresserad medverkan från ledande män inom Augustana-synoden. Det kan i detta sammanhang nämnas, att riksföreningen nyligen inrättat ett sekretariat i Chicago.

Riksföreningen utger en tidskrift, »Allsvensk samling», och har vidare upprättat ett utlandssvenskt museum, som sedan år 1927 är inrymt i föreningens eget hus i Göteborg. I museets bibliotek och arkiv samlas alla slags litterära aktstycken, som kunna bidra till kännedomen om svenskt utlandsliv i skilda delar av världen, såsom böcker, broschyrer, föreningsprogram och -kallelser, protokollsböcker, gamla och nya utlandssvenska tidningar, tidskrifter och kalendrar, minnesskrifter, dagböcker, emigrantprospekt, reklamtryck, fotografier, brev från och till svenska emigranter.

Under riksföreningen höra ett 100-tal lokalföreningar. Dessa lokalföreningar utöva bl. a. en särskild s. k. »skötebarnsverksamhet», bestående däri, att de var på sitt håll lämna understöd åt någon utlandssvensk skola, församling, förening eller annan institution. Den mest betydande bland lokalföreningarna är Stockholms lokalförening, som har till särskild uppgift att verka för riksföreningens syften bland »svenskarna i österled».

Vid sidan av sina ovan berörda kulturella strävanden har riksföreningen sökt tjänstgöra som en allmän rådfrågningsbyrå för utlandssvenskar och förmedlat upplysningar åt dessa i rättsliga, ekonomiska och sociala frågor av olika slag. Svensk-amerikanare ha begärt hjälp med anskaffning av åldersbetyg, behövliga för erhållande av pensioner o. s. v. Ofta har man förfrågat sig hos föreningen om arbetsmöjligheter i Sverige och om formaliteterna vid återinvandring. Frågor om utsikterna att erhålla arbete ha i allmänhet förts vidare till utlandssvenskarnas förening. På senare tid har riksföreningen i ökad utsträckning fått mottaga hänvändelser om hjälp från hemkommande utlandssvenskar i Göteborg. Dessa utlandssvenskar ha delvis hänvisats till fattigvården eller utlandssvenskarnas förening; delvis ha de också placerats på arbetsmarknaden genom riksföreningens försorg.

Riksföreningen tillerkändes år 1926 ett understöd från lotterimedel med ett belopp av 170 000 kronor, varav hälften avsågs som bidrag till anskaf-

fandet av ett »utlandssvenskarnas hus» i Sverige. (Detta understöd tillstyrktes av socialstyrelsen i ett yttrande den 9 oktober 1925.) Fullföljandet av riksföreningens verksamhet har vidare erkänts vara ett allmänt intresse såtillvida som Kungl. Maj:t har stadfäst dess stadgar och tillsätter ordförande i dess överstyrelse samt har medgivit föreningen förmånen av tjänstebrevs-rätt.

Den 31 december 1939 utgjorde föreningens medlemsantal 18 563. Organisationens största inkomstpost utgöres av årsavgifterna för svenska medlemmar. Därjämte ha annonsinkomster (huvudsakligen från annonsörer i Göteborg) samt gåvomedel representerat beaktansvärda belopp i dess budget. Värdet av föreningens tillgångar uppgick den 31 december 1939 till $\frac{1}{2}$ miljon kronor; dess fastighet i Göteborg ingick i denna summa med ett belopp av 182 000 kronor.

Institutet för svensk utlandstjänst grundades år 1927 med ekonomiskt understöd från vissa stiftelser och företag samt enskilda personer.

I institutets stadgars 1 § bestämmes dess syftemål sålunda:

Institutet för Svensk Utlandstjänst har till ändamål att — utan bedrivande av propaganda vare sig för eller mot emigration eller immigration — meddela sakliga upplysningar till tjänst, dels för svenskar, som ha för avsikt att utvandra, dels för utlandssvenskar som ha för avsikt att återflytta till hemlandet. För detta ändamål införskaffar och sammanställer Institutet samt tillhandahåller vid förfrågan erforderligt upplysningsmaterial rörande förhållandena på arbetsmarknaden i skilda länder.

Där fråga är om kvalificerade befattningar lämnar Institutet i den omfattning så prøvas lämpligt sin medverkan vid svenskers anställande i utlandet samt vid utlandssvenskers anställande i hemlandet.

Från år 1930 och intill de senaste åren har institutet åtnjutit bidrag av statsmedel. Dess verksamhet bedrivs i enlighet med nämnda år antagna och av Kungl. Maj:t fastställda stadgar. Kungl. Maj:t förordnar i enlighet med dessa stadgar ordförande samt två medlemmar i institutets styrelse. Institutet har i och med detta erhållit en halvt officiell karaktär. Dess styrelse har enligt bestämmelse i stadgarna sitt säte i Stockholm.

Från början var institutets verksamhet väsentligen inriktad på att stå högre kvalificerad (närmast högskolebildad) arbetskraft till tjänst med informationer och handledning vid överflyttning till främmande länder. I samband med erhållandet av statsbidrag åtog sig institutet emellertid en allmän upplysningsverksamhet i emigrationsfrågor även beträffande andra kategorier av arbetskraft. Efter hand kom institutet att ägna sin uppmärksamhet särskilt åt praktikantutbytet med utlandet. Institutet har här verkat vid sidan av svenska industriens praktikinämnd och Sveriges hantverksorganisation med flera institutioner och sammanslutningar, som redan förut hade inarbetat arbetsfält på detta område för sina respektive klientels räkning. Frågan om praktikantutbytet mellan olika länder erhöi efter hand en viss särskild aktualitet på grund av de restriktiva bestämmelser, som under senare år på de flesta håll hade införts för att begränsa tillträdet för utländsk ar-

betskraft. Institutet fick en stark känning av dessa svårigheter. I sina strävanden att bereda svensk ungdom tillfälle att förkovra sina språk- och yrkeskunskaper i utlandet trädde institutet i förbindelse med andra svenska organisationer, som hade visat sig intresserade av att anlita dess förmedling vid ordnandet av praktikantutbyten. Planer ha varit å bane att centralisera och rationalisera denna verksamhet, men dessa planer ha ännu icke kunnat genomföras. I årsberättelsen för 1939 förmåles, att institutet emellertid mottagit en hemställan från Stockholms handelskammare, att det måtte övertaga handelskammarens del av nämnda verksamhet.

Under rådande krigsförhållanden ha institutets här ovan berörda, på den egentliga utlandstjänsten inriktade arbetsuppgifter dock tillsvidare förlorat sin aktualitet, och andra uppgifter ha i stället fått betydelse. Institutet hade redan tidigare — detta jämväl i enlighet med sina stadgar — i viss utsträckning förmedlat anställningar i hemlandet åt återvändande utlandssvenskar; efter tillkomsten av utlandssvenskarnas förening hade dylika ärenden dock i regel hänskjutits till denna organisation. För närvarande består emellertid institutets huvudsakliga verksamhet i att i samverkan med utlandssvenskarnas förening bispringa från krigförande länder evakuerade svenskar med förmedling av arbete och annan hjälp. Dessa bägge institutioner ha i sammanhang härmed inflyttat i gemensamma lokaler för att bättre kunna tillgodose dessa arbetsuppgifter och i möjligaste mån minska omkostnaderna för sin verksamhet.

Kort före kriget påbörjade institutet för svensk utlandstjänst utarbetandet av en matrikel över utlandssvenskarna, avsedd att bli en ny och väsentligt utvidgad upplaga av en år 1929 utgiven liknande matrikel.

Socialstyrelsen har i yttranden över framställningar om statsbidrag åt institutet för svensk utlandstjänst givit uttryck åt sin uppskattning av dettas verksamhet och betydelse. I yttrande den 26 oktober 1936 framhöll styrelsen bl. a., att också för dess eget vidkommande »tillgången till institutets biträde vid handläggningen av åtskilliga emigrationsfrågor — och även frågor om återinvandring av svenskar — varit av stort värde, i det att åtskilliga arbetsuppgifter kunnat direkt överlätas åt institutet».

Årligt statsanslag utgick till institutet från och med budgetåret 1930/1931 till och med budgetåret 1939/1940 med växlande belopp. De tre sista åren av nämnda period utgjorde anslaget 10 000 kronor. De statsfinansiella förhållandena ha icke ansetts medgiva något anslag för budgetåren 1940/1941 och 1941/1942. Institutets inkomster vid sidan av statsanslaget ha enligt senaste föreliggande årsberättelser väsentligt nedgått, därigenom att vissa bidrag från stiftelser och företag ha bortfallit eller minskats. Institutets ekonomiska ställning får därför anses vara prekär.

Utlandssvenskarnas förening bildades år 1938. I föreningens stadgar be-tecknas dess allmänna uppgift sålunda:

Föreningens ändamål skall vara att upprätthålla kontakten med i utlandet bo-satta svenskar samt att tillvarataga och främja deras intressen i Sverige och ar-

beta för skapandet av allmän förståelse i hemlandet för utlandssvenskarnas betydelse vid hävdandet av Sveriges anseende och befordrandet av dess ekonomiska intressen i utlandet. Vidare skall föreningen i samarbete med svenska institutioner och organisationer i utlandet eller hemlandet söka vara hemvändande eller redan hemkomna utlandssvenskar behjälplig att erhålla lämplig sysselsättning, så att deras i utlandet vunna erfarenheter kan komma landet och dem själva till godo.

Föreningens styrelse har enligt föreskrift i stadgarna sitt säte i Stockholm. Styrelseledamöterna väljas dels av föreningen direkt och dels av vissa sammanslutningar. Följande sammanslutningar ha representerats i styrelsen: Sveriges allmänna exportförening, Sveriges industriförbund, riksförbundet landsbygdens folk och svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse. De av föreningen direkt utsedda styrelseledamöterna skola till minst två tredjedelar bestå av »i Sverige bosatta utlandssvenska ledamöter». En i utlandet tidigare bosatt ledamot, som överflyttat till Sverige, räknas enligt stadgarna alltså som »utlandssvensk» ledamot, om hans sammanlagda utlandsvistelse utgjort minst fem år; eljest överföres han till de »hemlandssvenska» ledamöternas grupp.

En mycket betydande del av utlandssvenskarnas förenings verksamhet har ägnats åt uppgiften att bistå hemvändande utlandssvenskar med anskaffning av arbetsmöjligheter i Sverige. Föreningen har i denna del av sin verksamhet dels samarbetat med offentliga och privata arbetsförmedlingsinrättningar, yrkesorganisationer o. s. v., dels i stor utsträckning sökt vinna sina syften genom direkta hänvändelser till arbetsgivare i industri- och handelsföretag. Platsanskaffningsverksamheten har fått ökad betydelse efter den tillströmning av utlandssvenskar från de krigförande länderna, som kriget har medfört. Utlandssvenskarnas förening har härjämte bedrivit en direkt understödsverksamhet, vilken tidigare hade hållits inom mycket snäva gränser men som har fått en starkt ökad aktualitet genom krigsförhållandena. Genom insamlade medel och särskilda anslag från staten kunde föreningen — under viss samverkan med institutet för svensk utlandstjänst — utföra ett omfattande arbete till hjälp åt utlandssvenskar, som evakuerats från krigförande länder.

Föreningen har härjämte velat erbjuda en allmän »service» åt utlandssvenskar, innefattande upplysning i praktiska spørsmål och angelägenheter av skilda slag, såsom frågor om skolgång och inackordering för utlandssvenskars barn, om pensioner och försäkringar, om försörjningsinrättningar, om värnpliktsförhållanden samt juridiska frågor, såsom arvsfrågor, frågor om medborgarskap, om villkoren för förvärvande av fast egendom o. s. v.

Föreningen har vidare i viss utsträckning kunnat bereda möjligheter till skolgång och inackordering åt utlandssvenska barn; dess för sådana ändamål tillgängliga resurser ha dock varit begränsade. I årsberättelsen för 1939 förmäles, att ett tjugutal barn nämnda år beretts tillfälle till ferievistelse i Sverige genom föreningens försorg.

I övrigt har föreningen intresserat sig för en del speciella frågor, som ha betydelse för hemkomna utlandssvenskar. Den har sålunda bl. a. sökt att få

till stånd viss ändring i gällande stadganden angående körkort för automobiler.

Utlandssvenskarnas förening utger en tidskrift, »Utlandssvenskarna». Den har vidare påbörjat upplägandet av ett kortregister över utlandssvenska föreningar samt över i utlandet bosatta svenska medborgare.

Föreningen har erhållit anslag från lotterimedel vid tre tillfällen, med resp. 10 000, 22 000 och 20 000 kronor, samt ett särskilt statsanslag å 50 000 kronor för hjälpverksamhet beträffande från Finland evakuerade svenskar vid finsk-ryska krigets utbrott 1939 och ett nytt lika stort anslag på våren 1941 för hjälp åt från utlandet flyktande svenska medborgare. I övrigt har föreningens ekonomi tillgodosetts dels genom medlemsavgifter, dels genom bidrag från enskilda personer och från industri- och handelsfirmor. Medlemsantalet utgjorde vid årsskiftet 1939/1940 759.

Det må härjämte i korthet erinras om att en del andra institutioner av dels statlig och dels icke statlig natur arbeta för syftsmål, som kunna sägas mer eller mindre tangera de här omförmälda.

Upplysningsnämnden är redan berörd. Enligt sin av Kungl. Maj:t fastställda instruktion har denna till uppgift »att följa det inom och utom landet bedrivna arbetet för spridande i utlandet av kännedom om Sverige och därvid till behandling upptaga till densamma hänskjutna eller inom densamma väckta frågor berörande nämnda arbete».

De åsyftade icke-statliga institutionerna verka på vitt skilda arbetsfält. På den allmänna kulturpropagandans och för utlandets behov avsedda nyhetsförmedlingens områden märkas sålunda svensk-amerikanska nyhetsbyrå samt svensk-internationella pressbyrå. Den förstnämnda av dessa institutioner har haft betydelse även för den svenskspråkiga pressen i Amerika (se sid. 141). Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, svenska missionsförbundet m. fl. organisationer samt svenska bildningsanstalter ha vidare på sina särskilda områden blivit naturliga förmedlare av vissa kontakter mellan Sverige och svenskar eller svenskättlingar i utlandet. I en viss omfattning torde riksföreningens kulturella verksamhet ha ägt rum under samverkan med ifrågasvarande inrättningar.

Organisationsproblemet.

Det organisationsproblem, som knyter sig till dels de nu närmast ifrågasvarande tre utlandssvenska organisationerna och dels andra institutioner av särskilda slag, har tett sig för styrelsen på följande sätt.

Dessa senare representera var på sitt särskilda arbetsområde erfarenheter och sakkunskap i fråga om olika utlandssvenska önskemål och behov, som ha påkallat insatser från hemlandet. Det torde också få anses önskvärt, att dessa speciella inrättningar alltjämt må bedriva sin verksamhet i de fria former, i vilka denna från början spontant har utvecklats. Det må vara på sin plats att här åberopa, vad framlidne utrikesrådet F. Henriksson i yttrande

till socialstyrelsen har anfört beträffande dessa och andra liknande företrädare i Sverige för vissa grupper av utlandssvenska intressen:

De ha framvuxit ur bestående behov och äro därför de naturliga förbindelseledarna med de folkgrupper det är deras uppgift att bistå. Sådana centrala organisationer äro exempelvis svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, svenska kyrkans diakonistyrelse, svenska missionsförbundet. Endast dessa äro i stånd att någorlunda tillfredsställande tillgodose behoven på olika områden inom deras verksamhet i främmande länder. Att över dessa skapa något centralt organ för kulturförmedlingen till svenskelementen utomlands vore felaktigt. Förenkling bör eftersträvas och icke tvärtom. I den mån dessa organisationer kunna uppvisa möjligheter att verksammare än hittills befordra den kulturella förmedlingen från Sverige till landsmän och stamförvanter i utlandet, böra de åtnjuta det nödvändiga stödet från statsmakterna.

Dessa ord ha enligt styrelsens mening full tillämpning på de här berörda organisationerna. Något slags omorganisation av de strävanden, som där ha gjort sig gällande på skilda områden och på olika vägar, har ingalunda synts vara påkallad.

Beträffande åter de ej mindre betydelsefulla arbetsuppgifter, som ha ålegat riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst och utlandssvenskarnas förening, föreligga andra erfarenheter, och där har också, såsom redan har antytts, den praktiska frågeställningen blivit annorlunda.

Den förut lämnade redogörelsen för nämnda tre organisationers verksamhet har, bland annat, givit upplysning om att ett provisoriskt samarbete mellan utlandssvenskarnas förening och institutet för svensk utlandstjänst redan har etablerats på vissa områden. Vad åter riksföreningens och utlandssvenskarnas förenings inbördes förhållande angår, synes i vissa fall dubbelarbete och även anledningar till ömsesidig irritation ha varit för handen. Olägenheterna av nu rådande organisatoriska splittring ha i detta fall synts vara obestridliga. Organisationerna ha oundvikligen och i ökad omfattning kommit att utsträcka sin verksamhet på varandras arbetsområden, vilket icke blir förmånligt och lämpligt med hänsyn till arbetets effektivitet. Denna rivalitet i fråga om arbetsuppgifterna är förenad med rivalitet i fråga om värvandet av medlemmar och utverkandet av bidrag från olika håll. Bland svenskar såväl i hemlandet som i utlandet torde det också vara synnerligen vanligt, att de sistnämnda bägge organisationerna förväxlas. Man räknar där överhuvud icke med eventualiteten av att konkurrerande organisationer förefinnas på området.

Det här föreliggande organisationsproblemet har synts styrelsen kunna lösas på endera av två vägar: antingen genom en klar gränsdragning mellan de tre organisationernas olika uppgifter eller genom deras sammanslagning till en enda organisation, vilken i sig upptog och förenade deras skilda verksamhetsgrenar. Vid ett övervägande av dessa två möjligheter har sammanslagningsalternativet tett sig som det mest önskvärda, och styrelsens initiativ till förhandlingar har jämväl tagit detta till utgångspunkt.

En lösning i enlighet med det förstnämnda alternativet, åsyftande en klar

gränsdragning mellan de tre organisationerna, skulle visserligen i och för sig ha kunnat synas vara i god överensstämmelse med dessas inriktning på vissa huvudsakliga arbetsuppgifter, vilka i viss mån äro avskilda från varandra. Riksföreningen skulle sålunda ha kunnat hänvisas till sitt svenska kulturarbete i främmande länder — innefattande jämväl den betydelsefulla lektoratsverksamheten vid utländska universitet — utlandssvenskarnas förening till ombesörjandet av hemkommande utlandssvenskars ekonomiska intressen och institutet till sin speciella utlandstjänst. Det kunde också sägas, att riksföreningens och utlandssvenskarnas förenings arbetsuppgifter ha blivit från varandra naturligt åtskilda såtillvida, att riksföreningen mest har siktat på bofasta grupper i svenska utlandskolonier — i stor utsträckning hantverkare och andra, tillhörande »småfolkets» kategorier — under det att utlandssvenskarnas förenings klientel i stort sett utgjorts av exportindustriens män, som rest ut i mera kortvariga eller åtminstone tidsbestämda uppdrag. Gentemot tanken på en sammanslagning av de tre organisationerna hade också flera särskilda skäl kunnat anföras. Såväl riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet som institutet för svensk utlandstjänst ha med sin nuvarande organisationsform fått en i någon mån officiell karaktär, som har varit lämplig med hänsyn till deras arbetsuppgifter; utlandssvenskarnas förening är å andra sidan en helt och hållet privat institution, låt vara att den, såsom nämnts, erhållit statsunderstöd med betydande belopp. Härtill skulle i viss mån kunna komma i betraktande traditionella och psykologiska omständigheter. Det finge anses rimligt nog, att riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, som redan har en mer än 30-årig verksamhet bakom sig, icke kunde hysa någon direkt önskan att nu uppgå i en utvidgad organisation. Jämväl för utlandssvenskarnas förening torde uppdraget av dess nuvarande egenart kunna innebära offer. Det finge slutligen och icke minst beaktas, att frågan om var den ombildade organisationens huvudsäte skall förläggas kunde erbjuda en avsevärd svårighet. Riksföreningen är sedan gammalt med starka band fästad vid Göteborg, där den har sin huvudexpedition i en egen fastighet, som också inrymmer Utlandssvenskarnas museum. De två andra organisationerna åter ha ju sitt huvudsäte i Stockholm.

Emellertid skulle det uppenbarligen komma att möta mycket stora svårigheter att genomföra en gränsdragning mellan de nuvarande organisationerna, som verkligen förhindrar dubbelarbete och upphäver den svårfrånkomliga rivaliteten i fråga om arbetsuppgifterna. De olika organisationernas uppgifter måste komma att ingripa mer eller mindre på varandras områden, och slitningar och friktioner torde näppeligen kunna undgås genom något försök till gränsdragning. Riksföreningens verksamhetsområde kan svårligen helt avseändras från utlandssvenskarnas förenings, ty de kulturella och de ekonomiskt-praktiska angelägenheterna höra till sist på detta gebit ofrånkomligen samman. Av sådana vägande skäl har en sammanslagning tett sig som den mera rationella lösningen av organisationsfrågan. Genom bildandet av en enhetlig organisation på ifrågavarande områden borde en ökad effektiv-

tet och planmässighet i arbetet jämväl kunna ernås. En sådan enhetlig organisation, vilken på en hand samlade de föreliggande arbetsuppgifterna, borde också kunna få en betydande auktoritet såväl i utlandet som i Sverige, om blott vissa nödvändiga förutsättningar bleve uppfyllda. Det skulle härför krävas, att organisationen erhöles en väl kvalificerad ledning och därjämte finge en i någon mån officiell prägel jämte understöd från statens sida. Bättre möjligheter till ekonomiskt stöd från enskilda personer och institutioner kunde då antagas även komma att erbjuda sig. Det torde till sist få räknas som en stor praktisk fördel, att utlandssvenskarna, om en sådan enhetlig organisation komme till stånd, icke skulle behöva stå tveksamma i valet mellan olika instanser vid förfrågningar och hänvändelser i de spörsmål, vilka angå dem, såsom veterligen ofta har varit fallet med nu rådande ordning, vare sig det har gällt undervisningsfrågor eller frågor om arbetsanställning o. d.

En given förutsättning för bildandet av en enhetlig organisation vore dock, att praktiska garantier därvid skapades för att dess olika arbetsområden alla bleve väl tillgodosedda samt att verksamheten jämväl erhöles en tidsenlig och rationell utformning, något som icke till alla delar kan sägas vara fallet i fråga om de nuvarande organisationernas insatser.

Det borde vidare få förutsättas, att en lämplig samverkan i mån av behov ägde rum med de andra institutioner och anstalter av skilda slag, som äro verksamma på närgränsande arbetsområden.

Förhandlingar och förslag.

För att undersöka de tre här berörda organisationernas egen inställning till frågan om en samverkan på en ny grundval har socialstyrelsen haft överläggningar med representanter för dessa organisationer.

De diskussioner, som här ägde rum, syntes utvisa, att ett förslag, innebärande en sammanslagning, kunde ha utsikter att vinna gehör hos organisationernas ledning, om också vissa betingelser uppställdes såsom förutsättning för en sådan lösning av problemet. En del betänkligheter, som yppades särskilt från riksföreningen, tedde sig icke som oöverbanneliga hinder. Frågan om den gemensamma organisationens huvudsäte tillmättes emellertid uppenbarligen en särskild betydelse.

Socialstyrelsen fann sig böra framställa ett förslag med den innebörd, som antytts, och utarbetade i detta syfte i vissa huvudpunkter ett förslag till föreskrifter i den ifrågasatta enhetliga organisationens stadgar. I motiveringen till detta stadgeförslag, vars enskildheter icke här torde äga intresse, betonades bland annat, att de nuvarande organisationernas arbetsuppgifter borde klart komma till uttryck i den ifrågasatta enhetliga organisationens program såväl som i dess arbetsorganisation. På det kulturella planet syntes det vara en naturlig sak, att en ändamålsenlig samverkan med bl. a. upplysningsnämnden alltjämt skulle ifrågakomma; i det hela hade emellertid upplysningsnämnden ett mera vidsträckt arbetsfält på den allmänna svenska kultur-

propagandans område. I åtskilliga punkter syntes organisationens stadgar kunna ansluta sig till riksföreningens och utlandssvenskarnas förenings nu gällande bestämmelser. Medlemskap borde sålunda kunna erbjudas svenskar eller svenskättlingar, oavsett deras statsmedborgarskap. Organisationsplanen borde med stor fördel kunna baseras på bildandet av lokalföreningar. Såsom för närvarande är fallet med riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och institutet för svensk utlandstjänst, torde vidare även den enhetliga organisationen böra få en i någon mån officiell prägel genom att Kungl. Maj:t utsåge visst antal ledamöter, bland dem ordförande, i dess överstyrelse, ävensom genom att det bestämdes, att stadgarna för att få giltighet måste godkännas av Kungl. Maj:t. Bland annat den omständigheten, att bidrag från allmänna medel alltjämt torde böra ifrågasättas, syntes göra detta befogat och lämpligt. Till sist föreslogs organisationens huvudsäte skola bli Göteborg. Utom de övriga skäl, som talade härför — främst riksföreningens traditionella bofasthet i västkuststaden — komme enligt styrelsens mening jämväl den omständigheten i betraktande, att organisationen skulle kunna känna en viss större obundenhet och rörelsefrihet i och med det att huvudsätet icke förlades till Stockholm. Det vore önskvärt, att dess i någon mån officiella prägel icke alltför mycket tyngde organisationens verksamhet.

Styrelsens förslag, som givetvis endast åsyftat att utgöra en grundval för en fortsatt diskussion av frågan, tillställdes härefter de berörda organisationernas styrelser för bedömande. De svarsskrivelser, som inkommo, visade i det hela en gynnsam inställning till tanken på en sammanslagning. De ovan antydda riktlinjerna syntes också i princip godtagas på de olika hållen. Särskilda synpunkter preciserades med avseende på olika delar av problemet. Utlandssvenskarnas förening ville sålunda för sin del icke motsätta sig förslaget om förläggandet av organisationens huvudsäte till Göteborg men betonade, att det arbetsutskott, som efter föreningens uppfattning borde få övertaga de praktiska arbetsuppgifter, vilka denna förening själv väsentligen har om hand för närvarande, i varje fall borde förläggas till Stockholm. Riksföreningen framhöll å sin sida bl. a. vikten av att en tillbörlig centralisation av hela organisationens ledning garanterades genom särskilda anordningar.

Möjligheter förefunnos uppenbarligen att bringa spörsmålet till lösning. Styrelsen fann sig med hänsyn härtill böra åter sammankalla representanter för respektive organisationers ledning. Vid det sammanträde, som nu ägde rum, berördes i korthet vissa huvudfrågor, och styrelsen angav sin egen ståndpunkt till dessa. Därefter vidtogs överläggningar mellan de tre organisationernas närvarande representanter utan att socialstyrelsen vidare var representerad. Enligt styrelsens mening borde det fortsatta arbete, som måste utföras, innan ett förslag om sammanslagning kunde föreläggas de beslutande organen inom organisationerna, överlätas åt organisationerna själva. De vid sammankomsten närvarande delegerade utsågo omedelbart en kommitté, bestående av fyra personer, för detta fortsatta arbetes bedrivande.

Dessa kommitterade enades sedermera om ett förslag till stadgar för en

gemensam organisation. Förslaget innebar bland annat, att en överstyrelse med säte i Göteborg skulle ställas i spetsen för organisationen. Överstyrelsens ordförande samt två av dess ledamöter skulle utses av Kungl. Maj:t. Vidare föreslogs, att överstyrelsen skulle utse två arbetsutskott, på vilka i enlighet med vissa i stadgarna angivna bestämmelser och av överstyrelsen utfärdade instruktioner föreningens arbetsuppgifter skulle fördelas. Det ena utskottet skulle ha en byrå i Göteborg och det andra en i Stockholm. Vartdera arbetsutskottet skulle under överstyrelsens överinseende komma att självständigt handlägga sina uppgifter inom hela föreningens verksamhetsfält. Göteborgsutskottet skulle ägna sig åt sådana mera kulturellt betonade arbetsuppgifter, som hittills ha ålegat riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, och Stockholmsutskottet skulle få på sin lott sådan praktisk och social hjälp- och informationsverksamhet m. m., som närmast har omhänderhafts av utlandssvenskarnas förening och institutet för svensk utlandstjänst. Överstyrelsens ordförande skulle kallas till arbetsutskottens sammanträden och där äga att anteckna sin mening till protokollet. Bland övriga föreslagna bestämmelser märkes en, enligt vilken ett visst antal av överstyrelsens medlemmar skall ha haft sin bostad och verksamhet under en längre tid förlagd utanför Sverige. Önskemål om en sådan föreskrift hade framställts från utlandssvenskarnas förening.

Utom beträffande detta stadgeförslag enades kommitterade om en del avgöranden i andra frågor. Överenskommelse träffades sålunda om det huvudsakliga innehållet i de instruktioner, som i enlighet med stadgarna borde fastställas av den gemensamma organisationens överstyrelse. Vidare bestämdes bland annat förslagsvis den proportion, i vilken de nuvarande tre organisationerna borde vara representerade i den nya överstyrelsen. Man diskuterade också preliminärt frågan om organisationens behov av statsunderstöd. Frågan om organisationens namn ställdes tillsvi vidare på framtiden.

Riksföreningens överstyrelse godkände efter en viss formell överarbetning kommitterades förslag till stadgar. Detta antogs sedan av riksföreningen på årsmöte den 16 augusti 1941 med vissa jämkningar och efter det att en redaktionskommitté fått i uppdrag att vidtaga formella justeringar. Nästa årsmöte skall ånyo taga ställning till förslaget. Härefter erfordras i enlighet med föreningens stadgar ytterligare Kungl. Maj:ts godkännande för att stadgarna skola få giltighet.

Utlandssvenskarnas förening beslöt på årsmöte den 26 september 1941 föreningens upplösning och övergång i den föreslagna gemensamma organisationen samt godkände ett förslag till stadgar, som i huvudsak överensstämde med de ovan nämnda organisationskommitterades förslag. Föreningens styrelse erhöll dock rätt att däri vidtaga formella ändringar. Beslutet gäller under förutsättning att styrelsen kan ena sig om ett förslag till instruktioner för den gemensamma organisationen. Årsmötet förordade, att organisationen skulle tilldelas ett nytt namn, och föreslog för sin del namnet »svenska utlandsförbundet». Föreningen skall sedermera på nytt möte, som skall äga rum tidigast sex månader efter detta, åter taga ställning till hela frågan.

Vidare beslöt styrelsen för institutet för svensk utlandstjänst att godkänna omorganisationsförslaget med vissa jämkningar.

Sammanfattning av organisationsärendet.

I samband med ett flertal i utredningen berörda frågor har styrelsen framhållit vikten av de uppgifter, som skulle tillkomma en effektivt arbetande organisation för utlandssvenska angelägenheter tillgodoseende. En organisation sådan som den här ovan omförmälda, nu under bildning varande torde få anses i synnerlig grad behöfelig och nyttig. Det bör finnas en hjälpande och rådgivande instans, som representerar en tillräckligt omfattande samlad fond av erfarenhet och sakkunskap i de många olika rättsliga, sociala, ekonomiska och kulturella spörsmål, vilka kunna få betydelse för svenskar och svenskättlingar i utlandet ävensom för dem, som söka upplysningar om förhållanden utomlands eller som återvända till Sverige från främmande länder. De många olikartade frågorna äga ett inbördes sammanhang; de ha också alla sin betydelse inom området för den stora frågan om bevarandet och stärkandet av sambandet mellan utlandssvenskheten och hemlandet.

Fördelarna av en viss centralisation av verksamheten synas obestriddliga. Det må härvid ingalunda förbises, att ett flertal andra organisationer och anstalter, delvis berörda i det föregående, ha sina speciella uppgifter på det utlandssvenska området, vilka alltjämt böra fullföljas. Samverkan mellan de skilda organen bör likväl äga rum, i den mån det blir lämpligt.

Jämte ovan åberopade allmänna synpunkter tala åtskilliga i det föregående berörda omständigheter av mera teknisk art för en sammanslagning av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst och utlandssvenskarnas förening till en enda organisation. Förhandlingar om en sådan sammanslagning synas jämväl ha lett till gynnsamt resultat. Det finnes skäl att antaga, att organisationerna på sommaren 1942 skola definitivt ha godtagit omorganisationsförslaget. Därefter skall detta underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Det framgår av den lämnade redogörelsen, att statsmakterna aktivt ha intresserat sig för de nämnda organisationernas verksamhet i dennas hittillsvarande former. Kungl. Maj:t har utsett ordförande i riksföreningens överstyrelse samt ordförande och två ledamöter i institutets styrelse. Alla tre organisationerna ha vidare erhållit ekonomiskt understöd från statsverket, nämligen dels av lotterimedel, dels genom anslag från budgeten och dels i form av tjänstebrevsrätt.

I den ombildade organisationens överstyrelse skulle enligt stadgeförslaget ordföranden och två ledamöter utses av Kungl. Maj:t, och organisationen förutsättes jämväl skola behöva taga i anspråk statens medverkan i form av ekonomiskt understöd. Statsmakterna få sålunda även härigenom en direkt anledning att taga ställning till organisationsfrågan.

Efter socialstyrelsens här ovan utvecklade mening måste det anses vara mycket tillfredsställande, att detta organisationsärende har kunnat föras så

långt, att bildandet av en enhetlig organisation nu ter sig som sannolik. Ett betydande statsunderstöd blir emellertid ett oundgängligt villkor för organisationens framgångsrika verksamhet. Styrelsen anser ett sådant understöd i detta fall vara synnerligen väl på sin plats. Bärande skäl ha motiverat de understöd med statsmedel, som i olika former ha givits åt de nuvarande tre organisationerna. Ett fortsatt statsunderstöd åt den verksamhet, som har bedrivits av dessa, ter sig i så mycket högre grad berättigat, som det kan förväntas, att de förelagda arbetsuppgifterna skola kunna tillgodoses på ett väsentligt effektivare sätt genom den enhetliga organisationen än som har kunnat ske med hittillsvarande organisatoriska splittring på detta område.

En bland organisationens mest krävande uppgifter blir att i hemlandet vidmakthålla och öka förståelsen för utlandssvenskhetens nationella uppgift och betydelse ur såväl ekonomiska som ideella synpunkter. Det må ankomma på organisationen att i detta sammanhang pröva användbarheten av en del uppslag — såsom anordnandet av särskilda »dagar» för behandling av hithörande frågor — som framkommit t. ex. i Schweiz och omnämnas i bilaga 3.

Kap. XIV. Sammanfattning.

Skrivelse till Konungen. Kap. I. Inledande synpunkter beträffande uppdragets art och bestämning.

Det erinras om att utredningen endast kunnat giva en mer eller mindre schematisk framställning av utlandssvenskarna berörande spörsmål och förhållanden, ehuru en anpassning efter dessas i verkligheten mångskiftande karaktär har eftersträfvats så långt möjligt.

Utredningen har vidare i stort sett icke tagit hänsyn till förhållandena efter krigsutbrottet 1939.

De svenska folkgrupper på utländsk botten, som representeras av Finlands svensktalande befolkning samt av svenskättlingarna på baltiskt område, ha ansetts väsentligen falla utanför utredningens arbetsfält. I övrigt ha även sådana utomlands bosatta svenskar eller svenskättlingar, som icke längre ha svenskt medborgarskap, inbegripits, i den mån detta befunnits rimligt med hänsyn till spörsmålets beskaffenhet. Den i herr Nylanders motion ifrågasatta regleringen av »utlandssvenskarnas rättigheter och skyldigheter» tager närmast sikte på de svenska medborgarnas grupp.

Kap. II. Utlandssvenskarnas medborgarskap.

Övergång till annat medborgarskap har ofta föranletts av praktiska skäl, och socialstyrelsen finner från en del håll uttalade varningar för en missriktad propaganda för det svenska medborgarskapets bevarande värda att beaktas.

Vad återvinnandet av ett förlorat svenskt medborgarskap beträffar bör enligt styrelsens mening Kungl. Maj:t erhålla befogenhet att medgiva dispens från samtliga de i medborgarskapslagens 5 § uppställda villkoren för förvärv av svenskt medborgarskap, när fråga är om före detta svenska medborgare.

En mera lättfattlig och praktisk avfattning av de formulär, som komma till användning vid utlandssvenskars ansökningar om svenskt medborgarskap, vore önskvärd.

Härjämte ifrågasättes en i viss mån liberalare praxis, med hänsyn tagen till svenskfödda även i senare led, vid tillämpningen av medborgarskapslagens 9 § om bevarande av svenskt medborgarskap.

Ett framställt förslag om ändring av gällande bestämmelse i fråga om medborgarskapet för svensk kvinna, som gifter sig med utlänning, tillstyrkes icke.

Behovet av en förbättrad upplysning om medborgarskapslagens bestämmelser borde efter styrelsens mening tillgodoses.

Kap. III. Frågan om utlandssvenskarnas införande i den svenska folkbokföringen. Förslaget om en registreringsavgift.

Utredningen avser att belysa det i herr Nylanders motion framställda kravet på genomförandet av ett slags mantalsskrivning av utomlands bosatta svenska medborgare.

Det framhålles som önskvärt, att utomlands boende svenska medborgare i största möjliga mån bokföras i svenska register, men det betonas också, att detta önskemål icke lär kunna realiseras i annat än viss omfattning och att det heller icke lär kunna bli fråga om annat än en frivillig medverkan för ändamålet från utlandssvenskarnas egen sida.

Med denna begränsning i förutsättningarna föreslås en registrering dels hos vederbörande svenska utlandsmyndigheter och dels i ett i hemlandet upplagt centralregister. I fråga om detta sistnämnda innebär förslaget en anslutning till 1936 års uppborrdskommittés förslag, enligt vilket en central riksbokföring av utflyttade svenskar skulle ske hos statistiska centralbyrån. Statistiska centralbyråns eget yttrande om en sådan folkbokförings lämpliga organisation tillstyrkes. Visst samarbete mellan de nordiska ländernas centrala folkbokföringsmyndigheter förutses kunna åstadkommas framdeles. Därjämte vore det önskvärt, att underrättelse från utländska myndigheter kunde erhållas om de fall, där övergång skett från svenskt till främmande medborgarskap. Med vissa länder gällande överenskommelser om lämnandet av civilståndsuppgifter för folkbokföringen borde revideras och kompletteras.

I samband med frågan om registrering hos de svenska utlandsmyndigheterna överväges möjligheten av ett mera vidsträckt samarbete mellan dessa och myndigheter i främmande länder. Vissa betänkligheter framställa sig emellertid här, och försiktighet förordas.

I och med det att en blott frivillig anmälan för registrering sättes i fråga, avvisas krav på mantalsskrivning av utlandssvenskar. Frågan om rösträtten har i detta sammanhang övervägts. (Jfr nedan.)

Upplysning i passböcker och på flyttningsbetyg om önskvärdheten av en registreringsanmälan samt avisering av de svenska utlandsmyndigheterna vid vissa tillfällen skulle befrämja registreringen av utomlands boende svenska medborgare. Slutligen hänvisas till att statens kriminaltekniska anstalts register över utfärdade pass erbjuder en god möjlighet till kontroll och hjälp vid en registrering av utlandssvenskarna.

Socialstyrelsen avstyrker till sist väckt förslag om upptagandet av en avgift för vissa ändamål, bl. a. för hjälpverksamhet, i samband med en registrering av utlandssvenskarna. Särskild vikt fästes vid att många utlandssvens-

kars tillgångar äro så begränsade, att upptagandet av en dylik avgift kunde avskräcka dem från anmälan för registrering. Principiella betänkligheter anföras även. En registreringsavgift skulle kunna anses som orättmätig i betraktande av att utlandssvenskar ofta påläggas skatter i de länder, där de vistas, och därjämte hjälpa sina nödlidande landsmän i dessa länder.

Kap. IV. Frågan om rösträtt åt utlandssvenskar.

I herr Nylanders motion föreslås, att rätt att deltaga i val till riksdagens andra kammare så långt möjligt må beviljas utomlands bosatta svenskar. Enligt gällande författningar, för vilkas innehåll redogöres, blir mantalsskrivning ett villkor för rösträtten. Detta har i motionen beaktats i och med förslaget om mantalsskrivning av utlandssvenskar i Sverige.

Socialstyrelsen vitsordar, att vissa skäl kunna åberopas för förslaget. Det kan synas rättvist, att utlandssvenskar icke berövas rösträtt. Motskälén överväga dock. Politisk propaganda utomlands i samband med svenska val måste göra ett ogynnsamt intryck. Vidare bör beaktas, att utlandssvenskarna i många fall ha blivit främmande för hemlandet. Uppförandet på röstlängd av ett mycket avsevärt antal utom Sverige bosatta svenskar, av vilka sannolikt relativt få komme att deltaga i valet, skulle också i oskälighet påverka fördelningen av mandat på valkretsarna. Riskerna för valsäkerheten böra icke heller förbises. Därtill komma i betraktande andra olägenheter av praktisk och teknisk art. Utlandssvenskarnas relativt ringa intresse för saken bör tagas med i beräkningen.

Styrelsen avstyrker av dessa skäl förslaget om rösträtt åt utomlands boende svenskar och har heller icke förordat en mantalsskrivning i hemlandet för deras vidkommande. (Jfr föregående kapitel.)

Kap. V. Frågan om sociala rättigheter och förmåner av skilda slag beträffande utlandssvenskar.

a) Ålderdomsförsäkring m. m.

På åtskilliga håll har man önskat utvidgad tillämpning av folkpensioneringen beträffande utlandssvenskar.

Enligt socialstyrelsens mening löses pensionsproblemet i fråga om utlandssvenskar lyckligast genom konventioner med andra stater, där förutsättningar för sådana äro för handen. I främsta rummet komma våra nordiska grannländer i åtanke.

Vad beträffar frågan om utbyggandet av den svenska folkpensioneringen påkallas viss återhållsamhet. Då ingen mantalsskrivning av utlandssvenskar ifrågasättes, kunna de näppeligen åläggas att betala pensionsavgifter. Det bleve icke heller lämpligt att låta dem frivilligt erlægga avgift för ernående av rätt till grundpension. Tänkbara möjligheter till lättnader i villkoren för tilläggspension diskuteras utan att förslag framställas. Det hänvisas till pen-

sionsstyrelsens frivilliga försäkring som en lämplig väg för utlandssvenskarna att hålla kontakt med folkpensioneringen i Sverige. En lagändring ifrågasättes med syfte att giva sådana, som varit men icke längre äro svenska medborgare, rätt att erlagga avgifter till den frivilliga försäkringen. Utlandssvenskarna böra i vart fall få tillbörlig upplysning om denna försäkringsform och jämväl om andra anordningar för en självpensionering i svenska inrättningar. Även i andra punkter vore upplysning om den svenska sociallagstiftningen och särskilt folkpensioneringslagen önskvärd.

b) Möjligheterna till fattigvård.

Behovet av vederhäftig upplysning om till buds stående förmåner understrykes.

Vissa olägenheter vid tillämpning av fattigvård enligt fattigvårdslagens 2 § böra uppmärksammas i samband med den pågående utredningen om socialvården. Tillsvidare erbjuda sig möjligheter till arbetslöshetshjälp i vissa hit hörande fall.

En ifrågasatt utvidgning av de lagliga möjligheterna till fattigunderstöd åt utomlands bosatta nödlidande svenskar tillstyrkes icke. Ett önskemål om bidrag till ett ålderdomshem i Helsingfors torde kunna tillgodoses på särskild väg.

Svenska staten bör emellertid vara beredd att framdeles i större utsträckning lämna penningbidrag till utlandssvenska hjälporganisationer.

c) Sjukvårdskostnader i Sverige.

En del önskemål ha framställts med avseende på kostnaderna för sjukvård i Sverige för utlandssvenskar. Man synes mestadels ha förutsatt, att hemortsrättsförhållandet spelade en väsentlig roll. En närmare undersökning visar, att vid vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus hemortsrättsförhållandet förut bestämde sjukvårdsavgiftens storlek, men att sedermera den faktiska bosättningsorten har blivit den avgörande faktorn. Bosättningsbegreppet kan emellertid tolkas mer eller mindre rigoröst.

Det konstateras, att klagomålen sålunda i stor mån ha sin grund i bristande kännedom, och upplysning rekommenderas. Därjämte uttalas önskemålet, att tolkningen av begreppet bosättning må ske med viss liberalitet beträffande hitkommande utlandssvenskar.

d) Sjukförsäkring m. m.

En snar lösning av den under Kungl. Maj:ts prövning varande frågan om sjukkassas skyldighet att ersätta medlems utgifter för läkarvård under en tillfällig vistelse utomlands vore enligt socialstyrelsens mening önskvärd.

Vidare erinras om vissa möjligheter att träffa konventioner om överflyttning av medlemskap i sjukkassa.

e) Olycksfallsförsäkring m. m.

I avseende på åtgärder för skydd vid olycksfall i fråga om svenska arbetare, som utomlands äro anställda hos utländska arbetsgivare, föreligger det en deklARATION mellan Sverige, Norge och Danmark samt en av internationella arbetsorganisationen i Genève beslutad konvention, biträdd av Sverige och ett flertal länder. Enligt riksförsäkringsanstaltens i avgivet yttrande framförda mening vore det ur svensk synpunkt av särskilt intresse, att konventionen biträdades av Förenta Staterna. Härtill har socialstyrelsen för sin del icke något att erinra.

f) Hjälpåtgärder vid arbetslöshet samt arbetslöshetsförsäkring.

Med vissa länder ha avslutats överenskommelser om ömsesidighet beträffande hjälpåtgärder vid arbetslöshet. På en liknande ömsesidighetsprincip baserade överenskommelser angående arbetslöshetsförsäkring ha vidare ingåtts med ett mindre antal stater.

Det vore enligt socialstyrelsens mening önskvärt, att överenskommelse av sistnämnda slag träffades mellan Sverige och Norge, så snart omständigheterna medgiva detta. Därjämte borde överenskommelser om hjälpåtgärder vid arbetslöshet av det slag, som omförmäles i kungörelsen om statlig och statsunderstödd hjälpverksamhet, ingås i utvidgad omfattning.

Kap. VI. Svensk affärslagstiftning och utlandssvenskarna.

I herr Nylanders motion upptages frågan om utlandssvenskarnas likställande med hemmasvenskar i den svenska affärslagstiftningen. Särskilt tages sikte på aktiebolagslagens bestämmelser. I utlåtande i ämnet från kommerskollegium anföres, att den praktiska betydelsen av en ändring av lagen i av motionären önskad riktning ej vore stor. Kungl. Maj:t kan meddela tillstånd för utomlands bosatt svensk medborgare att bli ledamot av aktiebolags styrelse, och en undersökning visar, att ansökningar om dylikt tillstånd ej ofta förekomma samt i regel bifallas. Emellertid tar kollegium ej definitiv ståndpunkt till frågan.

Det erinras om att lagberedningen i år 1941 framlagt förslag till revision av aktiebolagslagstiftningen icke har förordat ändring i gällande lags bestämmelser.

Kap. VII. Frågan om svensk skolundervisning för utlandssvenskars barn.

Under betonande av att statsutgifter för dessa ändamål torde förutsätta mera normala förhållandens återinträde finner styrelsen ett flertal närmare angivna synpunkter och förslag, avseende dels bidrag till svenska skolor och kurser utomlands och dels undervisning i Sverige åt utlandssvenskars barn, värda att beaktas. Särskilt betonas önskvärdheten av stipendiemöjligheter för vistelse i svenska internatskolor. Ämnet belysande yttranden ha inkom-

mit från bl. a. skolöverstyrelsen och Sveriges allmänna exportförenings styrelse.

Det anmärkes till sist, att här berörda frågor väsentligen avse de relativt mindre omfattande kategorier av barn och ungdom, vilkas uppfostran inriktas på en bosättning i Sverige.

Svensk-Amerikas särskilda förhållanden beröras i ett senare kapitel.

Kap. VIII. Utlandssvenska kulturspörsmål av skilda slag.

Här upptagas frågor, som i stor utsträckning avse de egentliga utvandrarerna, vilka mer eller mindre ha införlivats med de främmande länderna men likväl kunna känna samhörighet med hemlandet. Även i detta kapitel bortses i det hela från svensk-amerikanska förhållanden; dessa beröras endast i samband med frågan om radioutsändningarna från Sverige.

De behandlade frågorna tillhöra spörsmålet om främjandet av kultursambandet mellan Sverige och andra länder överhuvud och få därmed en avsevärd och i dessa tider speciellt aktuell betydelse. Radioutsändningarna bliva ett viktigt medel för svensk kulturpropaganda. Det utlandssvenska kyrkliga samfundslivet bör vidare enligt styrelsens mening särskilt uppmärksammas. Statsunderstöd åt biblioteksverksamhet bland utlandssvenskar tillstyrkes utan sådan föreskrift om begränsning till svenska medborgare, som skolöverstyrelsen i yttrande förordar. Vidare pekas bl. a. på ett förslag om ordnandet av svenska bokveckor i utlandet. Den organisation för utlandssvenskarna, som väntas skola komma att bildas, borde kunna göra insatser på dessa områden, jämte andra anstalter och organisationer med förutsättningar för att främja svenska kulturintressen utomlands.

Kap. IX. Svensk-Amerikas kulturspörsmål.

Språkfrågan framstår som ett icke lättbedömt spörsmål. Å ena sidan bör undervisning i svenska språket alltjämt bedrivas. Vissa synpunkter framställas med avseende härpå med anslutning till förslag, som framkommit i samband med socialstyrelsens enquête. Statsunderstöd ifrågasättes också till svensk biblioteksverksamhet i Amerika. Å andra sidan må tagas hänsyn till att den andra och i synnerhet den tredje generationens Amerika-svenskar blott undantagsvis behärska svenska språket. Den svensk-amerikanska pressens svårigheter uppmärksammas. Betydelsen av en engelskspråkig upplysning får efter styrelsens mening icke förbises. Utgivandet av en engelskspråkig periodisk publikation med artiklar om Sverige samt utsändandet av »bokbussar» med svensk litteratur både i engelsk översättning och på svenska anbefallas.

Odlandet av förbindelserna mellan svenska och svensk-amerikanska kyrkliga samfund framstår vidare som betydelsefullt. Åtskilliga andra organisationer och institutioner kunna jämväl göra insatser på dessa arbetsfält. Det erinras om den nu föreslagna organisationen för utlandssvenska angelägenheter och

om det vid Augustana College inrättade institutet för svenskt kulturarbete i Amerika.

Kap. X. Frågan om befrämjandet av återvändande utlandssvenskars arbets- och utkomstmöjligheter i Sverige.

Särskilt äldre utlandssvenskar ha icke sällan svårt att få anställning i Sverige. Det erinras om bl. a. pensionsfrågans betydelse. Hjälpåtgärder i fråga om arbetssökande utlandssvenskar böra i viss mån anpassas efter klientelelets beskaffenhet.

Det vore även önskvärt, att den allmänna inställningen till hemkommande utlandssvenskar bleve mera gynnsam. Den nationella betydelsen av utlandssvenskarnas verksamhet i främmande land bör hållas i åtanke. Mången gång ha också hemkommande utlandssvenskar gjort nyttiga insatser i de svenska hembygdernas utveckling.

Den befolkningspolitiska utvecklingen i Sverige ävensom politiska och ekonomiska förhållanden i andra länder kunna också komma att medföra invandring av utlandssvenskar i mera betydande skala, och den föreliggande frågan kan med hänsyn härtill få en ökad räckvidd.

Närmast framställer sig ett arbetsförmedlingsproblem, för vars lösning i första hand den offentliga arbetsförmedlingen bör svara. Vissa ännu icke lösta organisationsfrågor beröras. Det pekas på de uppgifter, som här föreliggande även för den organisation, vilken enligt ett redan preliminärt godkänt förslag skulle fullfölja utlandssvenskarnas förenings verksamhet.

I den mån åter Sverige kan få motse en invandring i mera betydande skala, vidgas problemet, och helt andra organisatoriska anordningar lära då bliva erforderliga.

Kap. XI. Smärre frågor i samband med utredningen.

Här redovisas framställningar i diverse ämnen, som kommit till synes i samband med utredningen.

Önskemålet att svensk konsul bör vara svensk.

Svenska konsulter i utlandet äro ofta icke svenska medborgare, vilket har föranlett en del framställningar. Socialstyrelsen understryker vikten av att det nämnda önskemålet uppfylles i så stor utsträckning som möjligt utan åsidosättande av kravet på att Sverige överallt får kvalificerade officiella representanter.

Undersökningar av svenskbygder och svenska kulturinsatser i Amerika.

Det har från ett par håll uttalats, att det vore önskvärt, att dylika undersökningar komme till stånd.

Socialstyrelsen erinrar om att en svensk skriftställare, fil. lic. Albin Wi-

dén, har ägnat intresse åt denna sak, och ifrågasätter, att hans arbeten understödjas från Sverige i samband med det nyinrättade svensk-kulturella institutet vid Augustana College.

Frågan om dubbelbeskattning.

Det är efter styrelsens mening önskvärt, att avtal för undvikande av dubbelbeskattning avslutas med länder, med vilka sådana ännu icke ha ingåtts.

Kostnaderna för värnpliktigas resor från utlandet.

Önskemål ha framställts om beredandet av lättnader i resekostnaderna för i utlandet boende svenskar, som hemkomma med avsikt att fullgöra sin värnplikt, ehuru de under utlandsvistelsen icke äro skyldiga härtill. En motion med liknande syfte väcktes vid 1930 års riksdag men bifölls icke.

En ändring av gällande bestämmelser på detta område har ej synt socialstyrelsen erforderlig.

Motorfordonsförordningens bestämmelser.

Motorfordonsförordningens stadganden angående villkor för erhållande av körkort äro i visst angivet avseende oförmånliga för utlandssvenskarna. För dessas del kan ett dispensförfarande här komma i fråga, som blir tidskrävande och kostsamt. En framställning om ändring av bestämmelserna har ingivits till Kungl. Maj:t, som icke ansett sig kunna bifalla densamma med hänsyn till nu rådande förhållanden.

Önskemålet uttalas, att framställningen åter må övervägas, när andra förhållanden ha inträtt.

Möjligheterna för utlandssvensk att antaga nytt släktnamn.

Utrikesdepartementet har hos justitiedepartementet bragt i erinran olägenheterna av att utlandssvenskar oftast ej ha möjlighet att med laga verkan antaga nytt släktnamn. Enligt vad som meddelats, har man inom justitiedepartementet gjort förberedande arbeten för en lösning av det föreliggande rättsliga problemet.

Kap. XII. Behovet av upplysning bland utlandssvenskarna om vissa medborgarrättsliga förhållanden och om social lagstiftning m. m. i Sverige.

Vad som under skilda kapitel av utredningen — arbetsförmedlingen, medborgarrättsliga förhållanden, utlandssvenskarnas registrering, socialförsäkringsfrågorna, fattigvården m. m. — anförts om behovet av upplysning bland utlandssvenskarna om svenska förhållanden av olika slag, har här sammanförts. Det erinras härjämte om framställda anvisningar i fråga om metoderna för meddelandet av upplysning i de skilda ämnena. Till sist uttalas, att spørsmålet om de lämpliga medlen att befrämja en behövlig upplysnings-

verksamhet bland utlandssvenskarna borde uppmärksammas av den särskilda organisation för de utlandssvenska angelägenheterna, som förordas av socialstyrelsen.

Kap. XIII. Frågan om en särskild organisation för utlandssvenskarna.

I samband med utredningen har betydelsen av en effektivt arbetande organisation för utlandssvenska angelägenheter tillgodoseende klart framstått. Åtskilliga omständigheter tala för en sammanslagning av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, institutet för svensk utlandstjänst och utlandssvenskarnas förening till en enhetlig organisation. Genom bildandet av en sådan organisation borde en ökad effektivitet och planmässighet kunna ernås i arbetet på hithörande områden.

Styrelsen har haft överläggningar i denna fråga med representanter för de tre organisationerna och har till dessas styrelser framställt förslag om en sammanslagning. Detta förslag upptogs i det hela gynnsamt. En av organisationernas ombud utsedd kommitté har sedermera enats om ett förslag till stadgar för en gemensam organisation. Härefter ha de tre institutionernas instanser var för sig behandlat frågan och i huvudsak godkänt omorganisationsförslaget. Riksföreningen och utlandssvenskarnas förening skola på nästkommande årsmöten ånyo taga ställning till spørsmålet. Det finnes skäl att antaga, att förslaget definitivt skall ha godtagits av organisationerna på sommaren 1942. Därefter skall det underställas Kungl. Maj:ts prövning.

I den ombildade organisationens överstyrelse skulle enligt stadgeförslaget ordföranden och två ledamöter utses av Kungl. Maj:t. Organisationen förutsettes skola behöva taga i anspråk statens medverkan i form av ett betydande ekonomiskt understöd.

Styrelsen anser ett sådant understöd i detta fall vara synnerligen väl på sin plats.

Rundskrivelse till beskickningar och konsulat i och för Socialstyrelsens utredning om utlandssvenskarna.

I. Det har anmärkts som en brist i den svenska folkbokföringen, att utomlands boende svenskar i stor utsträckning upptagas såsom obefintliga. I den i riksdagens andra kammare av herr Nylander väckta motion (nr 1, 1938 A. K.), som ligger till grund för Socialstyrelsens utredningsuppdrag, anmärkes, att för närvarande utlandssvenskarna bokstavligen äro borttappade i vår folkbokföring.

Till avhjälpande av detta förhållande har motionären föreslagit en särskild registrering, ett slags mantalsskrivning av utomlands boende svenska medborgare. Vad därmed skulle åsyftas vore, att, särskilt med tanke på deras rättsliga ställning, fastare knyta banden mellan utlandssvenskarna och hemlandet.

I anledning av detta förslag frågas: Kan det registreringsförfarande, som redan nu i viss mån äger rum i och med att införande sker i den s. k. nationalitetsmatrikeln i samband med passuttagning, i det här angivna syftet utbyggas, och vilka hjälpmedel skulle erfordras härför? — Borde en sådan registrering vara obligatorisk eller frivillig? Var och hos vem kunde registreringen lämpligen ske?

II. Motionären har ifrågasatt, att en utlandssvensk borde vid den årliga registreringen erlägga någon mindre avgift »som ett uttryck för sin samhörighetskänsla med hemlandet». En lämplig del av denna avgift skulle överföras till en hjälpfond för utlandssvenskar.

Är en sådan avgiftsanordning enligt Eder mening önskvärd och möjlig att genomföra? För den händelse att svaret blir jakande: till vilket belopp skulle avgiften lämpligen sättas?

III. I vilken ungefärlig omfattning plägar det svenska folkelementet i vistelselandet söka medborgarskap därstädes? — Äro några särskilda omständigheter för handen, som — eventuellt mot vederbörandes egen önskan — bruka föranleda övergång till utländskt medborgarskap, såsom t. ex. beskattningsförhållanden, utlänningspolitik eller annat? — Vilka förmåner av större betydelse stå att vinna med övergång till vistelselandets nationalitet?

Förekommer det ofta, att utomlands födda svenska medborgare gå förlustiga medborgarskapet genom obekantskap med gällande svenska lagbestämmelser (medborgarskapslagens 9 §)?

IV. I vad mån kan det sägas, att hinder för svenskars utkomst i landet resas genom av resp. myndigheter tillämpade principer vid beviljande av arbetstillstånd, rätt att driva näring o. d. eller genom av fackföreningar eller andra intresseorganisationer följda restriktiva bestämmelser eller tillämpad praxis, särskilt beträffande villkoren för inträde i organisationen?

V. Är giftermål med utländsk medborgare vanligt bland i landet boende svenskar — män och kvinnor —, och kan detta förhållande anses spela någon större roll som motiv för ett kvarstannande och sökande av medborgarskap i vistelselandet?

VI. (Endast beträffande Syd- och Mellanamerika samt Asien och Afrika:) Finnes inom landet något mera betydande antal sådana svenskar, som vistas därstädes för visst, mera tidsbegränsat arbetsuppdrag (anställda i svenska industri- eller handelsföretag, som utföra arbete inom landet; specialarbetare, engagerade av landets egna myndigheter; och andra liknande kategorier)?

VII. I vilken utsträckning förekomma förfrågningar från utlandssvenskar rörande deras rättsställning gent emot hemlandet, t. ex. med avseende på rösträtt, beskattning, ekonomisk lagstiftning o. d.?

Vilka erfarenheter har man rörande förfrågningar och önskemål från utlandssvenskars sida angående sociala hjälpförmåner (t. ex. folkpensionering, fattigvård), som kunde tillkomma dem från Sverige?

VIII. Vilka tillfällen förefinnas till svensk skolundervisning? I vilken form är denna anordnad och på vad sätt finansieras den? Förekommer det och i så fall i vilken utsträckning, att svenskar sända sina barn till hemlandet för undervisning?

I vad mån inriktas barnens uppfostran med tanke på att de skola bosätta sig och söka sin utkomst i Sverige?

Finnes läsrum och bibliotek eller eljest tillgång till svenska böcker och tidningar?

Hos vissa utlandsmyndigheter torde upplysningar kunna inhämtas rörande eventuella tillfällen till undervisning i svenska språket.

IX. Vilka synpunkter böra utöver vad ovan anförts anläggas med avseende på frågan om utlandssvenskarnas ställning i förhållande till hemlandet?

X. Kan en sammanfattande, orienterande redogörelse lämnas i fråga om det utlandssvenska föreningsväsendets omfattning ävensom beträffande olika föreningars syftemål och deras betydelse för svenskarna i landet? Särskilt de slag av sammanlutningar, vilka bedriva praktisk hjälpverksamhet, samt de, vilka fullfölja ideella och kulturella syften, äro i detta sammanhang av intresse.

XI. Önskvärt vore slutligen, att i saken intresserade utlandssvenskar, representerande olika samhällslager och arbetsskikt, ville — även utom ramen för de uppställda frågorna — fritt uttala sig om önskemål eller synpunkter, som kunna ligga dem om hjärtat, och därmed utfylla och berika det konkreta innehållet i enquete-svaren.

Stockholm den 22 mars 1939.

Statistiska uppgifter beträffande svenskar i vissa länder.

Norge.

Uppgifter vid folkräkningen år 1930:

	manliga	kvinnliga	samtliga
I Sverige födda	16 602	14 814	31 416
Svenska medborgare (samtliga)	10 697	9 536	20 233
Av de svenska medborgarna voro:			
födda i Norge	4 276	6 676	10 952
» » utlandet (Sverige)	6 421	2 860	9 281

Vid räkningstillfället funnos 2 485 »statslösa», födda i Sverige eller av svenska föräldrar i Norge. Räknas dessa tillsammans med de svenska medborgarna, fås en grupp av 22 718 individer, varav 12 426 manliga och 10 292 kvinnliga, och för de 8 907 resp. 6 835 bland dessa personer, som uppnått 15 års ålder, föreligga uppgifter om fördelningen på olika yrkeskategorier. Av dessa uppgifter må följande anföras:

Svenska manliga medborgare i åldern 15 år och däröver (inkl. de statslösa) .. 8 907

därav:

självständigt sysselsatta vid jordbruk och trädgårdsskötsel	303
arbetare och tjänare vid jordbruk och trädgårdsskötsel	624
skogs- och flottningsarbetare	268
köpmän m. fl.	226
kontors- och butikspersonal	216
självständiga hantverkare	470
hantverksarbetare och lärpojkar	910
förmän och arbetare i industrien	2 732
anläggningsarbetare o. d.	846
sysselsatta i sjöfart	226
lager- och transportarbetare, chaufförer m. fl.	508
å allm. försörjningsinr., pensionärer	611
elever m. fl.	328
andra grupper, tillsammans	639

Svenska kvinnliga medborgare i åldern 15 år och däröver (inkl. de statslösa) .. 6 835

därav:

självst. arb.	100
kontors- och butikspersonal	199
sömmerskor	133
textilarbeterskor	111
förestånderskor och arb. i andra industrier	215
husförestånderskor o. d.	114
hotell- och kafépersonal	114
husligt arbete hos enskilda	574

försörjda på allmän bekostnad	407
husmödrar	3 679
hemmadöttrar och andra kvinnliga släktingar i hushåll	582
daglönare (tvätt och rengöring m. m.)	143
andra grupper, tillsammans	464

Från norska justitiedepartementet föreligga följande uppgifter angående antalet svenska medborgare, som erhållit norskt medborgarskap under åren 1891—1932 (oberäknat dem, som förvärvat norskt medborgarskap vid uppnådda 22 år enligt viss bestämmelse i den norska lagen):

	antal huvud- personer	därav födda i Norge
1891—1900	3 576	40
1901—1910	1 801	86
1911—1920	2 149	143
1921—1930	2 770	307
1931	228	21
1932	137	20
Summa	10 661	617

Det är att märka, att här endast räknats huvudpersoner, som fått norskt medborgarskap för sig själva och för sin familj, där de haft sådan. Sannolikt kan man räkna med att tillsammans 35 000 å 40 000 personer här i själva verket äro representerade.

Danmark.

Enligt 1930 års folkräkning:

	manliga	kvinnliga	samtliga
I Sverige födda	11 053	20 326	31 379
Svenska medborgare (samtliga)	5 417	5 716	11 133
Bland de svenska medborgarna voro:			
födda i Danmark	1 030	1 793	2 823

Finland.

Statistiska uppgifter för år 1930:

	manliga	kvinnliga	samtliga
I Sverige födda finska medborgare	2 634	3 961	6 595
Svenska medborgare (samtliga)	—	—	4 865

Antalet svenska medborgare i Finland utgjorde enligt uppgifter från polismyndigheterna under åren 1928—1937:

1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
5 204	5 018	4 865	4 611	4 120	3 932	3 513	3 487	3 374	2 975

Minskningen under senare år är delvis endast skenbar, i det att redovisnings sättet i viss mån har ändrats. Men även en faktisk minskning har ägt rum. Denna står till en del i samband med att, såsom nedan visas, årligen omkring ett hundratals svenska undersåtar erhållit finsk medborgarrätt. Därtill kommer också i betraktande myndigheternas återhållsamhet vid beviljandet av nya vistelsetillstånd åt utlänningar.

De för året 1937 redovisade svenska medborgarnas yrkesfördelning framgår av nedanstående tablå.

	Huvudmän		Hustrur och barn		Summa	
	antal	%	antal	%	antal	%
Jordbruk:						
självständiga	25	1·3	40	3·8	65	2·2
lantarbetare m. fl.	75	3·9	61	5·8	136	4·6
Industri och hantverk:						
ingenjörer och tekniker	96	5·0	98	9·3	194	6·5
montörer och mekaniker ...	133	6·9	116	11·1	249	8·4
hantverkare	120	6·2	77	7·3	197	6·6
fabrikarbetare m. fl.	136	7·1	94	9·0	230	7·7
Handel och samfärdsel:						
chefer, handlande	163	8·5	216	20·6	379	12·7
kontors- och butikspersonal m. fl.	260	13·5	90	8·6	350	11·8
arbetare, restaurangpersonal	109	5·7	60	5·7	169	5·7
Fria yrken etc.:						
konstnärer	21	1·1	3	0·3	24	0·8
lärare	8	0·4	3	0·3	11	0·4
präster m. fl.	37	1·9	39	3·7	76	2·5
studenter och skolelever	154	8·0	2	0·2	156	5·2
övriga hithörande	55	2·8	24	2·3	79	2·7
Arbetare utan närmare yrkes- uppgift	62	3·2	35	3·3	97	3·3
Hembiträden, städerskor m. fl.	87	4·5	17	1·6	104	3·5
Okänt yrke	385	20·0	74	7·1	459	15·4
Summa	1 926	100·0	1 049	100·0	2 975	100·0

Slutligen må anföras följande siffror, som utvisa antalet svenska medborgare, vilka fått finsk medborgarrätt under åren 1931—1938:

år	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	Summa 1931—38
antal	116	161	159	99	125	120	102	80	962

England med Wales samt Skottland.

Ur Census 1931:

	manliga	kvinnliga	samtliga
I Sverige födda	2 986	1 892	4 878
därav: svenska medborgare	2 257	1 132	3 389

Tyskland.

Ur 1933 års Volkszählung:

	manliga	kvinnliga	samtliga
Svenska medborgare	1 583	1 701	3 284

Huru dessa 3 284 personer fördela sig med hänsyn till sin sysselsättning och sociala ställning framgår av följande uppställning:

Sysselsatta inom	Ståv- ständiga företagare	dessas anhöriga	Biträdande familje- medlemmar	dessas anhöriga	Anställda	dessas anhöriga	Arbetare	dessas anhöriga	Hem- biträden	dessas anhöriga	Samtliga sysselsatta	dessas anhöriga
jordbruk, boskaps- skötsel, skogs- bruk m. m.	20	21	22	1	14	10	43	23	—	—	99	55
industri och hant- verk	126	135	15	1	187	163	278	200	—	—	606	499
handel och sam- färdsel	145	151	19	—	160	115	95	55	—	—	419	321
allmän tjänst m. m.	90	60	3	—	147	93	18	8	—	—	258	161
husligt arbete	—	—	—	—	4	—	1	—	55	2	60	2
Summa	381	367	59	2	512	381	435	286	55	2	1 442	1 038

Inkomst- eller understödstagare utan särskilt yrke:	Samtliga inkomst- eller understöds- tagare	dessas anhö- riga
rentier.....	100	52
mottagare av olycksfalls- och invaliditetsunderstöd m. fl. ..	219	109
icke hemmaboende studerande m. fl.	162	2
andra hithörande	92	68
Summa	573	231
Samtliga svenska medborgare	2 015	1 269

Frankrike.

Uppgifter från folkräkningen 1931:

	manliga	kvinnliga	samtliga
Svenska medborgare	1 254	1 277	2 531

Bland dessa svenska medborgare voro 972 personer, resp. 744 manliga och 228 kvinnliga, sysselsatta i yrkesverksamhet av olika slag inom Frankrike. Följande tabell visar dessas fördelning på vissa näringsgrenar:

Antal sysselsatta inom:	manliga	kvinnliga	samtliga
bearbetningsindustrier av olika slag	176	16	192
handel, bankväsen m. m.	301	30	331
fria yrken	132	71	203
husligt arbete, hygienisk vård m. m.	19	101	120
andra näringsgrenar	116	10	126
Summa	744	228	972

Amerikas Förenta Stater.

Uppgifter enligt Census för år 1930:

	manliga	kvinnliga	samtliga
Födda i Sverige	333 623	261 627	595 250
därav: naturaliserade (amerikanska medborgare)	237 299	195 112	432 411
personer som uttagit »första papperet» (svenska medborgare till största delen)	40 080	10 806	50 886
»utlänningar» (svenska medborgare till största delen)	46 428	47 254	93 682
med okända medborgarrättsförhållanden .	9 816	8 455	18 271

Den amerikanska statistiken innehåller också uppgifter om den andra generationens Amerika-svenskar. Dessa uppgifter meddelas här nedan, med jämförelsetal från föregående folkräkningar, jämte uppgifter om de i Sverige födda för samma årtal:

	I Sverige födda	I Förenta Staterna födda med båda eller endera av föräldrarna födda i Sverige	Samtliga tillhörande den första och den andra generationens Amerika-svenskar
1930	595 250	967 453	1 562 703
1920	625 580	888 497	1 514 077
1910	665 183	752 695	1 417 878
1900	581 986	542 032	1 124 018

Man finner, att antalet i Förenta Staterna levande svenskfödda personer nådde sin kulmen år 1910, för att minska vid de följande räkningstillfällena. Antalet Amerika-svenskar, tillhörande den andra generationen, har samtidigt fortsatt att stegras, ehuru i försvagat tempo.

Canada.

Ur Census för åren 1911, 1921 och 1931:

	I Sverige födda	manliga	kvinnliga	samtliga
år 1931		23 906	10 509	34 415
» 1921		18 134	9 566	27 700
» 1911		19 827	8 399	28 226

Av de 34 415 svenskfödda, som räknades år 1931, voro endast 12 983 svenska medborgare. Det sammanlagda antalet svenska medborgare i Canada (inklusive de utom Sverige födda) utgjordes år 1931 av 14 324 personer, varav 10 734 manliga och 3 590 kvinnliga.

Australien.

För Australien erhålles följande uppställning, baserad på Census för året 1933:

	manliga	kvinnliga	samtliga
I Sverige födda	3 487	408	3 895
därav svenska medborgare	1 243	85	1 328
samtliga svenska medborgare (inklusive de utom Sverige födda)	1 274	96	1 370

Åtgärder i vissa länder för samverkan mellan hemlandet och i utlandet boende landsmän.

Schweiz.

* I Schweiz är verksamheten för i utlandet bosatta landsmän mångsidigt förgrenad och har företett en anmärkningsvärd utveckling. Kärnan av verksamheten bildas av »Neue Helvetische Gesellschaft» — N. H. G. — vari medlemskapet är frivilligt och som utgör en sammanslutning av schweiziska föreningar i utlandet. För verksamheten åtnjutes ett årligt bidrag av edsförbundet, för år 1937 uppgående till 11 250 francs, vartill komma andra bidrag bl. a. från föreningen »Freunde des Auslandschweizerwerk» 12 000 frcs under år 1937. Sammanlagda inkomsterna nämnda år uppgingo till 60 000 frcs. Ett antal schweiziska föreningar i utlandet ha icke anslutit sig som grupper till N. H. G. men kunna dock taga föreningens tjänster i anspråk.

Följande statistiska uppgifter må anföras till belysande av den utlandsschweiziska verksamhetens utveckling och omfattning.

Antalet till N. H. G. anslutna grupper har vuxit från 19 år 1919 till 240 år 1937. Därjämte togo sistnämnda år 200 utomstående föreningar dess tjänster i anspråk. Ett lika stort antal enskilda personer stodo, som korrespondenter i avlägset belägna kolonier eller på annat sätt, i ständig förbindelse med organisationen, och 150 kolonistfamiljer i främmande världsdelar erhöilo genom densamma sig tillsänd litteratur från hemlandet. Dessutom har ständig förbindelse upprätthållits med schweiziska legationer och konsulat, med i utlandet befintliga schweiziska skolor, tidningar (c:a 20) samt kyrkor, sociala institutioner, industriella och kommersiella företag, handelskamrar, officiella resebyråer m. m.

Valbarhet eller rösträtt till förbundsförsamlingen åtnjutes icke av utlandsschweizarna. I stället finnes en *parlamentarisk förening för utlandsschweiziska frågor*, där medlemmar av förbundsförsamlingen ha tillfälle att varje session orientera sig rörande aktuella utlandsschweiziska problem av rättslig, kulturpolitisk och ekonomisk natur. Exempelvis behandlades vid sammanträde år 1937 följande frågor: rättsligt, ekonomiskt och moraliskt skydd för utlandsschweizare; praxis vid handläggningen av ärenden rörande kolonisation i främmande världsdelar; parlament och kulturpolitik; schweiziska skolan i Milano m. m.

Allt större betydelse tillmättes de *utlandsschweiziska dagar*, som präglat årligen anordnas i hemlandet och där de utflyttade landsmännen få tillfälle att framföra sina önskemål. Vid sammanträde i Bern den 4—5 september år 1937 voro representerade 63 utlandsskolonier och behandlades dels aktuella detaljfrågor såsom: krav från återinvandrande schweizare, radioutsändningar till utlandsschweizarna, feriebarnsfrågan, valutafrågor m. m., dels spörsmålet om utlandsschweizarnas ideella uppgifter. För ett allmänt möte hade valts ämnet: utlandsschweizarna i den ekonomiska expansionens och kulturpropagandans tjänst.

Kontakten med myndigheterna upprätthålles bl. a. genom att den utlandsschweiziska organisationen såsom medlemmar av sin »*patronatskommitté*» räknar flera ledamöter av förbundsrådet och förbundsförsamlingen, schweiziska ministrar i utlandet m. m. Anmärkas må vidare, att pressen är talrikt representerad i styrelsen.

Med utlandsorganisationen samarbetar även *byrån för emigrationsfrågor* (Eidgenössisches Auswanderungsamt).

Den verksamhet, som utvecklas av den utlandsschweiziska organisationen, är mycket mångsidig. Den innefattar bl. a.: anordnandet i utlandet av föredrag, konserter och filmföreläsningar; tillhandahållandet av material för schweizisk kulturpropaganda åt de utlandsschweiziska kolonierna; presstjänst åt schweiziska tidningar i utlandet och åt utländska tidningar; utarbetandet av litteratur rörande hemlandet, lämpad för utlandskolonierna och ägnad att spridas genom dessa; biträde åt utlandsschweiziska arbetslösa i samarbete med edsförbundets och kantonnernas vederbörande myndigheter; bistånd åt utlandsschweiziska värnpliktiga; anordning av feriehjem för utlandsschweizare; särskilda radioutsändningar till utlandsschweizare; tidningsprenumeration till nedsatt pris; anskaffning av ungdomslitteratur i samarbete med schweiziska bokhandlareföreningen; en schweizisk »läse-tjänst», varigenom förmedlas översändandet av i hemlandet lästa tidningar till utlandsschweizare.

Antalet schweizare (schweiziska medborgare) i utlandet uppgavs år 1935 vara 285 205 vilket får anses vara en relativt hög siffra. Det må här erinras om att en schweizare — till skillnad från vad som gäller för svenska medborgare — icke automatiskt förlorar sitt schweiziska medborgarskap genom att bli naturaliserad som medborgare i annat land. Emellertid klagar N. H. G. över det stigande antal personer, som förklarat sig avstå från schweiziskt medborgarskap, och anses detta böra mana till särskilda åtgärder.

N. H. G. utger en månadsskrift, »Schweizer Echo». Dessutom utgivas särskilda Meddelanden.

Danmark.

Föreningen »Dansk Samvirke» bildades 1919 som en fortsättning av föreningen »De danske Atlanterhavssøer». Föreningens allmänna uppgift består i att stärka förbindelserna mellan danskar i in- och utlandet samt att utbreda kännedom om Danmark i utlandet. Detta syfte söker man uppnå bl. a. genom: 1) utgivandet av en tidskrift; 2) upprättandet av ett sekretariat; 3) tillvaratagandet av utlandsdanskarnas intressen i Danmark; 4) främjande av danska intressen i utlandet; 5) samarbete med officiella och privata institutioner, som kunna stödja föreningens syfte.

Föreningens tidskrift utgives en gång i månaden och bär namnet »Danmarks-posten». Den innehåller artiklar om kulturella, ekonomiska och andra förhållanden i hemlandet, skildringar från främmande länder, där danskar finnas eller danska intressen äro representerade, samt nyheter från hemlandet och upplysningar om danskars levnadsförhållanden och verksamhet i utlandet.

Bland föreningens verksamhetsgrenar må nämnas följande: introduktion av medlemmar från utlandet, som äro på besök i hemlandet, till institutioner och privatpersoner i Danmark samt av medlemmar från hemlandet till föreningens förbindelser i utlandet; inköp av böcker till danska boksamlingar eller enskilda personer i utlandet; ombesörjandet av vissa ekonomiska angelägenheter för medlemmar i utlandet, när det gäller relativt få, mindre utbetalningar; kostnadsfritt besvarande av juridiska spörsmål av särskilt intresse för utlandsdanskar, varvid dock mera omfattande spörsmål hänvisas till advokat; lämnandet av råd och upplysningar till medlemmar i utlandet rörande skattefrågor, undervisningsangelägenheter, hotellförhållanden m. m.; inledandet av förbindelser mellan danska exportfirmor och danska affärsmän i utlandet samt medverkan vid unga danskars anställande utomlands; anordning av föredrag för föreningens medlemmar, huvudsakligen med ämnen från främmande länder.

Årsavgiften för föreningen är bestämd till fem kronor, men de flesta medlemmarna ha erbjudit sig att betala tio kronor.

Föreningen åtnjuter ett statsanslag å 1 500 kronor om året. Dess budget för år 1937 balanserar på 54 000 kronor.

Föreningen brukar anordna möten för återinflyttade och besökande utlandsdankar. Senaste mötet ägde rum den 25 juni 1938 i Kronborg med ett program, omfattande musikalisk underhållning, tal m. m.

Föreningens styrelse inrymmer representanter för statsförvaltningen, affärslivet, pressen m. m.

Föreningen har medverkat till utgivandet av en förträfflig handbok med titeln »Danske i Udlandet». I denna lämnas upplysningar om utlandsdanskarnas antal, om deras föreningar, om kyrkliga samfund, sjömanshem, skolor, sociala institutioner och tidningspress samt om den danska utrikestjänstens uppgifter beträffande utlandsdanskarna och om danska industri- och affärsföretag i utlandet. Man finner i boken också bl. a. kortfattade biografier av utlandsdankar och av återinvandrande danskare samt vidare en översikt av danska lagar av särskilt intresse för utlandsdanskarna (sociallagstiftning och skattelagstiftning).

Ur uppgifterna om utlandsdanskarnas antal må återgivas följande siffror, avseende den första generationen, d. v. s. de i Danmark födda. Totalantalet av dessa uppgives i den år 1935 utgivna handboken utgöra 249 850, varav 43 200 i Europa, 1 650 i Asien, 1 100 i Afrika, 196 000 i Amerika samt 8 000 i Australien och Nya Zeeland. Av i Förenta staterna boende 180 000 danskfödda beräknas 75 % vara i besittning av papper på amerikanskt medborgarskap. Antalet barn av danska föräldrar uppgives för samtliga stater i U. S. A. utgöra 347 911.

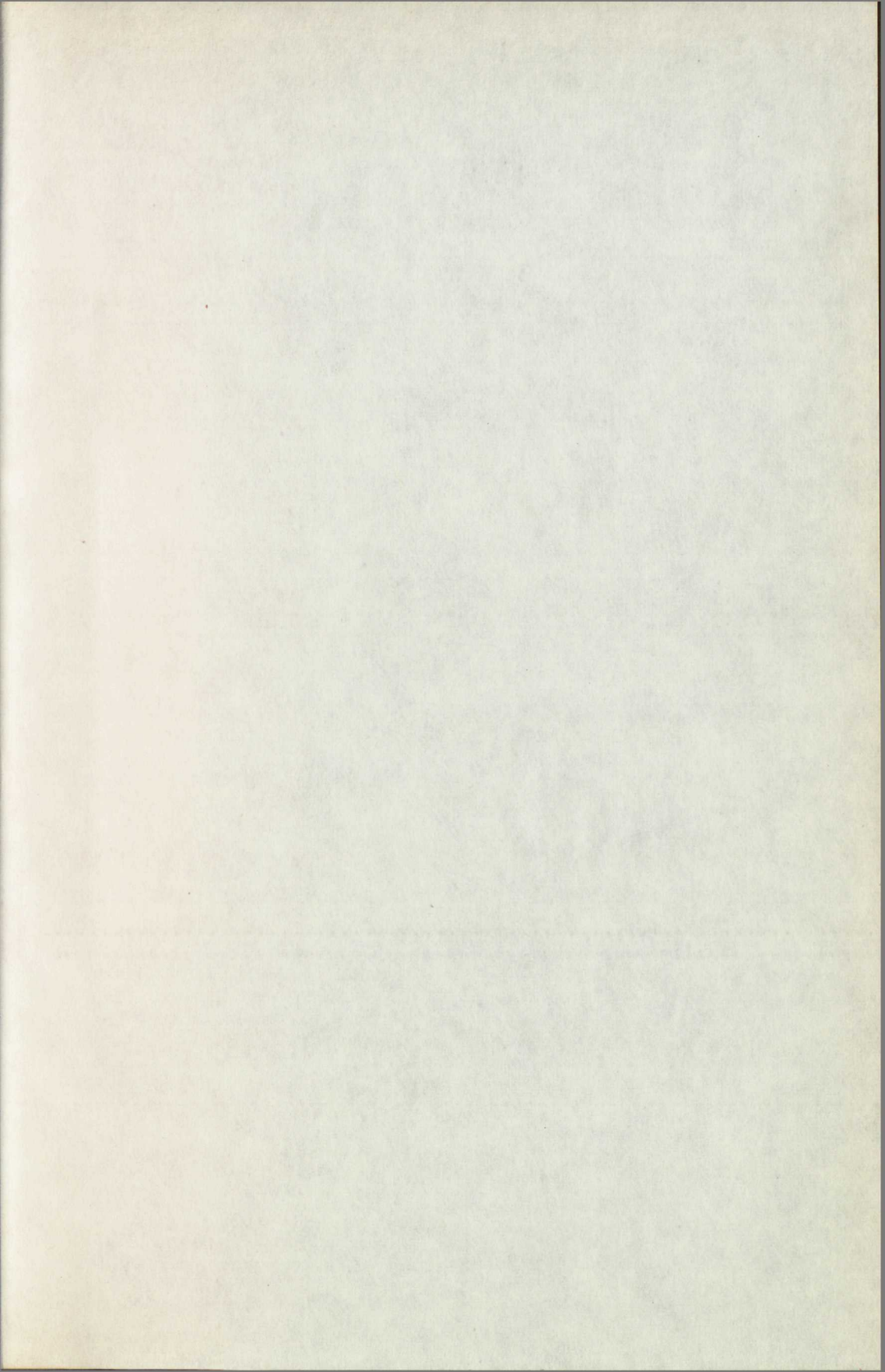
Norge.

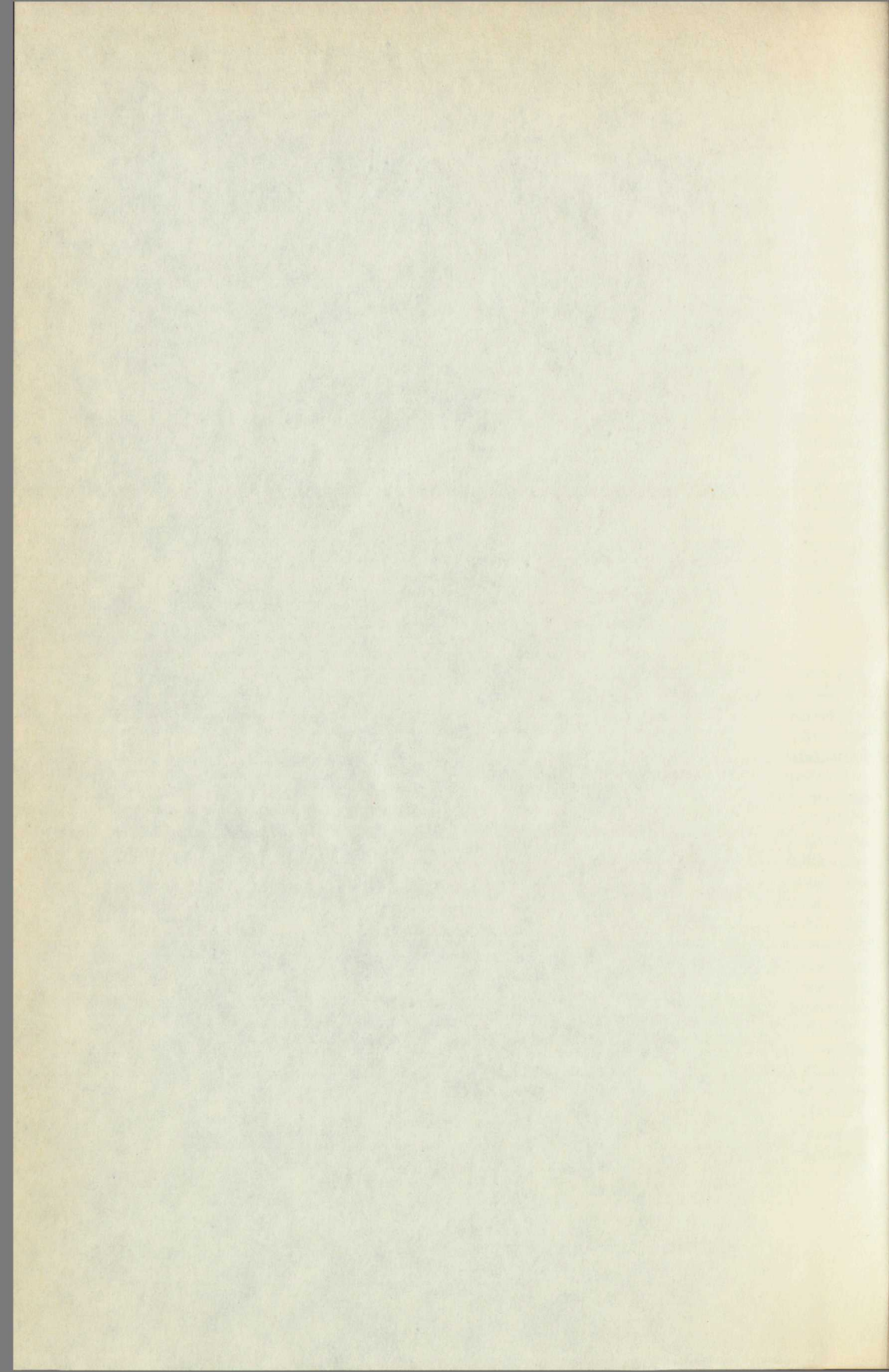
I Norge bildades 1907 »Nordmanns-Forbundet» i syfte att vidmakthålla förbindelserna och stärka sambandet mellan norrmän i och norrmän utom hemlandet. Det må härvid erinras om att nära hälften av den norska folkstammen är bosatt i utlandet.

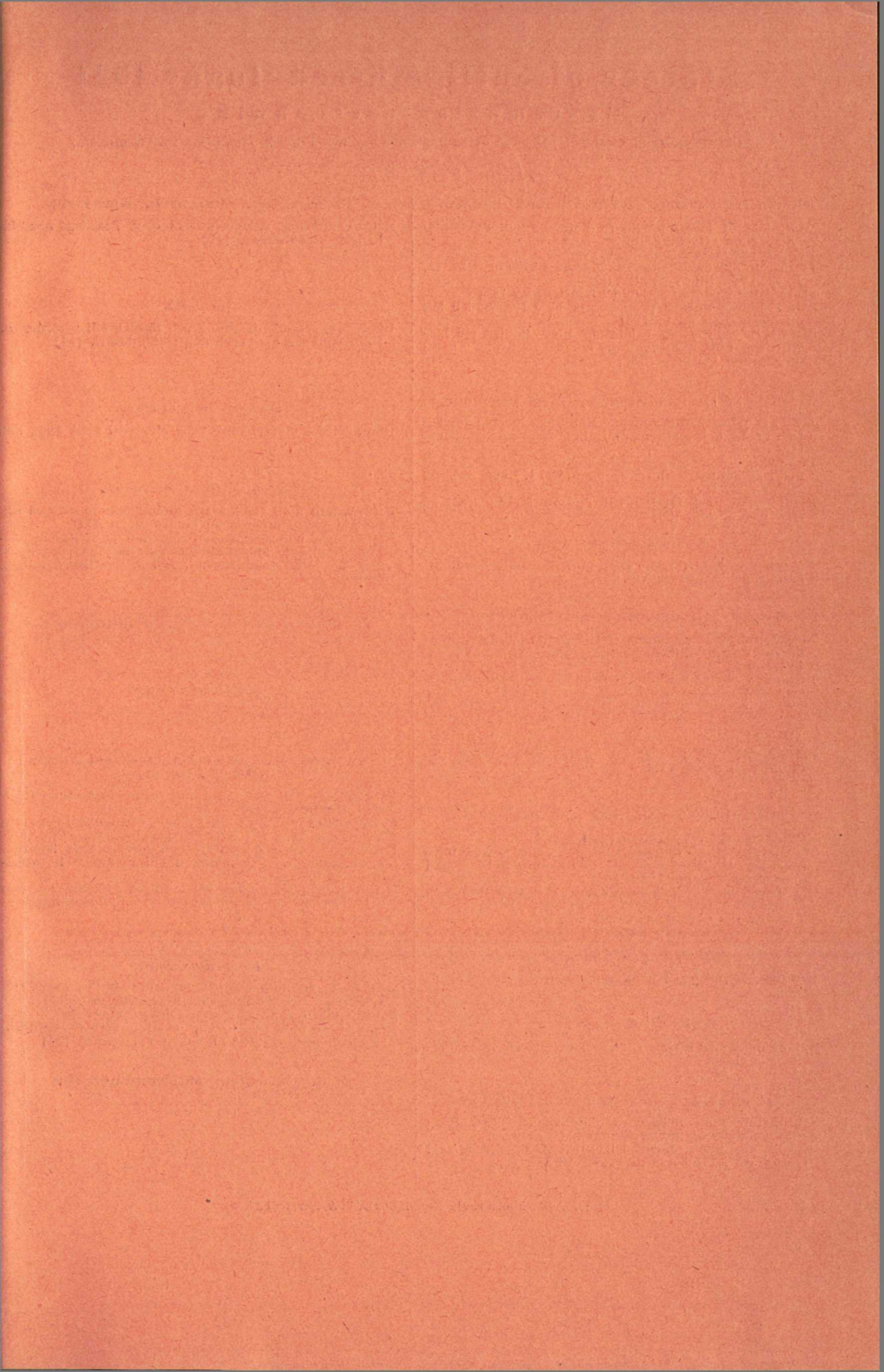
Förbundet förmedlar förbindelserna mellan de utflyttade och hemlandet genom en vidsträckt korrespondens, det lämnar upplysningar och råd, ger introduktioner, ombesörjer inköp m. m. I sitt arkiv samlar det material, som belyser utvandranens historia och deras levnadsförhållanden i utlandet, och det tillhandahåller i sitt läsrum i Oslo norska tidningar och tidskrifter från in- och utlandet. Vidare arrangerar förbundet sångarfärder och föredragsturnéer samt deltagande i utställningar, när detta kan bidra att knyta fastare band emellan landsmän ute och hemma. En särskild uppgift består i att utsända och mottaga stipendiater, som utväxlas mellan Norge och Amerika. Förbundet utger månadsskriften »Nordmanns-Forbundet». Medlemsantalet uppgives till 50 000, varav största delen också äro medlemmar i anslutna föreningar. Något statsanslag åtnjutes icke och har ej heller vid något tillfälle sökts.

Förbundets styrelse består av sju medlemmar med stortingspresidenten Hambro såsom ordförande. Dessutom finnes ett råd, bestående av 50 medlemmar i och utanför Norge. Rådet sammanträder varje år för att förbereda de ärenden, som skola behandlas på årsmötet.

I årsavgift erlägges av enskilda personer tio kronor; ständiga medlemmar erlagga tvåhundra kronor. För anslutna föreningar (i Amerika) utgår avgiften i proportion till medlemsantalet, dock med minst tjugo kronor årligen.

Statens offentliga utredningar 1941

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Åtgärder för bekämpande av homosexualitetens samhällsfarliga yttringar. [3]
Förslag till rättegångsbalk. [7]
Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. 1. Lagtext. [8] 2. Motiv. [9]
Statistisk utredning rörande fri rättegång. [21]
Strafflagberedningens promemoria med förslag till lag om kastrering m. m. [25]
Strafflagberedningens utlåtande med förslag till lagstiftning ang. åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar. [32]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1938 års pensionsakkunniga. Betänkande med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen. [10]
Betänkande ang. revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen. Del 1. Lönegraderna A 1—A 29. [17]
Betänkande med förslag till ändrad lydelse av § 16 regeringsformen. [20]

Kommunalförvaltning.

Betänkande med förslag ang. underlättande av deltagandet i kommunala val. [28]

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med allmänna riktlinjer för åstadkommande av tidigare inbetalning av utskylder. Del 1. [5] Del 2. [6]
Domänstyrelsens förslag till grunder för värdering av skog vid taxering av fastighet m. m. [23]

Politi.

Betänkande med förslag om inrättande av en statlig brandskola m. m. [11]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Utredning ang. byggnadskostnaderna. [4]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 1. Tiden augusti 1939—juni 1940. [18]
Socialvårdskommitténs betänkande. 3. Statistisk undersökning ang. fattigvårdens understödsverksamhet. [29]
Utredning om utlandssvenskarna. [36]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande rörande bekämpande av vägghyra. [15]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till livsmedelsstadga m. m. [22]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. fiskarens ekonomiska organisation och reglering av fiskmarknaden. [19]
Betänkande med förslag till lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. [24]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. vattenförening. 2. Tekniska och biologiska utredningar. [16]

Industri.

Betänkande med utredning och förslag till åtgärder för främjande av hantverk och småindustri. [14]

Handel och sjöfart.

Den svenska sjöfartsnäringsens ekonomi åren 1936 och 1937. [34]

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. [12]
Betänkande och förslag ang. förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 2. Distriktskanslierna. Del 3. Trafikavdelningen. [33]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag rörande restaureringen av Uppsala domkyrka. [2]
Förslag till revision av den svenska evangelieboken. [13]
Supplement nr 6 till Sveriges familjenamn 1920. [26]
Betänkande med utredning och förslag ang. läkarutbildningen. 1. Utbildningen till medicine licentiatexamen. [27]
Betänkande med förslag till lag ang. ändringar i vissa delar av lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse i Stockholm. [31]

Försvarsväsen.

Sociala försvarsberedskapskommittén. Betänkande. Del 3. Förslag till krigspensionsförordning m. m. [1]
Betänkande och förslag ang. soldatvården. [30]
Betänkande med förslag ang. utbildningen av värnpliktiga och fast anställt manskap vid armén. [35]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.